

**PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
KÁNONJOGI POSZTGRADUÁLIS INTÉZET**

**EGYHÁZLÁTOGATÁSOK A MÁTRASZŐLŐSI
PLÉBÁNIÁN**

Doktori dolgozat

Készítette: LENGYEL ZSOLT

Moderátor: DR. SZUROMI SZABOLCS ANZELM

Budapest, 2016

TARTALOMJEGYZÉK

Tartalomjegyzék.....	2
Bevezetés.....	6
1. A Váci Egyházmegye vizitációinak történeti áttekintése	9
1.1. A kánoni látogatások eredete.....	9
1.1.1. A püspök, mint vizitátor az első századokban.....	9
1.1.2. Az archidiakónusok (főesperesek) által végzett vizitációk.....	14
1.2. Egyházlátogatások a Trentói Zsinattól az 1917-es Egyházi Törvénykönyvig.....	20
1.2.1. A Trentói Zsinat határozatainak hatása az egyetemes Egyházban végzett vizitációkra	20
1.3. A kánoni látogatás három fajtája a Trentói Zsinat után.....	26
1.3.1. Az 1917-es Kódex és előzményei.....	28
1.3.2. Az 1983-as Egyházi Törvénykönyv egyházlátogatási normái	31
1.3.3. Egyházmegyei kánoni vizitáció a 21. századában	37
1.4. Az egyházmegyei apostoli vizitációk és a legátusok.....	43
1.4.1. Legátusok a Trentói Zsinatig	43
1.4.2. Pápai követek a Trentói Zsinattól az 1917-es Kódexig.....	50
1.4.3. A legátusok intézménye a 1917-es Kódextől napjainkig.....	54
1.4.3.1. Legátusok a 1917 Kódexben.....	54
1.4.3.2. Legátusok a hatályos Egyházi Törvénykönyvben	55
1.5. A Váci Egyházmegye visitatio canonicái, területi felosztása és a vizitáló püspökök alakjai	66
1.5.1. A Váci Egyházmegye elhelyezkedése	66
1.5.2. A visitatio canonica nyomai a Váci Egyházmegyében.....	73
1.5.2.1. A középkori és újkori egyházlátogatások magyar földön.....	73
1.5.2.2. Pongrácz György püspök vizitációja	75
1.5.2.3. Dvornikovits Mihály püspök vizitációi	80
1.5.2.4. Kollonich Zsigmond, Althann Frigyes Mihály és Althann Károly Mihály vizitációi	82
1.5.2.5. Migazzi Kristóf Antal, Forgách Pál, Esterházy Károly és Splényi Ferenc vizitációi	87
1.5.2.6. Kámánházy László Mihály és Nádasdy Ferenc.....	89
1.5.3. A kegyúri jog és a visitatio canonica	90
2. A mátraszöllösi plébánia élete a középkorban.....	97
2.1. Mátraszöllös plébánia a török időkben	97

2.2.	A 16. és 17. századi Szőlős település lelkipásztorai, temploma és filiái	102
2.3.	A templom javadalmi és kegyurai a 16. és 17. században.....	105
2.4.	A 17. századi plébánosok	106
2.5.	A 18. század földesurai és a templomi javadalmak kérdése.....	112
2.6.	A Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról és Szent Miklós Püspökről nevezett céhek (testvérületek)	113
2.7.	A Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról és Szent Miklós Püspökről nevezett testvérületek szabályzatai.....	117
2.7.1.	A szőlői társulatok megalakulása.....	117
2.7.2.	A testvérületek szentmiséi	118
2.7.3.	A testvérületek lobogói és körmenetben való részvételük.....	121
2.7.4.	Vallási körmenetek a Katolikus Egyházban	121
2.7.5.	A körmenetek szabályozása.....	123
2.7.6.	A körmenet sorrendje és a résztvevők öltözéke.....	124
2.7.7.	A celebrans liturgikus öltözéke.....	125
2.7.8.	A testvérület javadalmi és szabályzatuk ismertetése a védőszent ünnepén	126
2.7.9.	Az egyházi testvérületek létrejötte és szabályozása	126
3.	A Szőlősön szolgáló 18. századi plébánosok, adminisztrátorok és a vizitációk	129
3.1.	Az első vizitáció idején szolgáló lelkipásztorok.....	129
3.2.	Az 1715-ös, 1727-es és 1733-as egyházlátogatási jegyzőkönyv.....	130
3.2.1.	Az 1715-ös kánoni látogatás.....	131
3.2.1.1.	Az 1715-ös vizitációs jegyzőkönyv a templomról és annak szentélyéről.....	131
3.2.1.2.	A Szeplőtelenül Fogantatott Szűz Máriáról és Szent Miklósról nevezett társulatok oltárai.....	132
3.2.1.3.	A templomtorony és harangjai.....	133
3.2.1.4.	A templom liturgikus tárgyai és öltözékei.....	133
3.2.1.5.	A plébános lakása és jövedelme	135
3.2.1.6.	Stóladíjak	136
3.2.1.7.	A kántortanító fizetése	136
3.2.2.	Az 1727-es vizitációt követő plébániai élet.....	136
3.2.3.	Az 1746-os kánoni látogatás.....	138
3.2.3.1.	A templom és felszerelése a vizitáció tükrében.....	138
3.2.3.2.	A harangok és a temető.....	139
3.2.3.3.	A plébánia javadalmi	139
3.2.3.4.	Mátraszőlős filiái	140
3.2.4.	A szőlői lelkipásztorok és a plébánia élete az 1746-os vizitációt követően	141

3.3.	A szőlősi plébánia élete <i>Prinner András</i> tól a 19. századig	146
3.3.1.	A plébánia és a templom.....	147
3.3.2.	A plébános és a plébánia javadalmai és a testvérületek <i>Prinner</i> plébános idejében	148
3.3.3.	Legméltóságosabb Oltáriszentségről nevezett Testvérület.....	150
3.3.4.	Az 1772. évi falumisszió	151
3.3.5.	Az 1773-as egyházlátogatás.....	151
3.3.6.	A plébánia javadalmai a vizitáció fényében	153
3.3.7.	A plébánián működő tesvérületek.....	154
3.3.8.	Az iskola	154
3.3.9.	A vizitáció lezárása.....	156
3.3.10.	A templom liturgikus eszközei és annak bővítése a vizitációt követően	156
3.4.	Szent János olajba főzése.....	158
3.5.	1774-ös árvíz és az 1775-ös tűzvész.....	158
3.5.1.	A 18. század második felének plébánosai és az egyházközség élete <i>Prinner András</i> plébános után	159
3.5.2.	II. József a testvériségek megszüntetéséről szóló rendelete, a templom és a plébániaépület	160
3.5.3.	A plébánia javadalmai és épületének sorsa.....	161
3.5.4.	A párbér kérdése	168
3.5.5.	A templom liturgikus tárgyai és a templom.....	169
3.5.6.	A szőlősi templom új harangjának megáldása.....	170
3.5.7.	Az 1798. évi szőlősi bérmálás és püspöki lelkipásztori látogatás	170
3.5.8.	Az iskola felújítása és kerületi esperesi látogatás	171
4.	Mátraszőlős a 19. században.....	172
4.1.	A 19. századi szőlősi plébánosok	172
4.1.1.	Az 1829-es egyházlátogatás.....	173
4.1.1.1.	Az egyházlátogatás oka	173
4.1.2.	Az 1829-es vizitáció jegyzőkönyvének tartalma	175
4.1.2.1.	A szőlősi plébániatemplom.....	175
4.1.2.2.	A templombelső	175
4.1.2.3.	A plébánia ingatlanjai, telkei és földterületei az 1829-es látogatás alapján	176
4.1.2.4.	A templom szentmiséi és miserendje.....	177
4.1.2.5.	A plébánia filiái	177
4.1.2.6.	A plébániaépület	178
4.1.2.7.	Szent helyek, imatermek, szobrok és keresztek az anyaegyházban és a filiákban.....	178

4.1.2.8.	A hívekről az anyaegyházban és a filiákban.....	179
4.1.2.9.	A kegyurakról és földesurakról.....	180
4.1.2.10.	A plébánosról, tulajdonságairól, kötelességéről, káplánról, könyvekről, cselédekről és jövedelmekről.....	181
4.1.2.10.1.1.	A plébános és tulajdonságai	181
4.1.2.10.1.2.	A plébános kötelességéről	181
4.1.2.10.1.3.	A szentségekről	182
4.1.2.10.4.	A plébános cselédsége	185
4.1.2.10.5.	Az iskoláról és az iskolaépületről	185
4.1.2.10.6.	A kántortanítóról.....	186
4.1.2.10.7.	A kántortanító jövedelme.....	186
4.1.2.10.8.	A templomszolga (aedituus)	186
4.2.2.11.	A bábákról.....	187
4.1.2.12.	Az alapítványokról.....	187
4.1.2.13.	A szertartások és ünnepek rendje.....	188
4.1.2.14.	A plébánosi jövedelmek jogcímei.....	191
4.1.2.15.	A kántor jövedelmének levezetése	193
4.2.	Az 1829-es egyházlátogatás követő plébániai élet és plébánosok.....	193
4.2.1.	A plébánia élete	193
4.2.2.	A falut ért 19. századi csapások.....	197
4.2.3.	A 19. század második felének plébániatörténete	199
5.	A szőlői plébánia 20. századi eseményei	206
5.1.	A mátraszőlői plébánia élete a II. világháborúig	206
5.2.	A II. világháború és 20. század eseményei.....	223
	Konklúzió.....	234
	Riassunto.....	240
	Függelék.....	245
I.	Possessio Szőlős, 1727	245
II.	Visitatio canonica in Possessione Szöllös Die 9na. 8bris 1773.....	248
III.	Szent Miklós Püspökről nevezett céh Regulája.....	267
IV.	Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról nevezett kongregáció szabályzata.....	271
V.	Jozef Razinger levele a Seattle érseknek	275
	BIBLIOGRÁFIA	281

BEVEZETÉS

A hatályos *Egyházi Törvénykönyv* előírja a megyéspüspök egyházmegyéje plébániáinak évenkénti, de legalább öt évenkénti látogatását. Ezt a kötelezettségét személyesen vagy egy általa megbízott személynek kell végeznie.¹ Az egyházlátogatás a püspöki kormányzati hatalom gyakorlásának legősibb formája. Az évszázadok folyamán eme intézmény egyre jelentősebbé vált, ennek köszönhetően kialakult egy konkrét formája és menetrendje. A kánoni látogatás arra irányult, hogy a püspök személyesen tudjon találkozni a klerikusokkal és a krisztushívőkkel, akik rá voltak bízva, valamint az egyházlátogatás arra is szolgált, hogy a püspök a papságot és a hívőket ösztönözze és megerősítse a hit ortodox megtartásában és a keresztény élet helyes gyakorlásában. A vizitációkat előre megfogalmazott és megküldött kérdések formájában végezték.

Már a patrisztikus időktől fogva igen nagy jelentőséggel bírt a püspök saját egyházmegyéje plébániáinak és híveinek kánoni látogatása. A kánonjog viszont már a kezdetektől fogva kifejezett módon előírja, valamint a szokásjogban is megjelenik az egyházlátogatási intézmény fontosságának hangsúlyozása, és annak rendszeres gyakorlása.

A dolgozatban arra a kérdésre szeretnék választ találni és adni, hogy van-e még jelentősége és aktualitása a 21. században a kánoni látogatásnak? Vajon a *Katolikus Egyháznak* nem egy idejétmúlt intézményéről van-e szó, még ha az évszázadok során mindig kiemelték annak jelentőségét, és a hatályos *Kódex* is előírja? És ha még ma is jelentős intézményként tekinthetünk rá, akkor milyen szerepet tölt be a *Katolikus Egyházban*? Jelen dolgozat tehát a kánoni egyházlátogatás témakörét öleli fel és tárgyalja, méghozzá egy konkrét plébánia vizitációs jegyzőkönyveit bemutatva és vizsgálva.

Röviden tárgyalni fogjuk a kánoni látogatás kialakulásának egyetemes és a *váci egyházmegye* vizitációinak történetét. A korábbi dolgozatokkal szemben e téma másik perspektíváját is igyekszünk kidomborítani, amely majd a vizitáció intézményének egy magasabb szintű eljárását tárja elénk. Ez nem más volna, mint a pápa által kezdeményezett, egy adott egyházmegyében végzett ún. „apostoli vizitáció”. Röviden bemutatjuk az apostoli egyházlátogatás kialakulásának történetét,

¹ *Az Egyházi Törvénykönyv*, 396.k. 1. és 2.§.

jelentőségét, okait és a „rendes püspöki” és a rendkívüli apostoli vizitáció közötti különbséget, valamint egy konkrét egyházmegye 20. században végzett apostoli vizitációját.

A dolgozat harmadik része a mátraszőlősi plébánia vizitációs jegyzőkönyveinek ismertetését, vizsgálatát és az egyházközség történetét mutatja be. Jelen plébániára azért esett a választásunk, mert jelentős történelmi háttérrel bír. Az 1770-as évek derekán egy *Prinner András* nevezetű plébános elhatározta - amely döntésnek a háttérében a megyésfőpásztor határozata is állt, mi szerint a plébániát vezető lelkipásztorok számára előírta a *Historia Domus* folyamatos írását-, hogy összegyűjti és leírja a faluban és a plébánián történt jeles eseményeket, amelyek az ő szolgálatát megelőző időszakban történtek. Házról házra járta az idős embereket, és az ő elmesélésük alapján sikerült visszavezetnie és lejegyeznie a plébániatörténetet egészen az 1526-os évekig.

A *Historia Domusban* találkozunk két céhhel, amelyeknek a szabályzata ránk maradt. Jelen dolgozatban ezek konstitúcióját is tárgyalni fogjuk. E céhekre való utalást a mátraszőlősi plébánia *visitacio canonica*iban is megtaláljuk.

A *Historia Domusban* írtak már csak azért is érdekesek lehetnek számunkra, mivel benne nem egy alkalommal találkozunk konkrét és az egyházközségre tekintettel jelentősnek bizonyuló jogszabállyal, vagy legalábbis normára való utalással. Ennek köszönhetően egyes plébániatörténetet - így pl. a mátraszőlősit is - írott jogforrásként tekinthetjük és kezelhetjük, amelyeknek segítségével visszakéreshetjük az adott püspök rendelkezéseit, vagy ha azok nem találhatóak meg, akkor a plébániatörténet útmutatásul szolgálhat egy konkrét jogi kérdés, vagy joghézag tisztázására, ill. kitöltésére.

Szerény meglátásunk szerint a vizitáció intézménye még ma is aktuális. Számos egyházmegyében jelenleg is végzik. Jelen kormányzati hatalom által a megyéspüspök a felügyeleti jogát gyakorolja. E cselekménnyel garantálja azt, hogy az egyházmegyéjében szolgálatot teljesítő klérusok megfelelően végezzék a feladatukat, továbbá a papság és a krisztushívők egyaránt kellően tiszteletben tartásuk és megőrizsék az egyház tanítását, hagyományát, az egyetemes és a részleges jogszabályait. E vizsgálatoknál megfigyelhető - mivel az egyház elsődleges küldetése közé számít a megszentelői feladat, így a nyilvános istentisztelet –, hogy a vizitációs kérdések jelentős része a liturgikus előírások megtartására irányultak. Így pl. vajon

méltó helyen őrzik-e az Oltáriszentséget? Erre tekintettel egyes főbb liturgikus kérdéseket is tisztázni fogunk.

Jelen dolgozat arra akar elsősorban rámutatni, hogy még ma is van jelentősége, és nem veszítette el aktualitásukat az apostoli és az egyházmegyei vizitáció. Hiszen még manapság is fontos az, hogy egy egyházmegye főpásztora jó kapcsolatot ápoljon a rá bízott lelkipásztorokkal és hívekkel, valamint az is lényeges, hogy ha valamilyen visszaélést tapasztal, akkor azt igyekezzen atyaként, jó pástorként orvosolni.

Először szeretném megköszönni a mindenható és irgalmas Istennek, hogy a négy falu és öt templom ellátása mellett erőt adott a jelen dolgozat elkészítéséhez.

Hálásan köszönöm DDr. Szuromi Szabolcs Anzelm O. Praem. rektor úrnak, hogy elvállalta doktori dolgozatom moderálását.

Köszönet Dr. Varga Lajos Miklós váci segédpüspök úrnak – korábbi mátraszőlősi plébánosnak –, aki ellátott tanácsaival, és rendelkezéseimre bocsátotta a mátraszőlősi plébánia Historia Domusának „nyers” fordítását, amely nagy segítségemre volt az egyházközség életének megismerésében.

Szeretettel emlékezem meg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézetében oktató tanárimról, akik a tudományos életben nagyra becsültek, és akik színvonalas előadásaik által megszerettették velem a kánonjogtudományt, és ismereteik átadása által gazdagodhattam.

Hálás köszönet mindazoknak, akik segítettek jelen dolgozat írásánál: Dr. Gábel Henrik albertfalvai plébánosnak, Voakakala Jácinta OST nővérnek, Ákos Balász Jeromos ferences testvérnek, Labancz Gabriella tanárnőnek, Hamvas Gábor és Hortoványi Jenő tanár uraknak, a Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ könyvtárosainak, a Váci Püspöki és Káptalani Levéltár és a Váci Egyházmegyei Könyvtár alkalmazottainak, családomnak és mindazoknak, akik imádságukkal kísérték és segítettek munkámat. Isten fizesse meg szolgálatukat!

1. A VÁCI EGYHÁZMEGYE VIZITÁCIÓINAK TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE

1.1. A kánoni látogatások eredete

Jelen dolgozatban csupán nagy vonalakban szeretnénk tárgyalni a *visitatio canonica* történetét, hiszen ezzel kapcsolatban már korábban számos mű megjelent², éppen ezért csak röviden ismertetjük a *visitatio canonica* kialakulásának főbb állomásait. Másrészt pedig az egyházlátogatások történetével kapcsolatosan már nemigen tudunk új információt közölni, mert annak nagy részét korábban feldolgozták és ismertették. A történeti bemutatáskor ezen műveket használjuk fel.

1.1.1. A püspök, mint vizitátor az első századokban

A kánoni látogatás a Katolikus Egyházban a megyéspüspök kormányzati hatalmának legrégebbi és legértelmesebb intézménye. A püspöki vizitációk gyökereit már az újszövetségi szentírásban is megtalálhatjuk, így pl. Szent Pál apostol leveleiben.³ Vannak olyan szerzők, akik már az apostolok utazásaiban látják az

²HUSZÁR, E., *Az egyházmegye látogatása. Különlenyomat a hittudományi folyóirat 1909 és 1910-iki évfolyamból*, Szent István Társulat, Budapest, 1910.; HUSZÁR, E., *Az egyházmegye látogatása, I.*, in *Hittudományi folyóira*, (1909) 460-509, 676-707.; HUSZÁR, E., *Az egyházmegye látogatása, II.*, in *Hittudományi folyóira*, (1910), 42-92.; TIMON, Á., *A visitatio canonica a magyar egyházzajogban, (Jogtörténeti tanulmány oklevéltári nyomozások alapján)*, in *Magyar Igazságügy*, Budapest 1884.; TÓTH, K., *A Nagy-Nógrádi főesperesség 17. századi katolikus egyházlátogatási jegyzőkönyvei*, (Szécsényi Honismereti Kiskönyvtár 15.), Ipoly-Print Kft. Nyomda, Szécsény 2004.; VARGA, I., - KISS, M., - KÖVY, ZS., *Segédanyag az egyházlátogatási jegyzőkönyvek feldolgozásához*, Szerk. Dóka Klára, Budapest, 1991, Magyar Országos Levéltár (2. kiadás 1993); *VISITATIO CANONICA, Az Esztergomi Főegyházmegye Barsi Főesperességének egyházlátogatási jegyzőkönyvei 1647-1674*, Válogatta, sajtó alá rendezte és bevezette: TOMISA, I., MTA Néprajzi Kutatóintézet, Neotipp Nyomdaipari és Kereskedelmi Betéti Társaság, Budapest, 1992.; Vö. még: *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 1. Kalocsa Egyházmegye*, Szerk.: DÓKA, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Alapítvány, Budapest, 1994.; *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 2. Váci Egyházmegye*, Szerk.: DÓKA, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 1997.; *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 3. Székesfehérvári Egyházmegye*, Szerk.: DÓKA, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 1997.; *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 4. Veszprémi Egyházmegye*, Szerk.: DÓKA, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 1997.; *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 5. Egri Főegyházmegye*, Szerk.: DÓKA, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest 1998.; *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 6. Győri Egyházmegye*, Szerk.: DÓKA, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 1998.; *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 7. Pécsi Egyházmegye*, Szerk.: DÓKA, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest 1999.; *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 8. Szombathelyi Egyházmegye*, Szerk.: DÓKA, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 1999.; *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 7. Esztergomi Főegyházmegye, I-IV.*, Szerk.: HEGEDŰS, A.-TÓTH, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Esztergom, 2000., KOVÁCS J., *Visitatio canonica a gyulai plébánián (1715-1993)*, Gerhardus Kiadó, Szeged, 2011. 15-75.

³„Már Szent Pál apostol is leveleiben a ráruházott tekintélyre hivatkozik és engedelmességet követel. Szívesebben alkalmazza a kérő intelmet, szívesebben jön (1Kor 4,21) "a szeretet és szelídség

általunk tárgyalt intézmény kialakulási alapját vagy legalábbis analógiáját.⁴ Eredetét tehát az ősegyházig vissza tudjuk vezetni. Az első három században a püspöki székhelyeket a nagyvárosokban találjuk meg, így ide szorítkozott az egyházi élet, valamint innen kiindulva folyt az egész egyházmegye, a vidéki települések lelkipásztori ellátása is. Minden egyházmegye (diocesis) élén a megyéspüspök (episcopus territorialis) állt, az ő felügyelete alá tartozott az egyházmegye gazdasági, hitéleti, egyházfegyelmi és liturgikus életének irányítása.⁵ A vidéki pasztoráció megnövekedett, ezért szükségessé vált a kisebb városok és falvak élére chorepiscopusokat, ún. vidéki, „mezei püspököket” állítani. Ők mutatták be a szentmiséket, szolgáltatták ki a szentségeket, valamint a kisebb rendeket is feladták az erre alkalma és kijelölt személyeknek.⁶ A patrisztikus kor utána a zsinatok szabályokat és törvényeket hoznak a vizitációk idejét és módját illetően.

A 370-es laudiceai tartományi és az 541-ös egyetemes zsinatok is alátámasztják a kánoni látogatások kezdeti fontosságát. Mindkettő zsinat tárgyal a püspökök kánoni látogatásáról, valamint megemlíti a vizitáló presbitereket („περιουδευται”) (perideuta) is⁷, akik a püspököket e tevékenységükben helyettesíthetik.⁸ Az ő feladatukról még később írni fogunk.

A 413-as *Arles-i Zsinat* rendeli el a püspökök évenkénti vizitálását. Találunk olyan adatokat és utalásokat, amelyek szerint a vizitációkat csak a 8. századtól írják elő az egyházban⁹, azonban ez a nézet, úgy tűnik, nem állja meg a helyét. *Timon Ákos*

*lelkületével, mint bottal.” De tud követelni, rendreutasítani, tiltani és büntetni is.” (VARGA, I., *A canonica visitatio*, in Magyar Egyháztörténeti vázlatok, Budapest, 1989. 337; ApCsel 15,36; ApCsel 20,28-29; 1Pét 5,1-2.*

⁴ Vö.: RAMP, *Die bischöflichen Visitationen*, in *Archiv Kath. Kirchenrecht XXXI.*, 385. Lásd magyarul: TIMON, Á., *A visitatio canonica a magyar egyházjogban*, in *Magyar Igazságügy*, Budapest, 1884. 1.

⁵ SZUROMI, SZ., A., *Egyházi intézménytörténet* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/5), Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2003. 25-26.; lásd még: KOVÁCS, J., *Visitatio canonica a gyulai plébánián*, 16.

⁶ SZUROMI, SZ., A., *Egyházi intézménytörténet*, 26.

⁷ „A püspöki látogatások nyomaira már a 4. században rátalálhatunk, hol a keleti egyházban a püspöktől ezzel megbízott vitatores (περιουδευται) perideuta nevet viselik.” Vö.: KONEK, S., *Egyházjogtan kézikönyve különös tekintettel a Magyar Állam egyházi viszonyaira*, Franklin Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1894. 278-279.

⁸ TIMON, Á., *A visitatio canonica a magyar egyházjogban*, 1.

⁹ GALCSIK, ZS. – TÓTH, K., *Szécsény felekezeteinek egyházlátogatási jegyzőkönyvei (1332-1950)*, Ipoly-Print Kft., Szécsény 2004. 26., Továbbá még azt is olvashatjuk *Timon Ákosnál*, hogy ha a püspökök elhanyagolják a saját egyházmegyéjükben a vizitációt, és ezáltal nem „írtják” a donatista eretneket a vidéki egyházakból, akkor a szomszédos egyházmegye püspöke elvégezheti az egyházlátogatást a kötelességét elmulasztó püspökök egyházmegyéjének területén. (TIMON, Á., *A visitatio canonica a magyar egyházjogban*, 2.) Ebből is megállapíthatjuk, hogy maga az

visitatio canonicaról írt munkájában olvashatjuk, hogy már az 5. században – tehát nem csak a 8. században – az arelatese *Arles-i Zsinaton* elrendelik a főpásztoroknak, hogy rendszeresen látogassák az egyházmegyéjükben található plébániákat.¹⁰

Az 516-os *Tarragonai Zsinat* a kánoni vizitációt már mint „régí szokást” említette, ezt szem előtt tartva rendelte el a püspököknek kötelező jelleggel az évenkénti egyházlátogatásokat.¹¹ Az 577-es *Bragai Zsinat* már a vizitáció szempontjait is megfogalmazza, mely szerint a püspököknek első nap a papságot kell ellenőriznie, vajon helyesen végzik-e az istentiszteletet és a szentségek kiszolgáltatását. Másnap pedig a hívek erkölcsiségét kell felülvizsgálnia, majd hit- és erkölcsoktatást köteles tartani számukra.¹² Jelen zsinat viszont kifejezetten megtiltja, hogy két aranyat kitevő székesegyházi hozzájáruláson kívül egyebet ne követeljenek,¹³ viszont a spanyol püspökök továbbra is a meglátogatott plébánosoktól fényes ellátást vártak el.

egyházlátogatás, valamint a kánoni látogatás kötelező jellege a 8. századnál korábbi időszakra nyúlik vissza.)

¹⁰ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese: a canonico-historical investigation*, in 49 *The Jurist* (1989) 349. Vö. még: TIMON, Á., *A visitatio canonica a magyar egyházjogban*, 1.

¹¹ Vö. HUSZÁR, E., *Az egyházmegye látogatása*, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai RT Nyomása, Budapest, 1910. 1.; Vö. még KOVÁCS, J., *Visitatio canonica a gyulai plébánián (1715-1993)*, 17. Bealnál még azzal is találkozunk, hogy a vizitátornak meg kell vizsgálnia a következőket: a pap a keresztelés előtt elvégzi-e az exorcizmust a katekumenek fölött, megtanítja-e nekik a Hiszekegyet, valamint buzdítja-e a híveket arra, hogy tartózkodjanak a babonáktól, bálványimádástól és minden féle büntől. (BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese: a canonico-historical investigation*, 349.)

¹² Placuit omnibus episcopi, ut per singulas ecclesias episcopi et per dioeceses ambulantes primum discutiant clericos quomodo ordinem baptismi, teneant vel missarum et qualiter quaecunque officia in ecclesia peragant. Et si recte quidem invenerint, Deo gratias; sin autem minime docere debent ignaros et hoc modis omnibus praecipere, sicut antiqui canones jubent... Postquam ergo hoc suos clericos discusserint vel docuerint episcopi, alia die, convocata plebe ipsius ecclesiae, doceant illos ut errores fugiant idolorum, vel diversa crimina, id est homicidium, adulterium, perjurium, falsum testimonium et reliqua peccata mortifera et quod nolunt sibifieri, alteri ne faciant et ut credant resurrectionem omnium et diem iudicii, in quo unusquisque secundum opera sua recepturus sit. Et sic postea episcopus de ecclesia illa proficiscatur ad aliam.” (Decretum Gratiani C. 10 q. 1. c. 12.; HUSZÁR, E., *Az egyházmegye látogatása*, 4.)

¹³ „Placuit, ut nullus episcoporum, per suas dioeceses ambulans, praeter honorem cathedrae suae, id est duos solidos, aliud per ecclesias tollat [...]” Lásd: *Corpus Iuris Canonici*, I., 622., valamint KOVÁCS, J., *Visitatio canonica a gyulai plébánián (1715-1993)*, 17. Itt még meg kell jegyeznünk azt a tényt, hogy már 633-os Toledói Zsinat is kikötötte: két szolidusnál többet nem kérhet el a vizitátor, valamint ne legyen nagy kísérete, öt lovas fogattal történjen a látogatás. 1179-es 3. Lateráni Zsinathatározat szerint az érsekeknek a viszonyokhoz képest 40-50, a püspököknek 20-30, az archidiakonusoknak (főespereseknek) 5-7 ló használata engedélyezett, de nem vihetnek magukkal vadászakutyákat, madarakat és nem követelhetnek költséges megvendéglést a fogadó plébániától. Ezt rendelkezést megerősíti és megismétli az 1179-iki III. Lateráni Zsinat 4. konstitúcióját, az 1215. évi Lateráni Zsinat 33. konstitúciója. Ezenfelül a II. Lyoni Zsinat 1274-ben szigorú büntetést helyez kilátásba a tilalom áthágóival szemben. A tilalmakat azért újították meg gyakran, mert a gyakorlati életben nem nagy sikerük volt, nem vették komolyan azokat, pl. továbbra is nagyobb összegeket követeltek az egyházlátogatások alkalmával, mint ami elő volt írva, illetve megengedett volt. (Vö.: TIMON, Á., *A visitatio canonica a magyar egyházjogban*, 3.)

A mai kor vizitációiban is megjelenik a látogatás eme formája, maga a plébániák évenkénti vizitációja. Azt is szükséges hangsúlyoznunk, hogy az egyházlátogatás célja korábban is és most is az, hogy utánanézzenek a plébániák „fizikai” és anyagi állapotának; az evangélium hirdetése és tanítása; a laikus (hívő) emberek életének „vizsgálata”; a pogány és erkölcstelen gyakorlatok és visszaélések megszüntetése; a szegényeknek való segítségnyújtás; a papi szolgálat és élet ellenőrzése, megreformálása, valamint a bérmálás szentségének kiszolgáltatása.¹⁴

A *bragai* zsinat tilalmát a 646-os hetedik *toledói* zsinat is megerősíti, valamint a zsinat teljes egészében felmentette a szerzetesi intézményeket a fizetés kötelezettsége alól, így tehát a főpásztorok vizitációs költségekre nem tarthattak igényt a saját területükön működő szerzetesintézményeknél.¹⁵

Az egyházmegyei vizitáció törvényként vagy jogszabályként a galloknál és a germánoknál a Karoling dinasztia idején jelent meg. A kánoni látogatás mellett ebben az időszakban erősödik meg az egyházmegyei vizitáció intézménye is. Ennek okát a különböző visszaélésekben láthatjuk. A vizitációk következő jelentős állomáspontja az 743-ban *Szent Bonifác* által összehívott „*germán zsinat*”, amely elrendelte minden egyes püspöknek, hogy évente legalább egyszer látogassák meg az egyházmegyéjük területén található plébániákat. Ennek a zsinatnak a rendelkezései határozzák meg az egyházlátogatás menetrendjét is. *Varga Imre A canonica visitatióról* szóló értekezésében olvashatunk ezekről a szempontokról: „*A vizitációra érkező püspököt hívei jelenlétében köteles fogadni, hogy azok a lelkipásztoruk beszámolóját ellenőrizhessék. A püspöknek főleg arra kell figyelnie, hogy a pap szabályosan tud-e misézni és keresztelni. Tanítja-e a híveket a vallás igazságaira, végzi-e a zsoltárait. Nagycsütörtökön megjelent-e a szentolajok átvételére. A papoknak tilos volt a vadászat, az erdőjárás kutyákkal, és vadászsólymok tartása. Ha a püspök szabálytalanságot észlelt, a papot kenyérre és vízre való böjtölésre ítélte. Ha pedig rendetlen életmódot folytatott, akkor először véresre kellett vesszőzni és azután két évig börtönbe vetni.*”¹⁶ A püspök általában a vizitációt a bérmálás szentségnek kiszolgáltatásához kötötte. Ilyenkor a püspök tehát azt vizsgálta - a nép jelenlétében -, hogy az áldozópap helyesen szolgáltatja-e ki a szentségeket, a közösség megőrizte-e a hit tisztaságát, valamint eljárt fegyelmi kérdésekben is,

¹⁴ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese: a canonico-historical investigation*, in 49 *The Jurist* (1989) 350.

¹⁵ HUSZÁR, E., *Az egyházmegye látogatása*, 4.

¹⁶ VARGA, I., *A canonica visitatio*, in *Egyháztörténeti Vázlatok, Regnum, I.*, (1938) 337-355.

különösen akkor, ha a lelkipásztor nem tartotta meg a zsinatok által előírt határozatokat. *Szent Bonifác* püspöknek sok nehézséget okoztak azok a papok, akik kellő műveltség nélkül jutottak el a felszentelésig. Az Egyháznak pedig az jelentett problémát, hogy a pogányságból megtért és megkeresztelt hívei továbbra is a pogányok ősi hagyományait és erkölcsi normáit követték.¹⁷ 854-ben a meauxi zsinat az egyházmegyei látogatás kötelességét isteni jogon alapulónak mondja ki.¹⁸

Az egyházmegyei vizitációk egy régi intézménynek a formáját és hagyományát igyekeztek átvenni. A vizitáció modellje a királyok, hercegek által összehívott gyűlésekre emlékeztetnek bennünket. Az uralkodó személyét szabad állapotú férfiak vették körül, akik tanácsokkal látták el a fejedelmet. Ennek a mintájára a vizitáló püspök vagy a küldöttje köré összegyűlt a papság és a hívek, azzal a céllal, hogy tanácskozzanak. Ez az alkalom lehetőséget adott arra, hogy mindazok a férfiak, akik egy adott egyházközségben becsületesen és tisztességesen éltek, eljöhettek és személyesen találkozhattak a megyéspüspökükkel az egyházlátogatások alkalmával.¹⁹

Korábban már utaltunk arra, hogy a nagy kiterjedésű egyházmegyékben a megyéspüspökök nem tudták elvégezni az évenkénti kánoni látogatásokat, ezért archidiakónusokat küldtek e feladat elvégzésére. A következő részben röviden írunk az archidiakónátus történeti kialakulásáról, jogköréről és a hivatalukkal való visszaéléseikről.

¹⁷ A XI. században jelent meg Burchardt wormszi püspök 110 kérdésből álló könyve, mely a *visitatio* kérdéseit tartalmazza. Így 1.) *a gyilkosságot és ököljogot illetően*: Van-e olyan, aki papot ölt, vagy papot megcsonkított? Van-e csecsemőgyilkos, aki paráznságban fogant gyermekét vízbe dobta, földbe ásta, megmérgezte? Van-e olyan, aki háborúban embert sebesített meg és elsősegély nélkül hagyta magára?; 2.) *a nemi erkölcsöt vonatkozásában*: Vannak-e házasságtörő férfiak és nők? Van-e olyan, aki fogamzásgátlást végez? (Itt a megszakított közönsülésről van szó, melyet a szolganéppel kapcsolatban alkalmaztak.) Van-e olyan nő, aki férje bejegyzésével tart mással is viszonyt? Van-e olyan, aki állatokkal fajtalanodik? 3.) Vannak-e olyan ostoba papok, akik tűzvész idején a korporálét dobják a lángokba, hogy a tüzet megszüntessék? Vannak-e olyanok, akik gyógynövények gyűjtésekor nem a Hiszekegyet és Miatyánkot imádkozzák, hanem varázsigéket mondanak? 4.) *a hitélet, vagyon- és közbiztonságot illetően*: van-e, aki vásár- és ünnepnapon dolgozik, aki a templom környékén gúnydalokat és szemérmetlen nótákat énekel? Van-e, aki lenézi plébánosát, és ezért más templomban hallgat szentmisét, és máshol fizeti a tizedet? Van-e, aki semmibe veszi a kiközösítést? Van-e, aki hamis mérleget tart? Aki kamatot szed? Aki kétség esetén szolgáját, szolgálóját először mezítelenre vetkőzteti és ezután botozza meg? Van-e olyan elvetemült nő, aki azt állítja, hogy az ördög hátán tud lovagolni, hogy ártan tud más jószágában, hogy ráolvasással meg tudja változtatni az emberek érzelmeit? Vö.: VARGA, I., *A canonica visitatio*, in Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 338.

¹⁸ A zsinat 29. kánonjában olvassuk: „ut quorundam Episcoporum reprehensibilis imo damabilis consuetudo omnimodis corrigatur, qui plebes sibi creditas aut raro aut nunquam per se ipsos juxta ordinem Evangelicum et Apostolicum atque Ecclesiasticum visitant, cum Dominus dicat: Speculatrem dedi [...] vö.: HUSZÁR, E., *Az egyházmegye látogatása*, 5.

¹⁹ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese: a canonico-historical investigation*, in 49 *The Jurist* (1989) 350.

1.1.2. Az archidiakónusok (főesperesek) által végzett vizitációk

A megyéspüspök feladatát segítő archidiakónusok megjelenésének szükségessége a korábbi időkre nyúlik vissza. Az 569-ben megrendezett *lugói* zsinat például megszorítja a püspökségek számát, mivel túl nagy volt az egyházmegyék területi kiterjedése, ezért a megyéspüspökök nem tudtak eleget tenni az évenkénti egyházlátogatási kötelezettségüknek.²⁰ A 8. században *Hoddo* strasbourgi püspök az egyházmegyéjét több főesperesi kerületre osztotta fel. A 9. században elterjedt ez a szokás, miszerint az egyházmegyét több főesperesi kerületre felosztják, ez annak köszönhető, hogy I. Adorján pápa jóváhagyja *Hoddo* püspök intézkedését.²¹

906 körül jelent meg *Regino* prümi apát által írt *Libri duo de sinodalibus causis* című²² vizitációs könyv, amely hamarosan az egyházlátogatások végrehajtásának klasszikus kézikönyvévé vált. Ez a könyv a kánoni látogatás első mintáját és menetét tartalmazza. A megyéspüspök egy-két nappal a vizitáció előtt elküldte az archidiakónust, hogy előkészítse a püspök személyes látogatását. A papsággal megbeszélést tartott, és a hibákat kijavította. Ezután ment csak el a püspök az adott egyházközségbe, ahol két tanút megeskerve hallgatott ki. A kérdései között szerepelt az, hogy jár-e mindenki vasár- és ünnepnapon szentmisére és vecsernyére; komolyan veszik-e a vasárnap megszentelését, mint munkaszüneti napot; foglalkoznak-e a szegényekkel; az általuk észlelt bűnöket bejelentik-e a plébánosnak stb.²³

Bealnál is megtalálhatjuk a látogatás menetét, amely tulajdonképpen megerősíti az előzőekben leírtakat. A vizitáció előtt érkezik egy archipresbiter vagy egy archidiakónus, aki összehívja a helyi egyházközség híveit és azokat, akik exkommunikáció alatt állnak. A kisebb vitákat, panaszokat közösen megoldják. Ezt azért teszik meg előre, hogy amikor a püspök megérkezik vizitálni, akkor a főpásztornak már csak a nagyobb, jelentősebb ügyekre kelljen az idejét ráfordítania. Amikor a püspök ténylegesen megérkezett, ekkor kezdődött a gyűlés. Hét érettebb, köztisztviselőben álló, igaz és szabad férfit hívhattak össze, hogy mint a „*gyűlés tanúi*”

²⁰ HUSZÁR, E., *Az egyházmegye látogatása*, 1.

²¹ KOVÁCS, J., *A visitatio canonica a gyulai plébánián (1715-1993)*, 19.; SZENTKLÁRAY, J., *A Csanád egyházmegyei plébániák története, I.*, Temesvár, 1898. 7.

²² KOVÁCS, J., *A visitatio canonica a gyulai plébánián*, 20.

²³ HUSZÁR, E., *Az egyházmegye látogatása*, 6.

részt vegyenek a tanácskozáson.²⁴ Ezek esküt tettek, hogy igazságosan és hűségesen elvetik mindazokat a bűneiket, amelyek Isten akarata és a keresztény igazságosság ellen vétettek a helyi közösségben. Az eskü után a püspök kikérdezte a tanúkat az előre megfogalmazott, összegyűjtött és kidolgozott kérdések alapján. A kérdések azokra a civil, egyházi, vagy morális törvényekre és szabályokra támaszkodtak, amelyeket mindenkinek kötelező jelleggel követnie kellett. Láthatjuk, hogy később ezeket a könyveket előre beszerezték, azzal a céllal, hogy a hívek előre tanulmányozni tudják a kérdéseket, és megfelelő választ tudjanak adni a vizitátoroknak. Ez emlékeztet bennünket a penitenciális könyvekre. A személyes gyónáshoz Írországból segédanyagokat, ún. penitenciális (vezeklési) könyveket készítettek, amelyekben rögzítették és meghatározták a gyónás rendes formáját és módját. Tehát a vizitációk eredményességének érdekében a hívek előre beszerezték a vizitációs könyveket, és ennek köszönhetően előre megfogalmazhatták azokra a kérdésekre a válaszokat, amelyeket a vizitáló püspök a látogatáskor feltett nekik.²⁵

Timonnál olvashatjuk, hogy a 12. században jelentősen megnő az archidiakónusok szerepe.²⁶ Eleinte csak akkor végezheték el a főpásztor helyett az egyházlátogatást, ha a püspök valamilyen oknál fogva - például betegség miatt - azt nem tudta személyesen ellátni. Kezdetben az archidiakónusok csak delegált hatalommal bírtak, viszont a 12. századtól már *saját hatalom* alapján („*postestas ordinaria*”) végzik a feladatukat. Ennek egyik főbb jele az volt, hogy nemcsak fegyelmi, hanem bűnügyekben és házassági ügyekben is bíraskodnak.²⁷ Ez egy jelentős mérföldköve az egyházlátogatás történetének, hiszen jelen századtól kezdve már nemcsak a püspök joga és kötelezettsége a *visitatio canonica*, hanem az archidiakónusoké is. Ettől kezdve a kánoni látogatás két „hivatalos” formájáról beszélhetünk: 1.) a püspöki látogatásról, amelyet maga a főpásztor végez, és 2.) az archidiakónusi

²⁴ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese: a canonico-historical investigation*, 350. Lásd még: NAZ, R., *Causes synodales*, in *DDC* 2, 119.

²⁵ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese: a canonico-historical investigation*, 351. Lásd még PRUM, R., *De ecclesiastici disciplinis et religione christiana*, in *Migne Patrologia Latina*, 140. Vö.: http://www.documentacatholicaomnia.eu/18151875_Migne_Patrologia_Latina_01_Rerum_Conspectus_Pro_Tomis_Ordinatus_MLT.html#Migne_Patrologia_Latina_-_Volumen_140.

²⁶ „A püspökök lassankint nagy vagyona révén szert, mindinkább belevonhatnak a világi hatalom sphaerájába, nagy kiterjedésű megyéjük és a politikai élet terén való elfoglaltságuk az évenkénti visitatiót lehetetlenné teszi, miért is az archidiakonok végzik azt, és pedig kezdetben mint a püspök helyettesei, majd később, a XII. századtól kezdve, önjogúlag, saját iurisdictionjuk alapján.” (TIMON, Á., *A visitatio canonica a magyar egyházjogban*, 3.)

²⁷ HUSZÁR, E., *Az egyházmegye látogatása*, 6. Vö. még: „A püspöki visitációk kiváló jelentőséggel bírtak egykoron a világi jog szempontjából is, mert kiindulási alapját képezték a frank birodalomban az utazó törvényszékek intézményének.” (TIMON, Á., *A visitatio canonica a magyar egyházjogban*, 3. oldal lábjegyzete.)

vizitációról, amelyet szintén saját jognál fogva végez az archidiakónus. Ennek köszönhetően most már nemcsak a püspököknek, hanem az archidiakónusoknak is előírják, hogy évenként meg kell látogatniuk a rájuk bízott kerületeket (archidiaconatus), valamint ugyanazok a tilalmak kötik őket is, amelyek a püspököket: miszerint minél gyorsabban lássák el a feladatukat, kevés kísérettel menjenek, és ne tegyenek túlzott terheket a népre és a papságra.²⁸ Rendszeresen és szigorúan ellenőrizték a rájuk bízott plébániákat. Valószínűleg könnyebb helyzetben is lehettek, mivel jogosan feltételezhetjük azt, hogy az „alsópapsághoz” tartozva jobban ismerhették a paptársaikat és a felügyeletük alá tartozó területen élő hívek életét, körülményeit, adottságaikat és szokásaikat. Mindezen dolgoknak köszönhetően elképzelhető, hogy az archidiakónusok közvetlenebb és intenzívebb kapcsolatot tudtak ápolni a hívőkkel és a papsággal, mint a helyi megyéspüspök. Ez a személyesebb kapcsolat annak is köszönhető, hogy a főesperesekre kisebb területi egység és kevesebb hívő volt bízva. Nem így a megyéspüspökök esetében, akiknek egy teljes egyházmegyét kellett kormányozniuk.

A patrisztikus időszakban és a korai középkorban megfogalmazott egyházmegyei vizitációs előírások, kánonok és szokások mindegyikét összegyűjtve megtalálhatjuk a *Decretum Gratianum*ban. A középkor derekán, az érett középkorban a zsinatokon hozott elírások folyamatosan arra sürgették a püspököket, hogy rendszeresen végezzék az egyházmegyéjük vizitálását, és a látogatásoknak legyen konkrét céljuk, amelyet jelezniük kellett előre a meglátogatandó plébánia irányába.²⁹

Timon Ákos szerint eme korszakban a püspöki vizitációk egészen más jelentőséggel bírtak – összehasonlítva az archidiakónusok által végzett látogatásokkal. Már csak, mint magasabb egyházkormányzati aktust említik, amelynek az volt feladata, hogy magasabb egyházkormányzati szinten tudják ellenőrizni az egyházi életet, vagyis csak a „legfőbb ellenőrzés jogát” akarták ily módon gyakorolni. Az 1287-es würzburgi zsinat értelmében „a rendes egyházi kormányzat csak a bérmálás szentségének kiszolgáltatása végett igényli, hogy a

²⁸ „[...] „quaternus prohibeatis R. Cestrensi archidiacono, ne ad ecclesias sui archidiaconatus visitandas, nisi semel in anno accedat, nisi forte alis causa emerserit, popter quam ipsum oporteat praefatas ecclesias saepius visitare.” TIMON, Á., *A visitatio canonica a magyar egyházjogban*, 4.

²⁹ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese: a canonico-historical investigation*, 351-352.

püspök időnként személyesen meglátogassa a vidéki egyházait.”³⁰ Igaz, továbbra is előírják a püspök évenkénti vizitációját, bár az egyházi élet szempontjából már nincs rá szükség. A bérmláskor, egy új templom felszentelésekor vagy az egyházközségekben támadt zavargás miatt látogatta meg a püspök a plébániát. A 13. századtól kezdve a főpásztor már nem ellenőrzi szigorúan és részleteiben az egyházközség és a papság életét. Ezt a feladatot az archidiakónusok végzik el.³¹

Korábban láttuk, hogy néhány főpásztor az egyházlátogatások alkalmával visszaélt a hatalmával és a jogaival. Ugyanez a szomorú tapasztalat jelentkezett az archidiakónusok esetében is. Legfőképpen az jelentett nehézséget, hogy a főesperesek hatalomra akartak törni, azaz önkényesen akarták gyakorolni (bitorolni) a vizitációs jogokat. Például elkezdték osztogatni szabadon a püspöknek fenn nem tartott egyházi javadalmakat; sőt a püspök által kinevezett javadalmasokat ők erősítették meg; a kerületeiket a megengedettnél és szükségesnél többször látogatták meg, amely alkalmakon a papságtól *procuratiót* követeltek; kerületi gyűléseket tartottak, és azokra a papokra, akik nem jelentek meg, pénzbírságot;³² vagy egyéb adónemeket vetettek ki; polgári és fenyítő törvénykezést folytattak; a papnövendékeket megvizsgálták; mezei (ún. archipresbitereket) beiktattak, és hivataluktól megfosztottak; házassági ügyekben és szabálytalanság esetén felmentést adtak, magarán szerették volna kivenni a püspök kezéből a kormányzati hatalmat, magát az egyházmegye irányítását.³³ Elmondhatjuk azt is, hogy ennek következtében a püspökök és az archidiakónusok között hatalmi versengés alakult ki.³⁴ Éppen ezért a 13. század közepén a főpásztorok „püspök helyetteseket” (*generalis vicarius*, *officialis*) állítottak, akik az archidiakónusok túlkapasait próbálták helyretenni. A „*generalis vicarius*”-ok szerepe („közhelyettesek” vagy más néven „püspöki

³⁰ „Anno quolibet vel ad minus de biennio ad biennium visitare studeant confirmando confirmandos et corrigendo que corrigenda sunt.” Nagy Konstantin rendeletei is a püspöki *visitatio* főcéljaként a bérmlás szentségének kiszolgáltatását jelölik meg. Vö. TIMON, Á., *A visitatio canonica a magyar egyházjogban*, 4.

³¹ TIMON, Á., *A visitatio canonica a magyar egyházjogban*, 4.

³² KAZALY, I., *A katolikus egyházjogtan kézikönyve. Különös tekintettel Magyarországi jogi viszonyaira*, Nyomatott Serédy G. Siketn. Iparint. Könyvnyomdájában, Vác, 1882. 233.

³³ KONEK, S., *Egyházjogtan kézikönyve különös tekintettel a Magyar Állam egyházi viszonyaira*, Franklin Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1894. 311.

³⁴ SZUROMI, SZ., A., *Egyházi intézménytörténet* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/5), Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2003. 133.

helynökök”) már a 13. század vége felé általánossá vált. A hatáskörüket tételes törvények, szokásjog vagy az általános gyakorlat határozta meg.³⁵

A főpásztorok az archidiakónusok hatalmának megtörésére még egy másik intézményt is létrehoztak, mely hivatal viselőit „*officiales/archipresbiter foranei*”-nek és „*officiales principales*”-nek (alespereseknek) nevezték.³⁶ A püspökök azokkal a feladatokkal bízták meg őket, melyeket korábban az archidiakónusok végeztek. Az „*officiales principales*” és a „*vicarii generales*” mind az archidiakónusok és mind pedig az *officialies foraneiek* felett (különös) joghatósággal rendelkeztek. Későbbiek folyamán az *officiales foraneiek* megszűnnek létezni, valamint az „*officiales principales*” (a törvénykezés irányába) és a „*vicarii generales*” (bírói joggyakorlat irányába) feladatköreik kettészakadnak.³⁷

Még említést kell tennünk azzal kapcsolatban, hogy a vizitáció és az inkvizíció között milyen reláció áll fenn. *Beal* szerint a kánoni vizitáció eltávolodott a zsinati folyamattól és az inkvizíciós („felülvizsgálati”, „felügyeleti”, „ellenőrzés”) modell felé irányult. Ez a folyamat III. Ince pápa ideje (1198-1216) alatt vette kezdetét. A régi modellben a vizitációkat a tárgyilagosság és a dialógusra való nyitottság jellemezte. III. Ince pápa idején viszont ez a tendencia megváltozott, inkább a hatalom nyomását és az inkvizíciós (felülvizsgálati) jelleget öltöttek a kánoni látogatások, amelyekben az objektivitás nélküliség ütötte fel a fejét. Az új szemléletmódot a *IV. lateráni* zsinat szentesítette.³⁸ III. Ince pápa alatt három fajtája alakult ki a kánoni (inkvizíciós, felügyeleti) eljárásnak:

1. „*ex officio*”: ez olyan köztudott bűncselekményeknél járt el, amikor valaki nyilvánosan követetett el valamilyen büntetett, vagyis nyilvános bűncselekményt. Ebben az esetben a bíró kiküldött az adott helyre egy hivatalos személyt, azzal a céllal, hogy kivizsgálja az esetet. A vizitátort megbízták azzal a feladattal is, hogy kikérdezze az embereket, a tanúkat magáról a bűncselekményről és a körülményeiről. Ennek az volt a lényege, hogy a bíró erkölcsi bizonyosságot tudjon szerezni arról, hogy a vádnak

³⁵ KONEK, S., *Egyháztan kézikönyve. Különös tekintettel a Magyar Állam egyházi viszonyaira*, 306.

³⁶ „Így nevezte őket már III. Ince pápa is.” (KAZALY, I., *A katolikus egyháztan kézikönyve*, 234.)

³⁷ Így a nevük is megváltozott: az „*officiales principales*”-ről „*generalis causarum auditor*”-ra, a „*vicarii generales*”-ről „*vicarius in spiritualibus*”-ra. Hazánkban a vikáriusi tisztségben (hivatalban) mindkettő összpontosult. Vö.: KONEK, S., *Egyháztan kézikönyve*, 306.

³⁸ HISCHIUS, P., *System des Katholischen Kirchenrechts mit besonderer Rücksicht*, 353-354.

egyértelműen, valóban van-e valóságalapja. Ez a folyamat segítette őket a tárgyilagos döntés meghozatalában.³⁹

2. „*cum promovente*”: ez az felülvizsgálati (inkvizíciós) eljárás a bírónak megengedte, hogy felhatalmazzon valakit a bizonyítékok összegyűjtésére, és azokat a bíró felülvizsgálja. Általában azokat a személyeket bízták meg ezzel a feladattal, akik a feljelentést tették, a panaszt tettek valaki ellen.⁴⁰
3. „*super reformatione ecclesiae*”: a kollektív, azaz egy egész közösségnek a vizsgálatát jelentette.⁴¹ Pl. egy plébániának vagy egy szerzetesközösségnek a felülvizsgálatát jelölte, amelyet azért végeztek el, mert egy bizonyos közösségről rossz közvélemény alakult ki, és ezért szükségessé vált a szóban forgó plébániai vagy szerzetesi közösség felülvizsgálata. A tárgyilagos vizsgálódásnál a püspöknek nem volt saját joga, hogy felkeresse, kikérdezze és büntesse a *civil jogi* visszaéléseket, hanem inkább csupán formálisan válaszolhatott egy hihető vádnak.

A továbbiakban azt a folyamatot láthatjuk, hogy az inkvizíciós modell kihatott az egyházmegyei vizitációkra is. A kánoni látogatás csupán eszközként funkcionált, amely tulajdonképpen azt célt segítette elő, hogy a püspök (vagy a megbízott vizitátor) utána tudjon járni – hivatalos úton – egy formálisan elkövetett bűncselekménynek. Miután a vizitátor meggyőződött a bűncselekmény elkövetéséről, a kánoni látogatás után már a püspök is kérhette a büntetés kiszabását a civil hatóságtól. Ha nem lett volna ez a formális „eszköze” a püspöknek, akkor bizonyos esetekben nem tehetett volna semmit.⁴²

³⁹ „The inquisition *ex officio* was used where a person had been defamed of committing a crime by public opinion but without a formal accusation or where the fact that a crime had been committed was clear but no perpetrator had been accused. Proceeding *ex officio*, the judge investigated the crime or the defamation to acquire sufficient evidence to bring a formal charge and convoke an instance.” Vö. BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese: a canonico-historical investigation*, 353.

⁴⁰ „The inquisition *cum promovente* allows the judge to delegate another, often the one making a denunciation, to investigate the matter and collect proofs under the supervision of the judge. In this form of inquisition one can see the origins of the office of promoter of justice.” (BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese: a canonico-historical investigation*, 353. Vö. még: NAZ, R., *Dictionnaire de droit canonique: contenant tous les termes du droit canonique avec un sommaire de l'Histoire et des Inquisition et de l'état actuel de la discipline*, Letouzey et Ané, Paris, 1965. 1421-1422.)

⁴¹ The inquisition *super reformatione ecclesiae* was a means of addressing a situation where some collectivity (e.g., a monastery or parish) was denounced by public opinion of being in disorder. Even if only the presumption was that his attitude and behavior had influenced the group and that a reform *tam in membris qua in capite* was needed. The responsible superior appointed a judge-inquisitor to ascertain the facts after a summary procedure and, if necessary, impose a reform.” (BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese*, 353.)

⁴² BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese*, 354.

III. Ince pápa az inkvizíciós elméletre úgy tekintett a leiratában, hogy a „*quaestio civilis*” (civil kérdés) és nem pedig büntetőjogi eljárás.⁴³ Szerinte a társadalmi rendet, a közjót kell helyrehozni egy büntetés kiszabása által, a bűnös megbüntetése másodlagos kérdés. III. Ince pápa az inkvizíció intézményével azt a célt akarta elérni, hogy megtisztítsa az egyházat a súlyos bűncselekményektől és a bűncselekményeket elkövetőktől, így pl. a kataroktól és heretikusoktól, valamint ezáltal elő akarta mozdítani az egyház jó hírnevét és közjót a heretikusokkal szemben.

1.2. Egyházlátogatások a Trentói Zsinattól az 1917-es Egyházi Törvénykönyvig

1.2.1. A Trentói Zsinat határozatainak hatása az egyetemes Egyházban végzett vizitációkra

A nagy vallási forradalom kirobbanása után az Egyház igyekezett a saját belső életét megreformálni. Ez a folyamat valójában már a reformáció időszakát is megelőzte, sőt folytatódott a reformáció lezárulása után is. Külsőleg a Zsinat, valamint az Egyház legfőbb feladata az volt, hogy gátat állítson a reformáció terjedésének. Igazában a Szent Zsinat elsősorban a Katolikus Egyház *belső reformjára*, megújítására és restaurációjára törekedett. Fontos volt számára - mivel a reformátorokkal nem sikerült közös nevezőre jutni -, hogy megerősítse az Egyházat, megszilárdítsa a megmaradt hívek egységét, a hitüket megszilárdítsa és vallásos életüket pedig minél buzgóbbá tegye. A Trentói Zsinat arra törekedett, hogy a Katolikus Egyház szervezetét központosítva hatásos erőkoncentrációt hajtson végre.⁴⁴ A *Trentói Zsinat* kánonjai között megtaláljuk az egyházlátogatásra vonatkozó előírásokat is. Ezek a VI., XIII. és XXIV. ülészak döntvényei. A Zsinat úgy tekintett a vizitáció intézményére, amely eszköze lehet a Katolikus Egyház gyökerében való megújításának. A püspöki hatalmat az egyházlátogatás terén is visszahelyezte eredeti szintjére. A vizitáció a katolikus megújulás egyik fontos

⁴³ „[...] quum ageretur non criminaliter, út deponeretur ab ordine, sed civiliter, út ab administratione amoveretur, tamquam immeritus et damnosus.” (BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese*, 354.)

⁴⁴ SZÁNTÓ, K., *A Katolikus Egyház története, II.*, Ecclesia, Budapest, 1987. 113-114.

eszközévé vált, így ennek az intézménynek ismét megnőtt a jelentősége az új körülményeknek köszönhetően.⁴⁵

Egidio Miragoli La visita pastorale: „anima regiminis episcopalis c. értekezésében arról olvashatunk, hogy a *Trentói Zsinaton* az atyák a XXIV. szesszió - amely 1563. november 11-én volt - három alapelvet fogalmaztak meg, amelyeket a püspököknek a látogatás alkalmával szem előtt kellett tartaniuk: 1. a látogatás kötelezettségét, 2. a pásztori feladatot újból vissza kell helyezni a püspök kezébe, 3. a látogatás lelkipásztori és lelki céljainak megerősítése.⁴⁶

Kazaly leírja a *Trentói Zsinat* által elrendelt jogokat és kötelezettségeket, amelyeket a megyéspüspököknek a vizitációk alkalmával szem előtt kellett tartaniuk.⁴⁷

A zsinati kánonok elrendelték, hogy a püspököknek személyesen kellett két évente

⁴⁵ SZANTÓ, K., *A Katolikus Egyház története*, 114.

⁴⁶ „[...] i Padri fissarono i tre principi che si riveleranno capaci di ridare vigore e attualità all'antica istituzione: 1) l'obbligatorietà della visita, 2) la piena restituzione al vescovo di questo compito pastorale, 3) la riaffermazione della finalità pastorale e spirituale della visita stessa.” Vö.: MIRAGOLI, E., *La visita pastorale: „anima regiminis episcopalis*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale*, 6 (1993) 128. Lásd még: KOVÁCS, J., *Visitatio canonica a gyulai plébánián (1715-1993)*, 28. Szerény meglátásunk szerint, Miragoli a második pontnál érzékelteti, hogy a Trentói Zsinat nem csupán a püspök kötelezettségét akarja hangsúlyozni a vizitáció gyakorlását illetően, hanem egyenesen úgy fogalmaz, hogy ezt az intézményt teljesen vissza kell helyezni („piena restituzione”) a püspök joghatósága alá. (A restituire ige 1. visszaadni, visszaszolgáltatni 2. [jogaiba, javaiba] visszahelyezni jelentéssel bír. Vö. *Olasz-Magyar Szótár*, Szerk. HERCZEG, GY. – JUHÁSZ, ZS., Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005. 755.) Ezt az igazságot támasztja alá az a tény is, hogy az archidiákonusok egy hónapon belül kötelesek beszámolót küldeni az illetékes megyéspüspököknek. A Zsinat jelen határozata bizonyára az archidiákonusok túlkapásait szerette volna orvosolni, és újra „helyére akarta tenni” a megyéspüspök joghatósági hatalmát.

⁴⁷ „a.) Minden püspököknek kötelessége megjéjé évenként; ha pedig a megye terjedelmesebb lenne, minden két évben vagy személyesen, vagy helynöke, avagy pedig e célra választott vizitátor által meglátogatni. b.) A püspöki látogatásnak alá vannak vetve az egyházmegye területén lakó valamennyi egyházi személyek és az ugyanott létező szent helyek; - s e tekintetekben a kiváltságolt személyek és egyházak sem képeznek kivétel. De megjegyzendő, hogy a püspök a megyelátogatás alkalmával csak azon esetben avatkozhat a kolostori fegyelemben, ha a szerzetes főnök a püspök ismételt intelme dacára sem akarná megbüntetni a klastromban elkövetett vétkeket, vagy megszüntetni a lábra kapott visszaéléseket. c.) A megyelátogatás alkalmával a püspököknek kötelessége kitudni: kellőleg teljesítik-e a lelkészek kötelemeiket; minő azoknak magán élte? Vigasztaló, avagy elszomorító képet nyújt-e a népnek vallási és erkölcsi állapota? Továbbá a püspök köteles megvizsgálni: minő állapotban vannak a templomok, s a hozzájuk csatolt épületek és egyházi szerek... S hogy mindenről pontosan tudomást szerezhessen magának a püspök, jogosítva van nem csupán a plébánosokat, hanem kellő óvatosság mellett más tisztességes és hitelt érdemlő világi egyéneket is kihallgatni. d.) Ha a püspök a látogatások alkalmával hiányok nyomára jönne: hatalmában áll azok megszüntetésére azonnal intézkedni; s noha ily esetben kellő szigorral járhat el: de eljárásában zsarnoki önkényt tanúsítania, vagy valóságos törvénykezést gyakorolnia tilos. A megye látogatásakor eszközölt törvényes püspöki intézkedést, még az apostoli szentszékhöz intézett fellebbezés sem függesztheti fel; kivéven azon esetet, ha a püspök valóságos bíraskodást gyakorolt volna. e.) A püspököknek jogában áll a megyei látogatással járó költségek fedezése céljából a lelkészekre bizonyos adót róni. Ezen adó nem procurationak vagy portio canonicának nevezetik; s évenként csak egyszer vethető ki a papságra; ha tehát egy évben kétszer tenne a püspök látogatást, másodízben a procuratióra igényt nem tarthat. Sok helyen azonban a püspök maga tartozik a látogatás költségeit viselni. f.) A megyét látogató püspököknek meg van tilva a plébánosoktól költséges vendégeskedést s pompás fogadtatást követelni; úgyszintén nem szabad a püspököknek ilyen alkalommal bárkitől ajándékot elfogadni.” KAZALY, I., *A katolikus egyházjogtan kézikönyve*, 196-197.

elvégeznie egyházmegyéjében a vizitációt. Ennél többször is végezhetett egyházlátogatást, viszont ebben az esetben nem terhelhette a plébániát, vagy bizonyos helyzetekben és helyeken, ahol nem volt szokás a püspök anyagi költségeinek megtérítése, ott a vizitátor nem tarthatott igényt semmilyen juttatásra, sőt magának kellett megfizetnie a látogatásból adódott költségeket. Ha a főpásztor akadályozva lett volna, és így nem tudott volna eleget tenni kötelezettségének, a látogatást vagy az általános helynöke, vagy külön erre az esetre kinevezett vizitátor által kellett végeztetnie. Tehát a főesperesek és az esperesek továbbra is végezheték a püspök helyett a látogatásokat, viszont ezt kizárólag a püspök felügyelete alatt teheték meg. Továbbá a zsinati atyák megerősítették azt a rendelkezést is, miszerint a püspök vagy az általa küldött vizitátor a látogatás alkalmával nem mehetek nagy kísérettel az adott plébániákra.

Az Apostoli Szentszék delegátusaként járhatott el a püspök, így az Apostoli Szentszékhez benyújtott fellebbezésnek nem volt felfüggesztő hatálya.⁴⁸ A püspöki látogatás kiterjed mind az egyházmegyében létező egyházközségekre és egyházi intézményekre, az exemptusokra is, így a kolostorokra is, amint ez a lábjegyzetünkben is olvashatjuk. A káptalanok is végezhetek vizitációkat, viszont ezeket a főpásztorral jóvá kellett hagyatni. Gyakori volt az a jelenség, hogy a szerzetesek nem akarták kifizetni a püspöki látogatással együtt járó költségeket, így azok a püspököt terhelték.⁴⁹ A püspöki látogatások elsődleges célja az volt, hogy a főpásztor személyesen tudjon meggyőződni arról, hogy az egyházmegye területét milyen állapotok és viszonyok jellemzik. Az egyházjog nem határozza meg kifejezetten az eljárás módját, vagy nem rendel el semmilyen utasítást, hanem azt a püspök bölcs belátására bízta. Ha hiányosságokat vélt felfedezni a lelkipásztorok vagy egyházközségek életében, akkor rögtön, gyökerében orvosolhatta intézkedéseivel a hiányosságokat, viszont ezt csupán szelíd intéssel vagy megrovással tehetette. A zsarnoki önkényeskedését mellőznie kellett, viszont ezekben az esetekben nem gyakorolhatta a törvénykezési jogait. Az a püspök, aki először látogatta egyházmegyéjét, azon a plébánián, ahol járt, teljes búcsút engedélyezhetett, amelyre a pápa hatalmazta fel.⁵⁰

⁴⁸ KAZALY, I., *A katolikus egyházjogtan kézikönyve*, 196.

⁴⁹ KOVÁCS, J., *Visitatio canonica a gyulai plébánián (1715-1993)*, 30-31.

⁵⁰ KONEK, S., *Egyházjogtan kézikönyve*, 277-279.

1596. február 10-én jelenik meg VIII. Kelemen pápa *motu proprio*, amelyben a pápa elrendelte, hogy a kánoni látogatás liturgiáját a *Pontificale Romanum* harmadik részében található *Ordo ad visitandos parochias* szerint köteles mindenki végezni. Jelen irat a püspök fogadtatásáról rendelkezik.⁵¹ A papság és a város vezetősége a püspököt a város kapuja előtt várja. A rangidős pap, aki a „legfőbb méltóságot” viseli, palástban és infulában fogadja a főpásztort, majd csókra nyújtja a keresztet az érkező püspöknek. Ezután ünnepélyes körmenetben az *Ecce sacerdos magnus* kezdetű ének kíséretében vonulnak – a püspök baldachin alatt megy – a templomig, ahol a legfőbb méltóságot viselő pap szentelőt nyújtja, majd a püspököt incenzálja, azután a püspök a főoltárhoz érkezve elimádkozza a szertartáskönyvben található könyörgést. A könyörgés után áldást ad, majd ismerteti a hívekkel a látogatás okát. A *Pontificale*ban hat okot találunk: 1. az elhunyt híveknek *absolutiót*, feloldozást adjon, 2. meggyőződjék a szentségek méltó kiszolgáltatásáról, 3. a bűnöket megbüntesse, 4. a püspök jogköréhez tartozó ügyekben eljárjon, 5. a bérmálás szentségét kiszolgáltassa, 6. a nép hit- és erkölcsoktatását elvégezze. Ezután pedig fekete palástban kivonult a temetőbe, hogy a *liberat* elvégezve *absolutiót* adjon az elhunyt lelkeknek, ezután a *Misererét* recitálva visszatért a templomba, hogy ténylegesen is elkezdje a vizitációt.⁵² Ezt követően megvizsgálja az Oltáriszentséget, a baptisteriumot, a szent olajokat, a szent ereklyéket, az oltárokat, kápolnákat, szentképeket, a sekrestyét, a temetőt, az egyházi épületeket, kórházakat, confraternitásokat és más kegyes helyeket. Majd kiszolgáltatja a bérmálás szentségét, egyházi ruhákat áld meg, gyóntathat, meghallgatja a panaszokat, végül a nép és a papság viselkedéséről informálódik és a helyi egyház lelki és anyagi igazgatásáról, majd az egyházi könyveket és felszereléseket vizsgálja meg.⁵³

⁵¹ Huszár Elemér megfogalmazza, hogy a *Pontificale* rendelkezést igazából nem tartalmaz, viszont abból, hogy a püspök fogadásának módját taglalja, ebből azt a következtetést lehet levonni, hogy fontos: előre jelezze a jövetelét, és ne érkezzon váratlanul. A látogatás célja nem a rajtakapás, hanem a hibák orvoslása. Már csak azért is fontos a látogatás idejét tudni, mert így a plébános is előkészítheti a látogatást. A vizitáció alkalmával az esperesi kerület papságát, a kegyurat is meg kellett hívni. Mindezt szükséges volt előre értesíteni a plébánosokat. A kegyúrnak pedig azért, hogy még a szükséges javításokat végeztesse el. HUSZÁR, E., *Az egyházmegye látogatása. Különlenyomat a hittudományi folyóirat 1909 és 1910-iki évfolyamból*, Szent István Társulat, Budapest, 1910. 10-11.

⁵² Huszár szerint vannak olyan szertartáskönyvek, amelyek szerint nem a város kapujánál, hanem a templom bejáratánál kell várnia a papságnak és a helyi vezetőségnek a vizitáló püspököt. A gurki Visitationsordnung szerint a temetőlátogatást megelőzi az Oltáriszentség vizitációja, a bérmálás szentségének kiszolgáltatása, és csak ezután következik az absolutio. HUSZÁR, E., *Az egyházmegye látogatása*, 10-11.; KOVÁCS, J., *Visitatio canonica*, 34.

⁵³ HUSZÁR, E., *Az egyházmegye látogatása*, 11.

A *Trentói Zsinat* és a *Pontificale Romanum* rendelkezéseire még a későbbiekben, a mátraszőlősi plébánián végzett vizitációk elemzésekor visszatérünk.

Röviden még meg kell említenünk *Borromei Szent Károly* milánói bíborost, aki a *Trentói Zsinat* határozatainak megvalósításáért igen sokat és gyümölcsözően fáradozott. A főpásztor szívügye volt, hogy a vizitációra vonatkozó előírásokat minél előbb a saját egyházmegyéjében és érseki tartományában bevezesse. Az *I. Milánói Tartományi Zsinaton* (1565), valamint a *IV. Milánói Tartományi Zsinaton* (1576) az érseki tartomány püspökeivel együtt meghatározta és deklarálta, majd 1576-ban kihirdette a tartomány egyházlátogatásra vonatkozó előírásait, részleges jogszabályait.⁵⁴ Elrendeli a látogatás előkészítését, amely a közösség lelki felkészítését jelentette: imádkozást, gyóntatást és a prédikációkat. Már korábban is találkoztunk azzal, hogy népiéppen előkészítik a vizitációkat azáltal, hogy megküldik a meglátogatandó plébánia papjának a vizitáció kérdéseit⁵⁵, azonban maga a lelki készüllet egy egészen új aspektusa az egyházlátogatásnak. Ebben a felkészülésben jól tükröződik a vizitáció pasztorális aspektusa, amely szerint az egyházlátogatás intézménye nem csupán a fegyelmi kérdések rendezésére, megoldására és a papság „ellenőrzésére” irányul, hanem ez egy jó alkalom arra is, hogy a főpásztor személyesen tudjon találkozni az egyházmegyéje területén élő és tartózkodó hívekkel.⁵⁶ A személyes találkozás és kapcsolat kialakításának gondolata jelenik meg ezekben a látogatásokban, ahol a papság és a hívek előadhatják a főpásztornak örömeiket és gondjaikat egyaránt.

⁵⁴ MIRAGOLI, *La visita pastorale: „anima regiminis episcopalis”*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 6 (1993) 131.; Vö. még: *Constitutines et Decreta condita in provinciali Synodo Mediolanensi Quarta*, Mediolani, 1531.

⁵⁵ Erre már korábban, a 10. században is volt rá példa. Gondoljunk csak *Regino* prümi apát által írt *Libri duo de sinodalibus causis* című vizitációs könyvére. Vö. Jelen dolgozat 8. oldalán.

⁵⁶ A látogatás menete megegyezik a korábban tárgyaltakkal. Ami itt számunkra jelentős többletet adhat az, hogy a „*visitatio hominum*”, a hívő emberekkel való találkozására, meglátogatásukra irányul, és csak másodlagosan irányul a „*visitatio rerum*”, a dolgok, az alapítványok, bevételek, kiadások, plébániai dolgok stb. vizsgálatára. A konkrét látogatás templom szertartással kezdődött, majd püspöki áldással zárult. Ezután a püspök rövid beszédet tartott, majd az *absolutio* következett. A tejes búcsú lehetőségét kihirdette, ezután a temetőbe ment, hogy imádkozzék az elhunytak lelki üdvéért. Öt lépcsőfoka volt a látogatásnak: 1. helyi látogatás (*visita locale*): a templom, az oltárok, a sekrestye, a harangtorony, a falak, a padló, a plafon, a tetők állapotának felmérése. 2. A tényleges látogatás (*la visita reale*): a dolgok, és a berendezések, a bevételek, és a kiadások, valamint leltárak ellenőrzése. 3. A kötelezettségek teljesítésének látogatása (*la visita dell’adempimento degli abblighi*): a vállalt szentmisék, imák, szertartások elvégzése. 4. A személyi látogatás (*la visita personale*): a klérus és a nép életének vizsgálása. 5. A bérálás szentségének kiszolgáltatása. Vö. MIRAGOLI, *La visita pastorale: „anima regiminis episcopalis”*, 133-134. Magyarul: KOVÁCS, J., *Visitatio canonica a gyulai plébánián*, 33.

Borreomei Szent Károly határozatai, pasztorációs szemlélete és tevékenysége, valamint partikuláris jogszabályai nagy hatással voltak a kortárs püspökökre és a későbbi tartományi zsinatokra.⁵⁷

A Zsinat gyakran használta a „*visitari et corrigi*” szavakat, hogy eztáltal megmagyarázza a kánoni vizitáció célját. Azonban azt is hangsúlyozta, hogy a vizitátornak atyai és keresztény lelkülettel kell bánnia mindenkivel. Továbbá nem javasolja a különbségtételek hangsúlyozását a pásztori és a kánoni látogatás között, hanem minden olyan ügyben, amely az erkölcsi élet megreformálására irányul, egyedül a püspöknek van joga és hatalma eljárni.⁵⁸

A *Trentói Zsinat* után még két jelentősebb enciklika jelent meg, amely a kánoni látogatást szerette volna szabályozni. Az egyiket *XV. Benedek pápa* 1740-ben *Urbi primum* néven adta ki, amelyben felhívja a figyelmet arra, hogy biztosítsák a híveik számára a szentségek kiszolgáltatását, valamint ismerjék meg őket személyesen, valamint a püspök saját maga próbálja gyakorolni a látogatásokat, amennyiben ez lehetséges.⁵⁹ A másik jelentős dokumentum, amely fontosnak bizonyul a vizitációk szempontjából, a *XIV. Kelemen pápa* által 1769-ben kiadott *Decret quam maxime* kezdetű enciklika, amelyben a pápa felhívja a pásztorok figyelmét arra a fontos dologra, hogy a látogatások alkalmával még a *gyanúja* se merüljön fel a haszonszerzésnek.⁶⁰

Röviden összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a *Trentói Zsinat* és az azt követő időszaknak köszönhetőn a püspökök kezébe visszakerült a vizitáció teljes jogköre, ezáltal az archidiakónusok visszaéléseinek végképp határt szabtak, ill. a püspökök – maguk helyett – olyan személyeket küldhettek vizitálni, akik valóban becsületesen és lelkiismeretesen végezték e rájuk bízott feladatot. Ezenkívül a *Trentói Zsinat* és a zsinati határozatok végrehajtása gátat tudtak szabni a különböző visszaéléseknek is. Végül, de nem utolsósorban pedig a püspökök felügyeleti joggal rendelkeztek a saját területükön élő és működő szerzetesintézmények fölött is, különösen akkor éltek ezzel a jogukkal, amikor a monostorok előljárói a fegyelmi ügyekben hanyagságból nem jártak el.

⁵⁷ MIRAGOLI, *La visita pastorale: „anima regiminis episcopalis”*, 131.

⁵⁸ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese*, 354.

⁵⁹ *Codicis Iuris Canonici Fontes, I.*, cura GASPARI, P., Romae, 1947. 672-673. Magyarul: KOVÁCS, J., *Visitatio canonica a gyulai plébánián*, 34-35.

⁶⁰ TIMON, Á., *Visitatio canonica a magyar egyházjogban*, 5.

1.3. A kánoni látogatás három fajtája a Trentói Zsinat után

Az egyházlátogatásnak három formáját különböztetjük meg: 1. a *visitatio generalissima*: ez az egész egyházmegyére kiterjed, 2. *visitatio generalis*: az általános, tüzetes vagy részletes, egy-egy nagyobb területen végzik, pl. egy főesperességben végzik, 3. *visitatio particularis, partialis*: részleges látogatás, amely valamely esperesi kerületen belül történik.⁶¹

A *visitatio generalis*sal kapcsolatban meg kell említeni, hogy ezt a főesperes kizárólagosan a megyéspüspök utasítására és felhatalmazásával végezhette. Ez megjelenik az egyházlátogatási jegyzőkönyvekben is, mivel az archidiakónus kifejezetten utal a püspök parancsára (utasítására). Magyar földön még az teszi különössé a *generalis visitatio*t, hogy azt kizárólag a király jóváhagyásával lehetett fogatosítani. Ezen joggyakorlásnak az alapja szorosan összefügg a király egyházi hatalmával, legfőbb kegyúri jogával. A későbbiekben a király hatósági szervet is rendel a látogatásokhoz a közhitelesség céljából.⁶² A királyi jóváhagyás a király kézjeggyével ellátott a *mandatum visitatorium*mal vagy *litterae visitatoriaeval* történik. A királyi megbízólevél az illető terület minden rendű és rangú lakosához szólt. A vizitátor a protestánsokkal szemben éppúgy gyakorolta jogait, mint a katolikusokkal.⁶³ A valóságban azonban ez sajnos sok helyen nem sikerült, vagy csak nagy erőszakossággal és kevés eredménnyel. A királyi mandátumokra azért is volt szükség, hogy ne történjen visszaélés, és ne sújtsák felesleges terhekkel a vidéki papságot és népet. A fő okát viszont inkább abban láthatjuk, hogy a reformáció gyors terjedése miatt beállt a felekezetek közötti villongás.⁶⁴ A király tehát a *Katolikus Egyház* közegei útján is gyakorolhatta kegyúri jogát, viszont fontos volt, hogy ilyenkor ne korlátozza a szabad vallásgyakorlatot. Szükséges is volt a királyi mandátumra, mivel csak annak köszönhetően tudott zavargások nélkül megtörténni a vizitáció. Ugyanis a protestáns földesurak és községek akadályokat gördítettek a *visitatio generalis* elé, ezek elhárítása végett volt szükség a *mandatum visitatorium*okra. A protestáns parókiák többnyire katolikus plébániákból

⁶¹ VANYÓ, T., *A plébániatörténetírás módszertana. Különlenyomat a „Regnum Egyháztörténeti Évkönyv” 1940-41. kötetéből*, Stephaneum Nyomda, Pannonhalma 1941. 32-33.

⁶² STENEKER, I., *Kegyúri jog és canonica visitatio. Különlenyomat az Igazságügyi és Közigazgatási Tisztviselők részére 1913. évi október hó 1-15. napjain rendezett III. Jog-és államtudományi Továbbképzés Központi Bizottsága*, Pallas Részvénytársaság Nyomdája, Budapest, 1914. 510.

⁶³ VANYÓ, T., *A plébániatörténetírás módszertana*, 33.

⁶⁴ TIMON, Á., *A párbér Magyarországon*, 22-23.

keletkeztek. A Katolikus Egyház tehát a saját jogát gyakorolta, amikor templomok, plébániák jövedelmeit, felszerelését is az új birtokosoktól számon kérte, és azokra igényét fenntartani törekedett. Ennek ellenére a protestáns és katolikus egyházakat látogató főesperesek gyakran kerültek megalázó, sőt életveszélyes helyzetekbe. *Pázmány Péter* idejében nem volt vallási közömbösség, az emberek érezték, hogy ki kell állniuk hitükért.⁶⁵ A rábaközi (kapuvári) főesperesség területén az 1696-97-ben tartott vizitációk alkalmával voltak olyan helyek, ahol szóba sem álltak a vizitáló főesperessel. Említésre méltó az 1689-i győri székesegyházi főesperesség vizitációja, amelyben Lacza János főesperes arról számolt be, hogy a csikvándi látogatás alkalmával még a templomba sem engedték be. Hiába mutatta be a királyi mandátumot, azt sem fogadták el.⁶⁶ Pannonhalmán is, mint nullius apátság, éberem örködött kiváltásai fölött, így *Lacza* főesperest ott is barátságtalanul fogadták. Amikor az előre kijelölt napon a plébániai vizitációra megjelent, és a főapátnál tiszteletét akarta volna tenni, azt mondták neki, hogy a főapát úr nincsen otthon. A perjel atya a jószágot látogatja, ha szeretne vele beszélni, akkor menjen utána, keresse meg. Még hozzátették, hogy senki másnak nincsen joga őt fogadni, csakis a főapátnak. Amikor harmadszor sikerült elkapnia a kolostor előljáróját, akkor sem állt szóba vele, arra sem volt hajlandó, hogy a plébánia híveinek létszámát megmondja, csupán azt hajtogatta: „...a mi egyházmegyénknek mi viseljük gondját.” Így végül is a vizitáció lefolytatása nélkül a főesperes békében hagyta el Pannonhalmát.⁶⁷ A zavartalan egyházlátogatások érdekében III. Károly 1733. március 7-i okmányában elrendeli, hogy a vizitációknál a világi hatóságoknak is jelen kell lenniük a megyékben egy megyei, a városokban pedig egy városi tisztviselő által.

Még említésre méltó dolog, hogy az egyházlátogatási jegyzőkönyvek nem mindig a saját főesperestől származtak, akire rá volt bízva egy adott esperesi kerület, hanem más archidiakonustól vagy egyházi személytől eredtek. Ennek az volt az oka, hogy a megyéspüspökök a saját egyházmegyéje területén található összes esperesi

⁶⁵ VARGA, I., *A canonica visitatio. Fogalma, rövid története, jelentősége*, in *Vigilia* 2 (1977) 106.

⁶⁶ „Hiába követeltem tőlük, hogy a templomba beengedjenek. A királynak saját kezűleg aláírt és pecsétjével ellátott parancsát bemutattam, de az említett lutheránus lelkész (Moliris András) és Kuczár Mihály, valamint Czin György bírák és az összefutott nép azt felelték: ők engem nem hívtak, ez nem a császár parancsa, ez csak papi ügyeskedés, kitalálása (confictio sacerdotum). Próbáltam őket meggyőzni, de ők csak azt hajtogatták: beszélhetsz nekünk, de a templomba be nem megy! Most hoztuk rendbe, és szeretnétek tőlünk elfoglalni.” Vö. VARGA, I., *A canonica visitatio*, in *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, Regnum, I.*, (1938) 346.

⁶⁷ VARGA, I., *A rábaközi főesperesség egyházlátogatási jegyzőkönyvei 1696/97-ből*, in *Arrabona* (A GYŐRI MÚZEUM ÉVKÖNYVE, XVI.), Szerk. Dávid Lajos, Győr, 1972. 283-315.; vö. még VARGA, I., *A canonica visitatio. Fogalma, rövid története, jelentősége*, in *Vigilia* 2 (1977) 106.

kerületben az egyházlátogatás egyházkormányzati feladatának elvégzésére a legalkalmasabb személyt törekedtek megbízni. Többnyire a *generalis visitatió*t egyetlen klerikus teljesítette, bár arra nézve is találunk adatokat, hogy két egyházi személyt küldtek a feladat véghezviteléhez.⁶⁸

1.3.1. Az 1917-es Kódex és előzményei

A *Trentói Zsinat* utáni kánonjogászok kimondottan azzal foglalkoztak, hogy mi az „atyai” és a „felülvizsgálati” vizitációs modellek közötti különbség. Ez a kutatási folyamat segítette őket abban a munkában, hogy összegyűjtsék mindazokat a kánonokat és rendelkezéseket, amelyet a korábbi zsinatok és a *Trentói Zsinat* hozott. A rendszerezett normákat megtalálhatjuk a mai is jól ismert *Corpus Iuris Canonican*ban. A kánonjogászok a következő közös állásponton helyezkedtek el a vizitációk felosztását illetően, amely szerint a következő egyházlátogatásokat különböztetik meg egymástól:

a.) Az általános, a különös és „vegyes” vizitációk

1. az *általános vizitációt* hivatalból („*ex officio*”) végezték, anélkül, hogy valamilyen panasz, feljelentés, pletyka vagy gyanú lett volna arra nézve, hogy valaki valamilyen bűncselekményt elkövetett.⁶⁹
2. A *speciális, különös vizitáció* rendkívüli vizsgálat, amely tulajdonképpen válaszként jött létre egy hihető feljelentésre. Ez az eljárás arról akart meggyőződni, hogy az illető személy, akit megvádoltak, elkövette-e azt a bizonyos bűncselekményt, amellyel gyanúsították.⁷⁰
3. Az ún. „vegyes” *vizitációt* csak akkor végezték, amikor különleges bűncselekmény követett el valaki, vagy csak egy személy miatt, mert pl. valaki valamilyen szabályt áthágott.

b.) A pásztori („paterne”) és jogi vizitációk⁷¹

1. A pásztori az a vizitáció volt, amikor azt az előjáró végezte és nem azért, hogy valakit nyilvánosan megbüntessen, hanem felmérje az egyházközségek tagjainak életét és azok erkölcsi helyzetét; valamint pásztori gondoskodással és törődéssel kijavítsák azok hibáit, akik

⁶⁸ TIMON, Á., *A visitatio canonica a magyar egyházkormányzatban*, 12. Lásd még: Győri Püspöki Levéltár, *Liber visit. archid. Sopron. an. 1641 és 1670.*

⁶⁹ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese*, 357. Lásd még: REIFFENSTUEL, A., *Ius Canonicum Universum*, Paris 1864-1870, in Lib. V. Decretal, 150.

⁷⁰ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese*, 357.

⁷¹ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese*, 357.

valamilyen bűncselekményt vagy gyarlóságot elkövettek, és ezen eljárás által megfelelő segítséget tudjanak nekik adni ahhoz, hogy képesek legyen követni a törvényeket és az előírásokat.

2. A „jogi” vizitációt egy olyan előjáró végezte, aki bírói hatalommal bírt és bíróként ment ki az adott helyszínre azzal a céllal, hogy kiszabja a megfelelő büntetést a bűncselekmény elkövetőjére, és ezzel a cselekedetével elrettentő példát szolgáltasson másoknak is.⁷²

c.) Az adminisztratív és büntetést kilátásba helyező vizitáció

Az *adminisztratív* forma csak kezdetben működött, de nem fejlődött tovább, mert olyannak mutatkozott, mint a pásztori és a kánoni vizitáció. Az adminisztratív egyházlátogatási eljárás mód a jelen korban vált igazán mérvadóvá a kánonjog története területén. Igaz, már korábban szerették volna kidolgozni annak főbb szempontjait. Végül is az alapelveit a bírósági fórumon használták és nem a vizitálásoknál.⁷³

A 1917-es Kódexben összesen négy kánon szabályozza az egyházmegyei vizitációkat. Ezek az előírások azonban jelentős változást, ill. novumot nem fogalmaznak meg a Trentói Zsinathoz képest. Az 1917-es Törvénykönyv a 343. kánontól a 346. kánonnal bezárólag tárgyalja az egyházlátogatás normáit. A megyéspüspököknek ötévente kell látogatnia az egyházmegyéjét. Ha törvényesen akadályoztatva volna, akkor ebben az esetben az általános helynökét kell megbízni a látogatással. Ez a feladat más papra nem bízható.⁷⁴ A püspök szabadon választhat ki két papot a székes- vagy a társaskáptalanból, akikkel meglátogatja az egyházmegyéjét. Laikus személyeket nem jelölhetett ki maga mellé.⁷⁵ Az 1917-es Kódexet megelőző időkben született kánonok megfogalmazták azt, hogy a metropoliták és az érsekek joga és kötelezettsége - akik egy adott egyháztartomány fölött joghatósági hatalommal bírnak -, hogy figyelmeztessék mulasztásukra azokat a püspököket, akik valamilyen kötelezettségeiknek nem tettek eleget⁷⁶, vagy akkor is,

⁷² BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese*, 357.

⁷³ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese*, 358.

⁷⁴ CIC (1917) 343.k. 1. § „Ad sanam et orthodoxam doctrinam conservandam, bonos mores tuendos, pravos corrigendos, pacem, innocentiam, pietatem et disciplinam in populo et clero promovendam ceteraque pro ratione adiunctorum ad bonum religionis constituenda tenentur Episcopi obligatione visitandae quotannis dioecesis vel ex toto vel ex parte, ita ut saltem singulis quinquenniis universam vel ipsi per se vel, si fuerint legitime impediti, per Vicarium Generalem aliumve lustrent.”

⁷⁵ CIC (1917) 343.k. 2.§. „Fas est Episcopo clericos duos etiam e Capitulo sive cathedrali sive collegiali sibi adsciscere visitationis comites atque adiutores; eosque, quos maluerit, eiigere, reprobato quocunque contrario privilegio vel consuetudine.”

⁷⁶ KAZALY, I., *A katolikus egyháztörténeti kézikönyv*, I., 187.

ha valamilyen visszaélésről szereztek tudomást. Ha tehát valamelyik megyéspüspök elhanyagolta volna a vizitáció kötelezettségét, akkor ebben az esetben a metropolitára vagy a tartomány legidősebb püspökére hárult a látogatás joga.⁷⁷ Szeredynél azt olvashatjuk, hogy az 1917-es CIC előtt a metropolitának nem kellett személyesen végeznie a látogatást, ha pl. valamelyik suffragánus püspök elmulasztotta volna a vizitálási kötelezettségét, hanem csupán elegendő volt a feladat elvégzésére kijelölnie egy erre alkalmas személyt.⁷⁸ A 344. k. szerint az egyházmegye joghatósága alá tartozó személyek, dolgok és kegyhelyek alá vannak vetve a vizitációknak, kivéve azok, amelyek a Szentszék speciális mentességét élvezik.⁷⁹ A helyi ordináriusnak kötelessége volt legalább ötvenként személyesen vagy megbízottja útján kánonilag meglátogatni az egyházmegyéje területén működő szerzetesintézményeket is.⁸⁰ A püspököknek vagy megbízottjaiknak atyai módon kellett végezniük a vizitációkat, szigorúan meg kellett tartaniuk a kánoni előírásokat, valamint a látogatásokért nem kérhettek fizetséget, csak a helyi törvényes szokásoknak megfelelően tarthattak igényt az utazás és élelem költségeinek fedezésére.⁸¹ Az egyházlátogatás illetően elmondhatjuk, hogy azok nem sok mindenben változtak a korábbiakhoz képest.

⁷⁷ CIC (1917) 343.k.3.§. „Si obligationi de qua in §1, Episcopus graviter defuerit, servetur praescriptum.” A 274. kánonban kánon 4. és 5. pontjában a következőket olvashatjuk: „In dioecesis vero suffraganeis Metropolitae potest tantum: ...4.p. „Vigilare ut fides ac disciplina ecclesiastica accurate serventur, ac de abusibus Romanum Pontificem certiore facere; 5. pontja: „Canonicam visitationem peragere, causa prius ab Apostolica Sede probata, si eam Suffraganeus neglexerit; tempore autem visitationis, potest praedicare, confessiones audire etiam absolvendo a casibus Episcopo reservatis, de vita et honestate clericorum inquirere, clericos infamia notatos Ordinariis ipsorum, ut eos puniant, denunciare, notoria crimina, manifestas et notorias offensas tum sibi tum suis forte illatas, iustis poenis, censuris non exclusis, punire.” (Vö. még KOVÁCS, J., *Visitatio can. a gyulai plébánián*, 36-39.)

⁷⁸ SZEREDY, J., *Egyházzog, I.*, 417. Valószínűleg még az adott egyházmegye papjai közül is választhatott vizitátort, vagy a saját egyházmegyéjének klerikusai közül jelölt ki valakit a feladat elvégzésére. Az 1917-es Kódex elírása szerint csak az általános helynöke végezhetette a püspök helyett a látogatást. Ez korábban nem így volt, hiszen a püspökök szabadon kijelölhettek vizitátorokat. Pl. a főesperesek is végezheték az ordinárius megbízásából a vizitációkat.

⁷⁹ CIC (1917) 344.k.1.§. „Ordinariae episcopali visitationi obnoxiae sunt personae, res ac loca pia, quamvis exempta, quae intra dioecesis ambitum continentur, nisi probari possit specialem a visitatione exemptionem fuisse ipsi ab Apostolica Sede concessam. 2.§. Religiosos autem exemptos Episcopus visitare potest in casibus tantum in iure expressis.”

⁸⁰ CIC (1917) 344.k.2.§. „Religiosos autem exemptos Episcopus visitare potest in casibus tantum in iure expressis.”

⁸¹ CIC (1917) 345.k. „Visitor, in iis quae obiectum et finem visitationis respiciunt, debet paterna forma procedere, et ab eius praeceptis ac decretis datur recursus in devolutivo tantum; in aliis vero causis; etiam tempore visitationis, Episcopus ad normam iuris procedat necesse est.” 346.k. „Studeant Episcopi debita cum diligentia, sine inutilibus tamen moris, pastorem visitationem absolvere: caveant, ne superfluis sumptibus cuiquam graves onerosive sint, neve ratione visitationis ipsi aut quisquam suorum pro a suisve dona quodvis genus petant aut accipiant, reprobata quavis contraria consuetudine; circa vero victualia sibi sive ministranda vel procuraciones et expensas itineris, servetur legitima locorum consuetudo.”

1.3.2. Az 1983-as Egyházi Törvénykönyv egyházlátogatási normái

Az 1917-es CIC és a hatályos Egyházi Törvénykönyv közötti időszakban újabb dokumentumok születtek, amelyek iránymutatást adnak a püspököknek az egyházmegyékben végzett vizitációikhoz. Az egyik ilyen útmutató az *Ecclesiae imago* kezdetű püspököknek szóló direktórium, amely 1973. február 22-én jelent meg.⁸² Az *Ecclesiae Imago* direktórium szerint az egyházlátogatás elsődleges célja az, hogy a püspök a vizitáció alkalmával személyes kapcsolatot tudjon kialakítani a területén működő papsággal és hívekkel. A látogatás arra szolgál, hogy képet kapjon a plébániai község helyzetéről és a felmerülő nehézségeiről. A püspöknek nem csak a helyi felelős lelkipásztorral kell találkoznia egy visita alkalmával, hanem a helyi képviselő-testülettel, a gazdasági tanáccsal és egyéb plébániai segítőkkel is. A látogatáshoz hozzátartozik az adminisztráció, a pénzügy és az iroda vizsgálata. A direktórium szorgalmazza - a lehetőségekhez mérten - a gyermekekkel és a fiatalokkal való találkozást valamilyen sport vagy kulturális program keretében -, valamint a betegek és munkások meglátogatását. A vizitációt liturgikus cselekménnyel, szentmisével kell kezdeni, amelyben a bérmálás szentségét is ki lehet szolgáltatni a korábbi gyakorlathoz hasonlóan. A híveket e jelentős esemény előtt lelkileg fel kell készíteni a püspökkel való találkozásra, valamint meg kell szólítani azokat a személyeket is, akik kiestek a hit gyakorlásából. A látogatásról jegyzőkönyvet kell készíteni, és a vizitátor által jónak látott javaslatokkal el kell látnia a helyi közösséget. Az egyházmegyei zsinatoknak szoros összefüggésben kell állnia a vizitációk alkalmával szerzett információkkal. Az egyházmegyei zsinatok orvosolják a felmerült nehézségeket, és igyekeznek kijavítani a hiányosságokat.⁸³

A hatályos Egyházi Törvénykönyvben a 396. kánontól a 399. kánonig bezárólag találkozunk a kánoni látogatás előírásaival. A 396. k. 1. §-a szerint a püspök köteles évente végiglátogatni az egyházmegyéje egy részét vagy annak egészét, méghozzá úgy, hogy legalább ötévente az egész megyéjét személyesen meg kell látogatnia. E kötelezettsége alól csak a törvényes akadályoztatás menti fel. Amennyiben törvényesen akadályoztatva van, ebben az esetben delegálhatja a feladat elvégzését a koadjutorának, a segédpüspökének, az általános vagy püspöki

⁸² SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, Directorium, *Ecclesia imago*, 166-170 (1973. II. 22., *Leges V*, 6516-6517).

⁸³ SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, Directorium, *Ecclesiae imago*, 166-170. Magyarul: KOVÁCS, J., *Visitatio canonica a gyulai plébánián*, 40-44.

helynökének vagy pedig egy másik papjának.⁸⁴ A Keleti Kódex 205. kánonja lényegében átveszi ugyanazokat az előírásokat, amelyek a hatályos CIC-ben szerepelnek.⁸⁵ Az 1983-as Törvénykönyv, valamint a kommentárokból sem találunk arra utalást - ami még az 1917-es CIC-ben szerepelt -, hogy ha a megyéspüspök nem lenne eleget személyesen vagy megbízottak által a vizitációs kötelezettségének, akkor a metropolita elvégezhetné a Szentszék hozzájárulásával a kánoni látogatást az érintett egyházmegyében. Ebben mindenképpen azt a diszkréciót kell meglátnunk, hogy a hatályos Kódexet szerkesztő kánonjogászok a fenti sorokban olvasható engedménnyel nem akarták volna megsérteni a helyi megyéspüspök kormányzati hatalmának kompetenciáját.

Az angol és az olasz nyelvű szakirodalom felhívja a figyelmet arra, hogy az ötéves terminus megegyezik a 399. kánon időintervallumával, valamint a vizitáció anyaga előkészíti⁸⁶ és segíti a megyéspüspököket az „*ad limina*” látogatásra való felkészülést és az egyházmegyéjéről szóló beszámoló elkészítését, amelyet a Szentatya számára kell teljesítenie.⁸⁷ Ugyanakkor pedig a püspöki látogatás elsősorban nem adminisztratív, hanem lelkipásztori jelentőséggel bír. A püspök így tud tájékozódni az egyházmegyéje helyzetéről, a „hivataluknak” és saját helyzetüknek megfelelően az egyházmegyéje területén élő hívőket együttműködő cselekvésre tudja ösztönözni, valamint a kormányzati hatalmát gyakorolva el tudja járni a különböző ügyekben.⁸⁸ Ez utóbbival kapcsolatban az olasz nyelvű kommentár

⁸⁴ 1. §. A püspök köteles az egyházmegyét évente részben vagy egészben meglátogatni úgy, hogy legalább ötévenként az egész egyházmegyét személyesen, vagy ha törvényesen akadályozva van, a koadjutor, a segédpüspök, az általános vagy püspöki helynök vagy más pap útján végiglátogassa. 2. §. A püspöknek joga van a látogatáshoz társul és segítőül azokat a klerikusokat kiválasztani, akiket akar; el van vetve minden ellentétes kiváltság és szokás. Vö. *Az Egyházi Törvénykönyv. A Codex Juris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal*, szerk., ford., magy. ERDŐ, P., Budapest, 1997. 344-345.

⁸⁵ *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, edited by MARZOA, Á.-MIRAS, J.-RODRIGUEZ-OCANA, R., Vol. II./2. Wilson & Lafler, Montreal, Canada, and Midwest Theological Forum, Chicago, Illinois, 2004. 831. Így szól a CCEO 205. kánonja: „A megyéspüspök köteles évente egészében vagy részben egyházmegyéjét kánonilag látogatni úgy, hogy legalább ötévenként az egész egyházmegyét személyesen, vagy ha törvényesen akadályozott, a koadjutor püspök, vagy a segédpüspök, vagy a főhelynök, vagy a helynök, vagy más áldozópap által kánonilag meglátogassa.” Vö. HOLLÓSI, J., *Jegyzetek a keleti egyházak törvénykönyvéhez, I-II.*, Budapest, 2003. 72.

⁸⁶ „It should also be noted that the term of five years indicated for the pastoral visit is consistent with the provisions of canon 339 on the preparation of the report on the state of his diocese or the quinquennial report that the diocesan bishop must submit to the Roman Pontiff.” *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, 831.

⁸⁷ Az olasz kommentár szerint: „La visita pastorale offre il materiale per poter compilare oggettivamente la relazione da inviare alla Sede Apostolica.” *Commento Al Codice di Diritto Canonico*, Città del Vaticano, 241.

⁸⁸ *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, 832.

megjegyz, hogy „a püspöknek atyai módon kell végeznie a vizitációt, de ha a körülmények megkívánják, akkor kiadhat törvényeket és határozatokat, amelyek ellen fel lehet folyamodni az 1732. kánon és az azt követő kánonok szerint.”⁸⁹ Ez így volt már a korábbi időkben is, amikor is a püspök egy adott helyzetre tekintettel törvényeket vagy határozatokat adott ki. Általában visszaélések vagy hiányosságok kijavítására irányultak a püspök rendeletei. E kormányzati intézkedés mögött is az atyai gondoskodás gesztusát kell meglátnunk.

A 396. kánon olasz nyelvű kommentárjában utalást találunk arra is, hogy bizonyos esetekben az egyházmegyét szükséges volna „átméretezni”, „átszervezni”, azért hogy a pásztori vizitációk még gyümölcsözőbbek tudjanak lenni.⁹⁰ Az olasz kommentár a *II. Vatikáni Zsinat Christus Dominus* határozat 22. és 23. pontjaira utal. A 22. pont megfogalmazása szerint fontos, hogy a püspök képes legyen arra, hogy a lelkipásztori tevékenységet valóban végezni tudja, ehhez viszont arra van szükség, hogy az egyházmegyének területe megfelelően legyen kijelölve. Ez nem csupán az adott lelkipásztoroknak és híveknek, hanem az egész Katolikus Egyháznak a javára válik.⁹¹ A Zsinati dokumentum ugyanezen pontjában szerepel az a gondolat is, hogy ha a „lelkek java, üdve megkívánja”, vagy ha egy egyházmegye területének felülvizsgálata indokoltá válik, akkor az mielőbb történjék meg. Tehát szükség esetén lehet szó az egyházmegyék újbóli fölosztásáról, tagolásáról, egyesítéséről és határaik megváltoztatásáról. A 23. pontban pedig a következőket olvashatjuk: „Az egyházmegye kiterjedése és lakosainak száma általában olyan legyen, hogy egyrészt maga a püspök, esetleg mások segítségével megfelelően el

⁸⁹ „Il Vescovo deve procedere paternamente, ma se le circostanze lo richiedono può emanare percettí e decretí, contro i quali si può ricorrere a norma dei 1732 ss.” *Commento Al Codice di Dirittamento di Diritto Canonico, Citta del Vaticano, 241.*

⁹⁰ „Per rendere piú porficua la visita pastorale, le Diocesi debbono essere ridimensionate. (CD 22-23.)” *Commento Al Codice di Dirittamento di Diritto Canonico, Citta del Vaticano, 241.*

⁹¹ „Annak érdekében, hogy az egyházmegye elérje sajátos célját, Isten népe adott egyházmegyéhez tartozó részében láthatóan kell megnyilvánulnia az Egyház természetének; a püspöknek képesnek kell lennie arra, hogy lelkipásztori tevékenységét az egyházmegye határain belül valóban végezni tudja; végül Isten népe üdvösségét a lehető legtökéletesebb módon kell szolgálni. Ez pedig megköveteli az egyházmegyék területi határainak megfelelő kijelölését, a papságnak és az anyagi javaknak ésszerű és az apostoli munka követelményeihez alkalmazkodó elosztását. Mindez nem csupán a közvetlenül érdekelt klerikusoknak és Krisztus-hívőknek, hanem az egész katolikus Egyháznak is javára válik. A Szentséges Zsinat tehát úgy dönt az egyházmegyék határainról, hogy amennyiben a lelkek java ezt kívánja, minél előbb kerüljön sor a körültekintő felülvizsgálatra: lehet szó az egyházmegyék fölosztásáról, tagolásáról és egyesítéséről, határaik megváltoztatásáról, alkalmasabb püspöki székhely kijelöléséről, s végül - főképp ha nagyobb városokat magukba foglaló egyházmegyékről van szó - új, belső szervezet meghatározásáról.” (*A II. Vatikáni Zsinat tanítása. A zsinati döntések magyarázata és okmányai, Szerk. CSERHÁTI, J. – FÁBIÁN, Á, 4., változatlan kiadás, SZIT, Budapest, 1998. CD 22.p.*)

tudja végezni a főpapi teendőket és a lelkipásztori látogatásokat; tudja irányítani és egybehangolni az apostolkodás összes művét az egyházmegyében; főként a papjait, de az egyházmegye munkáiban számottevőbb szerzeteseket és világiakat is ismerni tudja. Másrészt viszont legyen adva elegendő és alkalmas terület arra, hogy a püspök és papsága szem előtt tartva az egyetemes Egyház igényeit, hasznosan fejthesse ki minden erejét a szolgálatban.” A Zsinat 22. és 23. pontja arról ír, hogy a püspök egyházmegyéjének területe akkora legyen, hogy a legfőbb pásztori feladatokat el tudja végezni - így pl. az egyházmegye látogatását is. Ahol ez nem megvalósítható, mert pl. túl nagy a püspök egyházmegyéje, viszont szeretné gyümölcsözően végezni a pásztori szolgálatát, akkor újra át lehetne gondolni az egyházmegyéjének határait, szükség esetén - a Szentszék engedélyével - meg lehetne változtatni azokat.⁹²

A 396. k. 2. §-a megfogalmazza, hogy a püspök maga mellé vehet társul és segítőül klerikusokat, akikkel az egyházmegyét meglátogatja.⁹³ A kiválasztott kísérő klerikusok és azok száma a püspök megítélésére van bízva.⁹⁴ A hatályos Kódex szerint ezek a személyek nem csupán kísérői, hanem „társai” és „segítői” a püspöknek. A kiválasztásukat illetően semmilyen jogszokás nem gátolja a főpásztort. A kísérők a liturgikus részek lebonyolításához, a segítők pedig a látogatás megejtésében segítik a püspököt.⁹⁵ A látogatás célja sokrétű: „a lelki és anyagi eredetű dolgokról való információszerzés, az ortodox hit és a hit épségének megőrzése, a jó szokások védelme és rosszak korrigálása; a karitatív tevékenység és a könyörületesség előmozdítása; a papság és hívek fegyelmének megszilárdítása; az apostolkodás és minden olyan kezdeményezés elősegítése, amely a hit és lelkek javát szolgálja.”⁹⁶

A 397. kánon 1. paragrafusa a rendes látogatás tárgyát fejt ki, amely szerint „a látogatás azon személyekre, katolikus intézményekre, szent dolgokra és helyekre

⁹² Természetesen adott az a lehetőség is, ha a megyéspüspök nem tudja megfelelően ellátni az egyházmegyéjében a feladatait, akkor kérhet segédpüspököt a Szentszéktől. (403.k. 1.§.). Ugyanakkor a püspök a kánoni látogatást egy arra alkalmas papnak is delegálhatja. (396.k. 1.§.)

⁹³ 2. §. A püspöknek joga van a látogatáshoz társul és segítőül azokat a klerikusokat kiválasztani, akiket akar; el van vetve minden ellentétes kiváltság és szokás. *Az Egyházi Törvénykönyv*, 344-345.

⁹⁴ *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, 831.

⁹⁵ „A püspök segítői a következő feladatokat látják el: a plébániai archívum és anyakönyvek vizsgálata; a plébániai közösségek statisztikai adatainak vizsgálata; a plébánia elkötelezettségének vizsgálata; a plébánia és a megyéspüspök alá tartozó intézmények anyagi javai kezelésének ellenőrzése; a megszentelt élet intézményeinek és apostoli élet társaságainak pasztorális elkötelezettségeinek vizsgálata, amelyek tárgyai, magyarán alá vannak vetve a püspök látogatásának.” MICCHIARDI, P. G., *Il visitatore nella visita pastorale*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 6 (1993) 151-152. KOVÁCS, J., *Visitatio canonica a gyulai plébánián*, 48-49.

⁹⁶ *Commento Al Codice di Dirittamento di Diritto Canonico*, 241.

terjed ki, amelyek az egyházmegyéje területén helyezkednek el.” A 2. paragrafus pedig úgy rendelkezik, hogy „a pápai jogú szerzetes intézmények tagjait és házait a püspök csak a jogban említett esetekben látogathatja.”⁹⁷ Az angol nyelvű kommentár szerint a következő dolgok és személyek képezik a vizitáció tárgyát: 1. „személyek” (klerikusok, laikusok, szerzetesek, akik a lelkekről gondoskodnak; társulatok, plébániai közösségek, stb.), 2. „a katolikus intézmények” (iskolák, felsőoktatási intézmények vagy központok, vallásos és karitatív munkák) 3. „dolgok” (szent dolgok, ereklyék, szentképek, kegyes alapítványok, egyházi javak, plébániai anyakönyvezés és archívum), 4. „szent helyek” (templomok és oratóriumok, temetők stb.)⁹⁸ Az angol nyelvű kommentár két jelentős problémát vet fel, amellyel a kánonjogászok foglalkoztak. Az 1917-es CIC 344. kánonjával kapcsolatban ugyanis kérdések merültek fel. Többek között az, hogy vajon egy megyéspüspök végezhet-e kánoni látogatást azokban az iskolákban, vagy hasonló intézményekben, amelyeket a laikusok vagy a hívők alapítottak. A kánonjogászok 1968-ban negatív választ adtak erre a kérdésre. Tehát a püspökök nem ellenőrizhetik a hívők által alapított intézeteket, csak a hitéletet és a szokásokat szabályozhatják. Ahhoz, hogy a különbséget világossá tegyék - mely intézményeket látogathatják a püspökök és melyeket nem -, úgy döntöttek, hogy az „*institutiones*” szót megváltoztatják az „*instituta*”-ra. A másik kérdés, ami felmerült, hogy vajon eltöröljék-e azt a speciális záradékot, amelyet az 1917-es CIC 344. kánonjához fűztek. A záradék szerint a püspök minden kolostort - még az exempteket is - mindaddig meglátogathatja, amíg be nem bizonyosodik az, hogy az adott szerzetesintézmény - a Szentszék jóváhagyásával - látogatás alóli (speciális) menetességet élvez. Ezt a záradékot végül eltörölték. Az ugyanis egy általános törvény és előírás, hogy vannak olyan területek, amelyeket az Apostoli Szentszék az egyházi közjóra tekintettel kivett a megyéspüspök hatalma kormányzati hatalma alól – a püspöki vizitációk alól is -, és így közvetlen a Szentszék alá tartoztak. Ezeket elnevezték speciális exempt szerzetesintézményeknek.⁹⁹ Ma is vannak ilyen intézmények, amelyeket a hatályos CIC pápai jogú intézményeknek nevez. A pápai jogú szerzetesi intézmények

⁹⁷ Az Egyházi Törvénykönyv, 344-345.

⁹⁸ „The following are subject to visitation: „persons” (clergy, laypersons, religious with care of souls, associations, parochial communities etc.), „Catholic institutes” (schools, centers of higher learning, religious and charitable works, etc.), „things” (sacred vessels, relics, sacred images, shrines, etc.) and „sacred places” (churches and oratories, cemeteries etc.) (cf. cc 305 § 1, 535 § 4, 683 § 1, 806 § 1, 1301 § 2) *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, 834. Hasonló felsorolás található az olasz kommentárban is. Vö. *Commento Al Codice di Diritto Canonico*, 241.

⁹⁹ *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, 834-835.

esetében a lelkipásztori szolgálat területét érintő kérdésekben, a szerzetesek által működtetett és fenntartott nyilvános kápolnáknak vagy templomoknak a püspököknek kötelessége vizitálni, valamint a területén élő egyházmegyei jogú szerzeteseknél. De nem látogathatja azokat az iskolákat, amelyek az intézmény tagjainak vannak fenntartva. Azonban a püspököknek joga van vizitálnia a monasztikus kolostorokat „*sui iuris*” alapján, olyan esetekben, amikor pl. ha a szerzetesi élet fegyelemi kérdéseiről van szó.¹⁰⁰ Ezt támasztja alá az Egyházi Törvénykönyv olasz nyelvű kiadásának lábjegyzete is, amely különbséget tesz „rendes” és a „rendkívüli vizitáció” között.¹⁰¹ A rendkívüli vizitáció valamilyen visszaélés esetén válhat indokolttá. A szerzetesintézmények vizitációira vonatkozó előírásokat a 268.k. 2-3. par., 637.k., 678.k., 681.k., 683.k. 1. és 2. paragrafusai szabályozzák.¹⁰² A 628. kánon előírja, hogy a szerzetesintézmény tagjai legyenek bizalommal a vizitátor irányában, a törvényes kérdésekre kötelesek válaszolni, és a látogatás célját nem lehet megakadályozni.¹⁰³ Az *Imago Ecclesiae* c. püspököknek szóló direktórium ugyanezt a hozzáállást és készületet kéri a plébániai hívektől is.¹⁰⁴

A hatályos *Egyházi Törvénykönyv* püspökök jogairól és kötelezettségeiről szóló részében az utolsó egyházlátogatással kapcsolatos előírását a 398. kánonban olvashatjuk. Ez a szabály a püspököt arra utasítja, hogy a látogatást kellő gondossággal végezze, valamint ügyeljen arra, hogy „felesleges költségekkel bárki számára nehézséget okozzon, vagy terhes legyen.”¹⁰⁵ Az olasz nyelvű kommentár szerint ez egy bölcs törvény „avégett, hogy a vizitáció hasznos legyen, és ne szűkítsék le csupán egy külsőséges, felszínes formalitássá: továbbá semmi se kerülhessen ki a püspök ellenőrzése alól. Továbbá nem helyes fölösleges költségekkel terhelni a plébániákat, különösen a szegényebbeket.” Valamint az a megjegyzés is érdekes, amelyet a 396. kánon magyarázatánál találhatunk: „Nem helyes, ha a püspök fizetséget fogad el, nehogy megszarolják.”¹⁰⁶ Ez az előírás emlékeztet bennünket az egyik eljárásjogi szabályra, amikor is a hatályos CIC előírja

¹⁰⁰ *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, 835.

¹⁰¹ „Circa l'estensione della visita *ordinaria* (can.397) – *straordinaria* è quella che viene fatta in casi particolari, per speciali motivi.” *Codice di diritto canonico commentato*, cura della Redazione di Quaderni di diritto ecclesiale, Ancora Editrice, Milano 2001, 377.

¹⁰² *Az Egyházi Törvénykönyv*, 345. 397. kánon lábjegyzete.

¹⁰³ *Az Egyházi Törvénykönyv*, 483.

¹⁰⁴ *SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIIS*, Directorium, *Ecclesia imago*, 166-170 (1973. II. 22., *Leges V*, 6516-6517).

¹⁰⁵ *Az Egyházi Törvénykönyv*, 345. Lásd még: *New Commentary on the Code of Canon Law*, Szerk.: BEAL, J. P.- CORIDEN, J.A.-GREEN, T.J., Paulist Prest, New York, 2000. 532-534.

¹⁰⁶ „No è bene che riceva doni per non subire ricatti.”

a bíróság tagjainak is, hogy nem fogadhatnak el semmilyen ajándékot senkitől.¹⁰⁷ A perjogban szereplő kánonok és a 398. kánon párhuzamba állításával az előző megjegyzés arra utalhat: igen fontos, hogy a püspököt se tudják ún. „megvesztegetni”, és ugyanakkor ne fordulhasson elő az, hogy néhány plébániával vagy lelkipásztorral szemben a püspök maga is elnézővé váljon, különösen olyankor, amikor a dolgok (ki)javításra szorulnának. Ha a püspök nem fogad el ajándékot, nem tudják érzelmileg befolyásolni, és így minden elfogultság nélkül, objektíven fogja látni és megítélni az adott plébánia vagy lelkipásztor helyzetét.

A vizitáció menetére, körülményeire és liturgiájára vonatkozó előírásokat a *Caeremoniale Episcoporum* 1117-1184. pontjai¹⁰⁸, az *Apostolorum Succesores* püspöknek szóló direktórium 8. fejezetének III. pontja tárgyalja.

1.3.3. Egyházmegyei kánoni vizitáció a 21. században

Jelen dolgozat a *Váci Egyházmegye* korábbi vizitációit, különös tekintettel a mátraszőlősi plébánia egyházlátogatásait vizsgálja. A *Váci Egyházmegye* főpásztorai a 19. és 20. században - szoros értelemben véve - nem végeztek lelkipásztori látogatásokat az egyházmegyénk területén, amelyet a kánonjog előír. Bizonyára továbbra is vizitálták a plébániákat a szentségkiszolgáltatások, így a bérnialások alkalmával, valamint akkor is, amikor meghívták a főpásztorokat a Váci Egyházmegye területén lévő plébániák rendezvényeire. Felételezhetjük azt, hogy nagy valószínűleg a püspök atyák nem végeztek olyan tüzetes vizsgálatot a szóban forgó lelkipásztori látogatások alkalmával, amit a kánonjog előír. Igen fontosnak érezzük, hogy megnézzünk röviden egy jelenkori egyházmegyei vizitációt, amely által képet kapunk arról, hogy a vizsgálat tárgya tulajdonképpen ugyanazokra a területekre terjed ki jelen korban is, mint a korábbi évszázadok folyamán. Erre tekintettel egy szomszédos egyházmegye 21. században végzett egyházmegyei látogatását vizsgálánk röviden. Az általunk kiválasztott egyházmegye az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye.

Erdő Péter bíboros, prímás, esztergom-budapesti érsek 2010 és 2014 között végezte egyházmegyéjében a főpásztori látogatást. E feladatot nem egyedül látta el, hanem *Bíboros* úr bevonta, illetve megbízta *Székely János* és *Cserháti Ferenc* segédpüspök urakat, valamint *Süllei László* általános helynök urat is a feladat

¹⁰⁷ 1456.k.; 1489.k.

¹⁰⁸ *Caeremoniale Episcoporum*, Editio Typica, Citta del Vaticano, 2008. 279.

ellátásába. *Bíboros* úr 2010. I. sz. körlevelének mellékletében tájékoztatta a főegyházmegye papjait a vizitációról és annak menetrendjéről. Ez a levél magában foglalta a lelkipásztori látogatások tervezett időrendjét is. A főpásztor a plébániákat és kvázi plébániákat, tehát az önálló anyakönyvezéssel rendelkező, gyakorlatilag plébániai jogállású lelkészségeket tervezte meglátogatni. A többi lelkészség, kápolna- és templomigazgatóság vizitálása az adott területen működő plébánia látogatásának keretében került sor. A főpásztor arra kérte e levelében az egyházmegyében szolgáló papságot, hogy jelezzék, ha a megjelölt időpont a plébániájuknak nem alkalmas valamilyen okból, pl. különleges esemény, jubileum, vagy egyéb komoly ok miatt. Ebben az esetben más időpontot kellett kérniük az Főegyházmegyei Hivataltól.¹⁰⁹ A vizitációk nagyjából az esperesi kerületek felosztása alapján történtek. A főpásztor a főegyházmegyei körlevél útján tájékoztatta az éppen esedékes látogatási helyeket. *Erdő Péter* bíboros úr az első vizitációs útját 2010. február 18-án kezdte meg és június 20-ig fejezte be. A *Bajóti*-, *Dorogi* és *Esztergomi Espereskerület* plébániáit látogatta meg.¹¹⁰ Augusztus 27-től december 12-ig budapesti és néhány vidéki plébánián vizitált.¹¹¹ 2011-es évben február 11-től június 3-ig, majd a második ciklus 2011. augusztus 26. és december 4-ig tartott. Ekkor a Főpásztor a Szentendrei-, Óbudai-, Kispest-Pestszenterzsébeti; Újpest-Rákospalotai; Pest-Északi, Belső-, Középső- és Déli-Pesti Espereskerületeket látogatta. A vizitációk dátumait és helyszíneit a 2010-es év VII. sz. és 2011-es esztendő VIII. sz. körlevele tartalmazza.¹¹² A 2012-es év első felében *Bíboros* úr

¹⁰⁹ Az *Esztergom-Budapesti Érseki Főhatóság körlevele, 2010. I. sz. körlevelének melléklete, 598-1/2010.*

¹¹⁰ 2010-ben a következő időpontokban és helyeken végzett a látogatást: 2010. **február** 18-20. Esztergom-Belváros; 21-23. Esztergom-Szent Anna; **Március** 4-6. Esztergomi Bazilika; márc. 7-8. Dömös és Pilismarót; 18-20. Esztergom-Szentgyörgymező; 21-23. Esztergom-Viziváros. **Április** 16-18. Esztergom-Kertváros és Dorog Szt. Borbála; 25-27. Visegrád és Kisoroszi. **Május** 2-5. Nyergesújfalu és Bajót és Mogyorósbánya; 20-22. Bajna, Szomor, Gyermely. **Június** 11-13. Lábatlan, Piszke, Süttő; 17-18 és 20-án Tarján, Héreg és Tardos. Vö. *Az Esztergom-Budapesti Érseki Főhatóság körlevele 2010 II. 598-2. sz.*

¹¹¹ **Augusztus** 27-29. Bp.-Káposztásmegyer; **Szeptember** 17-19. Bp.-Kövi Szűz Mária plébánia; 26-28. Angyalföldi Szt. Mihály. **Október** 8-10. Bp.-Rákosliget; 15-17. Bp.- Árpádföld; 22-24. Sárissáp, Annavölgy, Nagysáp, Dág; 29-31. Bp.-Bazilika, Szt. Ágoston kápolna. **November** 5-7. Bp.-Kőbánya Szt. Család; 19-21. Csolnok, Pilisszentlélek, Rákóczi-t. 26-28. Pilisszentkereszt. **December** 3-5. Bp.-Országút, Rózsadombi Krisztus Király, Kapisztrán Szt. János; 10-12. Dorog Szt. József, Tokod, Tokod-altáró. *Az Esztergom-Budapesti Érseki Főhatóság körlevele 2010 II.. 598-2. sz.*

¹¹² **Február:** 11. Dunabogdány; 12. Leányfalu. **Március:** 5-6. Üröm, Pilisborosjenő; 18. Pilisszentlászló 25-26. Szentendre-Izbég. **Április** 1-3. Tahitótfalu, Szigetmonostor, Pócsmegyer-Suránytelep, 8-9. Piliscsév, Leányvár. **Május:** 14-15. Pomáz, Csobánka, 20-22. Szentendre Szent Péter és Pál, 27., 29. Újlak, Császárfürdő, Margitsziget. **Június:** 3-5. Kispest-Főplébánia. **Augusztus** 26-28.: Bp.-Újpesti Egek Királynéja Főplébánia; **Szeptember** 3-4.:Kesztlői Római Szent Kelemen Pl.; 9-11.:Bp.-Újpest-Kertvárosi Szent István Pl. (A továbbiakban a plébánia szó „Pl.” formában rövidítve.); **Október:**7-

személyesen végezte a látogatásokat, majd a II. féléltől pedig már a segédpüspökeit is bevonta a feladat végzésébe. Ekkor az Óbudai-, Budai-Északi-, Középső-, Pest-Középső-, Újpesti-Rákospalotai és Dorogi Espereskerületek fogadták a vizitátorokat.¹¹³ A 2013-as esztendőben Óbudai; Budai-Északi; Budai-Középső; Budai-Déli; Szendenrei; Pesti-Belső, Pesti-Középső, Pesti-Déli; Újpesti-Rákospalotai, Rákosi Espereskerületekben végzett látogatásokat. A vizitáció keretében végezte az első szombati rózsafüzért és szentmisét is, valamint a korábbi egyházi gyakorlathoz hasonlóan a bérmálás szentségét is kiszolgáltatta a vizitációknál.¹¹⁴ A 2014-es esztendőben február 7-től december 21-ig látogatták az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye plébániáit. Óbudai; Budai-Északi és Középső, Pesti-Északi, Pesti-Belső; Középső; Újpest-Rákospalotai; Kispest-Pestszenterzsébeti; Pestszentlőrinci-Soroksári stb. Espereskerületeket vizitálták.¹¹⁵ A tervezett időpont

8.:Bp.-Tisztviselőtelepi Magyarok Nagyasszonya Pl.; 14-16.:Bp.-Középsőferencvárosi Páli Szent Vince Pl.; 21-22.:Bp.-Kőbányai Szent László Pl. **November** 4-5.: Bp.-Óbuda-Hegyvidéki Szentháromság Pl.; 11-12. Táti Mindenszentek Pl. és Tokodi Szent Márton Pl.; 26-27.: Bp. VI. Szt. Család Pl. **December** 3-4. Bp.-Újpest-Megyeri Nagyboldogasszony Pl.; 9-11.Bp. Regnum Marianum Pl.. Vö. *Az Esztergom-Budapesti Érseki Főhatóság körlevele* 2010 X. sz. és 2011. VIII.

¹¹³**Február** 3-4: Bp.-Farkasréti Mindenszentek Pl.; 24-26. Bp.-Csillaghegyi Jézus Szíve Pl.; **Március** 2-4. Bp.-Városmajori Jézus Szíve Pl.; 9-11: Bp.-Újpesti Szent József Pl.; Március 23-25: Máriaalmi Szt. János Apostol Pl., Epöli Keresztelő Szt. János Lelkészség és Únyi Szent Mihály Pl.; **Április** 20-22: Bp.-Rákoskeresztúri Szent Kereszt Felmagasztalása Pl. **Május** 11. és 13: Bp.-Baross Gábor-telepi Jézus Szíve Pl.; 18. és 20: Bp.-Budafok-Belvárosi Szent Lipót Pl.; **Június** 1-2: Bp.-Pestújhelyi Keresztelő Szent János Pl.; **November** 10-11. Bp.-Püskösudvari Boldog Özséb Pl. (Főpásztor); 9-11.: Bp.- Alsóvízvárosi Szent Erzsébet Pl. (Székely János püspök); 23-25.: Bp. Albertfalvi Szent Mihály Pl. (Székely János segédpüspök úr); 30. - **December** 2.: Bp.-Pestszenterzsébeti Szent Erzsébet Főplébánia (Főpásztor); 7-9.: Bp.-Józsefvárosi Szent József Pl. (Főpásztor); 14-16 Bp. Törökőri Lisieux-i Kis Szt. Teréz Plébánia (Székely János püspök); Bp. Pasaréti Páduai Szt. Antal Pl. Vö. *Az Esztergom-Budapesti Érseki Főhatóság körlevele* 2011.XII. sz. és 2012.VI.sz.

¹¹⁴**Február** 15-17.: Bp.-Kőbányai Szent György Pl.; Február 22 és 24.: Bp.-Vörösmarty-utcai Oltáriszentség Pl.; **Március** 1-3.: Bp.-Óbudai Szent Péter és Pál Főplébánia; **Április** 12-14.: Bp.-Angyalföldi Szent László Pl.; 19-21.: Bp.-Külsőferencvárosi Szent Kereszt Pl., 26-28.: Bp.-Rákosszabai-Újtelepi Szent Erzsébet Pl., ápr. 30- **Május** 1.: Bp.-Pestszentlőrinci Árpád-házi Szent Margit Pl.; 3-4.:Bp.-Pestszentlőrinc-Szemeretelepi Szent István Király Pl.; 10-11.: Bp.-Újpalotai Boldog Salkaházi Sára Pl.; 24-26.: Bp.-Erzsébetvárosi Árpád-házi Szent Erzsébet Pl.; Máj. 31.-jún. 1.: Bp.-Sashalmi Krisztus Király Pl.; valamint **Június** 7-9.: Bp.-Tabáni Alexandriai Szent Katalin Pl.; **Szeptember** 20-22. Bp.-Budatétényi Szent István Király Pl. (Főpásztor); 27-29. Budakalász (főpásztor) Bp.-Rákosszentmihályi Szent Mihály Plébánia (Süllei László helynök). **Október** 4-6. Bp.-Remetekervárosi Szentlélek Pl. (Cserhádi Ferenc püspök); 11-13. Bp.-Pestszentlőrinci Szent László Plébánia (személyesen); 18-20. Bp.-Thököly úti Rózsafüzér Királynéja Pl. (Cserhádi Ferenc püspök); 25-27. Bp.-Zuglói Páduai Szent Antal Pl. (Főpásztor); 25 és 27. Bp.-Felsővízvárosi Szent Anna Pl. (Székely János püspök). **November** 3-5. Bp.-Szentimrevárosi Szent Imre Plébánia (személyesen); 8-10. Nagykovácsi Nagyboldogasszony Pl. (Főpásztor); 15-16. Bp.-Békásmegyér-Ófalui Szent József Plébánia (Főpásztor), 22-24. Bp.-Külső Angyalföldi Mária Keresztények Segítségé Pl. (Főpásztor); nov. 29-**december** 1. Bp.-Zugligeti Szt. Család Plébánia (Főpásztor); Bp.-Nagytétényi Nagyboldogasszony Plébánia (Székely János püspök úr); 6-8. Bp.-Felsőkriztinavárosi Keresztelő Szent János Plébánia (Főpásztor); 13-15. Bp.-Istenhegyi Szent László Plébánia (Főpásztor). *Az Esztergom-Budapesti Érseki Főhatóság körlevele* 2012.X. és 2013.VII.

¹¹⁵**Február** 7-9. Máriaremetei Kisboldogasszony Bazilika Plébánia (személyesen) Bp.-Szent Rókus Plébánia (Székely János); 21-23. Bp.-Gazdagréti Szent Annyák Plébánia (Székely J.) 28.- Bp.-Újlipótvárosi Árpád-házi; **Március** 1-2. Szent Margit Plébánia (Cserhádi F.) március 8-9. Bp.-

előtt legkésőbb egy hónappal levélben 2-5 oldal terjedelemben előzetes lelkipásztori jelentést kellett küldeni a Főegyházmegyei Hivatalnak. Ennek az előzetes jelentésnek a fontosságát megfigyelhetjük a kánoni látogatások intézménytörténetében is. Az előzetes beszámolóknak a szentségkiszolgáltatásról és a hitélet főbb adatairól, az utóbbi években tartott plébániai missziókról, a betegellátásokról, a szociális munka alakulásáról, és a plébániák területén levő azon intézményekről, közösségekről, és helyekről kell informálnia a főpásztort, amelyeket a lelkipásztorok szerint még fontos, hogy a vizitáció tárgyát képezzék, tehát a vizitátor azokat is meglátogassa. A közeljövőben tervezett építési és tartozási munkákról is kellett összefoglalót készíteni. A helyi plébániai újságról, kiadványokról, helyi médiával és helyi társadalmi szervezetekkel kialakult kapcsolatokról is be kellett számolni. *Bíboros úr* az Apostoli Szentszék irányelveire hivatkozva kérte a fenti tájékoztatást, amely szerint a lelkipásztori látogatásnak ki kell terjednie a plébánia területén lévő más katolikus templomokra, kápolnákra, egyházi intézményekre, valamint alkalmat kell biztosítani a plébánián működő szervezetek, munkacsoportok, lelkiségi mozgalmak képviselőivel való valamilyen találkozásra, a betegek meglátogatására, továbbá valamilyen ünnepélyes, közös liturgiát is kell végezni, amelyen lehetőleg a bérmálás szentsége is kiszolgáltatásra kerüljön.¹¹⁶ A Főpásztor Budapesten a pestszentlőrinci *Mária Szeplőtelen Szíve Főplébániát* 2014. május 16. és 18. kereste fel, amelynek

Rákoshegyi Lisieux-i Szent Teréz Plébánia (Cserhádi F.); 21-23. Bp.-Kelenföldi Szent Gellért Plébánia (személyesen); 21-22. Bp.-Rákospalota-Kertvárosi Szent Margit Plébánia (Süllei L. helynök); 28-30. Bp.-Belvárosi Nagyboldogasszony Főplébánia (Főpásztor); Bp.-Terézvárosi Avilai Nagy Szent Teréz Plébánia (Cserhádi F.). **Április** 11-13. Bp.-Soroksár-Újtelepi Szent István Király Plébánia (Főpásztor); 10-11. Bp.-Pestszentimrei Szent Imre Plébánia (Süllei L.). **Május** 1. Bp.-Kispest-Wekerle-telepi Szent József Plébánia (Cserhádi F.); 9-10. Bp.-Soroksári-Nagyboldogasszony Főplébánia (Főpásztor); 9-11. Bp.-i Szent Rita Plébánia (Székely J.); **16-18. Bp.-Pestszentlőrinci Mária Szeplőtelen Szíve Főplébánia** (Főpásztor); 23-25. Bp.-Ferencvárosi Assisi Szent Ferenc Főplébánia (Főpásztor) **Június** 20-22. Budapesti Béke Királynője Plébánia (Székely J.); 20-21. Bp.-Rómaifürdői Karácsonyi Kis Jézus Plébánia (Cserhádi F.) 25-26. Bp.-Széphalmi Jézus Szíve Plébánia és Bp.-Pesthidegkút-Ófalui Sárlos Boldogasszony Pl. (Székely J.). **Szeptember** 19-21. Bp.-Rákospalota Magyarok Nagyasszonya Főplébánia (Székely J.) 26-28. Bp.-Vízafogói Szent Márton Pl. (Cserhádi F.); 26-28. Bp.-i Mindenkor Segítő Szűz Mária Lengyel Személyi Pl. (Székely J.) **Október** 3-5. Bp.-Pestszenterzsébet-Pacsirtatelepi Magyarok Nagyasszonya Pl. (Cserhádi F.); 10-12. Bp.-Mátyásföldi Szent József Pl. és Bp.-Cinkotai Mária Magdolna Pl. (Cserhádi F.) 17-19. Bp.-i Magyar Szentek Pl. (Cserhádi F.) 24-26. Bp.-Kispesti Jézus Szíve Pl. (Székely J.); 30-31. Bp.-Lágymányosi Szent Adalbert Pl. (Főpásztor); 31. Bp.-Újpest-Clarisseumi Szent István. **November** 2. Király Plébánia (Székely J.) 7-9. Bp.-Herminamezői Szentlélek Pl. (Cserhádi F.); 7-9. Bp.-Budafok-Felsővárosi Jézus Szíve Pl. (Főpásztor); 14-16. Bp.-Vári Nagyboldogasszony Főplébánia (Főpásztor); 21-23. Bp.-Rákospalota-MÁV-telepi Jézus Szíve Pl. (Főpásztor); 28-30. Bp.-Belsőjózsefvárosi Krisztus Király Plébánia (Főpásztor). **December** 5-7. Bp.-Krisztinavárosi Havas Boldogasszony Pl. (Főpásztor); 12-14. Bp.-Pestszenterzsébet-Szabótelepi Jézus Szíve Plébánia (Főpásztor); 19-21. Bp.-Pestszenterzsébet-Kossuthfalvai Szent Lajos Pl., Bp.-Pestszenterzsébet-Kakastói Szent Antal Lelkészesség (Székely J.) *Az Esztergom-Budapesti Érseki Főhatóság körlevele* 2013. XII., 2014. I-II-V.
¹¹⁶*Az Esztergom-Budapesti Érseki Főhatóság körlevele, 2010. I. sz. körlevélének melléklete, 598-1/2010.*

vizitációs anyagába betekintést nyerhettünk. A helyi plébános első lépésként - a Főpásztor leirata alapján - egy levélben beszámolt az egyházközség jelenlegi helyzetéről és életéről. Maga a plébánia látogatása a következőképpen történt. A Főpásztor először a templomot, majd a plébániaépületet látogatta meg. A plébánián felülvizsgálta az adminisztrációs, pénzügyekkel és az irodával kapcsolatos dolgokat. Ezután a *Főegyházmegyei Hivatal* által kiküldött kérdőpontok áttekintése következett, amelyek a Főplébániára és a plébániához tartozó Szt. József kápolnára irányultak. Délután a Főpásztor a helyi plébános kíséretében a *Szent Lőrinc Katolikus Általános Iskola* vezetőségével és az iskola épületének tulajdonosát képviselő *Jézus Isteni Szívéről Nevezett Kármelita Nővérekkel* találkozott. Majd a *Liliomkert Kat. Óvodát* tekintették meg. Ezután következett a plébánián a Pesterzsébet-telepi Plébánia kérdőívének áttekintése, amelyet szintén a pestszentlőrinci Mária Szeplőtelen Szíve Főplébánia lelkipásztorai látnak el. Ezután találkozott a Főpásztor a helyi képviselő-testület tagjaival. Az egyházlátogatást az erzsébettelepi plébániatemplom szentmiséje zárta le.¹¹⁷ A vizitáció második napján, május 18-án, vasárnap a Főpásztor a bérnialkalmazásra készülő fiatalokkal, bérmaszülő-jelöltekkel és a helyi plébánossal találkozott és beszélgetett. A beszélgetést követően ünnepi szentmisét pontifikált, amelynek keretében a bérnialkalmazás szentségében részesítette a helyi fiatalokat. Délután a plébánia területén működő *Jézus Szíve Nővérek Társasága* konventjében találkozott a helyi előjáróval és rendtársaival. Ezt követte a plébániai közösségi házban az imacsoportokkal, lelkeségi mozgalmakkal, templomi szolgálattaltevőkkel, kántorral, hitoktatók képviselőjével, a plébániai alapítvány elnökével, katekumenekkel, az ifjúsági csoport képviselőivel, a nyugdíjas klub, a karitás csoport, a Jézus Szíve Gyermekek- és Kamaszklub vezetőivel, a plébániai újság szerkesztőjével és a képviselő-testülettel való találkozás. A plébániai csoportokkal való találkozás után a Szent Lőrinc és Szent József kápolnát tekintették meg. Ezután a Megyéspásztor a plébánián működő lelkipásztorokkal beszélgetett négyszemközt: Gábel Henrik plébánossal valamint Szili András káplánnal.

Erdő Péter bíboros úr vizitációja a kánoni látogatás előírásait teljes mértékben követte. Mind a hatályos *Egyház Törvénykönyv*, mind pedig az *Ecclesiae Imago* kezdetű püspököknek szóló direktórium előírásait szem előtt tartva végezte vizitációját. A látogatás atyai, pásztori jellegű volt. Ezt abban láthatjuk, hogy a

¹¹⁷ *Vizitációs programterv 12/2014.sz.* Pestszentlőrinci Mária Szeplőtelen Szíve Főplébánia Irattára.

Főpásztor személyesen találkozott és elbeszélgetett a plébánián működő papsággal, az egyházközségben működő krisztushívők csoportjainak vezetőivel, valamint a plébánia területén élő és működő szerzetesekkel. Továbbá a bérmlás szentségében és teljes búcsúban is részesítette a plébániaközösség híveit. Az atyai látogatás mellett meg kell említeni azt a tüzetes vizsgálatot is, amely a vizitációs kérdések magukban foglaltak. A *Bíboros úr* által kibocsátott plébániákra vonatkozó kérdéssora összesen 667 kérdésből, a kápolnákra és misézőhelyekre irányulóak pedig 225 kérdésből álltak.¹¹⁸ Egyrészt a lábjegyzetben feltüntetett kérdések tárgyi köre megegyezik a korábbi századok vizitációs kérdéseivel, másrészt a Főegyházmegye kérdéssoráról elmondhatjuk azt, hogy rendkívül alaposak, és korszerű kérdések is találhatóak benne. A kérdések korszerűségét abban látjuk, hogy azok pl. kitérnek a templomok, kápolnák vagy misézőhelyek biztosítására, kárpótlására, fűtésére, takarítására, díszítésére, tűzrendészeti előírásaira stb., amelyeknek megléte igen fontosak és szükségesek a 21. század zavartalan lelkipásztorkodásához, valamint minden intézménynek, így a plébániáknak is követnie kell, ill. eleget kell tennie a hivatalos szervek által előírt normáknak. *Bíboros úr* vizsgálatában jelentős helyet foglalnak el a liturgikus kérdések. Krisztus Urunk hármassal küldetéssel ruházta fel a Katolikus Egyházat. A tanítói, kormányzói és megszentelői feladatokkal. Tehát az egyik legfőbb feladata az emberek megszentelődésének elősegítése. A 834. kánon megfogalmazza, hogy „a megszentelői feladatot az Egyház különösképpen a szent liturgia által teljesíteni, amelyet Jézus Krisztus papi feladata gyakorlásaként fogunk

¹¹⁸ A plébániai kérdéssor a következőkre terjed ki: 1. A templom tulajdonjogi helyzet, méretei, harangok, harangozás, biztosítás, kárpótlás, az Oltáriszentség őrzése, a templom nyitva tartása és biztonsága, szent olajok, ereklyék, képek, szobrok, szent ruhák, és liturgikus tárgyak, oltárok, ambók, papi szék, persbitérium, gyóntatószékeke, padok, orgona, harmónium, perselyek, keresztlőkút, sekrestye, akusztika, világítás, fűtés, szellőzés, takarítás, díszítés, hittantermek, urnatemető, a toronyba elhelyezett berendezések, hirdetések, sajtótermékek terjesztése, templomgondnok, tűzrendészeti előírások, egyes szakrális ingatlanok, különálló kápolnák. 2. Az istentisztelet: szentmisék rendje, szentségimádás, szentbeszéd, igeliturgia, világi áldozatok, áhítatok, imádságok, körmenetek, zarándoklatok, temetések, az egyházzenei élet. 3. A szentségek kiszolgáltatása: keresztség, bűnbánat szentsége, Oltáriszentség kiszolgáltatása és a szentmisék, betegek kenete, bérmlás, házasság. 4. A hit továbbadása és a közösségi élet: hitoktatás, képviselőtestület, gondnokság, plébániai csoportok, összejövetelek, ministránsok és hivatásgondozás, korházak, szociális otthonok, börtönök. 5. A plébánia épülete és vagyoni helyzete: általános adatok, a plébániaépület és lakhatósága, egyéb egyházi épületek, egyéb plébániai tulajdonban lévő épületek, egyházi intézmények a plébánia területén, iroda, az anyakönyvezés kezdete, nyilvántartások, plébániai levéltár, plébániai könyvtár állapota, a plébánia tulajdonát képező egyéb ingatlanok, alapítványok, a plébánia bevételei, plébániai pénztár, alkalmazottak, bélyegzők. 6. Lelkipásztorok és munkatársaik: plébános, káplán, kiegészítő lelkész, állandó diakónus, világi munkatársak. 7. Szerzetesek, katolikus iskolák, katolikus intézmények a területen. 8. A hívek: hitélet, erkölcsi állapot, nem katolikus közösségek a plébánia területén, családi élet, média, sajtó és közélet. *A Főpásztori személyes kánoni látogatás kérdőíve 2013. I-II. 1-74.*

fel.”¹¹⁹ A *Katolikus Egyház* megszenelői tevékenységét a szentségkiszolgáltatás által gyakorolja. A szentségkiszolgáltatást csak a liturgikus helyek, dolgok és tárgyak igényes, az egyházi előírásainak megfelelően lehet gyümölcsözően végezni. Jelen dolgozat a vizitáció pásztori lelkületét, de különös tekintettel a szentségi jogi kérdéseit szeretné tárgyalni. A *Katolikus Egyház Katekizmusa* szerint az Egyház hét szentsége a keresztény élet minden fontos pillanatát és állomását érinti. Az Úr Jézus alapította őket, és a keresztény élet középpontja és forrása. Az Eukarisztia egyedi és különös helyet foglal el. A *Katolikus Egyház Katekizmusa* a „szentségek szentségének” nevezi. „Az összes többi szentség erre a szentségre mint célra rendeltetett”.¹²⁰ A kánonjog történetének jelentős részét képezik a szentségi jogi kérdések, amellyel a *Katolikus Egyház* a megfelelő szentségkiszolgáltatást szándékozott elősegíteni. A korábbi századokat látva a kánoni vizitációk jelentős része a szentségi jogi kérdésekre irányultak. A hatályos CIC szerint minden egyházmegyében a mindenkori főpásztor a liturgikus élet irányítója, előmozdítója és őre, tehát felügyelője.¹²¹ Tehát, amikor a főpásztor a vizitációját végzi, szerény meglátásunk szerint nemcsak a vizitációs kötelezettségének tesz eleget, hanem egyúttal az 835. k. 1.§.-ban foglaltaknak is. A későbbiekben részletesebben fogjuk tárgyalni a vizitációknál felmerülő szentségi jogi kérdéseket. A következő fejezetben viszont szeretnénk az egyházmegyei vizitáció egy másik formájáról, az apostoli látogatásokról röviden írni.

1.4. Az egyházmegyei apostoli vizitációk és a legátusok

1.4.1. Legátusok a Trentói Zsinatig

Az előző gondolatok alapján szükséges még írunk röviden az egyházmegyei vizitáció másik formájáról, amely a vizitáció egy „magasabb szintű” intézménye, és amelyet a pápa nevében végeznek egy egyházmegyében. Ez az intézmény a középkorban alakult ki, amelyet „apostoli egyházmegyei vizitációknak” neveztek. Az apostoli egyházmegyei vizitációkat közvetlenül a pápa rendelte el, és a pápa által delegált, ún. pápai legátusok végzeték. A vizitációnak tehát két típusát tudjuk megkülönböztetni: az egyik fajtája, amikor a megyéspüspök tesz eleget kötelezettségének, és a saját egyházmegyéje plébániáit látogatja meg, a másik,

¹¹⁹ *Az Egyházi Törvénykönyv*, 605.

¹²⁰ *Katolikus Egyház Katekizmusa*, 1210-1211.p.

¹²¹ 835. k. 1.§.

amikor a pápa maga rendel el vizitációt egy részegyházmegyében - ez már egy magasabb szintű egyházkormányzati hatolom gyakorlását jelenti -, amelynek kivitelezésére egy általa kijelölt, mandátummal rendelkező és e feladat elvégzésére alkalmas személyt küld az adott részegyházba. A pápák szándéka - mint az egyház legfőbb pásztorai és hatósága - kezdetektől fogva az volt, hogy jelen legyenek mindenütt, és felügyeljék az Egyház egységét. Mivel fizikai lehetetlenség lett volna számukra az, hogy személyesen mindenhol ott legyenek, ezért olyan követeket („*legati*”) irányítottak a részegyházakhoz, akikben megbíztak, és akik a nevében bizonyos ügyekben, amelyekre a pápa felhatalmazta őket, eljárhattak. A pápák küldöttei az „*apostoli követ*” címet viselték.¹²² Pápai követek már az első századokban is léteztek. Így például az egyetemes zsinatokon a pápa személyét általában az általa küldött követek képviselték; ezenkívül, ha egy országban a polgári és egyházi hatóságok között vita támadt valamilyen kérdésben, annak eldöntésére a pápa követet küldött az adott ország fejedelméhez.¹²³ A követek két csoportja különült el az első századokban. Az előbbi csoporthoz azok tartoztak, akiket zsinatokra küldtek, hogy a pápát képviseljék, vagy fejedelmekhez irányították, hogy a felmerülő ügyeket elintézzék. Ezen követek állandó és rendes hatalommal nem bírtak. A pápai követek másik csoportját „*apocrisariusoknak*, „*responsalesnak*” (felelőknek) nevezték. A pápa állandó képviselőjeként voltak jelen a császári és királyi udvaroknál, azzal a céllal, hogy a pápa és az Egyház jogai felett öröködjenek.¹²⁴ A két csoport közötti különbség tehát abban állt, hogy az előbbieknél a feladatuk ellátása után vissza kellett térniük jelentést tenni a pápának. Az utóbbiak, a „*responsalesek*” viszont folyamatosan (állandóan) tartózkodtak egy helyen, és a szolgálati helyük, az fejedelmek udvarából értesítették a szentatyát a munkájuk eredményéről, valamint rendes hatalommal bírtak. Az V. században a pápai udvarnál egyre gyakrabban különböző fellebbezések és kérelmek jelentek meg, ezért a pápa püspököket küldött a Rómától távol eső területekre, hogy a pápa nevében eljárjanak, és a Rómával való szorosabb kapcsolatot ki tudjanak alakítani. Ezeket a küldötteket „*apostoli helyetteseknek*” nevezték el, akik a pápa hatalmával és nevében - a helyi

¹²² SZEREDY, J., *Egyházz jog különös tekintettel a Magyar Szent Korona Tartományira, a keleti és protestáns egyházakra I.*, Nyom. A. Lyc-Nyomda Ramazetter K., Pécs, 1874. 392

¹²³ KAZALY, I., *A katolikus egyházz jogtan kézikönyve*, 177-178.

¹²⁴ KONEK, S., *Az egyházz jogtan kézikönyve*, 259. oldal lábjegyezte.

metropoliták rangját megelőzve – járhattak el¹²⁵: Feladataik közé tartozott még a metropoliták és püspökök felszentelése, részleges zsinatok tartása és a primátus védelme, a pápának fenntartott ügyek jelentése, az egyházi felegyelem fölötti örökös. Korábban az apostoli helyettesi hivatal csak a meghatározott személyekhez voltak kötve; lassanként azonban a püspöki székekkel rendelkező érsekeket és püspököket nevezték ki e tisztségre, valamint a pápa a született követ (*legati nati*) címmel is megajándékozta őket.¹²⁶ A 11. században a pápa továbbra is egy ország kitűnőbb érsekeire vagy megyéspüspökeire - aki az adott országban püspöki székekkel rendelkezett - bízta a legátusi címet, akiket ezentúl primásoknak¹²⁷ neveztek.¹²⁸

A legátusok intézményének megerősödése VII. Gergely által elrendelt és végbevitt reformhoz vezethető vissza. Jelen intézmény jelentőségének egyik okát a középkor egyik legnagyobb konfliktusához, az investitúraharcához kapcsolhatjuk, amely az egyházi és világi nagyhatalmak között alakult ki. A pápa szerette volna megerősíteni primátusát, és eme hivatalához tartozó elidegeníthetetlen jogait, így pl. a püspöki hivatal betöltésének szuverén jogát. Ennek köszönhetően ismét előtérbe került a 11. és 12. század derekán a kánoni vizitáció intézménye, amelynek segítségével a pápa képviselője, a legátus által fogantatosítani és gyakorolni tudta a felügyeleti jogát egy adott részegyház felett. VII. Gergely pápa szerette volna megreformálni a Katolikus Egyházat. A pápai reformnak három célja volt: 1. megerősíteni a pápai primátust, 2. a klerikusok életének megújítása, 3. az Egyház politikai befolyástól való függetlenségének megvalósítása.¹²⁹ VII. Gergely pápa az 1075-ben kiadott 27 pontból álló *Dicatus Papae* kezdetű enciklikája által¹³⁰ szerette volna függetleníteni az Egyházat a világi hatalmaktól. Jelen enciklikában deklarálta, hogy a Római Egyház isteni alapítású, így a római pápa hatalma egyetemes, ezáltal

¹²⁵ Az első apostoli helyettesek között tartják számon a tesszalónikai püspököt, akinek feladata Illyriára terjedt ki; ezt követte az arlesi apostoli vikárius, akinek egész Galliára kiterjedt a hatalma; valamint a sevillai pápai követ, aki egész Spanyolország fölött gyakorolta a joghatalmát. (SZEREDY, J., *Egyházjog I.*, 393-394.)

¹²⁶ KAZALY, I., *A katolikus egyházjogtan kézikönyve*, 178.

¹²⁷ A primás elnevezés a IV. századból származik és eredetileg Afrika provincia metropolitájának a megjelölésére szolgált, aki „*primus inter pares*” volt a tartomány többi püspökehez vonyítva. A primás jogköréhez tartozott az afrikai tartományi zsinatok és helyi metropoliták felügyelete, a pap és püspökszentelés az egész afrikai provincia területén. SZUROMI, SZ. A., *Egyházi intézménytörténet*, (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/5), Szent István Társulat, Budapest, 2003. 30.

¹²⁸ SZEREDY, J., *Egyházjog I.*, 394.

¹²⁹ HERMANN, E., *A katolikus egyház története Magyarországon*, 46-47.

¹³⁰ SZUROMI, SZ. A., *Egyházi intézménytörténet* 99-100.

kiterjed az egyházi „tisztségviselők” kinevezésének és elmozdításának kizárólagos jogára.¹³¹

A pápák bullákban hatalmazták meg a legátusok jogait és kötelezettségeit. Eleinte meghatározott időre és esetszámra adták a meghatalmazást a legátusok számára. Egyes részegyházakhoz, missziós területekre küldték őket, és általában akkor járt le a mandátumuk, amikor a rájuk bízott feladatukat elvégezték.

Ahogy már korábban is láttuk, a pápai legátusok már az első századokban jelen voltak az Egyházban, mégis VII. Gergely pápa uralkodása alatt szilárdult meg a Katolikus Egyház eme intézménye. A pápa a legátusok küldésével a pápai hatalom megszilárdítását és folyamatos jelenlétét akarta előmozdítani egy adott részegyházban.¹³²

A pápai követek három csoportját különböztették meg VII. Gergely idejében:

a.) A „*legati nati*” (született követek) a hivataluk „méltóságához” kapcsolódott. Általában azokat nevezték erre a tisztségre, akik egy adott területen kimagasló, jelentős hírnévnek örvendő személyek voltak, és akik tulajdonképpen az apostoli vikáriusok utódai voltak. Személyes tulajdonságaik vagy képességeik miatt választották ki őket erre a feladatra. Mivel érsekeket választottak ki e hivatalra, nehéz volt a jogkörüket lehatárolni, mert az intézkedéseik néha összeütközésbe kerültek a helyi metropolita joghatósági körével. A következő jogok illették meg őket: egyházmegyei zsinatokat hívhattak össze és azokon elnökölhettek; a zsinatokon törvényeket hozhattak a helyi egyház megreformálása érdekében; a választott püspököket és érsekeket megerősítették; ha bíboros volt, akkor a nyilvános bűnösökre büntetést szabhattak ki; *egyházmegyei vizitációkat végezhettek*; bírói hatalommal is felruházták őket, hogy a helyi bíróság fellebbezéseit felülvizsgálják, és a vitás ügyekben döntést tudjanak hozni.¹³³

A mandátumuk azonnal megszűnt, amikor a pápa új megbízással egy másik követet küldött arra a területre, ahol tevékenykedtek.¹³⁴ Később a hatalmuk

¹³¹ FLICHE, A., *La Réforme grégorienne*, in *Revue d'histoire de l'Eglise de France* 52 (1925) 382-387., FLICHE, A., *La Réforme grégorienne*, (Spicilegium Sacrum Lovaniense, II.), E. Champion, Paris 1924. 205-210.

¹³² BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese*, 368-369.

¹³³ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese*, 370.

¹³⁴ PARO, G., *The Right of Papal Legation*, in *Canon Law Studies* 211 (1947) 90. Lásd még BEAL, 369.

felfüggesztődött, ha ún. „küldött követek” („*legati missi*”) megjelentek a területükön.¹³⁵

- b.) A legátusok másik csoportja a „*legati a latere*” (oldalkövet) nevet viselte. A pápa csak ideiglenesen, a római egyház bíborosai közül jelölte ki őket,¹³⁶ és általános hatalommal ruházta fel őket. A pápa „alteregójaként” jelentek meg egy közösségben. Az elnevezés a római jogból származik, amely kifejezés a római császár és a szenátus közötti testületi egység fennállását jelölte. Amint a császár és a szenátus szoros egységet alkotott, ugyanígy a pápa és a követei is. A római császár általában szenátorokat küldött a provinciák ellenőrzésére. A pápa ezt a mintát követve bíborosokat vagy más személyeket küldött saját követeként a részegyházakhoz, akiket azzal bízott meg, hogy felülvizsgálják és szabályozzák az adott egyház közösségi életét. A pápa meghatározta a jogkörüket a kinevező bullában. Bizonyos esetekben teljes hatalommal eljárhattak a pápa által lehatárolt jogi keretek között.¹³⁷ Később a hatalmuk megnőtt, a született és az egyszerű követet megelőzték, ha egyazon területen tartózkodtak. A következő jogositványokkal látta el őket a pápa: pápai feloldozást adhattak, jelenlétükben a pátriárkák és püspökök maguk előtt a keresztet nem vitethették; felügyeleti és törvényhozói hatalommal bírtak azokon a területeken, ahová küldték őket; helyi törvényeket, rendeleteket hozhattak; igazságszolgáltatást végezhetek (pl. kiszabhattak büntetést a bűnösnek; a választott püspököket és érsekeket megerősíthették; ha bíborosok voltak, megürült javakat adományozhattak; zsinatokat hívhattak össze és azon elnököltek; *egyházmegyei vizitációt végezhetek*. A kormányzati hatalmuk jellege megegyezett a helyi püspökével, sőt bizonyos esetekben azt túl is léphette, hiszen olyan ügyekben eljárhattak, amelyekre csak a pápa volt feljogosítva – kivéve a pápának fenntartott eseteket.¹³⁸
- c.) A harmadik típusa a pápai követeknek a „*legati (simpliciter) missi*” egyszerű követek vagy más néven ideiglenes követek. Az egyszerű követek nem viseltek bíborosi méltóságot. A pápa egy részegyház életének megreformálása érdekében küldte el jelen követeit. Többféle ügyben kellett eljárniuk a pápa nevében és felügyelete alatt. A hatalmuk azokra a dolgokra

¹³⁵ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese*, 369.

¹³⁶ SZEREDY, J., *Egyházjog I.*, 394.

¹³⁷ PARO, G., *The Right of Papal Legation*, 93-94.

¹³⁸ SZEREDY, J., *Egyházjog I.*, 394-395.

és személyekre terjedt ki, amelyeket a pápa megjelölt a megbízólevelükben, a pápai bullában. Nemegyszer előfordult, hogy a pápa felhatalmazta őket az oldalkövet jogosítványaival.¹³⁹

A középkor folyamán a „született követek” hivatali funkciója háttérbe szorult.¹⁴⁰ Ennek okát abban láthatjuk, hogy a római kúria szervei, a kongregációk átvették a feladatukat. Az archidiakónusokhoz hasonlóan a „túlbugzó” pápai követek - különösen a Rómától jelentősen távolra eső részegyházakban - gyakran átlépték a bölcsesség és igazságosság határait, visszaéltek hatalmukkal.¹⁴¹ VII. Gergely nem hagyta szó nélkül ezeket a túlkapasokat, ezeket a személyeket keményen megdorgálta. Az oldalkövetek és az „egyszerű (küldött) követek” hatalma megnövekedett, és a jogkörüket pontosan meghatározták. A pápa bírói hatalommal ruházta fel őket, amelyet az egész egyetemes Egyház fölött gyakorolhattak a szentatya nevében.¹⁴² Korábban láttuk, hogy a pápák a küldöttjeiket számos feladattal megbízták. Így pl. a zsinatokon való elnökléssel, törvényhozással és vizitációkkal. VII. Gergely pápa az egyházmegyei zsinatokra azért is küldte a legátusait, hogy meggyőződhessen arról: vajon megtartják-e azokat a normákat, amelyeket elrendelt. A kérdés kiderítésére a pápa ún. apostoli vizitációkat végzett a legátusok által. Ilyen apostoli vizitációról beszélhetünk, amikor is a *Diéből* (a mai Franciaország területén található *Saint Dié des Vosges*) származó *Hughot* a pápa megbízta azzal a feladattal, hogy több tarrományi zsinaton is jelenjen meg, és azokon elnököljön, mint a pápa hivatalos képviselője és küldöttje. *Hugh* 1077 és 1081 között végzett vizitációt. Számos tartományi zsinatra eljutott, ahol sok érseket és megyéspüspököt felfüggesztett, valamint megkérte őket arra, hogy azonnali hatállyal elhagyják hivatalukat. Néhány püspök hezitált engedelmeskedni a legátusnak, ugyanis nem voltak hajlandóak székhelyüket és hivatalukat otthagyni. Ennek hatására *Hugh* cenzúra kivetését helyezte kilátásba az engedetlen érsekek és püspökök számára.¹⁴³ A pápai követek nagyon ritkán szabtak ki ilyen jellegű büntetéseket. Azt viszont mindenképpen látnunk kell, hogy a pápák az általuk elrendelt apostoli vizitációkkal - ezek rend szerint a püspökök és érsekek

¹³⁹ PARO, G., *The Right of Papal Legation*, 92. BEAL, 371.

¹⁴⁰ SZEREDY, J., *Egyházjog I.*, 394.

¹⁴¹ KAZALY, I., *A katolikus egyházjogtan kézikönyve*, 179.

¹⁴² EMERTON, E., *The correspondence of Pope Gregory VII. Selected Letters from the Registrum. Translated with an Introduction and Notes* (RECORDS WESTERN CIVILIZATIONS SERIES, XIV.), Columbia University Press, New York, 1932. 112-117.

¹⁴³ FLICHE, A., *La Réforme grégorienne*, (Spicilegium Sacrum Lovaniense, II.), E. Champion, Paris 1924. 219., BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese*, 375.

ellenőrzésére irányultak - a pápai primátusnak és a Katolikus Egyház egységének megszilárdítására törekedtek. III. Ince pápa idejében viszont már az általános kánoni és részletes apostoli vizitációk jelentős változáson mentek át, amely a vizitáció inkvizíciós (felülvizsgálati) modelljének megjelenéséhez és megerősödésének köszönhető. A pápa küldöttei továbbra is elnököltek a részleges zsinatokon, viszont a bírói és törvényhozói hatalmuk e téren meggyengült.¹⁴⁴ VII. Gerely és utódai különösen odafigyeltek a püspökök életmódjára és szolgálatuk megfelelő gyakorlására. A legátusok vizitálása egy idő után tehát elsősorban az érsekekre, püspökre és azok közvetlen kíséretére, munkatársaira irányult.

A pápa néha világi fejedelmeket is megjutalmazott a pápai követ címmel, amelyet az Egyházért végzett tevékenységükért, és egyéb érdemeikre tekintettel adományozott számukra. Így pl. Szent István királyunkat is e kiválasztottak között tartjuk számon.¹⁴⁵ II. Szilveszter pápa 1000. május 27-én keltezett bullája, valamint IV. Béla király oklevelei tanúskodnak arról, hogy a pápa első szent királyunkat és utódait oldalköveti rangban részesítette.¹⁴⁶

A Trentói Zsinatig tulajdonképpen a pápa csak rendkívüli esetekben küldött apostoli vizitátorokat az egyházmegyékbe. A látogatás lehetett kánoni vizitáció, amely az épületek, birtokok és különböző egyházi dokumentumok vizsgálatára terjedt ki. A vizitáció másik formája a „bírói vizitáció” volt, amikor a legátus egy bűncselekmény kivizsgálására kapott mandátumot. Eskü alatt hallgatta ki a tanúkat, és a pápát értesítette az ügy végkifejletjéről. A kánoni, rendes és az apostoli vizitáció közötti különbség nem az eljárás folyamatában állt, hanem a hatalom jellegében. Az apostoli vizitáció a primátus, a pápai hatalomból eredt, míg az összes többi vizitációs gyakorlat csupán alacsonyabb szintű bírói hatalomból származott.¹⁴⁷

¹⁴⁴ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese*, 375.

¹⁴⁵ KAZALY, *A katolikus egyháztörténeti kézikönyve*, 180.

¹⁴⁶ Nem csak a magyar uralkodók részesültek a címben, hanem 1099-ben II. Orbán a nápolyi királynak is apostoli (oldal)követ címet adományozott. Azonban az uralkodók e jogukkal visszaéltek, így VI. Kelemen *Nova semper, Accipimus és Romanus Pontifex* leirataival szüntette meg eme intézményt. A nápolyi királyok azonban továbbra sem akartak lemondani a jogokról. XIII. Benedek 1728. aug. 30-ai *Fideli ac prudenti* bullájában igyekezett megfosztani a bírói hatalmától a nápolyi uralkodót. A Bourbonok ismét igényt tartottak e címre. Majd végül az olasz kormány tartott igényt az ítélkezés jogára. IX. Piusz 1864-ben *Suprema kezdetű* bullájával megszüntette az ítélőszéket, majd kiátkozta őket, mivel a pápai rendelkezés dacára tovább folytatták a bírói tevékenységet. A kormány később rájött, hogy a pápa akarta ellenére apostoli jogokat gyakorolni képtelenség: az 1871-i ún. *garantia* törvényekben a „*monarchia sicularól*” lemondott. (KONEK, S., *Egyháztörténeti kézikönyve*, 263. lábjegyzet.)

¹⁴⁷ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese*, 376.

1.4.2. Pápai követek a Trentói Zsinattól az 1917-es Kódexig

A legátusok jogait a *Trentói Zsinat*ot követően leszűkítették és megszorították. Az intézkedés ésszerűnek tűnt, hiszen a pápai követek gyakran visszaéltek jogaikkal, ami miatt nemcsak a helyi püspökökkel, de még a fejedelmekkel is gyakran összetűzésbe kerültek.¹⁴⁸ A püspökök és a fejedelmek panaszukkal a pápához fordultak. A *Trentói Zsinat* ezen sérelmeket figyelembe véve újragondolta, és szabályozta a pápai követek hatalmát.

A pápai küldöttek többé már nem mehettek az egyházmegyékbe vagy egyháztartományokba a bírói hatalmukat gyakorolni a helyi megyéspüspökök engedélye nélkül, különösen olyankor, amikor ezt a helyi főpásztor kifejezetten ellenezte vagy megtiltotta. Viszont továbbra is gyakorolhatták a bírói hatalmukat, amikor egy egyházmegyei bíróság ellen felfolyamodtak a pápához, valamint még olyan ügyekben is eljárhatnak, amikor a püspökök elhanyagolták az igazságszolgáltatás feladatát, olyankor, amikor nekik lett volna kötelességük eljárni az adott ügyben. Ezenkívül még a rendkívüli esetekben bírászkodhattak: mint pl. az eretnokségek ügyében, kivéve akkor, amikor belső fórumról volt szó. A pápa a püspökök felfüggesztésének jogát továbbra is fenntartotta magának.¹⁴⁹

A pápa küldötteit a *Trentói Zsinat*ot követve kezdik el nunciosoknak hívni. Többnyire azon személyeket nevezték így, akik tartós, állandó megbízatást kaptak a pápától és így ennek köszönhetően állandóan jelen voltak egy egyházmegyében vagy egyháztartományban.¹⁵⁰

Ebben az időszakban a legátusok három nagy csoportját lehetett elkülöníteni egymástól: 1. „legati a latere” 2. „apostoli nunciosok” 3. „apostoli helyettesek”.

1.) A *legati a latere* nevet viselték azok a pápai követek, akik a pápa „oldala mellől” küldettek egy feladat elvégzésére. Továbbra is többnyire a bíborosi címet viselőket nevezték ki ilyen hivatalra, és csak rendkívüli esetekben küldték őket. A nemzetközi jog szerint is elsőrangú követek (ambassadeurök).¹⁵¹ A jogkörük a *Trentói Zsinat* törekvéseihez képest nem csorbultak jelentős mértékben.¹⁵²

¹⁴⁸ KONEK, S., *Egyházjogtan kézikönyve*, 259.

¹⁴⁹ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese*, 378.

¹⁵⁰ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese*, 379.

¹⁵¹ KONEK, S., *Egyházjogtan kézikönyve*, 260-264.

¹⁵² *Szeredy Egyházjogában* megtaláljuk a „*legati a latere*” jogait: 1. Fellépésük nagyobb fényel és ünnepélyességgel jár, a papság és a nép kíséretében mennyezet alatt vonulnak be a városokba, előttük a kereszt vitetik, amelyet az ő jelenlétükben sem a pátriárkák, sem a metropoliták előtt vinni nem lehet 2. mint a római egyház bíborosai követségük iránt magukat különös megbízólevéllel igazolni nem tartoznak. 3. Ahol ők tartózkodnak, minden egyéb követnek a joghatósága fel van függesztve. 4. A

2.) Az apostoli nunciusok szintén megbízólevelet (credenciales) kaptak a pápától, amelyben szerepelnek a jogaik, illetve a kinevezésük a tartomány-fejedelmétől is függött, akinek meg kellett mutatni a kinevező levelüket a megérkezésükkor. A küldetésük területén teljes joghatósággal bírtak, de javadalmat nem adományozhattak, az érsekek, a püspökök és a püspök joghatósága alól kivett prelátusok fölött semmi joghatóságot nem gyakorolhattak. Diplomáciai személyként tekintették őket, akik a Szentszék és egyes katolikus udvarok közötti érintkezést mozdították elő.¹⁵³

A *Trentói Zsinatot* követően a nunciusok feladatai közé tartozott a szűrőpróbaszerű ellenőrzés. Az ad hoc vizitációról beszámolót kellett küldeniük a pápának. Később ez úgy változott meg, hogy a nunciusok igaz továbbra is vizitálták az egyháztartományokat, viszont a pápa és a nuncius közötti köztes szervek az akkori Kongregációk voltak. Eddig a pápához mentek beszámolni a vizitációk eredményéről, viszont ezután már a Kongregációk felé kellett e kötelességüknek eleget tenniük. Elsősorban a *Congregatio super negotiis Episcoporum et Congregatio super negotiis regularium* volt felelős az apostoli vizitációkért.¹⁵⁴ A Kongregáció két nagy szekcióra volt osztva: az egyik csoport a püspökök és prelátusok hivatalos tevékenységét, azok kölcsönös viszonyát, a másik szekció a szerzetesek fegyelme fölött őrködött. Később a kettő egyesült. Itt még a *Congregatio de proganda fide* (Hittani Kongregáció) szerepét is meg kell említeni, hiszen a hittérítésen kívül a legfőbb joghatóságot is gyakorolta azokon a területeken, ahol még nem volt megyéspüspök.¹⁵⁵ Idetartoztak még a peres ügyek, amelyeket a

pápa rendeleteit értelmezhetik. 5. A választott püspököket, érsekeket és kivett prelátusokat megerősíthetik, ha csak e jogot a pápa különösen fön nem tartotta. 6. A „kivett” prelátusok fölött joghatóságot gyakorolhatnak. 7. A *privilegium canonis miatti excommunicatio* alól még saját tartományaikon kívül is, mindenkit, aki hozzájuk folyamodik, feloldozhatnak. 8. 100 napig terjedő bűcsút adhatnak, a feloldozásra és felmentésre nézve a püspökkel versenyző (illetékességgel) hatalommal bírnak. 9. Házasságot elöttük érvényesen kötnek; a vérrokonság és sógorsági akadályokra nézve vagy a korhiány alól felmentést nem adhatnak. 10. A javadalmak adományozására tekintettel saját tartományukban különös jogokat gyakorolhatnak. Megüresedett javadalmakat adományozhatnak, kivéve a per alatt lévő, a pápának különösen fenntartott, a világi kegyuraság alá tartozó valamely prelátus hanyagsága folytán a püspökre devalvált, vagy a káptalanbeli választásból függő javadalmakat. Nagykövetként is nevezték őket. A küldetésük megszűnt: 1. Ha az idő, amelyre szól, lejárt. 2. Ha a rábízott ügyeket elintézte. 3. Kellően tudomására juttatott visszahívás által. 4. Ha a tartományból azon szándékkal távozik, hogy többé vissza nem tér - ez pápai engedélyhez kötött volt. 5. A követ halálával. A pápa halálával megbízása nem szűnik meg; mert ő a Szentszék követe. Ha azonban a megbízó okmányban e záradék fordulna elő, akkor a küldetése véget ér.” SZEREDY, J., *Egyházjog*, 399-400.

¹⁵³ Az a kérdés, hogy az apostoli nunciusok jogai megegyeztek-e a legati a latere, a nagykövetek jogaival. SZEREDY, J., *Egyházjog*, 401-402.

¹⁵⁴ SZEREDY, J., *Egyházjog I.*, 384.

¹⁵⁵ KAZALY, I., *A katolikus egyházjogtan kézikönyve*, 173.

püspökök ellen indítottak el: pl. panaszt tettek egy püspök ellen a Szentszéknél, vagy maga a Kongregáció értesült, szerzett tudomást egy püspök bűncselekményéről, és ekkor a Kongregáció indított meg a pert az adott püspökkel szemben. Ilyenkor a püspök kapott egy baráti levelet a bíboros prefektustól és egy bírói keresetlevelet, vádlevelet, egy ún. *libellust* is, amelyben felkérték, hogy válaszoljon a vádakra. Ha a püspök nem fogadta el a vádakat, vagy nem válaszolt a *libellusra*, akkor a Kongregáció továbbította a metropolitának, vagy a szomszédos egyházmegye főpásztorának, vagy egy alkalmas személynek a levelüket, hogy vizsgálja ki az ügyet, és vizsgálat után küldje meg a Kongregációnak a vizitációs jegyzőkönyvet.¹⁵⁶ Ha viszont a Kongregáció figyelt fel egy püspök bűncselekményére, vagy legalábbis gyanúba keveredett valamelyik főpásztor, akkor a Kongregáció tagjai jelentették a pápának e problémát, és a pápával egyeztetve a szomszédos egyházmegye preláthusát vagy püspökét bízták meg az érintett püspök kihallgatásával. A titkos meghallgatásról szintén jegyzőkönyvet készítettek, és megküldték a Szentszéknak a levelet. Ekkor a pápa vagy az Apostoli Kamara döntött az ügyről.¹⁵⁷ A Kongregáció feladata azt volt, hogy ha egy püspök a saját egyházmegyéjében visszaélt a hatalmával, vagy elmulasztott eleget tenni a kötelezettségeinek, vagy más területen követett el vétséget (pl. botrányt okozott valamilyen cselekedetével), azt helyrehozza, és ezáltal elkerülje azt a hibát, hogy a helyzet tovább súlyosbodjék. A pápa a későbbiekben legátusokat irányított az adott nehézségek kivizsgálására és helyrehozatalára. A legátusok felülvizsgálták, hogy a püspökök alkalmasak-e a feladatuk elvégzésére vagy sem. Előfordult, hogy valaki a korából, vagy betegségéből kifolyólag vált alkalmatlanná az egyházmegyéje kormányzására. Ebben az esetben is egyedül csak a pápa hozhatott döntést, hogy az illető püspököt felmentie az egyházmegyéje vezetése alól vagy nem. A vizitátoroknak előre megküldték Rómából a kérdéseket, amelyeket az érintett személyeknek fel kellett tenniük, és ezek alapján készítették el a jegyzőkönyveket, amelyeket megküldtek Rómába a Kongregációnak, az pedig továbbította a pápának. Azoknak a tanúknak, akik látták a püspökök túlkapásait, lelkiismereti kötelességük volt jelenteni a visszaéléseket a

¹⁵⁶ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese*, 380-381.

¹⁵⁷ Egy ilyen jellegű eljárásnál nem volt szükséges, hogy az érintett püspökkel közöljék a vádlók neveit vagy a vádakat. A püspököknek csupán egy lehetőségük volt, hogy védekezzenek a per folyamán. BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese*, 381.

Szentszéknek. Amennyiben ezt nem tették meg, ők is bünt követtek el.¹⁵⁸ Az apostoli vizitációknak köszönhetően a pápák sok információt tudtak összegyűjteni a *Trentói Zsinatot* követően az Egyház lelkiállapotáról, valamint az Egyházban szolgáló papság „minőségéről”.¹⁵⁹

Láthatjuk, hogy egészen az 1917-es Kódexig jelentős szerepük volt a pápai követeknek, mindazok ellenére, hogy a *Trentói Zsinat* korlátokat szabott nekik a visszaélések miatt, és feladataikat pontosan lehatárolt keretek közé szorította. Mindez természetesen nem jelentette azt, hogy a pápa, mint az Egyház legfőbb hatósága nem ruházhatta volna fel őket olyan feladattal, amely a zsinat által meghatározott jogosítványokon túlmutatott. Az apostoli vizitációk éppen ezért az egyházkormányzati hatalomnak egy magasabb fórumon történő gyakorlását jelenti, hiszen a pápai küldött hatalma és mandátuma magától a pápától, vagyis a pápa primátusából, az egyház legfőbb hatóságának hatalmából ered.

¹⁵⁸ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese*, 382-384. MCDONOUGH, T. J., *Apostolic Administrators an historical synopsis and commentary*, (CATOLIC UNIVERSITY OF AMERICA, CANON LAW STUDIES, 139), Washington, 1941. 50. 152.

¹⁵⁹ Gaudentio ír arról, hogy mit is vizsgáltak meg egy apostoli vizitáció alkalmával. Nála olvashatjuk a következőket: „Feltétlenül először meg kell tudakolni a püspök életéről, hogy eteti-e a bárányokat a hármassal: az igazság szavával, a jó példát mutat-e nekik és anyagi segítségével támogatja-e őket, amennyire tőle telik. Családja, szolgálói és háza hírnevéről, tulajdonairól és vagyonáról, a püspöki palotájukról, egyházmegyei zsinatjaikról, szemináriumai építtetéséről, a papszentelésről és más szentségek kiszolgáltatásáról, figyel-e a papság szentségkiszolgáltatására, hogyan viselkedik a papság: figyel-e őket, javaikat bevallják-e, helyesen kezeli-e, kiszabja-e büntetéseket, bünteti-e a túlzásokat vagy hiányosságokat és visszaéléseket, az egyházközségek segítik-e a szegényeket, megtartják-e bullákat, főleg a Trentói Zsinat határozatait illetően.” (BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese*, 384. Vö. még GAUDENTIO, DE JANUA, *De Visitatione cuiuscumque prelati ecclesiastici*, *Tipis Octavii Puccinelli*, Roma, 1748. 167.)

1.4.3. A legátusok intézménye a 1917-es Kódextől napjainkig

1.4.3.1. Legátusok a 1917 Kódexben

A 1917-es CIC-ben nem találunk kimondottan új szabályozást a pápai követeket illetően. A '17-es *Egyházi Törvénykönyv* a 265. kánontól a 270. kánonig tárgyalja a legátusok jogait és kötelezettségeit. Jelentősnek tűnik a 267. kánon 1. §-ának 2. pontja, ugyanis ebben utalást találunk arra, hogy a pápai követek bizonyos szintű felügyeleti joggal rendelkeznek azon részegyházak fölött, amelyekhez a pápa küldte őket: „*In territorio sibi assignato advigilare debent in Ecclesiarum statum et Romanum Pontificem de eodem certiore reddere.*”¹⁶⁰ A legátusok felügyeleti jogát a 267. kánon 3. pontja rendes hatalomként jelöli meg: „*Praeter has duas ordinarias potestates...*”¹⁶¹ Ez a paragrafus a nunciosokra, internunciosokra és az „apostoli delegátusokra” vonatkozik.¹⁶²

A 269. kánon 1. paragrafusa előírja, hogy a legátusok kötelesek tiszteletben tartani a helyi ordináriusok joghatóságát.¹⁶³ A 2. §.-ban kijelenti: a pápai követek minden ordináriust megelőznek, ha még nem is volnának püspökök vagy bíborosok.¹⁶⁴ Ha a legátus püspökké van szentelve, akkor a következő jogok illeték meg: a helyi ordinárius engedélye nélkül is minden templomban - kivéve a székesegyházat - megáldhatják a népet, főpapi liturgiát végezhetnek, elfoglalhatják a (püspöki) trónust és használhatnak baldachint.¹⁶⁵

A '17-es Kódex azt is megfogalmazza, hogy a pápai követek hivatala a felruházott hatalommal nem szűnik meg a pápai szék megüresedésakor, hacsak a pápai megbízólevélben nem szerepel az ellenkezője. Azonban megbízatásuk megszűnik akkor, ha teljesítették a feladatukat, amellyel megbízták őket, vagy a velük közölt visszahívással, vagy a pápa által elfogadott lemondás által.¹⁶⁶ Láthatjuk,

¹⁶⁰ CIC (1917) 267.k. 2.§.

¹⁶¹ CIC (1917) 267. k. 1.§.

¹⁶² A 267. kánon 1. §.-ában ezt olvashatjuk: „*Legati qui mittuntur cum titulo Nuntii aut Internuntii...*”. A kánon 2. paragrafusa tesz említést az apostoli delegátusok jogairól: „*Qui vero mittuntur cum titulo Delegati Apsotolici unam habent ordinariam potestatem de qua in § 1, n. 2, praeter aliis facultates delegatas ipsi a Sancta Sede commissas.*” CIC (1917) 267.k. 2.§.

¹⁶³ „*Legati Ordinariis locorum liberum suae iurisdictionis exercitium relinquunt.*” CIC (1917) 269.k. 1.§.

¹⁶⁴ „*Licet forte caractere episcopali careant, praecedunt tamen omnibus Ordinariis qui non sint cardinalitia dignitate insigniti.*”

¹⁶⁵ „*Si caractere episcopali sint aucti, possunt sine Ordinariorum licentia in omnibus eorum ecclesiis, excepta cathedrali, populo benedicere et officia divina etiam in pontificalibus, adhibito quumque throno et baldachino, peragere.*” (269. §. k. 3.)

¹⁶⁶ 268. k.§.1- 2.

hogy a legátusok jogaikat a Törvénykönyv nem változtatta meg jelentősen. Ugyanazok a jogok és kötelességek megilletik őket, mint korábban.

1.4.3.2. Legátusok a hatályos Egyházi Törvénykönyvben

A Szentszék mint erkölcsi személyiség a szuverén kormányzattal rendelkező, tartós és aktív nemzetközi jogalanyiség megtestesítője. A nemzetközi jog értelmében szuverén joga, hogy saját küldötteivel képviseltesse magát, valamint államok képviselőtét fogadja. Ez a joga nem függ attól, hogy egy adott korban a Vatikáni Állam létezik-e, illetve egyéb szerződésektől sem. Nemzetközi jogalanyiséga az egyház valóságában gyökeredzik.¹⁶⁷

A II. Vatikáni Zsinaton a püspökök kívánságának megfelelően a pápai követek küldetésének és feladatkörének pontos körülírása szükségessé vált - a helyi főpásztorok saját feladatkörét szem előtt tartva. 1969. június 24-én VI. Pál pápa kiadta a *Sollicitudo Omnium Ecclesiarum* kezdetű motu proprioját,¹⁶⁸ amely a pápai követek jogaival foglalkozik. Ez az okmány olyan jelentős szabályokat fogalmazott meg, amelyeket később bevettek a hatályos *Egyházi Törvénykönyvbe* is.¹⁶⁹ Az 1983-as Egyházi Törvénykönyv a 362. kánontól a 367. kánonig tárgyalja a legátusok jogait és kötelezettségeit. A pápai követek a hatályos Kódex alapján is több csoportba sorolhatók. A pápa állandó képviselőit továbbra is *apostoli delegátusoknak* nevezik, ha kizárólag a helyi részegyházhoz küldik.¹⁷⁰ Ha viszont államokhoz vagy kormányokhoz szól a mandátuma, akkor a *nuncius* címet viseli, aki az adott ország diplomáciai testületének rangelső tagja. Ha nem rangelső, ebben az esetben *pronuncius* vagy *internuncius* név illeti őket.¹⁷¹ A *nuncius* és *pronuncius*

¹⁶⁷ BEAL, J. P., *The apostolic visitation*, 380. LEFEBVRE, C. – PACAU, M., *L'Epoque Moderne, 1563-1789 Les sources du droit et la seconde centralisation romaine*, Vol./15., *Histoire du Droit et des Institutions de l'Eglise en Occident*, Editions Cujas, Paris, 1979. 195-232.

¹⁶⁸ MP, *Sollicitudo omnium Ecclesiarum*, 1969. VI. 24, in AAS 61 (1969), 473-484.

¹⁶⁹ ERDŐ, P., *A Szentszék és Magyarország*, in *Katolikus Szemle* 3-4 (1993) 140-148.

¹⁷⁰ „La legazione dei Rappresentanti pontifici può essere limitata al solo servizio delle chiese locali. In questo caso perdono il nome di **Delegati apostolici**. Però, il più delle volte, alla delegazione di natura religiosa e sociale si congiunge anche quella diplomatica. I Rappresentanti pontifici esercitano la loro legazione «congiuntamente presso le Chiese locali e presso le comunità politiche e i rispettivi governi.» (Commento al Codice di diritto canonico, I, Urbaniana University Press, Citta del Vaticano, Róma 1985. 221-222. 367. kánon magyarázatának lábjegyzete. Vö. még: ERDŐ, P., *Egyházjog*, 301.)

¹⁷¹ „Secondo un accordo accettato dalla maggior parte delle nazioni al Rappresentante pontificio è riservato il grado di ambasciatore con annesso il diritto di precedenza o di decananza nel corpo diplomatico. Se gli è riconosciuto questo diritto, egli riceve il titolo di **Nunzio**, altrimenti è detto Pronunzio. Se poi ha il grado di invitato straordinario o ministro plenipotenziario, cioè è incaricato di trattare e condurre a termine certi importanti negozi tra la Santa Sede, dalla quale ha ricevuto pieni

nagykövetnek számít.¹⁷² A mai egyházjogban is a pápa képviselőit követeknek, legátusoknak nevezik. A 363.k. 1.§.-a szerint a legátusok elsődleges feladata továbbra is a pápa jogainak, személyének tartós jellegű képviselete az államok, a hatóságok vagy részegyházak irányában. A 363.k kánon 2. paragrafusára viszont már beszél olyan személyekről is, akiket a pápa megfigyelőként küld nemzetközi szervezetekhez, értekezletekre, vagy egyéb összejövetelekre, viszont nem nevezi őket legátusoknak.¹⁷³

Az oldalköveti (*legatus a latere*) státusz sem szűnt meg. A hatályos Kódexben nincs róluk kifejezetten szó, viszont a pápa ma is küld bíborosokat valamilyen ünnepségre, gyűlésre vagy lelkipásztori feladat végzésére, akik az oldalköveti címet viselve a pápa alteregójaként, hasonmásaként vannak jelen adott helyen, ahová a pápa küldte őket. A született követ (*legatus natus*) címet mai is viselik érsekek, viszont ehhez már semmilyen jog nem kapcsolódik. Az 1815-ös bécsi kongresszuson vette kezdetét a diplomáciai jog kodifikációja. Az 1961-es bécsi egyezmény jelentős fejlődést eredményezett a pápai követek státuszát illetően.¹⁷⁴

A pápai követek legfőbb feladata, hogy egyre erősebbé és hatékonyabbá tegye az Apostoli Szentszék és az illető részegyházak közötti egységet. Az egyházjog a követek feladatait megjelöli. Az első ilyen feladatuk információs jellegű. Az adott Egyház működésének körülményeiről, amelyek a helyi egyház életét befolyásolják, valamint a lelkek javát, az Egyház működését a maga általánosságában érintő dolgokról. Az információs munkájuknak egyik konkrét köre a püspökök kinevezésével kapcsolatos, az ún. információs eljárás. Tehát ők folytatják le az információs eljárást, amely az episzkopális személyek alkalmasságát vizsgálja, és ők azok, akik az eljárást követően továbbítják, illetve javasolják azokat a személyeket a Szentszék felé, akik alkalmasnak bizonyulnak a püspöki szolgálatra.¹⁷⁵ Ezenkívül a helyi püspököket is informálják, ellátják tanácsokkal, valamint tevékenyen is segíteniük kell az adott területen működő püspököket, a saját jogkörükön belül, azaz a helyi főpásztor jogait tiszteletben tartva. Nemcsak a helyi püspököket kötelesek támogatni, hanem magukat a püspöki konferenciákat is. Igyekeznük kell előmozdítani azokat az ügyeket, amelyek a békét, a fejlődést és a

poteri, e una nazione, è chiamato Internunzio.” (Commento al Codice di diritto canonico, 222., 367. kánon magyarázatának lábjegyzete; ERDŐ, P., *Egyházjog*, 301.)

¹⁷² Magyar Katolikus Lexikon, art. nunciatus, <http://lexikon.katolikus.hu/N/nunciatus.html>

¹⁷³ Erdő, P. *Egyházjog*, 302.

¹⁷⁴ ERDŐ, P., *Egyházjog*, 300-301.

¹⁷⁵ ERDŐ, P., *A Szentszék és Magyarország*, in *Katolikus Szemle* 3-4 (1993) 140-148.

népek együttműködését szolgálják. Ahogyan már a 1917-es Kódex is engedélyezte, ugyanígy a hatályos *Egyházi Törvénykönyv* 366.k. 2. par. is megengedi, hogy a pápai legátus küldetési területének minden templomában végezessen liturgikus szertartást - a házasságkötést kivéve -, valamint viselheti a főpapi jelvényeit, és mindezekhez nem kell engedélyt kérni a helyi püspököktől.¹⁷⁶ Az *Egyházi Törvénykönyv* nem utal a tiszteletbeli előjogokra vagy egyéb felhatalmazásokra. Továbbra is megelőzik a püspököket és érsekeket, viszont nem előzik meg a bíborosokat és a keleti egyház pátriárkáit.¹⁷⁷ A felsorolt jogokon és kötelezettségeken kívül a pápai követek belső egyházi munkára is kaphatnak sajátos megbízásokat és felhatalmazásokat. Így szükség esetén valószínűleg egy apostoli vizitációt is elrendelhet a pápa, amelyet a legátusok fővizitártorként végeznének. Már korábban láttuk, hogy abban az esetben is szükségessé válhatott az apostoli vizitáció, amikor a részegyházak főpásztorai nem látták el a feladataikat lelkiismeretesen, vagy kifejezetten valamilyen visszaélésen kapták rajta őket. A pápa mindezekről tudomást szerezve pápai követeket küldött az ügy kivizsgálására. Ez a felülvizsgálat nemcsak főpásztorokra irányuló vizitációt foglalhat magában, hanem pl. egy exempt kolostorban végzett látogatást, vagy egy szerzetes intézmény és a helyi főpásztor között kialakult valamilyen konfliktus vizsgálatára is irányulhat. Ekkor a pápa ugyancsak kirendelt és ma is kirendelhet az adott részegyházhoz egy vizitátort.

Összegezve a fentieket, megállapíthatjuk, hogy az egyházi látogatás gyakorlati oldalát tekintetbe véve több vizitációs formát ismerünk az egyházban. Beszélhetünk egyrészt egy magasabb szintű kormányzati hatalom gyakorlásáról, amikor a pápa a saját megbízottját küldi ki egy részegyházhoz vagy egy szerzetesintézményhez, hogy felülvizsgáljon egy ügyet. Ilyenkor a pápa nevében jár el a küldött személy, és a

¹⁷⁶ ERDŐ, P., *Egyházjog*, 304-305.

¹⁷⁷ „Nell'ambito del territorio in cui svolge la sua missione, il Rappresentante Pontificio ha diritto di precedenza sugli Arcivescovi e Vescovi, non però sui Membri del Sacro Collegio, né sui Patriarchi delle Chiese Orientali, nel loro territorio, e anche fuori di esso ogni qualvolta questi celebrano nel proprio rito.” (VI. PÁL, *Sollicitudo Omnium Ecclesiarum motu proprio*, nr. XII, 4. Lásd olaszul: http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/-motu_proprio/documents/hf_p-vi_motuproprio_19690624_sollicitudo-omnium-ecclesiarum_it.html Vö. még ERDŐ, P., *A Szentszék és Magyarország*, in *Katolikus Szemle* 3-4 (1993) 147-148. Természetesen más jogai és kötelezettségei vannak a legátusoknak: pl. mivel államokhoz, nemcsak részegyházakhoz küldik őket, ezért feladataik közé tartozik az egyház és az állam közti viszonyokról való tárgyalás; különösen a konkordátumok, vagy más hasonló megállapodások létrehozása, megkötése és végrehajtása. Ezekkel kapcsolatban ki kell kérniük az adott részegyházban működő püspökök véleményét, tanácsát, és értesíteniük kell őket az ügyek alakulásáról. Fontos még az ökumenikus párbeszéd, valamint a nem keresztény vallási közösségek felé való kapcsolat kialakításán való fáradozás. A nunciatúra teljes mértékben ki van véve a helyi ordinárius kormányzati hatalma alól – a házasságkötés kivételével.

pápát kell informálnia az adott helyzetről. Az egyház legfőbb hatalmával járnak el, mivel a pápa bízza meg őket. A vizitáció egy másik formája, amelyet a jogszabályok szinte a kezdetektől fogva újra és újra definiálnak, valamint a megyésfőpásztor kötelezettségévé tettek. Ez az ún. egyházmegyei vizitáció, amelyet a főpásztorok személyesen vagy megbízottja által végeznek az egyházmegyéjükben. Ez esetben - az apostoli vizitációhoz képest - az egyházkormányzatnak egy alacsonyabb szintű formájáról beszélhetünk. Ebbe a kategóriába tartoznak azok az esetek is, amikor a megyéspüspök a saját területén egy szerzetesházat látogat meg.

Még arról nem írtunk, hogy bizonyos esetekben, amikor egy érseki tartományban a suffragán püspök nem tett eleget a vizitációs kötelezettségének, ekkor a metropolita püspök pótolhatja-e ezt a hiányosságot. Az 1917-es CIC 274. kánonjának 5. §-a kifejezetten feljogosította erre a metropolitát, akinek ehhez az eljáráshoz a Szentszék engedélyét kellett kérnie.¹⁷⁸ Ma már a metropolitáknak nincs meg ez a jogköre, mivel a megyéspüspökök közvetlenül a pápának vannak alárendelve. A visszaélésekről továbbra is jelenteniük kell a metropolitáknak, illetve egyéb esetben eljárhatnak, mint pl. ha széküresedés esetén a tanácsosok testülete meghatározott időn belül még nem választotta meg az egyházmegyei kormányzót, akkor a metropolita kinevezheti azt.¹⁷⁹

A legátusok intézményének fejlődésének jelentős állomása VI. Pál pápa intézkedése. A Szentatya ugyanis újra átszervezte a Római Kuriát a *Regimini Ecclesiae universae* rendelkezésével alapján, amelyben visszaadta az egyházmegyékben végzett apostoli vizitációk kompetenciáját a Püspöki Kongregációnak. II. János Pál pápa 1988-ban megjelent *Pastor bonus* konstitúciójában a Püspöki Kongregációt újra felhatalmazta az apostoli vizitációk végzésére.¹⁸⁰

Az apostoli vizitáció a Szentszéknek egy olyan eszköze volt a történelem folyamán, amely által a püspök hatékonyabb és hűségesebb szolgálatát tudták elérni azokon a helyeken, amelyek rájuk voltak bízva. Ezt azáltal tudták elérni, hogy lehetőséget adtak a hibáik jóvátételére, hogy ezáltal jobb helyzetbe kerüljön az

¹⁷⁸ „Canonicam visitationem peragere, causa prius ab Apostolica Sede probata, si eam Suffraganeus neglexerit; tempore autem visitationis, potest praedicare, confessiones audire etiam absolvendo a casibus Episcopo reservatis, de vita et honestate clericorum inquirere, clericos infamia notatos Ordinariis ipsorum, ut eos puniant, denunciare, notoria crimina, manifestas et notorias offensas tum sibi tum suis forte illatas, iustis poenis, censuris non exclusis, punire.” 1917 (CIC) 274. 5. §.

¹⁷⁹ ERDŐ, P., *Tanácsosok, bizottságok és más pasztorális szervek a zsinat utáni egyházjogban*, in *Teológia* 16 (1982) 244-246.

¹⁸⁰ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese: a canonico-historical investigation*, 393-394.

egyházmegyéjük. Előfordult az is, hogy a vizitációk alkalmával megdorgálják őket, vagy törvényeket, rendelkezéseket (dekrétumokat) hoztak a püspökkel kapcsolatban, amelyek által szintén az Egyház javát próbálták előmozdítani. Továbbá ezek már az 1917-es CIC óta nem büntetőjogi eljárások voltak, hanem csupán adminisztratív perek, amely titokban és diszkréten zajlottak.

Miután az apostoli vizitáció intézménytörténeti jelentőségét megismertük, nézzünk egy jelenkorból származó konkrét esetet, amikor az Apostoli Szentszék vizitátort küldött egy egyházmegye vizsgálatára. *II. János Pál* pápa *James Hickeyt*, a Washingtoni Egyházmegye érsekét bízta meg a *Seattlei Egyházmegye* ellenőrzésével. 1983. november 2. és 8. között történt a vizitálás. Ekkor *Raymond Hundhausen* érsek volt a *Seattlei Egyházmegye* főpásztora. A vizitációt *Joseph Razinger* a *Hittani Kongregáció* bíboros prefektusa 1985. szeptember 30-ai keltű 102/79-es számú válaszlevelével zárta le. Ezt a levelet azért tartjuk fontosnak közölni, mivel általa betekintést nyerhetünk abba, hogy a Szentszék a lelkipásztorkodás mely területét vizsgálja egy apostoli egyházmegyei ellenőrzés, vizitáció alkalmával. *Razinger* bíboros a következőket írta:¹⁸¹ „Excellenciás Úr! Írok neked, hogy lezárjam az apostoli látogatás folyamatát, amit a *James Hickey* Washingtoni Egyházmegye érseke végbevitt a *Seattlei Egyházmegyében* 1983. november 2. és 8. között. A vizitáció előtt jelentős kritikát és dicséretet küldtek hozzánk, amelyek a pásztori szolgálatodról és *seattle*-i munkatársaidról szólnak. Utalnék a Kongregáció által neked címzett levélre, amit 1983. okt. 4-én megküldött neked: "a Szentszék pontosan ezért vállalta ezt a projektet, mert nem akarjuk kritika nélkül elfogadni a *Seattle*-i Egyházmegyére irányuló nyilvános és nem publikus vádakat." A vizitátor legalább 67 klerikussal, szerzetessel és laikussal találkozott és tárgyalt. Ezenkívül még megvizsgált számos olyan dokumentumot, jelentést és levelet, amelyeket az Egyházmegye adott ki. *Hickey* érsek főként veled négy vagy öt órát intenzíven beszélgetett. A felvett tárgyalást, amit rögzítettünk, majd leírtunk, később felülvizsgáltad és jóváhagyta. *Hickey* érsek egy együttműködésről és kollegiális kapcsolatról tanúskodó hosszú, alapos beszámoló dokumentumot adott be a Kongregációnak, és ezzel az apostoli vizitációval való kapcsolata véget ért. Miután körültekintően az összes tanúvallomást és más „anyagokat” felülvizsgált, a Kongregáció most olyan helyzetbe került, hogy ezeket a szempontokat, amelyeket

¹⁸¹ Az eredeti és teljes szöveget a függelékben olvashatjuk, valamint a következő honlapon: http://www.seattlecatholic.com/misc_20040105.html

reméljük, hogy ugyanazzal a lelkülettel elfogadod, ahogyan mi javasoljuk, és segítség vagy támogatás lesz számodra, mint *seattle-i* érsek. 1. Számos jel mutat arra, hogy szívvel és értelmesen törekszel arra, hogy jó püspöke legyél az Egyháznak, és lelkesen törekszel arra, hogy bevezesd azokat a reformokat egyházmegyédbe, amelyeket a II. Vatikáni Zsinat dokumentumai előírnak. Állhatatosan dolgoztál azon, hogy létrehozzál számos konzultatív csoportot, amelyeket a Zsinat ajánlott, és a hatályos Egyházi Törvénykönyv is előír. Számos ember beszélt a dicséretreméltó és lelkiismeretes törekvéseidről, hogy igyekszel bevonni laikusokat az egyház munkájába. Törekszel az ember számára elérhetővé válni. Úgy beszélnek rólad újra, mint aki az evangélium értéke szerint él. Tapintatosnak bizonyulsz a szenvedő és sértett emberek szükségéi iránt. Gondod van az igazságosság és béke megteremtésére. Időről időre világos bizonyítékot adtál az egyházhoz való hűségéről, lojalitásodról és a pápa iránti odaadásodról és engedelmségedről. 2. Az igaz, hogy Te és azok, akik segítségedre vannak, sokat szenvedtetek a túlzó kritikáktól és féltreérésektől. A mi észrevételeink nem a feltűnő, „nagyhangú” kritikusok által tett panaszokból, és nem is a publikációkból származnak, amelyek nyilvánvalóan elfogultak voltak. Nem is akarunk bátorítani olyan extrém csoportokat, akikből teljesen hiányzik az egységre törekvő lelkület, és akik inkább azt keresik és arra törekednek, hogyan lehetne elfojtani mindazt, ami nem tetszik nekik. A mi szándékunk inkább az volna, hogy támogatni szeretnénk mindazt, amit Te eddig az Egyházért tettél, és elősegítsük az egyházi élet megújulását *Seattle*-ben, és ugyanakkor azokra a területekre mutatunk rá, ahol szükség van korrigálásra és fejlődésre. 3. Ezzel a háttérrel a Te odaadásodnak, a szolgálatodnak, valamint a népnek az Úrban való igazi megújulásának érdekében a Kongregáció egyrészt a felmerült problémákat szándékozik vázolni, másrészt pedig a Te együttműködésedet kérnénk a problémák megoldása érdekében. 4. Úgy látszik, hogy elterjedt gyakorlat volt elvált személyeket egyházi esküvőre bocsátani anélkül, hogy az egyházi bíróság felülvizsgálta volna az ügyeiket, vagy anélkül, hogy semmisségi ítéletet kaptak volna. Előfordult, hogy a katolikus embereknek azt tanácsolták, hogy a válás után és (újabb) civil esküvőt kötve nyugodt lelkiismerettel visszatérhetnek a szentségek vételéhez. Ez egy olyan gyakorlatra utal, amelynek hiányzik az alapja, és amely az Egyház szerint a házasság elhálása utáni felbonthatatlanság tényét tagadja, tehát hiányzik belőle a „*iuris prudentia*”. Egy világos tanítást kell adni az egész hívő népnek a keresztény házasság szentségi jelentőségéről és felbonthatatlanságáról.

Minden törekvést meg kell tennetek annak érdekében, hogy ne legyenek olyan publikációs anyagok, amelyek mellébeszélnek, és félreértelmezik a házasság lényegi tulajdonságait, és arra bátoríthatják ezáltal az elváltakat, hogy egy második házasságot próbáljanak meg kötni, anélkül, hogy az egyházi bíróság kimondta volna az (előző) egyházi házasságuk semmisségét. Ugyanakkor lépéseket kell tennetek annak érdekében is, hogy a metropolita (érseki) bíróság szabályzata és gyakorlata az összes megfelelő előírással rendelkezzen, valamint megegyezzen azzal, amit az új *Egyházi Törvénykönyv* előír. Még számos más dogmatikai problémát találtunk. Mivel nem lehet megítélni, hogy ezek mennyire terjedtek el, viszont a tévtanok valódi és kézzelfogható módon hatással vannak a *Seattle*-i Egyházmegye mindennapi életére:

a.) Éppen ezért fontos, hogy világos és határozott útmutatást adjatok azokban az egyházmegyékben, amelyek nehezen fogadják el azt, hogy a Magisztérium képes irányítást adni a hit és az erkölcs kérdéseivel kapcsolatban. b.) Fontos, hogy az Egyház természetének és missziójának ne csak a részletkérdéseit, hanem egészét tanítsák. Meg kell érteniük, hogy az egyház több mint egy szociális intézmény, amelyet csupán szociológiai, pszichológiai, politikai folyamatokkal kellene kormányozni. Amikor így látják az egyházat, akkor tulajdonképpen az Egyház intézményes és látható dimenzióját szembeállítják a szentségi eredetével, missziójával és hatalmával. Egy ilyen megközelítési mód nem látja meg az Egyház igazi jelentőségét, értelmét, és ugyanakkor tönkreteszi az Egyház valódi megújításának minden lehetőségét, amelyre viszont a *II. Vatikáni Zsinat* meghív bennünket. c.) Helytelen nézetek alakultak ki az Egyház természetét és misszióját illetően. Ugyanis az emberi személy méltóságáról szóló hamis nézetek, gyakran a helytelen krisztológiai értelmezésekre vezethetők vissza. Felszólítalak benneteket, hogy mindent tegyetek meg annak érdekében, hogy a helyi Egyház hite egységes és integrált legyen. Azt adjátok tovább, ami Krisztussal kapcsolatos: az istenségét, emberségét, az üdvösségre vonatkozó misszióját, az szétválaszthatatlan egységét és az Egyház fölötti uralmát. d.) Erőteljesen kell törekednetek arra, hogy a papokban, szerzetesekben és a laikusokban helyes felfogás legyen az Egyház szentségi struktúrájának irányában, főleg azért, mivel szent szolgálatot teljesítenek az egyházi rend szentségében. Egy effektív szemináriumi program szükséges, hogy általa előmozdítsák, amit „bele kell nevelni” a papságra készülő személyekbe. A program lényeg az volna, hogy a papnövendékek megértsék és felfogják a szentségekkel kapcsolatban, hogy a szentségek az Úr által adott ajándékok az Egyház számára.

Törekedjenek bátorítani a világiakat, hogy bátran végezzék apostoli tevékenységüket, és gyakorolják a megfelelő szolgálatukat az Egyházban. A püspök különleges szolgálatát és hivatalát gyakorolnia kell, és azok a papok, akik segítségére vannak, soha se homályosítsák el annak jelentőségét. e.) Egy kritikus, újbóli felülvizsgálatot kell elvégezned, annak érdekében, amely az Egyházmegye lelki programjára és előírásaira terjed ki. Előtérbe kell helyezni az evangéliumi alapokon nyugvó emberi személyt, amely az evangéliumnak a szíve. Jelen van a világban egy antropológiai nézet, amely az emberi életről szól. Bármennyire is jószándékúnak is tűnik ez a nézet, viszont (negatívan) hathat a pásztori szolgálatunkra. f.) Továbbá szükséges, hogy kijavítsátok a félreértéseket, különösen azokat, amelyek a lelkiismereti életben, a morális döntések meghozatalában szerepet játszanak. Különösen ki kell emelnünk azokat a jelenleg is érvényben lévő alapokat, amelyek az Egyház lelkiismeretről szóló hiteles tanítását képezik. Életbevágóan fontos, hogy mindezeket a területeket átbeszéljed a kompetens teológusokkal, klerikusokkal és szerzetesekkel. Fontos, hogy közösen eldöntsétek, hogyan kell az Egyház egész hitének ajándékait hirdetni a mostani változó korban. Amikor hiteles teológiai módszerek vezetnek a törekvéseinket, akkor az Egyház tanításával biztosan nem áll ellentétben, hanem egy hitbéli válaszadásra, az Ő állandó hívására vindikál bennünket, és megőrzi a szegények jogait. A hitet oly módon is közvetítenünk kell, hogy az érzékeny és nyitott legyen a szenvedők és a gyengék irányában is. Egyik püspök sem hezitálhat hatályon kívül helyezni azokat a véleményeket, amelyek olyan nézeteket képviselnek, amelyek ellenkeznek az igaz, hiteles pápai tanítással. Ugyanakkor keresni kell a lehetőséget arra, hogy tovább tudják adni meggyőzően az Egyház tanítását. 6. Az 1984. március 14-ei keltű leveledre vonatkozóan elismerjük, hogy már tettél lépéseket annak érdekében, hogy kijavítsátok azokat a hibákat, amelyeket a sterilizációval kapcsolatban a katolikus korházak elkövettek. Ilyen jellegű eljárások világosan és kifejezetten meg vannak tiltva minden katolikus intézményben. Az 1976-ben deklarált morális tanítás, amely a szexualitákról szól, valamint az Amerikai Püspöki Konferencia által kiadott tanítást meg kell tartani és helyes módon kell magyarázni. 7. A pasztorális élet gyakorlati ügyeit illetően az első szentgyónásnak meg kell előznie az elsőáldozást, amelyet az új Kódex 914.k. szabályoz.¹⁸² Ez a döntés véget vet mindenféle kísérletezésnek. Eszerint az első

¹⁸² „Elsősorban a szülőknek, valamint azoknak, akik őket helyettesítik, továbbá a plébánosnak feladata gondoskodni arról, hogy az eszköz használatára eljutott gyermekek kellő előkészítést kapjanak és -

szentgyónás, amely az elsőáldozás előtt van, nem csupán egy lehetőség, ezt a sorrendet egy szokás sem írhatja felül. 8. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy az általános feloldozás kifejezetten korlátozva van azokhoz a feltételekhez kötve, amelyek a pápai dokumentumokban szerepelnek. Különösen tekintettel a 961. k. 1. paragrafusára vonatkozóan.¹⁸³ Tény, hogy nagy ünnepeken pl. karácsonykor és húsvétkor sok gyónó összegyűlik, de ez még önmagában nem teremt olyan szükséghelyzetet, amikor is a híveknek a szentségi kegyelmet hosszú ideig nélkülözniük kellett volna, ha az általános feloldozást nem adták volna meg nekik. A liturgikus bizottságnak ez ügyben alapos felülvizsgálatot kell végeznie. 9. Hasonlóképpen figyelmet kell szentelni a klerikusoknak és laikusoknak arra, hogy a Katolikus Egyházban a nem katolikus keresztényeket és hívőket csak a 844. kánont¹⁸⁴ és a különböző szentszéki dokumentumokat - amelyek erről a kérdéstről tárgyalnak - figyelembe véve lehet csak áldozáshoz engedni. A katolikusoknak néhány esetben megengedett, hogy az Eukarisztiát más nem katolikus templomban vegyék magukhoz, de csak azokat a szentségeket érinti ez, amelyeket a Katolikus Egyház elismer – ahogyan világosan mondja 844.k. 2. paragrafusa. A Katolikus

szentségi gyónás után - mielőbb táplálkozzanak ezzel az isteni eledellel; a plébános feladata arra is ügyelni, nehogy olyan gyerekek járuljanak a szentáldozáshoz, akik értelmük használatára nem jutottak el, vagy akikről úgy itéli, hogy nincsenek kellően felkészülve.” *Az Egyházi Törvénykönyv*, 653.

¹⁸³ „Több bűnbánót egyszerre előzetes egyéni bűnmegvallás nélkül általános módon feloldozni nem lehet, kivéve ha: 1. halálvesztély fenyeget, és a papnak vagy a papoknak nem áll elég idő a rendelkezésére ahhoz, hogy az egyes bűnbánók bűnmegvallását meghallgassák; 2. súlyos szükség áll fenn, vagyis amikor tekintettel a gyónók számára nincs elég gyóntató mindenki gyónásának kellő időn belül való megfelelő meghallgatására, és így a gyónók hibájukon kívül a szentségi kegyelmet vagy a szentáldozást sokáig nélkülözni kényszerülnének; ám nem számít elegendőnek az a szükség, amikor csak azért nem állhatnak rendelkezésre gyóntatók, mert nagyon sok a gyónó, ahogyan ez nagy ünnepeken vagy zarándoklatokon előfordulhat.” *Az Egyházi Törvénykönyv*, 675.

¹⁸⁴ „A katolikus szentségkiszolgáltatók a szentségeket csakis katolikus krisztushívőknek szolgáltatathatják ki megengedetten, s ugyanígy a katolikusok csakis katolikus kiszolgáltatóktól vehetik fel megengedetten a szentségeket, a jelen kánon 2., 3. és 4.§-a és a 861. k. 2.§-a előírásainak fenntartásával. 2.§. Valahányszor a szükség úgy kívánja, vagy a valódi lelki hasznosság indokolja, és feltéve hogy elkerüljük a tévedés vagy a közömbösség veszélyét, azoknak a krisztushívőknek, akiknek fizikailag vagy morálisan lehetetlen katolikus szentségkiszolgáltatóhoz fordulniuk, fel szabad venniük a bűnbánat szentségét, az eucharisziát és a betegek kenetét olyan nem katolikus kiszolgáltatóktól, akiknek egyházában ezek a szentségek érvényesek. 3.§. A katolikus szentségkiszolgáltatók megengedetten szolgáltatathatják ki a bűnbánat szentségét, az eucharisziát és a betegek kenetét a katolikus egyházzal teljes közösségben nem lévő keleti egyházak tagjainak, ha önként kérik, és kellően fel vannak készülve; ez érvényes más olyan egyházak tagjaira is, amelyek helyzete az Apostoli Szentszék megítélése szerint a szentségek tekintetében megegyezik az említett keleti egyházakéval. 4.§. Életvesztély esetén, vagy ha a megyéspüspök vagy a püspöki konferencia megítélése szerint más súlyos szükség sürget, a katolikus kiszolgáltatók ugyanezeket a szentségeket megengedetten szolgáltatják ki a katolikus egyházzal teljes közösségben nem lévő többi keresztényeknek is, akik nem tudnak saját közösségük szolgálattevőjéhez járulni, és ezt önként kérik, feltéve hogy ezekkel a szentségekkel kapcsolatban katolikus hitről tesznek tanúságot, és kellőképpen felkészültek. 5.§. A 2., 3. és 4. §-ban említett esetekre a megyéspüspök vagy a püspöki konferencia csak akkor adjon ki általános szabályokat, ha az érdekelt nem katolikus egyháznak vagy közösségnek legalább az illetékes helyi hatóságát megkérdezte.” *Az Egyházi Törvénykönyv*, 613-615.

Egyház az Eukarisztiát, mint az egység jelét hiszi, amelyet már elértünk a Katolikus Egyházban. Gyakran előfordul az *intercommunio* - esküvőn vagy temetésen egyaránt- , ahol ez a szokás már gyakorlatban van, azt mint valós visszaélést kell kezelni. Ez a gyakorlat nem viszi előrébb az ökumenizmust. 10. Törekedni kell a liturgiára nevelésre, és bátorítani kell a híveket, hogy teljes egészében és aktívan vegyenek részt a szent liturgikus cselekményekben. Azokat a gyakorlatokat, amelyek ezzel ellenkeznek a római *Sacramentarium* és az ehhez hasonló szentszéki útmutatások értelmében el kell vetni. Ki kell jelölni a liturgiában jártas és képzett papot, hogy a szentségi és liturgikus fegyelem felülvizsgálatában segítsen. 11. Nyilvánvalóan a püspökre tartoznak a szolgálatukat elhagyó papokkal kapcsolatos ügyek. Ugyanakkor mindig figyelembe kell venni az Egyház előírásait. Laicizált papokat kizárjuk azokból a feladatokból, amelyek meg vannak fogalmazva a laicizálási leiratban. A klerikusi státuszát mindazoknak, aki már elhagyták a szolgálatukat, de még nem laicizálták őket, rendkívüli módon kell kezelni. Nem kell, hogy bármilyen – hivatalosan vagy nem hivatalos formában – feladatot kapjanak az Egyházban. Ugyanez vonatkozik azokra is, akik polgári házasságot kötöttek valakivel. 12. Tudomásunkra jutott, hogy 1976 és 1979-ben a *Seattle Egyházmegye* kibocsátott egy kérdőívet, hogy fontos információkat gyűjtsön össze az egyházmegyei programok végrehajtásával kapcsolatban. Sajnos voltak, akik úgy értelmezték, hogy ezek a kérdések egy dogmatikai és erkölcsi tanítással kapcsolatos „szavazási folyamat” akartak lenni. A kérdések bizonyos hiányosságokat mutatnak a lényegi, dogmatikai értelmet tekintve. Ez azt mutatja, hogy szükség van egy hosszabb és jól átgondolt, gyerekeknek és felnőtteknek egyaránt szóló katekézisre. 13. A nők az Egyházban betöltött szerepéről szóló egyházi tanítást - amely az Istentől kapott méltóságukból és jelentőségükből eredeztethető – hangsúlyozni kell. A mai politizálás a jelen témával kapcsolatban az Egyház törekvéseit nem szoríthatja háttérbe, és ugyan ezáltal is meg kell védeni mindenki jogát. A Kongregáció 1975-ben megjelent instrukciója, amely a szent rendekről (ordo) szóló, valamint az „*inter insigniores*” hosszan foglalkozott jelen témával. Ezeket egyértelműen, világosan kell magyarázni. 14. Egy utolsó kérdés: a pasztorációban szolgáló homoszexuális férfiak és nők felé irányul. Az Egyházmegyének el kell zárkózni minden olyan csoporttól, amely a Magiszterium tanítását nem fogadja el, amely szerint a homoszexualitás aktív kielétele bűn. Ez a tanítás a Kongregáció erkölcsi dekrétumában megtalálható, és az újonnan megjelent *Oktatásirányítás az emberi szeretet által* c. dokumentumban,

amelyet szintén a Kongregáció adott ki a katolikus intézmények számára 1983-ban. Meggondolatlanul befogadtad a homoszexuális csoportokat a saját katedrálisodba, és ezek az alkalmak - amelyek még az apostoli vizitáció előtt voltak -, azt a látszatot keltették, mintha az Egyház hozzáállása kétértelművé vált volna ebben a kényes, de fontos kérdésben. Egy karitatív szolgálatot szükséges felállítani a homoszexuális személyek számára, amelynek a világos célját is meg kell határozni. Ez a cél a tiszta életforma elősegítésére kell, hogy irányuljon. Az Egyházat képviselő személyeknek különleges törődést kell mutatniuk és gyakorolniuk feléjük, és világosan kell megmagyarázni az Egyház álláspontját erről a kérdéstről.

A fenti pontokra szeretnék volna felhívni a figyelmedet. Ezzel az volt a célunk, hogy tényleges segítséget nyújtsunk neked - amennyire lehetséges -, mint *Seattlei Egyházmegye* érsekének. Elismerjük a jóindulatodat és türelmedet, amelyet az apostoli vizitáció hosszú hónapjai alatt tanúsítottál, és amely időre a Szentszéknek szüksége volt arra, hogy gondosan átvizsgálja az ügyet, és megfelelő lépéseket tegyen. Krisztus Szentlelke legyen Veled és az Ő népével, amit szolgálsz. A legjobb, őszinte jókívánságaimmal vagyok irántad az Úrban: J. Card. Razinger, prefektus.”

A fenti levélből sok minden kiderült a jelenkori apostoli vizitáció menetéről. Korábban az láthattuk, hogy a Szentszék Rómából küldi ki a részegyházakhoz az apostoli vizitátort. Viszont előfordulhatott, hogy ha egy Rómától távol eső egyházmegyét vizsgált volna meg a pápa, akkor egy szomszédos egyházmegye főpásztorát bízhatta meg a feladat elvégzésére. Akinek szintén jelentést kellett küldeni a vizitáció eredményéről a Szentatyának. Ez az eset állt fenn az Amerikai Egyesült Államok vizitációja alkalmával is. *II. János Pál* pápa a szomszédos, Washingtoni egyházmegye, *James Hickey* metropolita érsekét bízta meg a *Seattle-i Egyházmegye* ellenőrzésével. A vizitálás tárgyát, amint láttuk, az egyházmegyei bírósági gyakorlat, a liturgikus és szentségi fegyelem, a szemináriumi képzés, a hit és erkölcs területén felmerülő kérdések képezték. Jelen vizitációt illetően inkább informatív, atyai jellegű és semmiképp sem büntetőjogi eljárásról beszélhetünk. Hogy miért így történt a vizitáció, nem tudjuk, mivel még nem derült ki. Az viszont nem valószínű, hogy az állandó és éles kritikák és panasztételek kifejezetten az érsek és az egyházmegyéjében tevékenykedő munkatársai ellen szóltak. Ezek a vádak a Szentszék értelmezése szerint csupán „*publica fama*”, ún. szóbeszéd, pletykák voltak. Viszont a klasszikus jogászok a *publica fama*ról azt vélik, hogy az elegendő

indok ahhoz, hogy elindítson egy eljárási folyamatot egy személlyel szemben. Azonban az is lehetséges, hogy a Szentszék nem volt megelégedve az érsek által adott válasszal, amelyet az érsek adott korábban a Szentszéknek.¹⁸⁵

Lehet, hogy az apostoli vizitáció intézménye nem mutat jelentős fejlődési irányt. Azt viszont megállapíthatjuk, hogy az Egyház jóhírének, gyümölcsöző működésének és nem utolsósorban a lelkek üdvének előmozdítása érdekében még a mai korban is egyik legjelentősebb és legfontosabb intézményeként kell számon tartanunk az apostoli és az egyházmegyei vizitációkat.

1.5. A Váci Egyházmegye *visitatio canonicái*, területi felosztása és a vizitáló püspökök alakjai

1.5.1. A Váci Egyházmegye elhelyezkedése

A középkori források alapján elterjedt a magyar történetírás általánosan elfogadott megállapítása, hogy Szent István egyházszervező tevékenységét azzal kezdete meg, hogy az ország területét egyházmegyékre osztotta fel, valamint az érseki és püspöki egyházmegyéket főesperesi kerületekre tagolta.¹⁸⁶ A *Váci Egyházmegye* alapítása is Szent István királyra vezethető vissza. A pontos idejét nem tudjuk meghatározni, mert erről írásos dokumentuma, az alapító okirata sajnos már nem áll rendelkezésünkre. A történelmi források szerint azonban már a szentistváni alapítás előtt léteztek királyi alapítású plébániák az egyházmegye területén, így például Vácon és Pesten. Az egyházmegye alapítását a negyvenes évekre tehetjük.¹⁸⁷ *Szent István király* valószínűleg ugyanakkor jelölhette ki az egyházmegye határait, amikor megszabta az esztergomi érseki, az egri, váradi, csanádi, kalocsai, pécsi és

¹⁸⁵ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese: a canonico-historical investigation*, 395-397.

¹⁸⁶ BOROVI, J., *Az esztergomi érseki egyházmegye felosztása: a beszercebányai-rozsnói-szepesi püspökségek alapítása 1776-ban*, METEM, Budapest 2000. 11.; Vö. még: HÓMAN, B.-SZEKFÜ, GY., *Magyar történet, I.*, Királyi Magyar Egyetemes Nyomda, Budapest, 1928. 200-223; HECKENAST, G.,-INCZE, M.,-LUDKÁCS, L.,-KARÁCSONYI, B.,-SPINA, GY., *A magyar nép története*, Művelt Nép Kiadó, Budapest, 1953. 23.

¹⁸⁷ *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 2. Váci Egyházmegye*, Szerk.: DÓKA, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest 1997, 11. Szent István király az ország több vármegyéjében pl. Biharban, Egerben valamint Erdélyben alapított egyházmegyét, így nem valószínűsíthető, hogy a Duna-Tisza közén előkről nem gondoskodott volna. Igaz, a Váci Egyházmegye alapító okirata nem maradt meg (mint ahogy az egri és esztergomi sincs meg), de az előbbi gondolat alapján bizonyára már Szent István megalapította a Váci Egyházmegyét. Vö.: HERMAN, E., *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig* (DISSERTATIONES HUNGARICAE EX HISTORIA ECCLESIAE I/2), Aurora Könyvek, München, 1973. 28.

veszprémi püspökségek határait.¹⁸⁸ A pontos mezsgyéit meghatározni nem tudjuk, az eredeti határait csak következtetni lehet, méghozzá a vele egyidejűleg alapított egyházmegyék határmezsgyéit szem előtt tartva.¹⁸⁹

A *Váci Egyházmegye* központját, Vácot I. Géza királyunk kezdte kiépíteni, amely információval a Kézai Krónikában találkozhatunk. 1077-ben I. Gézát a Boldogságos Szűzről nevezett váci székesegyházban temették el.¹⁹⁰ Az egyházmegye központjának végleges kiépítése viszont Szent László király nevéhez fűződik, ekkor már a váci káptalan működéséről is tudomásunk van.

A püspökség alapításának és kialakulásának évtizedeiben, az Ipoly kismónádi vízváltójától délre, a Duna vonalához igazodva fejedelmi szállásbirtokból és annak gyarapításából kialakult királyi és hercegi uradalmak és a nógrádi várbirtok terült el. Maga Vác is a nógrádi várbirtok területéhez tartozott. A püspökség is ennek védelme alatt kezdte el működését. A garamszentbenedeki apátság 1075-ben kelt alapítóleveléből kitűnik, hogy a *Váci Egyházmegyének* ekkor már pontos határai voltak: északon Nógrád, délen Solt, kelet-nyugati irányban a Tisza és a Duna, de Csongrádnál átlépte a Tiszát is.¹⁹¹

A 14. századi pápai tizedjegyzékek segíthetnek bennünket abban, hogy meghatározzuk, mely plébániák tartoztak a *Váci Egyházmegyéhez*. Jelen században a zsinatok felhatalmazták a pápákat arra, hogy a Szentföld visszaszerzésére indított keresztes hadjáratok céljára az egész kereszténységet megadóztassák. A feladat végrehajtására kiküldött pápai adószedők működésükről rendszeres számadást nyújtottak be a Római Kúriához. Így születtek meg a pápai tizedjegyzékek, amelyek jelentős számban ránk maradtak.¹⁹² Magyarországról ilyen számadást 1318-ban

¹⁸⁸ BOTKA, T., *Az esztergomi egyházmegye első határaitól*, in *Magyar Sion* 3 (1864) 241-261. Bár Borovi József szerint Szent István királynak nem állt kifejezett szándékában meghúzni az egyes egyházmegyék határainak vonalát, hanem a megalapított egyházi központok, meghatározott püspöki székhelyek alá rendelt egy-egy vidéket. Az egyházmegyék tényleges határait, mint a vármegyék esetében is, a települések természetes fejlődése hozta létre, és ezek a határok már egy hosszú kultúrunka eredményei. Tehát ekkor még lehetetlenség volt határvonalat húzni a kalocsai, a csanádi, a váci, az egri, a veszprémi, a pécsi és az esztergomi egyházmegyék joghatósági területe között. BORÓVI, J., *Az esztergomi érseki egyházmegye felosztása: a besztercebányai-rozsnyói-szepesi püspökségek alapítása 1776-ban*, 11-12., MESZLÉNYI, A., *Az Egri Érsekség felállításának s a Kassai és Szatmári püspökségek kiharításának története*, Szephanem Nyomda Rt., Budapest, 1938. 26.

¹⁸⁹ VARGA, L. M., *A váci egyházmegye történeti földrajza*, Váci Egyházmegyei Hatóság, Vác, 1997. 3.

¹⁹⁰ HERMAN, E., *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*, 28.

¹⁹¹ VARGA, L. M., *A váci egyházmegye történeti földrajza*, 3.

¹⁹² *Magyar Katolikus Lexikon*, X., Szerk. DIÓS, I.- VICZIÁN, J., Szent István Társulat, Budapest, 2005. 35.

Rufinus Alberti di Cibirio készítette.¹⁹³ A legjelentősebb a XXII. János által elrendelt kivetett adó, amelynek a jegyzékét 1332 és 1337 között Berengár fia Jakab és adószedő társai készítette el: kb. 9400 márkát, azaz 620.000 aranykoronát gyűjtöttek összeg.¹⁹⁴

A tizedjegyzékek és velük kapcsolatos monográfiák a legtöbb egyházmegyének segítségére lehetnek az akkori plébániáknak a feltérképezéséhez. A *Váci Egyházmegye* plébániáinak jegyzékét viszont csupán mintegy beékeltek a Váci és az Egri Egyházmegyék tizedjegyzékébe. Ezek a feljegyzések így is segítségünkre lehetnek az egyházmegye 14. századi kiterjedésének meghatározásához. *Ortvay Tibor Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején* c. művében a következőket fogalmazza meg egyházmegyénkről: „Északon az Ipoly déli forrásvidéke jelöli meg a terminust, nyugaton a verőcei patak és a Duna; a déli határ nagyjában az a konvencionális vonal, mely ma is a váci és a kalocsai egyházmegyét választja el egymástól; északkeleten a Zagyva jelölte meg a határvonalat, mely azután átlépte a Tiszát egészen a Berettyóig és a Kőrösig, majd a Száraz vizéig, honnan merően nyugatra haladva Hódmezővásárhely táján déli irányt vett Szegedig. Szóval a mai Nógrád, Heves-, Jász-Nagykun-Szolnok megyéket részben, Csongrád és Pilis-Solt-Kiskunmegyéket egészen magában foglalta.”¹⁹⁵ Azonban később majd láthatjuk, hogy ez a leírás nem minden szempontból felel meg a valóságnak, mert abban az időben bizonyos plébániák hovatartozása vitatott kérdés volt. Másrészt pedig az egyházmegyéket sem folyók, sem a politikai vármegyék nem határolták.

A XIV. században 5 főesperesség volt az egyházmegye területén: a pesti (1237-től), a szigetfői (1271-től), a váci (1236-tól), utóbb nógrádi (1332-től), a solnoki (1271-től), és a csongrádi (1271-től).¹⁹⁶ Fennmarad néhány településnév, amely már plébániaként működött.¹⁹⁷

¹⁹³ FEJÉR, GY., *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ad civiles, VIII.*, Bibliothecarii Regii, Buda, 1831. 101-134.

¹⁹⁴ *Magyar Katolikus Lexikon*, art. *pápai tized*, vö. : <http://lexikon.katolikus.hu/P/papai%20tizded.html>

¹⁹⁵ ORTVAY, T., *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején. A tizedjegyzékek alapján felderített feltüntetve. A Vatikáni Okirattár-Bizottság rendeletére, I.*, Franklin Társulat Nyomdája, Budapest, 1891. 106-107.

¹⁹⁶ A földesurak birtokain viszont igen lassan ment végbe a plébániarendszer kialakulása, mert a 11. és 12. században még félnomád, állattenyésztéssel foglalkozó emberek éltek. Mezey László véleménye szerint akár a 11. században is keletkezettek: Hetényegyháza, Nyáregyháza, Délegyháza, Nyiregyháza (Ákosnyír), Veresegyház, Fehéregyház és Kerekegyház. Véleménye szerint hasonló módon kell gondolkodnunk a patrociniumos helyekről is: Szentgyörgy, Szentistván (a vértanú), Szentlőrinc, Szentmárton, Szentmiklós, valamint az apostolnevek: András, Jakab, Tamás, továbbá a

A Váci Egyházmegye területén a török hódítás alatt jelentős nehézségek és ellentétek adódtak. Az oszmán világban annyira felforgatták az egész országot és annak egyházmegyéit, hogy az egyes plébániák hovatartozása vita tárgyává vált a szomszédos esztergomi, egri, csanádi, kalocsai egyházmegyék és a váci közt.¹⁹⁸

Az egyik ilyen említésre méltó joghatósági vita a 16. században az Esztergomi és Váci Egyházmegye között lépett fel, amelynek a tárgya Nógrád megye birtoklására terjedt ki.¹⁹⁹ A konfliktus gyökerei már a 13. századra visszavezethetők. Ehhez röviden ismertetnünk kell a szóban forgó egyházmegyék akkori határvonalait.

Az esztergomi egyházmegye Nógrádban az Ipoly- és a Garam-völgyén megtelepült magyarok és az ott talált szlávok lelki gondozását az ő joghatóságuk alá tartozó papokkal látták el. A Duna-könyök és a Zagyva között magasan északra nyúló Nógrád vármegyének a nagyobbik részét Nagy-Nógrádnak, a kisebbik részét Kis-Nógrádnak nevezték. Az Esztergomi Egyházmegye a 12. században három részre tagolódott. A Pest megye déli területe, Kis-Nógrád a Váci Egyházmegye területén feküdt. A Nagy-Nógrád néven jelölt terület az esztergomi érsekség fennhatósága alá tartozott, az Esztergomi Egyházmegye legészakibb része pedig Hont vármegyéhez tartozott a középkorban, amely terület Hont és Kishont között helyezkedett el.²⁰⁰ Ebben az időben az érseki, káptalani, szerezetési birtokokat, Vadkertet, Szátokot, Tereskét és Zellőt az érseki joghatóság déli bástyáinak lehetett tekinteni.²⁰¹

teljesen eltűnt Dienes, Vid, Demeter, Mihály stb. nem datálhatók, de a kereszténység első századaiban keletkeztek. VARGA, L. M., *A váci egyházmegye történeti földrajza*, 3.

¹⁹⁷ Abony (Minor Oton), Alpár (Olpír), Apostag (Apostuk), Cegléd (Seglar), Dömösd vagy Köncsög (Gunchoc), Dunavarsány (Woyssa), Dunavecse (Veca), Istvánháza (Stephanhaza), Kosd (Scord), Kisújfalu (Nova), Nagykáta (Magia Toca), Nyilas (Nilar), Nógrád (Nevig), Pereg (Peret), Rád (Rady), Szent-Adorján (Sanctus Adrián), Szór (Chor), Tápióság (Sac), Tura (Fur), Vácbotyán (Bottyana), Vácduka (Tuka), Varsány (Voissian), Szer (Sers). Vannak még olyan egyházmegyei települések, melyek plébániái az esztergomi egyházmegyéhez tartoztak korábban: Nándor (Landor), Verőce (Vetisza, Verutza), Romhány (Bochtan) és Terény (Tenan, Terian.) Az egri egyházmegyéhez Hatvan (Hottavan, Hotwag), a csanádihoz Hód (Hold), Vásárhely (Wasrahel), Tompos (Tembes) és Szentkirály). Az utóbbi települések az 1993-ban történt egyházmegyei határrendezéskor visszakerültek a korábbi egyházmegyéjükhöz. CHOBOT, F., *A Váci Egyházmegye történeti névtára. Az intézmények története*, I., Pestvidéki Nyomda, Vác, 1915. 7-8.

¹⁹⁸ CHOBOT, F., *A Váci Egyházmegye történeti névtára*, 5.

¹⁹⁹ BOROVI, J., *Az esztergomi érseki egyházmegye felosztása: a besztercebányai-rozsnói-szepesi püspökségek alapítása 1776-ban*, 14.

²⁰⁰ *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa*, 7. *Esztergomi Főegyházmegye*, I-IV., Szerk.: HEGEDŰS, A.-TÓTH, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség (METEM), Esztergom, 2000. 14.

²⁰¹ VÁCZ, E., *Nógrád vára történetéhez. Különlenyomat a Domanovszky-émlékkönyvből*, Egyetemi Nyomda, Budapest, 1937. 593.

1274 és 1284 között IV. László magyar király I. Tamás váci püspöknek ajándékozta Nógrádot, amely eddig királyi birtok volt. A püspök viszont nemcsak a birtokosi jogot, hanem ezenkívül a lelki joghatóságot is magára vette. Ezt a joghatóságot a váci püspök egész Nógrád megyében, az ott található összes plébánia fölött szeretne gyakorolni. *Borovi* szerint ez a tény a 13. században még nem eredményezett az esztergomi érsek és a váci püspök között joghatósági vitát.²⁰² A lakosság a törökök elől menekülve az északi erdőkben talált rejtekhelyeket, így ennek köszönhetően a települések északról is és délről is megközelítették a vízválasztóvonalat. Ekkor jelentkeztek az első nehézségek. Mivel a folyók mentén egyre nagyobb lett a lakosság száma, az esztergomi érsek szerette volna kiterjeszteni a Duna-Ipoly-Zagyva vízválasztó vonalban az érsekség határait, amely törekvés nem volt részükről erőszakos. Azonban a *Váci Egyházmegye* püspökei is szerette volna magukénak tudni az Ipoly és a Zagyva mentén kialakult településeket. III. Pál pápa is felfigyelt erre a konfliktushelyzetre, amelyet úgy akart orvosolni, hogy megbízta 1537. július 11-ei kibocsátott brévéjében a hevesi főesperest - az egri egyházmegye papját-, és Pápai Ferenc váci kanonokot, hogy gondoskodjanak a nézeteltérések igazságos elintézéséről.²⁰³ A konfliktus alapját az képezte, hogy létrejött Vácott egy egyházi és világi személyekből álló bizottság, amely az esztergomi egyházmegyéhez tartozó javak ügyében is eljár, amire azonban nem voltak felhatalmazva, már csak azért sem, mivel ezek az esztergomi érsek fennhatóság alá tartoztak. A jogvita a pápa igyekezete ellenére sem oldódott meg.²⁰⁴ A király és az országgyűlés is hozott határozatokat az ügyben, azonban a döntést későbbi, békésebb időszakra halasztották.²⁰⁵ Az esztergomi érsekség a török háború végén gyakorlatilag is megtapasztalta, hogy a Pázmány által felsorolt nógrádi községek némelyikében a váci püspök gyakorolta a joghatóságot.²⁰⁶ 1605-ben érdeklődött afelől, hogy vajon Bodony, Borsosberény, Diósjenő, Romhány és Szokolya a váci joghatóság alá tartozik-e. Keresztély Ágost hercegprímás Putanicz

²⁰²BOROVI, J., *Az esztergomi érseki egyházmegye felosztása...id.m.* 14.

²⁰³SZARKA, GY., *A váci egyházmegye történeti földrajza a török hódítás korában*, (VÁCI KÖNYVEK, V.), Kapisztrán-Nyomda, Vác, 1940. 8.

²⁰⁴„1553-1713-ig a következő helyek tartoztak az esztergomi egyházmegyéhez, melyekre a váci egyházmegye püspöke is igényt tartott: „Apácafalva, Berkenye, Bér Bodony, Boldog, Borsosberény, Cserhátsurány, Csesztve, Csóri, Debercsény, Herencsény, Hartyán, Horpács, Jenő (ma: Diósjenő), Kelecsény, Kopolyán, Kisechet, Nándor, Nógrád, Pinc, Rétság, Romhány, Szátok, Szántó (ma: Pusztaszántó), Szentlőrinc, Szokolya, Szente, Terény, Szanda, Tereske és Tolmács.” BOROVI, J., *Az esztergomi érseki egyházmegye*, 14-15.

²⁰⁵*Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 7. Esztergomi Főegyházmegye*, 14.

²⁰⁶BOROVI, J., *Az esztergomi érseki egyházmegye felosztása*, 16.

János esztergomi kanonokot és nógrádi főesperest bízta meg a fenti kérdés kivizsgálásával.²⁰⁷ Patakon 1713. július 11-én hirdették meg a gyűlést. A főesperes Szendrői Török András alispánt, Lőrinczy Ádám szolgabíró és Kopcsányi Bálint esküdtet küldte ki a vizsgálat lefolytatására. A két megbízott 28 tanút hallgatott meg. A vizsgálat jegyzőkönyvét Putanicz főesperesnek megküldték. Ezt Putanicz felterjesztette az esztergomi érseknek, amely által informálta az érseket, hogy a pázmányi összeírás szerint Berény (Borsosberény), Bodony, Cesztve, Horpács, Jenő (Diósjenő), Nándor, Nógrád, Réti-Ságh (Rétság), Romhány, Soóri (másképp Chori), Tereske, Tolmács, Szátok és Sente községek az esztergomi érsek joghatósága alatt voltak, elvesztek és a váci egyházmegyéhez lettek csatolva, Csesztve kivételével.²⁰⁸ A Zagyva jobb partját az esztergomi érseknek, Nógrád megye többi részét pedig a váci püspöknek ítélték oda. Így a Duna-Zagyva vízválasztó területének nyugati szakaszán a két egyházmegye közös határa a vízválasztó vonal északi oldalára tolódot át, míg a keleti szakaszán, amely nem került bele a vita sodrába, megmaradt a vízválasztó, mint egyházmegyei határ és Nagybárcány-Mátraverebély jelentette az Esztergomi Egyházmegye határplébániáit egészen a Zagyváig. A Zagyva folyó északi folyása teljesen határfolyó a Váci-Esztergomi-Egri Egyházmegyék között.²⁰⁹

A török hódoltság ideje alatt a lelkipásztori teendők ellátásában az egyházmegyénkben nagy szerepük volt a Kecskeméten megtelepedett jezsuitáknak, majd pedig az ő elűzésük után a ferenceseknek (1658). Nógrád megyében a szécsényi ferencesek nyújtottak segítséget, a délvidéken pedig a szegedi ferencesek. Jelentős szerepet játszottak a bosnyák ferencesek is. 1573-ban a pápa a boszniai püspökre ruházta a missziós papok feletti közvetlen joghatóságot.²¹⁰

A 17. századig a Váci Egyházmegye egész területe török kézre került. Az oszmán uralom vége felé *br. Pongrácz György* váci püspöknek sikerült a törökkel elismertetni joghatóságát, s ennek eredményeként elkezdhette az egyházmegye szabályszerű vizitálását, amelynek során Kalocsa vonaláig jutott el. 1675-ben pedig Garamszentbenedeken zsinatot tartott. Az erről készült *Információ* alapján tudjuk, hogy ekkor egyházmegyénkben a 73 katolikus helységben 13 pap és 32 licenciátus működött, jobbára az északi és a középső részen. A garamszentbenedeki gyűlésen 9

²⁰⁷ CHOBOT, F., *A Váci Egyházmegye történeti névtára, I.*, 10.

²⁰⁸ BORÓVI, J., *Az esztergomi érseki egyházmegye...id.m.* 16-17.

²⁰⁹ CHOBOT, F., *A romhányi plébánia története*, Szent István Társulat Tudományos és Irodalmi Osztálya, Budapest, 1913. 20.

²¹⁰ SOÓS, I., *Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése*, Szent István Társulat, 1985, 17. VARGA, L. M., *A váci egyházmegye történeti földrajza*, 5.

licenciátus vett részt. A vizitáció végzője Cseke Mihály ecsegi plébános volt.²¹¹ Pongrácz püspök *Információjában* felméri az egyházmegye területét és határait. Az egyházmegye már akkor is öt vármegye területére terjed ki: Kis-Nógrád (46 település), Pest (48 település), Solt (15 település), Csongrád (20 település) és Szolnok (26 település) megyék széles és népes területét ölelte fel. Pongrácz püspök leírja, hogy az egyházmegye területe 80 német mérföld.²¹² Szokolya falutól déli irányban 30 mérföld hosszúságban egész Martonos községig terjed, szélességben pedig Pesttől keleti irányba, Szolnokig 18 mérföldre húzódott. Az egyházmegye kilenc esperesi kerületre volt felosztva: Pest megyében a váci, ceglédi és a kecskeméti kerület volt; Nógrád megye egy kerületet alkotott (ezen belül elkülönült még Buják); Solt megye szintén egy kerületet képezett; Szolnok és Csongrád vármegyék két kerületből álltak.²¹³

1714-ben *Althann Mihály Frigyes* váci megyéspüspök is elrendelt egy vizsgálatot, amelynek tárgya azt képezte: hogy vajon Szeged a török hódoltságot megelőző időkben a Váci vagy pedig a Csanádi Egyházmegyéhez tartozott-e. Szegeden számos tanút kihallgattak, mindkét egyházmegye részéről okmányokat, pápai brévéket vonultattak fel. Végül VI. Piusz pápa és Mária Terézia királynő a csanádi püspökségnek ítélte oda Szegedet.²¹⁴

A török a püspököt nem tűrte meg, de ennek ellenére a falusi papok mindenütt a helyükön maradhattak. Mivel azonban a váci püspök a hódoltság ideje alatt nem Vácott, hanem a Felvidéken lakott²¹⁵, a papszentelés feladatát nem tudta ellátni, ezért a papok száma fokozatosan csökkent. 1726-ban a külső főesperesekkel és adminisztrátorokkal a plébánosok létszáma 53 fő.²¹⁶

A 18. századi közigazgatás szerint Hont, Nógrád, Heves, Pest-Pilis-Solt és Külső-Szolnok vármegyék területére esett. A missziós körzetekben jobbra csak az I. világháború körüli időszakban alakultak meg a plébániák. 1808-ban például 108 plébánia volt, a hívek száma ugyanekkor 352.618 fő volt.²¹⁷ 1851-ben a hívek száma

²¹¹ MEZŐSI, K., *A váci egyházmegye a török hódoltság idején. Pongrácz György báró püspök egykorú tájékoztatása alapján*, Vesszősi József Nyomdai Műintézet, Kiskunfélegyháza, 1939. 54-55.

²¹² 1 német mérföld (Meile) jelenleg 7500 métert, régebben pedig 7532,5 métert jelentett. Így könnyen kiszámítható, hogy kb. mekkora volt az egyházmegye körvonala.

²¹³ MEZŐSI, K., *A váci egyházmegye a török hódoltság idején*, 11-13.

²¹⁴ CHOBOT, F., *A Váci Egyházmegye történeti névtára*, 10.

²¹⁵ A váci püspökök ebben az időszakban Nagyszombatban, Szepeskáptalanon, Pozsonyban, Nyitrán és Győrben tartózkodtak.

²¹⁶ VANYÓ, T., *Püspöki jelentések a Magyar Szent Korona Országainak egyházmegyéiről 1600-1850*, (OLASZORSZÁGI MAGYAR OKLEVÉLTÁR, II.), Pannonhalma, 1933. 254.

²¹⁷ VARGA, L. M., *A váci egyházmegye történeti földrajza*, 6.

554.858 fő volt, és 116 plébánia látta el a lelki gondozásukat. 1900-ban a hívek száma már elérte a 600.389 főt, a plébániák száma azonban mindössze 122-re emelkedett. Az egyházmegye határai a XX. századig jelentős mértékben nem változtak meg.²¹⁸

1.5.2. A *visitatio canonica* nyomai a Váci Egyházmegyében

1.5.2.1. A középkori és újkori egyházlátogatások magyar földön

Az egyetemes egyházhoz hasonlóan, hazánkban is már korán megjelenik az egyházlátogatás intézménye. Ahogyan azt már korábban is láthattuk, különösen a reformáció elterjedésekor váltak a vizitációk nagyobb jelentőségűekké, amikor azokra a hitélet megújítása céljából igen nagy szüksége volt az egyháznak.²¹⁹ A korábban előadottaknak megfelelően alakult ki magyar földön is az egyházlátogatás. Igaz, még Szent István és Szent László királyok hallgatnak az archidiakónus intézményéről, viszont Kálmán király dekrétumaiban már többször megemlékeznek róla.²²⁰ Ezenkívül IV. Béla ránk maradt írásos okmánya is tanúskodik arról, hogy már a 11. században létezik az egyházlátogatás intézménye. Ez utóbbi irat a plébános és a vizitáló főesperes közti konfliktust orvosolja.²²¹ Az egyházmegyei zsinatok is foglalkoztak a *visitatio canonica* kérdéseivel. Az általános szabályzásokon kívül megpróbálták visszaszorítani a visszaéléseket a részleges jogszabályok deklarálásával. A jelentősebb zsinatok, amelyek ezzel a témakörrel is foglalkoznak a következők: az 1279. évi budai zsinati dokumentumának XIV. fejezete, az 1494. évi nyitrai zsinat dokumentumának XXXI. fejezete,²²² az 1515. évi veszprémi zsinat.²²³ Az Esztergomi Főegyházmegye első ismert egyházlátogatási jegyzőkönyve 1397-ből maradt ránk, amikor Kanizsai János érsek rendeletére végrehajtották az esztergomi

²¹⁸ VARGA, L., *A váci egyházmegye történeti földrajza*, 6.

²¹⁹ STENEKER, I., *Kegyúri jog és canonica visitatio*, 510.

²²⁰ TIMON, Á., *A visitatio canonica a magyar egyházjogban*, 6.

²²¹ Ez az okirat arról szól, hogy a főesperesnek évente kell vizitálnia. Ezen alkalmakkor hat lovat használhat, a cathedraticumot is csak évente követelheti, ha természetben kapnák az ellátást, akkor a cathedraticumnak csak a felét, ha viszont pénzben (*procoratio*) fizetnék ki, akkor a teljes cathedraticum jár neki. Vö. TIMON, Á., *A visitatio canonica*, 7. Lásd még: BEDY, V., *A győri székeskáptalan története*, (GYŐREGYHÁZMEGYE MÚLTJÁRBÓL III.), Győregyházmegye Nyomdája, Győr, 1938. 222.

²²² KOVÁCS, J., *Visitatio canonica a gyulai plébánián*, 61-62.

²²³ TIMON, Á., *A visitatio canonica*, 7.; *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa*, 4. *Veszprémi Egyházmegye*, Szerk.: DÓKA, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 1997. 10.

káptalan vizitációját.²²⁴ A *Trentói Zsinat* határozatát Magyarországon is foganatosították. Az egyházlátogatások az ellenreformáció egyik leghatékonyabb eszközévé váltak. A vizitációknak köszönhetően a katolikus területen lévő protestáns lakosságot felmérhették és ellenőrizhették. Az eredményről a megyéspüspököt - ha nem személyesen ő végezte a látogatást - és a királyt egyaránt írásban kellett értesíteni.

Az 1526-os mohácsi csata és azt követő áldatlan állapotok, mint pl. a kettős királyválasztás, a belháborúk, a politikai pártcserek, a török segítségül hívása és az ország területének kettéosztása jelentősen megváltoztatta Magyarország képét. Ezek a szomorú tények azonban nemcsak az országot osztották meg, hanem a katolikus hitet is.²²⁵ A protestáns egyház tagjainak létszáma növekedő tendenciát mutatott. A török természetesen a kereszténység egyik formájával sem rokonszenvezett. Jól látta azonban, hogyan a katolikus hierarchia olyan összekötő kapocs a királyi és hódoltsági országrész hívei közt, amely egyúttal politikai és nemzeti összetartozás alapja is volt.²²⁶ A török látszólag a protestáns lelkipásztorokat támogatta a katolikusokkal szemben, a valóságban pedig róluk úgy vélekedett, mint a többi keresztény felekezetről. A tatárok és a protestánsok számos templomot elvettek a katolikusoktól. A protestáns hit megerősödésének egyik oka tehát abban állt, hogy politikai szempontból az új vallásnak kedvezett. A protestantizmus terjedésének másik eredete pedig abban állt, hogy a kinevezett püspökök 1539-ig nem nyertek pápai megerősítést.²²⁷ A Katolikus Egyház működését az is nehezítette, hogy a felszentelt püspökök távol maradtak az egyházmegyéjüktől, nem voltak hajlandóak a Szentszék kérésére sem visszatérni a hódoltsági püspöki székhelyükre.²²⁸

²²⁴ *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 9. Esztergomi Főegyházmegye, I-IV.*, Szerk.: HEGEDŰS, A.-TÓTH, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Esztergom, 2000. 19.

²²⁵ SZARKA, GY., *A váci egyházmegye és püspökei a török hódítás korában*, Szerk.: FÉLEGYHÁZY, J., Kapisztrán-Nyomda, Vác, 1947. 1.

²²⁶ HERMAN, E., *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig* (DISSERTATIONES HUNGARICAE EX HISTORIA ECCLESIAE I/2), Aurora Könyvek, München, 1973. 227.

²²⁷ 1539. május 30-án tartott konzisztóriumon nyert befejezést János király által kinevezett öt püspök megerősítésének sokáig húzódó ügye: Frangepán Ferenc (Eger), Statileo János (Erdély); Fráter György (Nagyvárad); Barlabasi János (Csanád); Brodarics István (Vác). SZARKA, GY., *A váci egyházmegye és püspökei a török hódítás korában*, 1.

²²⁸ A királyok, mivel a katolikus egyház főpapjai nem tértek vissza, ezért állandóan kineveztek új, hódoltsági királyságban tartózkodó püspököket az „üresen álló püspöki székhelyekre”. Ezzel csupán annyi volt a baj, hogy az általuk kinevezett püspökök közül többen túl voltak terhelve hadi és politikai megbízatásokkal olyannyira, hogy ha akartak volna, akkor sem lett volna lehetőségük a helybenlakoshoz. HERMAN, E., *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*, 227.

A középkori államszervezet bukását követően az első egyházlátogatás *Oláh Miklós* (1553-1568) esztergomi érsek nevéhez fűződik. 1559-ben, 1560-ban, 1561-ben és 1562-ben végeztek vizitációt az *Esztergomi Egyházmegyében* a főesperesek. Ezek a jelentések felületesek, csakis a papi személyek erkölcsi magaviseletével foglalkoznak, ugyanakkor egyháztörténeti szempontból mégis jelentősek. Ennek okát a török veszély és az egyházmegye keleti részein uralkodó protestantizmusban láthatjuk, amelyek nem tették lehetővé, hogy a főesperesek minden plébániára eljussanak, ezért a nógrádi, a gömöri és a szepesi főesperesség egész területe, valamint a honti egy része elkerülte a főesperesek látogatását.²²⁹ Az 1548. évi országgyűlés 6. és 10. és az 1557. évi decretum 10. törvénycikkelyek rendelték el a kánoni látogatást,²³⁰ amelyekben az archidiákonusok a nép oktatására való kirendelését szorgalmazták, a régi hit és kultusz helyreállítását, a protestáns hitszónokok kiűzését, és hogy a földesurak ne akadályozzák a kiküldötteket, sőt minden segítséget adjanak meg a vizitáció zavartalan lebonyolításához.²³¹

1.5.2.2. Pongrácz György püspök vizitációja

A *Váci Püspöki és Káptalani Levéltárban* 19 kötet áll rendelkezésünkre, amelyek vizitációs jegyzőkönyveket foglalnak magukba. A kötetek három nagyobb egységre bonthatók: 1. a püspök által elrendelt látogatások 2. kétoldalú szerződések szövegei, amelyek közokirat jelleggel bírnak (1828. és 1842. közöttiek) 3. az egyházlátogatásokat előkészítő okiratok, a jegyzőkönyvekbe később beírt fogalmazványok, *itinerariumokat*, bérmlásra vonatkozó utasítások gyűjteményét.²³²

Az első váci egyházmegyei vizitáció szentmiklósi és óvári *Pongrácz György*²³³ báró, püspök nevéhez fűződik.²³⁴ Pongrácz püspököt I. Lipót német-római császár és

²²⁹ KOLLÁNYI, J., *Képek a hazai hitújítás idejéből*, in *Magyar Sion* (1891) 749-760.

²³⁰ GALCSIK, ZS.-TÓTH, K., *Szécsény felekezeteinek egyházlátogatási jegyzőkönyvei (1332-1950)*, Ipoly-Print Kft., Szécsény, 2004, 27.

²³¹ TIMON, Á., *A visitatio canonica a magyar egyházjogban*, 8.

²³² Jelen információkra *Váci Püspöki és Káptalani Levéltár* segédanyagai között találtunk rá. A harmadik nagy egység a *Visitatio paterna /Canonica/ 1808-1892.* faliratú fasculus, amelyet már olvashatunk a következő honlapon is: http://leveltar.vaciegyhazmegye.hu/puspoki_lista/9/Puspoki-egyhazlatogatasi-jegyzokonyvek.html

²³³ *Pongrácz György Dubinszky Erzsébet* és *Pongrácz Dániel* gyermekeként jött a világra. Filozófiát Nagyszombatban hallgatott, itt 1655. ápr. 25-én magiszteri címet szerzett. Teológiai tanulmányait a római német-magyar kollégiumban végezte. Innen felszentelt papként és a hittudomány doktoraként tért haza. 1654-ben mint papnövendék győri, majd 1657. aug. 13-án esztergomi kanonokká nevezték ki. 1663. ápr. 15-án szentgyörgymezei préposttá, júl. 19-én olvasókanonokká, majd almádi prépost, szendrői c. püspök és érseki helynök lett. 1668-ban az esztergomi káptalan nagypréposti méltóságát nyerte el. 1669-ben I. Lipót magyar király a váci püspöki székbe helyezte. Róma 1672. júl. 12-én hagyta jóvá és nevezte ki váci püspökké, és még ezen a napon Szelepcsényi György primás Nagyszombatban püspökké szentelte. A király személyes nagyrabecsülését - amit Pongrácz püspök

magyar király 1669. szeptember 23-án emelte a váci püspöki székre. Rómából hivatalosan csak 1672. július 12-én kapta meg a kinevezését, de még azon a napon Szelepcsényi György prímás Nagyszombatban, a jezsuiták templomában püspökké szentelte. A késői kinevezésnek az okát azzal magyarázta a püspök *Információjában*²³⁵, hogy előzőleg *Kollonich Lipót* nyitrai püspöknek a bécsújhelyi, *Pálffy Tamás* egri püspöknek a nyitrai és végül *Szegedi Ferenc* váci püspöknek az egri püspökséget kellett elfoglalnia. Csak ezután kapta meg Rómából a pápa 1672. május 6-án kelt bulláját.²³⁶ A váci egyházmegye első vizitációját - *Pongrácz* püspök felkérésére - *Cseke Mihály* püspöki vikáriussal, ecsegi plébánossal végezte 1673. november 6. és 1674. január 14. között. *Pongrácz* püspök a vikáriusa által

irányába tanúsított - egy drága, gyémántokkal díszített arany mellkereszt ajándékozásával fejezte ki a váci püspöknek. Váci püspökként is megmaradt esztergomi nagyprépostnak, és Nagyszombatból kormányozta a törökidők alatt az egyházmegyéjét. Nagy gondot fektetett a paphiány orvoslására. 1672-ben elkészítette az egyházmegye térképét. 1673-ban és 1674-ben *Cseke Mihály* ecsegi plébánost megbízta a Váci Egyházmegye vizitációjával. 1675-ben a budai pasa írásos engedélyével és az esztergomi prímás beleegyezésével Garamszentbenedeken gyűlésre (zsinatra) hívta össze a Váci Egyházmegyében működő áldozópapokat és licentiátusokat. A nehéz helyzet ellenére, amelyet a török és protestantizmus okozott, igyekezett az egyházi életet újjászervezni és az egyházmegyéjét újjáalakítani. Terveinek kivitelezésében a halál is megakadályozta őt, amely váratlanul következett be Nagyszombatban 1676. márc. 5-én. Irodalmi munkásságából ránk maradt művei: 1. *A Tekintetes és Nagyságos Pongrácz György Almadi Apatur, Zolyomy Estperes. Esztergami Canonok Predikatioia*, Nagyszombat, 1661. 2. *Aggratulatio chronographica Clementi IX. P.M.*, 1667. KOLLÁNY, F., *Esztergomi kanonokok. A magyar kath. egyház kilencszázados évfordulója alkalmából (kiadja az Esztergomi Főszékesegyházi Káptalan)*, Buzárovits Gusztáv Könyvnyomda, Esztergom, 1900. 274-276.

²³⁴ Pongrácz György váci püspök *Cseke Mihály* esperest bízta meg a vizitációval - ugyanis a püspök nem látogathatta meg a török uralom alatt álló egyházmegyéjét -, majd a beszerzett adatok alapján a Római Kúria hivatala, a *Congregatio Concilii* számára elkészítette az egyházmegye leírását az 1673. november 6. és 1674. január 14. között végzett vizitációja alkalmával. (CHOBOT, *A váci egyházmegye történeti névtára*, 41.) *Pongrácz* püspök által elrendelt vizitációs jegyzőkönyvek kilenc kötetet ölelnek fel. Az első a következő nevet viseli: *Liber I-us vistanceum canonicarum, in quo Informatio super statu Dioecesis Vaciensis et Visitatio Canonica de anno 1673-1674, instituta perhibetur, Georgii Pongrácz Episcopi Vaciensis*. A VPKL-ban 18 számozatlan lappból áll az *Információ* (ezek közül egy elől és 3 hátul üres lap), valamint egy kéziratos térképből találunk benne, mely szintén hiteles másolata a bécsi császári levéltárban őrzött eredeti példánynak. Rendkívül értékes forrásműve ez a dokumentum a Váci Egyházmegye török uralom után élt lakossága történetének. A dokumentum teljes címe így hangzik: *Informatio de statu Episcopatus Vaciensis, per Ipsummet Episcopum Georgium Pongracz Venerabilis Capituli Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis Praepsitum Majorem, Sacratissimae Caesareae Regiaeque Majestatis Consiliarium, Congregationi Concilii exhibenda, repraesentanda*. VPKL Vizitációs Jegyzőkönyvek segédanyaga, http://leveltar.vaciegyhazmegye.hu/puspoki_lista/9/Puspoki-egyhazlatogatasi-jegyzokonyvek.html

²³⁵ Pongrácz György püspök *Információja* a garamszentbenedeki gyűlés rendelkezéseit is magában foglalja. Ebben a jelentésben tehát azok az adatok is megtalálhatók, amelyeket *Cseke Mihály* püspöki vikárius az 1673. november 6. és 1674. január 14. között végzett vizitációja alkalmával gyűjtött össze, és amelyeket Pongrácz püspök továbbított a Szentszéknek. CHOBOT, *A váci egyházmegye történeti névtára*, 41.

²³⁶ PONGRÁCZ, GY., *Informacio de Statu Episcopatus Vaciensis [...]*, 1675. Az *Információ* eredeti példánya a bécsi National-Bibliothek kéziratgyűjteményében a 8472. szám alatt található. Térképmelléklet is tartozik hozzá. 1773. november 5-én készült hitelesített másolata megvan a Váci Püspöki Levéltárban. BEDNÁR, J., *Pongrácz György váci püspök és információjáról*, in *Magyar Sion* 7 (1869) 889-904. VANYÓ, T., *Püspöki jelentések a Magyar Szent Korona Országainak egyházmegyéiről 1600-1850*, 256.

bonyolította az egyházkormányzati teendők nagy részét is, mivel Vác és Nógrád elvesztése utána a megyéspüspök nem tartózkodhatott egyházmegyéje területén. A megyésfőpásztor többek között felruházta azokkal a jogokkal *Cseke* helynököt, hogy vizsgálja felül a Szentszékhöz tartozó ügyeket 3-4 plébános jelenlétében; hívja össze a helynököket évente legalább négyszer, és velük közösen tanácskozzon a lelkipásztorkodás kérdéseiről, a vallásosság fejlődéséről, a rendeletek megtartásáról és más szükséges kérdésekről. A *Pongrácz* püspök a plébánosokat és licentiátusokat a vikárius iránti tiszteltadásra és engedelmességre intette, *Cseke Mihályt* pedig arra kérte, hogy barátságos viszonyt tartson fenn paptestvéreivel és a licentiátusokkal.²³⁷

A váci püspök *Információja* tehát kiváló képet ad az akkori egyházmegyéről és plébániáiról, hiszen tulajdonképpen magába foglalja az akkor elvégzett vizitációk anyagát és beszámolóit. Megtaláljuk benne mindazon adatokat, amelyeket az egyházlátogatási jegyzőkönyvek tárgyalnak: mint pl. a papság helyzete, a katolikus és más felekezetek létszáma és viszonya, az egyházmegye liturgikus élete és a szentségek kiszolgáltatása, a plébániatemplom állapota, titulusa stb. Így most röviden ismertetjük azt, hogy mi is áll a püspök beszámolójában.

Az *Információ* szerint az egyházmegyében *Pongrácz* püspök idejében 73 katolikus lakosságú község működött, 13 pap és 32 licentiátus²³⁸ gondozta a híveket.²³⁹ Plébánosokat találhatunk a következő falvakban: Buják (Szalay György), Ecseg (Cseke Mihály püspöki vikárius), Kálló (Mukácsi János), Lőrinci (Kecskeméti István), Szőlős (Szebeny János), Verseg (Vadas Ferenc), Tóalmás (Koncsik György), Csekekáta (Szécsény Ferenc), Kóka (Marthy György), Szecső (Kestölczy Miklós), Szentlászló (Goysa Simon).²⁴⁰ Az akkori papság és a licentiátusok élete

²³⁷MEZŐSI, *A váci egyházmegye a török hódoltság idején*, 28.

²³⁸ A licentiátus (vagy más néven: *catechista, contionator, praedicator, scholasticus*) lelkipásztort kisegítő, pótló laikus férfi, többnyire tanító a 16. sz. végétől egészen a 18. sz. közepéig Magyarországon. A török uralmat és a reformációt követő paphiány miatt a püspöktől engedélyt (licenciát) kapott, hogy a misézés és a gyóntatás kivételével, mely a fölszentelt áldozópapot tételeznek fel, lelkipásztori munkát végezzen: keresztelt, esketett, temetett, ájtatosságokat vezetett, prédikált, ill. fölolvastott prédikációt. A cölibátus számára nem volt köztelező. Anyagi fönntartását a meglévő plébániai javadalmak és a stóladíjak biztosították. Vö. *Magyar Katolikus Lexikon*, art. licentiátus, <http://lexikon.katolikus.hu/L/licentiatus.html>.

²³⁹VARGA, L., *A török hódoltság vége és az utána következő időszak általános jellemezése*, in „*Mint hamvából éledő Phoenix*”, *A váci egyházmegye történetének a török megszállását követő negyedszázada a Sztamári békéig (1711.ápr.30.)*, A váci Székesegyházi Kincstár és Egyházmegyei Gyűjtemény rendezésében, 2011. október 4-én és 5-én a Nagypréposti Palotában megtartott tudományos konferencia előadásai keretében Kucsák Könyvkötészet és Nyomda, Vác, 2012. 8.

²⁴⁰ Az a 32 falu is fel vannak tüntetve, ahol licentiátusok (szabadalmas lelkipásztorok) működtek. Nógrád vármegyében: Alsópetény (Váradi István), Becsek és Berczel (Morvay Márton, Boldogfalva (Borostyai vagy Borostyáni György), Dengelyeg (Debereceznai István), Herncsé és Terény (Zólyomi János), Nándor (Nováky János), Nézsza (Sógor János), Romhány (Borostyáni Sámuel), Sáp

nyomorúságos és veszéllyel teli volt. A legtöbbnek alig volt meg a mindennapi betevő falatja, a magyar és török háborúk miatt üldöztetést kellett átélniük.²⁴¹ A törökök és más népek is gyakran bántalmazták őket, éppen ezért a Püspök csak arra a helyre küldött papot, ahol a lelkipásztor védelméről gondoskodtak. A falu bírójának, esküdteinek és az egész közösségnek írásban kellett magát köteleznie arra, hogy a plébános védelméről gondoskodnak. A következő oltalomlevelet kellett kiállítaniuk, mielőtt a püspök papot küldött volna hozzájuk: *„Mi, N. N., bíró és esküdtek s N. N. városnak vagy falunak egész közönsége ezennel tudtul adjuk mindazoknak, akiket illet, hogy a nagyságos és főtisztelendő püspök vagy az ő lelkiekben illetékes helynökének rendeletéből híveink plébánosául és lelki vezetőjéül megnyertük N. Főtisztelendő urat és őt ... év, ... hó, ... napján magunkhoz elhoztuk; a keresztény katolikus buzgóság és a plébános biztosabb megmaradása érdekében egyezsége léptünk vele a következő feltételek mellett: 1. Mi felülemeltettek plébánosunkat a török támadástól, megszállásától és zaklatásától mindenképpen megvédjük s abban az esetben, ha a török bármi módon a plébános házába igyekeznék behatolni, mindjárt egybesereglünk, oda megyünk és a törököt a legmegfelelőbb módon onnan eltávolítjuk; nem engedjük meg, hogy őt zaklassák és megtámadják. Ha pedig eltávolítani semmiképpen nem tudnák, ételeket és italokat, mint: húst, kenyeret, sajtot, bort, szénát, takarmányt hordunk össze a plébániára. Abban az esetben pedig, ha a plébánost a török megszállás alkalmával javaiban bármilyen kárt szenvedett, vesztségét kötelesek vagyunk megtéríteni. Sőt ha tőle bármely török előjáró, mint a vezér, basa, bég, oda basa, oly bég, zaim, ipaja, aga, bestia vagy bárki más, mint földesúr, akár hatalommal, csellel, rablással vagy adomány kötelezettsége címen, végül bármi szín alatt vagy címen kikényszerít valamit, azt neki az utolsó fillérig megfizetni tarozunk. Ha pedig ezt megadni nem akarnánk vagy elmulasztanánk, neki ezennel minden hatalmat megadunk és őt feljogosítjuk, arra, hogy az elszenvedett károkért a mi javainkból és ingóságainkból bárhol és bármi módon, önhatalmúlag,*

(Dombrinus János), Surány (Bersenyi András), Szátok (Szemetka Mátyás), Tolmács (Jászberényi Mihály). Pest vármegye: Bag (Zahon István), Dány (Pruszkay János), Dunakeszi (Demjendi István), Hévízgyörk (Nagy Balázs), Keresztúr (Kürhy Ádám), (Galga)Mácsa (Szalai György), Püspökhatvan (Sebestiani János), Rékas (Ujfalusi János), Süly (Szatmáry György), Újszász (Bencsik János), Uri (Szeged Pál), Zsámbok (Kókai István). Csongrád megye: Csongrád (Horváth Mihály), Mindszent (Varalyai Ferenc), Serked (Maróthy István). Szolnok megye: Tiszajenő. Rajtuk kívül még ismerjük Kászony György és Sartoris György licentiátus nevét, de összeírásuk nem mondja meg, hogy mely községekben működtek. (Tompay Mihály) Vö.: MEZŐSI, *A váci egyházmegye a török hódoltság idején*, 16-17.

²⁴¹ MEZŐSI, *A váci egyházmegye a török hódoltság idején*, 16-17.

*minden bírói orvoslás kizárásával elégtételt vehessen. 2. Ha pedig (amitől Isten őrizzen) valamilyen szerencsétlen támadás folytán a török őt elfogná és bebörtönözné, a fogságból mindenképpen kiszabadítjuk, s ha másként nem lehetne, pénzért kiváltjuk. 3. Arról sem feledkezünk meg és kötelezzük magunkat, hogy mielőtt a plébános hozzánk jönne, a török földesúrtól oltalomlevelet kérünk, hogy nálunk a jövőben biztosan megmaradhasson; ebbe azt a feltételt is belefoglaltatjuk, hogy a plébános ingó javairól szabadon tehet végrendelkezést, úgy, hogy ha Isten rendelése szerint elhaláloznék, a török többet nem követelhet, mint amennyit neki a végrendeletében hagyományozott.*²⁴²

Pongrácz püspök szerint 113 lélek tért át katolikus vallásra, 56 református és 6 evangélikus község található a Váci Egyházmegye területén. A Zagyva és a Tisza folyó mentén katolikusok maradtak az emberek, viszont a Duna mentén és az egyházmegye területének közepén az új vallás követőivé váltak.

Pongrácz püspök a garamszentbenedeki gyűlést azzal a céllal hívta össze, hogy a *Trentói Zsinat* határozatait a saját egyházmegyéjében foganatosítsa. Ő eredetileg

²⁴² MEZŐSI, *A váci egyházmegye a török hódoltság idején*, 17-18. „Nos N. N. Judex, Jurati, ac tota communitas Oppidi vel pagi N. N. Notum facimus per praesentes, quibus competit universis. Quod nos ex dispositione Illustrissimi ac Reverendissimi Ordinarii, vel ejus in Spiritualibus Vicarii, pro Parocho et Spirituali Directore animarum nostrarum Reverendum D. N. nobis impetraverimus, eundemque ad nos Anno N. die N. Men. N. deduxerimus, et Contractum pro Christiano et Catholico Zelo, proque securiore Parochi permansione, servandum iverimus, infrascriptis sub Conditionibus. 1. mo. Quod nos supramemorati, Parochum nostrum a Turcarum impetitione, condensatione, molestiis omnino defendemus, et si casu quo Turcas cujuscunque status ad domum Parochi devertere contingeret, statim convenientes in unam, eo eibimus, Turca modo quo meliori fieri poterit inde educemus, neque eundem molestari aut infestari permittemus. Quodsi vero educere nullatenus possemus, esculenta et poculenta: úti carnes, panem, caseum, vinum, foenum, pabulum ac denique quaevis necessaria pro ipsis et pro illorum equis ad Parochiam illi administrare tenebimur. Casu vero quo praememoratus Parochus noster per similem Turcarum condensationem in bonis suis aliquid detrimenti pateretur, damnum illarum refendere erimus obligati: imo quiquid ab eodem, cujuscupnque praecminentiae Turca Vezerius, Bassa, Begus, Oda Bassa, Olay Begus, Zaim, Ipaia, Aga, Bestia, aut alter quispiam, tanquam Dominus Terrestris, sive mediante potentia, sive per fraudem, seu per rapinam, aut praetexta doni aut muneris, quocunque denique sub colore, aut titulo extorserint, id totum ad novissimum teruncium, nosmet persoluturos obligamus. Quod si vero, haec praemissa praestare nollemus, aut non curaremus, extunc damus et attribuimus eidem omnimodam potestatis facultatem, quatenus deillatis daminis, autoritate propria, ubicunque locorum omini meliori modo, abscissis cunctis juridicis remediis, sibi satisfactionem, ex bonis et rebus nostris mobilibus impendere possit ac valeat. 2-do. Quod si (Deus tamen avertat) ob sinistram aliquam deletionem, a Turcis modo aliquo caperetur, et incaptivaretur, eundem ex captivitate omnino eliberabimus, et si aliter fieri non poterit, pretio redimemus. 3-tio. Ad hoc quoque nos obligamus, et obstringimus, quod antequam Parochus ad nos venia, a Domino terrestri Turcico de segura futuris temporibus apud nos ejusdem permansione Literas porcurabimus, hac cum annexa conditione: Ut videlicet Parochus liberam de rebus suis mobilibus habeat testandi facultatem, ita, ut si Deo disponante moreretur, nihil plus exigere valeat Turca; quam quod sibi in Testamento legatum fuerit. (PONGRÁCZ, GY., *Informacio de Statu Episcopatus Vaciensis [...], Quid in Parochiarum adeptione, velresignatione observandum, Statum est*, Caput II. 3.pontja. 41-42.)

nem csupán egy papi gyűlést (*congregatit*) akart összehívni, hanem zsinatot.²⁴³ Pongrácz *Információjában* leírja, hogy egy darab szabad területe sem marad meg egyházmegyéjéből, így az esztergomi érsektől kért engedélyt, hogy találkozhasson papjaival. Az esztergomi érsek hozzájárult a gyűléshez. Mivel nem a Váci Egyházmegye területén került sor a tanácskozásra, éppen ezért csak gyűlésnek (*congregationak*) hirdeti meg a lelkipásztorok körében. Ha zsinatra hívta volna össze a váci püspök a papjait Garamszentbenedekre, akkor az esztergomi érsek joghatóságát sértette volna meg, hiszen minden megyéspüspöknek csakis a saját egyházmegyéjének területén volt joga elrendelni egyházmegyei zsinatot.²⁴⁴ Az előbbieken említett gyűlésre még részletesebben visszatérünk, mert a gyűlésen hozott határozatairól és a részt vevők névsoráról a mátraszőlősi *Historia Domusban* részletes leírást találunk.

1686-ban, a török kivonulása után *Balogh Miklós* (akkori váci főpásztor) püspök visszatérhet Vácra. A püspök tevékenysége a vár romjainak eltakarítására, az utcák és terek törmelékektől való megtisztítására terjed ki.²⁴⁵ A hívekkel és az egyházmegyével nem tudott foglalkozni, majd csak utódja, *Dvornikovits Mihály* püspök tud gondoskodni róluk.

1.5.2.3. **Dvornikovits²⁴⁶ Mihály püspök vizitációi**

A *Váci Püspöki és Káptalani Levéltár* II. vizitációs kötetében az 1697 és 1739 között végezett egyházlátogatási jegyzőkönyvek találhatóak.²⁴⁷ A kötet elején lelhető I. Lipót 1702-ben, és III. Károly király 1715-ben, 1718-ban, 1725-ben és 1730-ban végzett négy egyházlátogatási parancsa.²⁴⁸ Majd utánuk – a fent jelzett idő alatt - az egyházmegye meghatározott részeiben végrehajtott vizitációs jegyzőkönyvek következnek és a látogatásokat végző személyek. A vizitációt végzők a jegyzőkönyvekhez gyakran hozzácsatolták a plébánosok és tanítók működésére

²⁴³ MEZŐSI, A *váci egyházmegye a török hódoltság idején*, 29.

²⁴⁴ MEZŐSI, A *váci egyházmegye a török hódoltság idején*, 14-15.

²⁴⁵ CHOBOT, F., 599.

²⁴⁶ A váci püspök neve több formában szerepel: Duornikovich, Dvornikovits, Dvornikovics, Dvornikovicz, Dvornikovith, Dvornikovich, Turnyikovich, Tuornikovics. Ő maga is ingadozik neve írásában. Legtöbbször a Dvornikovits-ot írja. (Vö. LANCZ, K., *Dvornikovits Mihály váci püspök*, Kapisztrán Nyomda, Vác 1942. 1.)

²⁴⁷ Liber II. Vistationum Canoniarum 1697-1739 címet viseli. VPKL, *Vizitációs jegyzőkönyvek segédanyaga*, Vö. még: http://leveltar.vaciegyhazmegye.hu/puspoki_lista/9/Puspoki-egyhalzatogatasi-jegyzokonyvek.html

²⁴⁸ HOLL, B., *A váci püspöki egyházlátogatási jegyzőkönyvek protestáns vonatkozású bejegyzései a 18. században*, Sajtó alá rendezte: KOLTAI, A.-ZAVARA, E., METEM, Budapest, 2004, 9- 24. különösen 11-12.

vonatkozó szabályzatokat, és az egyházközségekben lelkipásztori szolgálatot végző világi vagy szerzetes papság, valamint a községi elöljáróság szerződéseit, a lelkészek pénzbeli és természetbeni járandóságait. A félbőr-kötéses kötet 550 számozott és az indexet tartalmazó számozatlan 6 oldalból áll.²⁴⁹

Dvornikovits Mihály püspök idejéből maradt ránk az első „rendes és igazi” vizitációs dokumentum, amelyet *terenyeyi Bendő István* váci plébános és általános helynök 1697-ben végzett *Dvornikovits* püspök megbízásából.²⁵⁰ Mivel ez az első „rendes, igazi” vizitáció a török idők után, ezért röviden kitérnénk a rövid tartalmára. Jelen vizitációt 17 számozott oldalon olvashatjuk. A számozás a 6. oldallal kezdődik és a 20/a oldallal zárul. Ez a rövid szöveganyag nem egy, hanem öt vagy hat kézírás nyomát viseli. Ebből három az, ami ténylegesen az egyházlátogatást rögzíti.²⁵¹ *Bendő* 42 plébániát látogatott meg,²⁵² mégis jelen jegyzőkönyvben 50 egyházközség adatai szerepelnek.²⁵³ Az első leírás a váci székesegyházról tudósít, majd ezt követően 36 egyházközség adatai következnek. A hátoldalára a harmadik írnok feljegyezte Boldogfalva, Egyházasdengeleg és Kisbágyon meglátogatását, majd a 19. és a 20. oldalon azon 7 település neve található, amelyek vizitációja meghiúsult. A jegyzőkönyv összeírása szerint a felmért települések közül 10 falunak volt saját plébánosa, akiket név szerint megemlíti; 10 licenciátust, fel nem szentelt kiségitőt,²⁵⁴ és 27 falut jelöl meg, mint filiát.²⁵⁵ A vizitálás a templom védőszentjére, állapotára, jövedelmére, a plébános és licenciátus nevére, anyagi helyzetére, a lakosság vallási

²⁴⁹ A jegyzőkönyvek természetesen eredetiek. A benne foglalt iratanyagok egyháztörténeti vontázásain kívül népesség- település- és művészettörténeti szempontból elsőrendű forrásanyagul szolgálnak. A kötet végén az egész kötetről tájékoztató: „*Index introsertorum decretorum, visitationeum et documentum*” található. (Vö. HOLL, B., *egyházlátogatási jegyzőkönyvek protestáns vonatkozású bejegyzései a 18. században*, 12.) Az index alapján könnyen megtalálhatók és tanulmányozhatók az eredeti jegyzőkönyvek.

²⁵⁰ *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 2. Váci Egyházmegye*, Szerk.: DÓKA, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 1997. 13.

²⁵¹ „*mint hamvából éledő Phoenix*”. *A Váci Egyházmegye történetének, a török megszállást követő negyedszázada, a Szatmári békéig (1711. ápr. 30.)*, [Váci Székesegyházi Kincstár és Egyházmegyei Gyűjtemény rendezésében, 2011. október 4-én és 5-én a Nagypréposti Palotában megtartott tudományos konferencia előadásai], SCHAFER, GY., *A Váci Egyházmegye 1697-es Canonica visitatio-ja*, Kucsák Könyvkötészet és Nyomda, Vác, 2012. 33-36.

²⁵² LANCZ, K., *Dvornikovits Mihály váci püspök*, 27.

²⁵³ A következő településre terjedt ki a vizitálás: Galgamácsa (Mátsa), Bag(h), (Galga)hévíz, Tura, (Vácszent)lászló, Valkó, Zsámbok, Dány, (Tápió)szecső, Uri, (Tápió)súly, Kóka, Kőkényes, Tó(t)almás, Nagykáta, Szentmártonkáta, Boldogfalva, Lőrinci, Heréd, (Zagyva)szántó, Kálló, Verseg(h), (Erdő)kürt, Erdőtarcsa (Tartsa), Jobbágyi, (Szarvas)gede, Palotás, Héhalom, Dengeleg(h), Bágyon(ka), Ecseg(h), Csécse, Buják, Bercel, Becske, Kövesd, (Nógrád)sáp, (Püspök)szilágy, Nógrád, Borsosberény, Tolmács, Horpács. Ezután a vizitációs út megszakadt. 7 település marad még ki. A látogatás sorrendjét követve írtuk le a települések neveit. (Vö. *Liber II. Visitorum Canonicarum 1997-1739*, 20/a oldalon található *Index locorum* felsorolása)

²⁵⁴ SCHAFER, GY., *A Váci Egyházmegye 1697-es Canonica visitatioja*, 34-35.

²⁵⁵ *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 2. Váci Egyházmegye*, 13.

megoszlására, a helység egyházkormányzati beosztására irányult. Ezen szempontok alapján készültek a látogatási jegyzőkönyvek.²⁵⁶ A vizitációkat *Berkes András* fejezte be, mivel időközben *Bendő István* elhunyt.²⁵⁷ Berkes munkásságának legfontosabb tere tehát a kánoni látogatások végzése volt. 1702-től és 1725-ig majdnem minden vizitációt ő végzett az egyházmegyében. *Dvornikovits* 1700. június 25-i keltezéssel - Berkes segítségével és I. Lipót császár engedélyével - visszaállítja a 150 éve megszűnt váci székeskáptalant. 1702-ben *Berkes András* mint a Váci Egyházmegye török idők utáni első nagyprépostja és az egyházmegye vikáriusaként végzi az egyházlátogatásokat. Ezekben a jegyzőkönyvekben már meglátszanak *Dvornikovits* püspök célkitűzései.²⁵⁸ *Berkes* már nemcsak a katolikus helyeket látogatta meg, hanem felkereste a protestáns lakosságú településeket is. Négy év alatt (1702-1706) összesen harmincnegyzet plébániát látogatott meg.²⁵⁹ A megyéspüspök helyettese által végzett vizitációja arra irányult, hogy a plébániák helyzetét felmérve, az igényeknek megfelelően újra tudja szervezni az egyházmegye lelki életét. A Rákóczi féle szabadságharc alatt a váci püspök *Berkesre* hagyta az egyházmegye irányítását. Ő maga pedig Győrbe költözött, ahol hamarosan meghalt. A következő tíz esztendőben gyakran váltották egymást a püspöki székben.²⁶⁰

1.5.2.4. Kollonich Zsigmond, Althann Frigyes Mihály és Althann Károly Mihály vizitációi

Dvornikovitsot galánthai gróf *Esterházy Imre* követte a váci püspöki székben, aki valószínűleg nem folytatta az előtte megkezdett vizitációkat. Ugyanis nem találunk arra utaló jeleket, hogy *Berkes* nagyprépost egyházlátogatást végzett volna az egyházmegye valamelyik plébániáján. A következő vizitáció 1711-1712-re esik, amelyet *Kollonich Zsigmond* váci püspök végez.²⁶¹ A következő nagy, átfogó

²⁵⁶LANCZ, K., *Dvornikovits Mihály váci püspök*, 27.

²⁵⁷CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára, II.*, 603.

²⁵⁸PALOS, F., *Az egyházmegye püspökei 1684 és 1711. között*, in „*mint hamvából éledő Phoenix*”. *A Váci Egyházmegye történetének, a török megszállást követő negyedszázada, a Szatmári békéig (1711. ápr. 30.)*, [Váci Székesegyházi Kincstár és Egyházmegyei Gyűjtemény rendezésében, 2011. október 4-én és 5-én a Nagypréposti Palotában megtartott tudományos konferencia előadásai], Kucsák Könyvkötészet és Nyomda, Vác, 2012. 28-29.

²⁵⁹LANCZ, K., *Dvornikovits Mihály váci püspök*, 70-77.

²⁶⁰*Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 2. Váci Egyházmegye*, 14.

²⁶¹*Kollonich Zsigmondot* nagybátyja II. Rákóczi Ferencsel neveltette együtt. 1676. május 30-án született. Gimnáziumi tanulmányait a neuhausi jezsuitáknál végezte Rákóczival együtt. 16 éves korában esztergomi papnövendék lett, és nagybátyja Rómába küldte tanulni a Germanicum-Hungaricumba. Filozófiai és teológiai doktorátus szerzett, majd nagybátyja 1699-ben, Bécsben pappá szentelte. A király győri kanonokká és pápóci préposttá nevezte ki, majd címzetes püspök, királyi tanácsos, esztergomi kanonok, tapolcai apát és sasvári főesperes lett. 1708. dec. 1-jén kapta meg a

látogatás 1715-1716-os évekre tehető, amely a *Lieber Visitationum II.* kötetében a 175-388. lapjain található. Ekkor 86 helységet látogatnak meg. Verőcén kezdik és Nógrád, Pest és Csongrád megyében vizitálnak.²⁶² A Kollonits-féle jegyzőkönyvek a *Liber Visitationum III.* kötetében is fellelhetők, melyek 139. oldalra ölnék fel.²⁶³ A III. kötet három jegyzőkönyvet foglal magában. A jegyzőkönyvek egykorú számozása mellett ma modern, fekete ceruzás számozást is találunk. Az egész kötet így 465 oldalból áll. Az újonnan megjelent különböző tanulmányok ezen számozást követik és idézik az adott szövegrészeket.²⁶⁴

A III. kötet második szövegrésze már *gróf Althann Frigyes Mihály*²⁶⁵ (1718-1734) bíboros, váci püspöknek az egyházlátogatását előkészítő irataival és III. Károly rendeletével kezdődik. Majd ezt a váci székesegyház és székeskáptalan, valamint 25 egyházközség vizitációja követi, néhány papi és tanítói illetmény megállapítás közbeiktatásával. Ezt a látogatást 1718 szeptemberében kezdte meg. A jegyzőkönyv összesen 158 számozott oldalából áll az indexoldalt is beleszámítva.²⁶⁶ Az 1714. árpilis 28-i királyi rendelet értelmében: Alsónémediben, Hartyánban, Mogyoródon, Szadán, Szentmártonkátán, Verese gyházán és Üllön visszafoglalta a protestánsoktól a korábbi katolikus templomokat. Ezeken a helyen végeztek vizitációt.²⁶⁷ A püspök három nagy egyházlátogatást végzett. 1725. nov. 29. és 1727. dec. 13. között kezdte meg *Berkes András* helynök, váci segédpüspök Pest, Külsőszolnok és Condrád megyékben, majd *Árbay János* nagyprépost újabb 42

váci püspöki kinevezést. (CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára, II.*, 608.; Lásd még KOLLÁNYI, *Esztergomi kanonokok*, 319.)

²⁶² HOLL, B., *A váci püspöki egyházlátogatási jegyzőkönyvek protestáns vonatkozású bejegyzései a 18. században*, Sajtó alá rendezte: KOLTAI, A., - ZAVARA, E., METEM, Budapest, 2004. 12-13.

²⁶³ *Liber Visitationum III.*, Váci Püspöki és Káptalani Levéltár. Vö. http://leveltar.vaciegyszazad.hu/puspoki_lista/9/Puspoki-egyhajlatogatasijegyzokonyvek.html

²⁶⁴ VPKL, *Vizitációs jegyzőkönyveinek segédanyaga*, Vö. http://leveltar.vaciegyszazad.hu/puspoki_lista/9/Puspoki-egyhajlatogatasi-jegyzokonyvek.html

²⁶⁵ Gróf Althann Mihály Frigyes Glatzban, a mai Csehországban 1682. júl. 20-án látta meg a napvilágot. Gimnáziumi befejezve filozófiai és teológiai tanulmányait Rómában kezdte meg a jezsuitáknál. Itt teológiából szerzett doktori fokozatot. 1714-ben a *Rota Romana* auditorának, ülnökének nevezik ki. 1718-ban lesz Vác város püspöke. III. Károly király római követévé, majd nápolyi alkirályvá nevezte ki. Távolléte idején Berkes András vezette az egyházmegyét. 1729. márc. 29-én *Berkes* halála után visszatér Vácra. A király 1731-ben az 1681. évi törvényre hivatkozva intézkedett, ami ellen nemcsak a protestánsok tiltakoztak, hanem püspök is, sőt a pához is föllebbezett. A király ezért kolostorba akarta száműzni, s a király csak a nuncius közbenjárására tekintett el ettől. Bécsben sem volt hajlandó megjelenni többszöri figyelmeztetés ellenére. A király lefoglaltatta a püspökség javadalmát. 1732-ben megengesztelődött. Kormányzása idején a plébániák számát 34-ről 59-re növelte, valamint szemináriumot nyitott. Vö. www.lexikon.katolikus.hu/A/Althann.html

²⁶⁶ VPKL, *Vizitációs jegyzőkönyvek segédanyag*, Vö. http://leveltar.vaciegyszazad.hu/puspoki_lista/9/Puspoki-egyhajlatogatasi-jegyzokonyvek.html

²⁶⁷ Magyar Katolikus Lexikon, vö. www.lexikon.katolikus.hu/A/Althann.html, lásd még HOLL, B., *A váci püspöki egyházlátogatások i.m.*, 13.

helységet látogatott meg, mely kánoni vizitációt később maga a bíboros fejezett be Nápolyból visszatérve a váci székeskáptalan, valamint a plébánia vizitációjával bezárólag.²⁶⁸ A kötetrészt oldalai a bekötések a mai sorrendet követve helyezték el. A látogatás szövege a 89-136. oldalalakon kezdődik, de ezt megszakítja a székesegyházi és káptalani vizitáció, amelyet a Nápolyból visszatérő főpásztor maga végzett. Ez a 137-157. lapokon olvasható, majd a *Berkes-* és az *Arbay-féle* vizitációk következnek.²⁶⁹ 1726. október 15-én *Grassi József Emőd* jeruzsálemi lovag *Althann* püspök megbízó levelével együtt Rómába egy *ad liminaris* jelentést küldött, amely kitűnően leírja az egyházmegye állapotát. Az egyházmegye kétharmada protestáns felekezetű, 116 katolikus templomban 53 plébános és adminisztrátor szolgál. 42 ezer gyónást számoltak össze az iskolásokat is beleszámítva. A lelkipásztorok munkáját az egyházmegye szerzetesei segítik. Ferencesek vannak Vácon, Pesten, Szolnokon, Kecskeméten, és Szegeden, domonkosok Vácon és Pesten, piaristák Vácon, Pesten és Kecskeméten, pálosok, szerviták Pesten és premontreiek Jánoshidán. A papság képzése továbbra is folytatódik a *Kollonich* püspök által alapított szemináriumban, amelyet *Althann* püspök azzal gazdagított, hogy a trentói szellemnek megfelelően a papi hagyatékok egy részét a szeminárium részére lefoglalta.²⁷⁰ A III. kötet úgyszintén népesség-, település- és műtörténeti szempontból is kiemelkedő forrásanyag, különösen utóbbi vonatkozásban, a váci székesegyház érintő jegyzőkönyvi rész. Ez a kötet másolati példány, minden szövegegységet önálló mutatóval látták el.²⁷¹ Az 1733-ban készült jegyzőkönyvek nem vehető szoros értelemben véve vizitációs jegyzőkönyveknek, mivel ezek *ad limina* látogatásra készültek.²⁷² *Grassi Emőd József* volt az, aki *Althann* püspök *Visitatio ad limina* kötelezettségét teljesítette.²⁷³ A magyarországi protestantizmus régóta tartó és a

²⁶⁸ KARCSU, A. A., *Vác város története*, Serédy G. Könyvnyomdája, Vác, 1880. NAGY, J. GY. – KLEKNER, T., *A két Althann váci püspök 1718-1756*, Kapisztrán Nyomda, Vác 1941. 50. . HOLL, B., *A váci püspöki egyházlátogatási jegyzőkönyvek protestáns vonatkozású bejegyzései a 18. században*, 13.

²⁶⁹ A Berkes András által végzett vizitáció az eredeti számozás szerint az 1-81. oldalig, a 89-136. oldalakon pedig Arbay-féle vizitációk vannak. VPKL, *Vizitációs jegyzőkönyvek segédanyag*, http://leveltar.vaciegyszegyhazmegye.hu/puspoki_lista/9/Puspoki-egyhazlatogatasi-jegyzokonyvek.html

²⁷⁰ NAGY, J. GY. – KLEKNER, T., *A két Althann váci püspök 1718-1756*, 51.

²⁷¹ VPKL, *Vizitációs jegyzőkönyvek segédanya*, http://leveltar.vaciegyszegyhazmegye.hu/puspoki_lista-9/Puspoki-egyhazlatogatasi-jegyzokonyvek.html

²⁷² 1585-ben V. Sixtus *Romanus Pontifex* kezdetű rendelkezése értelmében a püspökök 3-10 évente Rómába menjenek el és tegyék tiszteletüket a pápánál, és Szent Péter és Pál apostolok sírjánál. Ekkor be kellett számolniuk az egyházmegyéjük állapotáról a pápának. Ha törvényesen akadályoztatva voltak, akkor ebben az esetben helyettesét is elküldhette Rómába. (*Magyar Katolikus Lexikon*, <http://lexikon.katolikus.hu/A/ad%20limina%20%C3%A1%20togat%C3%A1s.html>)

²⁷³ Az eredeti jelentéseket az V. vizitációs kötetben találhatók.

pragmatica sanctio óta égetővé vált rendezetlensége végérvényes szabályzását az 1731. március 21-én a *Carolina Resolutio*ban kapta meg. A határozat III. Károly király nevéhez fűződik. Jelen határozat nagy elégedetlenséget váltott ki mind Althann bíboros, mind pedig a magyar nemesség körében. A váci főpásztor és III. Károly király közti konfliktus alapját ez a dokumentum eredményezte. A váci főpásztor a határozat 5. pontjával nem értett egyet, amely szerint a Katolikus Egyház bírósága bizonyos házassági esetekben protestáns elvek szerint ítélnék. Ezt teljes joggal összeegyeztethetetlennek érezte az egyházas szellemmel.²⁷⁴ A világi vezetők és a bíboros nézeteltérése, ill. a küzdelem egészen a váci főpásztor 1734. évi haláláig eltartott.

A következő vizitációk gróf Althann Mihály Károly²⁷⁵ idejében történtek, aki egyébként unokaöccse volt az előző főpásztornak. Az új püspök méltónak bizonyult elődje bizalmára, ugyanis kitörölhetetlen nyomot hagyott az egyházmegye életében. Ő volt az első püspök - a török háborúk óta -, aki Vácon lakott és élt. Püspöksége alatt a plébániák száma kétszeresére nőtt.²⁷⁶ Az egyházmegye utolsó általános vizitációját 1744-1746 között személyesen a főpásztor végezte.²⁷⁷ Egyénisége megnyerő, modora barátságos volt, ennek köszönhetően sehol sem volt kellemetlensége, még a protestáns felekezeteknél sem. A vizitáció tartalmát kimerítően közölte a Szentszékkal. A következő általános vizitációt 1754-ben kezdte előkészíteni, amelyet 1755-re tervezett, már nem tudta személyesen elvégezni, mert megbetegedett. A feladatra helynökét, Damiani Jánost jelöli ki, viszont a vizitációra így sem került sor.²⁷⁸ Az 1744 és 1746 között készült egyházlátogatási jegyzőkönyvek és a hozzájuk tartozó dokumentumok a IV. és az V. kötetben találhatóak. A IV. kötet összesen 649 számozott oldalából áll - beleszámítva a 12

²⁷⁴ NAGY, J. GY. – KLEKNER, T., *A két Althann váci püspök 1718-1756*, 66-76. HOLL, B., *A váci püspöki egyházlátogatási jegyzőkönyvek protestáns vonatkozású bejegyzései a 18. században*, 15.

²⁷⁵ Gróf Althann Károly Mihály Csehországban, Glatzban született 1702-ben. A nemesi akadémián mindkét jog, és a Gregoriánán a teológiai doktora lett. Fölszentelése után boroszlói kanonok, St. Gallen-i apát, pápai prelátus és trónálló. 1728. szept. 20-1735. dec. 2. között Bari c. érseke, Apulia primása és a jeruzsálemi lovagrend tagja. 1734. dec. 20-án nevezik ki váci megyéspüspökké. 1740-es pestis idején a nép atyja volt. 1744-46 között vizitálta az egyházmegyét, több plébániát alapított. Jelentősen hozzájárult Vác népének jólétéhez. A kecskeméti református iskola rektorát megtérítette, majd pappá szentelte. Bécsben, 1756. jún. 6-án hunyt el. *Magyar Katolikus Lexikon*, art. Althann, <http://lexikon.katolikus.hu/A/Althann.html>. CHOBOT, F., *A Váci Egyházmegye névtára, II.*, 620-624. NAGY, J. GY. – KLEKNER, T., *A két Althann váci püspök 1718-1756*, 81-118.

²⁷⁶ *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 2. Váci Egyházmegye*, 14-15.

²⁷⁷ VANYÓ, T. A., *Püspöki jelentések a Magyar Szent Korona országainak egyházmegyéiről 1600-1850*, Magyar Tudományos Akadémia, Pannonhalma, 1933. 264.

²⁷⁸ NAGY, J. GY. – KLEKNER, T., *A két Althann váci püspök 1718-1756*, 100-107. HOLL, B., *A váci püspöki egyházlátogatási jegyzőkönyvek protestáns vonatkozású bejegyzései a 18. században*, 17.

oldalal indexeket -, egykorú félbörkötéses, másolati, tisztázott példány. A kötet elején a vizitáció ünnepélyes megnyitásának leírása, a király és a püspök rendeletei találhatóak, amelyekben meghatározza a vizitáció célját, lebonyolításának módját és a teendőket. Ez után található meg a váci káptalan, a szeminárium, a székesegyház, a vallásos egyesületek, a kápolnák, a felosztott régi váci plébánia és a váci iskola vizitációi. Mindez a 153. oldalig tart. Ezt követi még az anyaegyházak és filiák leírása egészen a 613. oldalig bezárólag.²⁷⁹ Az V. vizitációs kötetet információs jellegű kötetnek számít. A vizitációk menetének kördülékenységét - ahogyan azt már korábban is láthattuk -, a vizitáció kérdéspontjainak könyv formájában való kibocsátásával segítették elő.²⁸⁰ Ilyen kérdéssorral találkozunk jelen kötet lapjain. *Althann Mihály Károly* püspök 1754-ben a vizitációt előkészítő üléseken húsz kérdőpontot fogalmazott meg.²⁸¹ A püspök először megküldte a plébánosoknak az általa összeállított kérdéssort, majd utána személyesen is felkereste az adott plébániai közösséget, hogy informálódjon a helyi közösség életéről és helyzetéről. Jelen kérdéseket a Váci Egyházmegye vizitációs gyűjteménye szerint három csoportba osztályozva küldték meg a plébániákra a felelős lelképászoroknak. Az első csoportba tartoztak (*visitatio localis*) a templomra, kápolnára, a hívek vallás szerinti megoszlására, a vallásos céhekre, társulatokra és a nyilvános bűnösökre vonatkozó kérdések. A második csoportba (*visitatio realis*) az anyagi javakat érintő kérdések voltak. Ezek a következőkre irányultak: a templom és plébános jövedelemre, az egyházközség ingatlanjaira, ereklyékre, misealapítványokra, a templomi felszerelés leltárára, a vallásos társulatok vagyonára és az esetleges világiak által bitorolt vagyonra. A harmadik csoportban (*visitatio personalis*) a plébános személyéről kér

²⁷⁹ Az utolsó oldalon *accomodatiokat* és *conventiokat* találunk, melyek a plébánosok természetbeli és pénzbeli juttatásait rögzítik. Legvégül Eszterházy Károly püspök okirata található, mely a Grassakovich Antal által alapított soroksári plébánia helyzetét rendezi. VPKL, *Vizitációs jegyzőkönyvek segédanyaga*, Lásd: http://leveltar.vaciegyhazmegye.hu/puspoki_lista/9/Puspoki-egyhazlatogatasi-jegyzokonyvek.html.

²⁸⁰ BEAL, P. J., *The apostolic visitation of a diocese*, 350-355.

²⁸¹ Eredetileg a püspök huszonnyolc pontba szerette volna felvázolni a vizitáció főbb területeit. A válaszok azonban húsz pontból állnak. A tárgyaik röviden a következők voltak: 1. De ecclesiae situ, titulo, descriptio ecclesiae. 2. Bona et privilegia. 3. Altaria. 4. Filiales. 5. Distantia filialium a matre. 6. Altaria filialium. 7. Sacella aut capellae. 8. Caemeterium catholicorum et acatholicorum. 9. Scholae. 10. Eremitorium. 11. Eremitae. 12. Lingua populi. 13. Numerus catholicorum. 14. Numerus acatholicorum. 15. De parochia. 16. De aetate atque servitio ejusdem in Diaecesi. 17. Parochus cujus linguae gnarus. 18. Proventus parochi. 19. De celebratione missae. 20. De confraternitatibus. (HOLL, B., *A váci püspöki egyházlátogatási jegyzőkönyvek*, 17.)

jelentést. Ezen kívül még a plébániai és magánkönyvtárak jegyzékét, majd legvégül külön a filiákról tárgyalnak.²⁸²

1.5.2.5. Migazzi Kristóf Antal, Forgách Pál, Esterházy Károly és Splényi Ferenc vizitációi

Az V. vizitációs kötet 1261 számozott lapból áll, amelyhez egy számozatlan index is tartozik. A kötet az 1733 és 1773 közötti esztendőök vizitációt foglalja magában, amelyeket *Althann Frigyes Mihály*, *Althann Károly Mihály*, *Migazzi Kristóf*, *Forgách Pál*, *Esterházy Károly* idejéből származnak. Mária Terézia 1744. és 1766. évi, eredeti *mandatum visitoriuma* ékesíti a kötet elejét, valamint *Althann Mihály Károly* püspök 1744-es határozata a vizitáció végrehajtásáról. Ezután jönnek az információs iratok, a váci plébánia, káptalan, szeminárium vizitációs jegyzőkönyvei, majd a plébánosok javadalmazási szabályzatai és az előbb említett kérdőpontok. A 490. oldaltól következnek az egyes egyházközségek és filiáik látogatási jegyzőkönyvei.²⁸³

A VI. kötetben az 1761-es, 1767-es, 1772-es és az 1773-as vizitációk találhatók. A kötet első részében *Esterházy Károly váci megyéspüspök* által 1761-ben a csongrádi főesperességben²⁸⁴ végzett vizsgálati anyaga szerepel 70 számozott lapon. Utasítással kezdődik, amely a vizitációval egybekötött bémálásra vonatkozik. A másik utasítás a plébánosokhoz szól. Azokat a pontokat foglalja magában, amelyeket a vizitálás érinteni fog, így könnyebben előkészülhettek rá a helyi lelkipásztorok. A vizsgálat végén Kiskunfélegyházán gyűltek össze a kerületi papi gyűlésre. Ezen az összefogvetelen összefoglalták a tapasztalataikat. Határozott céljuk az volt, hogy a katolicizmust megerősítsék a protestantizmussal szemben. A püspök erről állandó tájékoztatást kívánt, valamint elrendelte, hogy a papság minden negyedévben kerületenkénti (esperesi) papi gyűléseket tartson, és ezeken a találkozókön tárgyalják meg a lelkipásztori munka területén felmerülő kérdéseket. A megyéspüspök a látogatásoknál tapasztalt egyházi felszerelések hiányának pótlására is felhívta a

²⁸² HOLL, B., *A váci püspöki egyházlátogatási jegyzőkönyvek*, 16.

²⁸³ Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, *Vizitációs jegyzőkönyvek segédanya*, http://leveltar.-vaciegyhazmegye.hu/puspoki_lista/9/Puspoki-egyhazi-latogatasi-jegyzokonyvek.html

²⁸⁴ *Esterházy Károly* 1759.nov. 6-tól váci megyéspüspök 1762. június 12-én foglalta el az egri érseki széket. Migazzi Kristóf 1757 és 1761 között csak a bécsi egyházmegyét irányította. Ezidő alatt két váci megyéspüspök vezette a egyházmegyénket: *gr. Forgách Pál* és *Esterházy Károly* személyében. *Magyar Katolikus Lexikon*, vö.: <http://lexikon.katolikus.hu/E/Esterh%C3%A1zy.html>. COBOT, F., *A Váci Egyházmegye névtára*, II, 637.

papság figyelmét.²⁸⁵ A VII. kötetben találjuk meg az Esterházy-féle vizitációk „tisztázott” jegyzőkönyveit, amelyek tulajdonképpen másolati példányok. Valószínűleg az eredeti jegyzőkönyvek többnyire a plébániákon maradtak, a másolataikat pedig a plébániák küldhették meg a püspöki hivatalnak, vagy pedig maga a vizitátor vitte el azokat Vácra, és ezeket a dokumentumokat a vizitációk időrendi sorrendjét követve fűzték be. A kötet elején 16 számozott oldalon olvashatjuk a látogatás menetrendjének a leírását, a kérdőpontokat és a bérmlásra vonatkozó utasításokat. A 480. oldalától találjuk meg esperesi kerületekre lebontva a plébániai vizitációkat. Ezt a kötet *Migazzi Kristóf Antal* (1753-1762) bíboros²⁸⁶ adminisztrátorsága idején készült. A kötet két indexet tartalmaz: az egyik az egyházközségek nevei alapján rendezett jegyzékből, a másik egy betűrendes mutatóból áll.²⁸⁷

A következő jelentősebb és nagyobb egyházlátogatást 1767-1779 között végezték.²⁸⁸ A VI. vizitációs kötet második szövegegységében *Migazzi* által végzett egyházlátogatás található, amelyet 1767. október 10-27. közötti időszakban végeztek. A vizitációt *Salbeck Károly* c. püspökkel vitte végbe, 113 számozott lapon olvashatók e kötetben. A következő egyházlátogatások is az ő nevéhez fűződnek, amely 1772. május 28-tól június 3-ig tartott. Ezt is a VI. kötetben 33 számozott oldalon tanulmányozhatjuk. Ebben a kötetben található még a hatvani esperesi kerület vizitációja is. *Migazzi* bíboros az idejét többnyire Bécsben töltötte, ezért bízta meg a segédpüspökeit az egyházmegye látogatásával, amelyről az 1785. május 27-ei

²⁸⁵ VANYÓ, T. A., *Püspöki jelentések a Magyar Szent Korona országainak egyházmegyéiről 1600-1850*, 265. HOLL, B., *A váci püspöki egyházlátogatási jegyzőkönyvek*, 17.

²⁸⁶ *Gróf Migazzi Kristóf Antal* Trentóban 1714. okt. 14. született. Teológiai tanulmányait a Collegium Germanicum-Hungaricumban végezte. Papszentelése utána trienti, brixeni és alamóci kanonokká, valamint borghettói és valsuganai apátság perjelévé nevezik ki. 1745-től a *Rota Romana* auditora. Mária Terézia IV. Ferdinándhoz küldte Spanyolországba követként. *D'Altsac* bíboros segédpüspökévé szentelte mint karthágói c. érseket. 1756-tól *Althann M. Károly* váci püspök kérte segédpüspökéül, ezért Bécsbe ment. 1756. júl. 19-től váci megyéspüspök, majd 1757 szeptemberében bécsi érsekké nevezték ki. *Mária Terézia Eszterházy Károlynak* az egri püspökségre való áthelyezésével megüresedett váci püspökség örökös adminisztrátorává nevezte ki *Migazsit*. Újjátervezte a váci székesegyházat. Városépítő tevékenységének híre *Mária Teréziáig* eljutott, amelynek hatására a királyi fenség ellátogatott Vácra. *II. József* rendeletének köszönhetően - aki szerint a főpapok csak egy javadalmat birtokolhatnak - visszatért Bécsbe. 1803-ban a váci Szt. István dómban helyezték örök nyugalomra. *Magyar Katolikus Lexikon*, vö. <http://lexikon.katolikus.hu/M/Migazzi.html>. LAJTOS, J., *Gróf Migazzi Kristóf Antal váci püspöksége*, (VÁCEGYHÁZMEGYE MÚLTJÁBÓL, III.), Budapest, 1942. 5-18. 101-104.

²⁸⁷ Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, *Vizitációs jegyzőkönyvek segédanya*, http://leveltar.-vaciegyhazmegye.hu/puspoki_lista/9/Puspoki-egyhazlatogatasi-jegyzokonyvek.html

²⁸⁸ *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa*, 2. *Váci Egyházmegye*, 15.

ad limina-jelentésében ad számot.²⁸⁹ 1773-ban folytatta az egyházlátogatásokat a váci segédpüspök. Az 1777. július 2-től 1779. július 28-ig terjedő időszakban *Esterházy Pál* nagyprépost végezte a látogatásokat. Az 1781 és 1785 közötti vizitát *Zerdahelyi Gábor* váci segédpüspök, vicarius generalis végezte, amelyet a VIII. kötetben olvashatjuk.²⁹⁰ Az egyházlátogatás kérdéseit illetően azt láthatjuk, hogy fokozatosan bővülnek. *Zerdahelyi* püspök vizitációinál újabb kérdőpontok szerepelnek, amely azt a tényt bizonyítják, hogy a püspök részletes áttekintést kívánt az egyházmegye állapotáról és fejlődéséről. A kérdések kiterjednek a szent ereklyékre, a temetőkre, kápolnákra, szerzetesekre, a görög szertartásúakra, a másvallásúakra, a templomszolgákra stb.²⁹¹

1.5.2.6. Kámánházy László Mihály és Nádasdy Ferenc

1810 és 1815 között *Kámánházy László Mihály*²⁹² váci megyéspüspök által végzett vizitáció csak röviden nézi végig a helységeket. 1810-ben 58 községet, majd 1815-ben a kötetben található index alapján 51 helységet látogatott meg. Ezeket a IX. kötetben találhatjuk meg, amely „tisztázott” dokumentum.²⁹³

A Váci Egyházmegye utolsó és talán az egyik legjelentősebb vizitációja *Nádasdy Ferenc* püspök idejéből maradt ránk, amelyet 1828 és 1841 között végeztek el. Ez a látogatás minden esperesi kerületre kiterjedt. Összeírták részletesen a plébániák és a filiák adományainak eredetét. A korábbi vizitációkkal ellentétben részletesen tárgyalták a lakosság lélekszámát, felekezeti megoszlását, a tanulók számát, leltárakat, szerződéseket stb.²⁹⁴ Jelen látogatások a IX. vizitációs kötetben találhatóak. Végül már csak egy paksamétát találunk a Váci Püspöki és Káptalani

²⁸⁹ LAJTOS, J., *Gróf Migazzi Kristóf Antal váci püspöksége*, 36. VANYÓ, T. A., *Püspöki jelentések*, 269. HOLL, B., *A váci egyházmegye*, 20.

²⁹⁰ COBOT, F., *A váci egyházmegye*, 630. Az 28 oldalon közlik az előkészítő okiratokat, a részletes kérdőpontokat. A plébániák és filiák vizitációs jegyzőkönyvei a 29-1141. oldalig bezárólag található VIII. kötetben. A végén 6 oldalas index olvasható. Másolati, ún. „tisztázott” példány, amelyet *Kajtar Miklós* püspöki titkár szerkesztett egybe. Félbőr kötésbe kötött kötet. Vö. Váci Püspöki és Kápt. L., *Vizitációs jegyzőkönyvek segédanya*, Vö. http://leveltar.vaciegyhazmegye.hu/puspoki_lista/9/Puspoki-egyhazlatogatasi-jegyzokonyvek.html

²⁹¹ LAJTOS, J., *Gróf Migazzi Kristóf Antal váci püspöksége*, 37.

²⁹² *Kámánházy László Mihály* Zsolnán 1753. máj. 8-án született. A gimnáziumot Nyitrán, a teológiai tanulmányait Nagyszombatban végezte. 1775-ben áldozópappá, majd Esztergomban 1808. aug. 23-án püspökké szentelik. A székesegyházi főesperességen kívül létrehozta a pesti és csongrádi főesperességet. 13 alesperesi területre osztotta az egyházmegyéjét. Vácon hunyt el 1817. febr. 4-én. (Vö. art. *Kámánházy László Mihály*, in *Magyar Katolikus Lexikon*, Vö. <http://lexikon.katolikus.hu/K/K%C3%A1m%C3%A1nh%C3%A1zy.html>)

²⁹³ *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa*, 2. *Váci Egyházmegye*, 16.

²⁹⁴ *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa*, 2. *Váci Egyházmegye*, 16.

Levéltár iratai között, amely *Schuster Konstantin* 1887-1892-ig végzett vizitációs okmányait tartalmazza magában.

Ezenkívül még léteznek ún. esperesi vizitációk is, amelyek jóval kisebb kérdéskört tárgyalnak a püspöki látogatásokhoz képest. Az 1733-tól 1803-ig terjedő időszakot ölelik fel. Ezekben a dokumentumokban a kerület szervezeti változásait, a templom, a plébánia és az iskolaépület felújításának indítványozását, a papok, ill. a tanítók jövedelmét lehet nyomon követni.²⁹⁵

1.5.3. A kegyúri jog és a *visitatio canonica*

Hazánkban a kegyúri jog a nyugati germán államoktól eltérő módon fejlődött.²⁹⁶ Hazánk, amikor a keresztény államok sorába lépett, a germán országokban már kifejődve találjuk a hűbérrendszert, amelynek egyik igen jelentékeny faktora a földesúri intézmény volt. Ott az egyháztól és a királytól egyaránt független földesúr ura, korlátlan parancsolója és tulajdonosa volt mindannak - a személyeknek, dolgoknak és intézményeknek egyaránt -, amik az ő *dominiumán* léteztek. Így szinte korlátlan ura volt az általa kinevezett lelkészeknek és az általa épített templomoknak is, amikből később a plébániai közösségek kialakultak. Erre tekintettel tehát nyugaton a kegyurasági viszony tisztán magánjogi alapokon nyugodott. Hazánkban viszont egészen más volt a helyzet.²⁹⁷ Ismeretes számunkra, hogy *Szent István* királyunk az ország lakosait nemcsak keresztény hitre térítette át, hanem püspökségeket és apátságokat is alapított, és ezeket gazdag adományokkal, jelentős földbirtokkal látta el. Mindennek fejében *II. Szilveszter* pápa *Szent István* királyt széles egyházi jogosítványokkal ruházta fel, amelyek közé tartozott új plébániák és püspökségek alapításának, a püspökök kinevezésének, a szerzetesek ellenőrzésének, az egyházi vagyon feletti felügyeletnek stb. joga, szóval

²⁹⁵ *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 2. Váci Egyházmegye, 17-18.* Az esperesi vizitációkra részleteiben jelen dolgozatban nem szeretnénk kitérni, mivel elsősorban a püspöki vizitációkat vizsgáljuk.

²⁹⁶ A kegyúri jog története a korai középkorra vezethető vissza. Először *Pelagius* pápa engedte meg 557-ben, hogy az egyházi szervezetet alapító világiak kijelöljék a saját papjukat. *Jusztinián* császár úgy rendelkezett, hogy az alapító és javadalmazó alkalmas személyt ajánlhat a püspöknek a pappászentelésre és ezt a jogot még az örökösökre is kiterjesztette. *Mihalovics Endre* szerint a 649. évi chaloni zsinat nem volt jelentős, mert intézkedései a házi lelkészekre vonatkoznak, így a kegyúri jogra nem alkalmazhatók. Viszont jelentősnek bizonyult a IV. és IX. Toledói Zsinat, amelyek értelmében a kegyúrnak joga és kötelessége felügyelni az egyház javainak kezelését. MIHALOVICS, E., *A kegyúri jog. A budapesti Kir. Tud. Egyetem Hittanári kara által a Horváth-féle díjjal jutalmazott pályamű*, Huszár István Könyvnyomdája, Nyitra, 1897. 223. VÖLGYESI, L., *Városi kegyúri jogok az újkori Magyarországon*, in *Iustum Aequum Salutare* 6 (2010) 125-129.

²⁹⁷ FRAKNÓI, V., *A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig. Történelmi tanulmányok*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1895. 9-10.

mindaz, amit a királyi főkegyúri jog néven ismerünk.²⁹⁸ A földek adományozását egyedül a király tehetette meg, mivel az akkori államszervezet szerint az egyéni vagy nemzetiségi tulajdonban nem lévő földek a főkegyúr, azaz a király tulajdonában voltak. Ezért a királyt az összes plébánia fölötti közvetlen kegyúrként tartották számon. A 12-13. században nálunk is elkezdték átvenni a germán hűbéri elveket, a földesurak hatalma meggyengült, és a pápai hatalom jelentős mértékben megerősödött, és a kegyúri intézmény kezdett kánonjogi elemekkel bővülni.²⁹⁹ Azt is látni kell, hogy a királynak az egyházak fölött gyakorolt főkegyúri jogát nem tudták csorbítani a földesurak hatalmi pozíciói, mert még nem tudtak olyan fokra eljutni. A 11-12. században magánkegyuraságokról nem is tudunk beszélni, hiszen eredeti szerzőmódon nem is keletkezhetek, csak királyi adományozás útján. Tehát hosszú ideig hazánkban a magánkegyúri jog forrása a királyi főkegyúri jog volt. Ez azt is jelentette egyúttal, hogy a király a magyarországi egyházaknak a király az egyetemes kegyura. Ez közjogi viszonyt jelentett a király és a kegyurak, valamint a király és az egyházak között, amely a király közjogi hatalmán nyugszik.³⁰⁰

A későbbi korokban többfajta visszaéléssel is találkozhatunk. Így pl. a nagyobb hatalmú főurak a király vagy a földesurak kegyúri jogait bitorolták, amely gyakran egyházi birtokok eltulajdonításával is párosult.³⁰¹ Olyan esetekkel is szembetalálta magát az Egyház, amikor is a protestantizmus elterjedésekor a protestáns földesurak gyakorolták a kegyúri jogokat.³⁰² Végül pedig számtalan esetben előfordult, hogy a kegyurak az Egyház irányában elmulasztották teljesíteni a kötelezettségeiket.³⁰³ Magyarországon a fenti konfliktusok elbírálásában a főkegyúr, maga a király járt el, vagy pedig a király egyházi és világi egyénekből állított fel bíróságot az ügy kivizsgálására. Ezt később állandóan kijelölt egyéb szervek által gyakorolta, amely szervek a bírói tisztet magától a királytól nyerték el. Ezt a gyakorlatot később tételes törvények is szentesítették. 1773-ik évi királyi rendelet a megyei hatóságokra bízta, majd 1848. évi III. törvénycikk 3. és 6. §-ai értelmében „a *Őfelsége végrehajtói*

²⁹⁸ KARÁCSONY, J., *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig*, (TUDOMÁNYTÁR, XIV.), Könyvértékesítő Vállalat, Budapest, 1985. 9.

²⁹⁹ MIHALOVICS, E., *A kegyúri jog különös tekintettel hazánkra*. 13-16.

³⁰⁰ STEINEKER, I., *A kegyúri jog és a canonica visitatio*, Pallas Részvénytársaság Nyomdája, Budapest, 1914. 490.

³⁰¹ MIHALOVICS, E., *A kegyúri jog különös tekintettel hazánkra*, 223-224. CSIZMADIA, A., *Feudális jogintézmények továbbélése a Horthy-korszakban. A kegyúr jogtörténetéhez*, (Szerk.: A pécsi Állam-és Jogtudományi Kar Tudományos Bizottsága), Tankönyvkiadó, Budapest, 1961. 8.

³⁰² STEINEKER, I., *A kegyúri jog és a canonica visitatio*, 488.

³⁰³ ASCHENBRIER, A., *A katolikus egyház autonómiájáról Magyarországon*, Pfeifer Ferdinánd Bizománya, 1893. 45.

hatalmat a felelős minisztériuma által gyakorolja.”³⁰⁴ A kánonjog szerint a kegyúri perekben való ítélezés az egyházi bíróságok hatáskörébe tartozik, amely a fentiek alapján nem valósult meg.

Korábban láthattuk az egyházlátogatási jegyzőkönyvek közokirat jelleggel bírtak, mind a civiljogban, mind pedig az egyházjog tekintetében. A legfőbb kérdés az, hogy ha egy kegyurasággal kapcsolatos jogvita kialakult, ebben az esetben melyik fórum, az egyházi vagy pedig a civil bíróság jogosult kivizsgálni és ítéletet hozni a vitás kérdésben? Jelen dolgozatban röviden arról értekezni, hogy a civil jog szempontjából beszélhetünk-e az egyházlátogatási jegyzőkönyvekről úgy, mint közokiratokról, és vajon fel lehet-e azokat használni világi fórumon is?³⁰⁵ A vizitációkról már elmondtuk, hogy az Egyházat érdeklő, minden körülményt tárgyalják, viszont nem írnak kifejezetten a kegyúri viszonyokra irányulva, még ha utalnak is rá. A kegyúri relációkra vonatkozó pontja nem a kegyurakkal való alkudozásnak és megegyezésnek az eredményeként jött létre, hanem az egyházi vizitátor nyomozásának, adatgyűjtésének az eredményeit, azoknak feljegyzéseit tartalmazzák, kizárólagosan csak abból a célból, hogy az Egyház tisztában legyen azzal, mi a gyakorlat, mit követelhet a kegyúrtól. Hasonló célból és módon jöttek létre az 1802-ben tartott generális vagy speciális vizitációk,³⁰⁶ amelyeket az 1900-as években a civil jogi, ún. kegyúri perekben használtak.³⁰⁷ Volt rá precedens, hogy a püspökök és a kegyurak egy plébániai vizitáció alkalmával megegyeztek bizonyos részletkérdésekben. Jelen esetben itt a főkérdés az volna, hogy az ekkor született megállapodás - amelyet a vizitációs jegyzőkönyvben rögzítettek - szerződésnek minősül-e? *Geisz* szerint a vizitációk kétoldalú szerződések, amelyek az egyházi hatóság, a kegyúr és az illető község vagy községbeliek közt mindenkor a politikai

³⁰⁴ Erről intézkedik II. Ulászló III. decretumának 67. cikkelye; majd az 1553. IX. és 1569. XXXVI. törvénycikkely és mindezeket megerősíti az 1723. évi LV. törv. cikk. STEINEKER, I., *A kegyúri jog és a canonica visitatio*, 491.

³⁰⁵ Itt még lehetne további témákat is tárgyalni, mint pl. a kegyúri jog keletkezése és annak megszűnése; továbbá ki az alanya a kegyúri jogoknak és kötelezettségeknek; milyen jogokat és kötelezettségeket tartalmaz a kegyuraság; valamely kötelezettség a kegyurat vagy a híveket terheli-e; személyi vagy pedig dologi jellegű-e a kegyuraság. Mindezen kérdésekre jelen dolgozat nem akar részleteiben kitérni.

³⁰⁶ A speciális és generális vizitációkkal kapcsolatban lásd: TIMON, Á., *A visitatio canonica a magyar egyházjogban*, 11-15. TIMON, Á., *A párbér Magyarországon*, 16-34. Továbbá jelen dolgozat 33. oldalától kezdve.

³⁰⁷ Itt a szerző hivatkozik az 1884. évi XX. törv. 642. cikkelyére, mely a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszteri Rendelte volt: „Az egyházi látogatások kétoldalú szerződést képeznek, melyek az egyházi hatóság, a kegyúr s az illető község vagy községbeliek közt mindenkor a politikai hatóság közbejötté mellett létesültek, a kétoldali szerződések pedig egyoldalulag egyik fél által sem bothatók fel.” GEISZ, A., *Egyházi Közigazgatás*, Csanádmegyei Könyvnyomda, Temesvár, 1910. 340-341. SCHWARTZ, R., *A mai magyar párbérjog*, Egyházmegyei Könyvnyomda, Veszprém 1939. 15-20.

hatóság közbejötté mellett jöttek létre. Ezek a szerződések nem bonthatók fel egyik fél részéről sem, különösen akkor, ha ebből a másiknak hátránya származna. Azt viszont még hozzáteszi, hogy ezek a látogatások jelentős mértékben különböznek egymástól, ezért általános elvet kimondani nem lehet, hanem majdnem minden eset külön jogi elbírálás alá esik.³⁰⁸ *Steineker* viszont más álláspontot képvisel. Ő azt állítja, hogy a vizitációs okmányokból hiányzik a kétoldalú jogügylet összes eleme. A jogügylet egyik lényeges eleme az írásbeliség.³⁰⁹ Ha tehát elsősorban a formát tekintjük, akkor számos olyan vizitációs jegyzőkönyvvel találkozunk, amelyen a püspök vagy az főesperes aláírásán kívül más kézjegyet nem találjuk a dokumentumon. A jegyzőkönyvek többnyire felsorolják azt is, hogy kik azok a személyek, akiknek a jelenlétében történt az egyházlátogatás.³¹⁰ Még a szolgabíró és az esküdt, a „*testimonium legale*” aláírása és pecsétje szerepel, de a kegyúr vagy megbízottjéé nem. Ha tehát a jegyzőkönyvet a kegyúr mindennemű hozzászólása nélkül vették fel, akkor más jogalapon kell megállapítani a kegyuraságból fakadó jogokat és kötelezettségeket. Ebben az esetben nem kötelezi semmire a kegyurat, illetve ilyen vizitációs jegyzőkönyv nem lehet egy ítélet alapja, más jogalapot kell megállapítani a kegyuraságból folyó kötelezettségeket és jogokat illetően.³¹¹

Léteznek azonban olyan vizitációs jegyzőkönyvek, amelyekben a püspök aláírásán kívül megtaláljuk a kegyúrnak, vagy legalább a megbízottjának pl. ügyvédjének vagy gazdatisztjének az aláírását. Ennél már *Steineker* szerint megtalálható, felismerhető a szerződésforma, azonban még így sem tekinthetők szerződéseknek. Maga a stílusuk sem felel meg a szerződésnek, mert a püspök saját nevében, ünnepélyes formában, saját tekintélyét hangsúlyozva írja az okmány szövegét. Tehát a püspök kijelent, hitelesen megállapít valamit, az adott állapotnak a valóságát, míg a kegyúr küldöttei csak jelen vannak. Innen hiányzik a konszenzus, a szerződés lényegi eleme.³¹² Továbbá a kegyúrra vonatkozó részek nem tartalmaznak a jövőre irányuló kötelezettségeket. Ez abból olvasható ki, hogy az igék jelen időben szerepelnek a szövegekben: „*restaurat*”, „*conservat*” stb. Ha a bíróság mégis

³⁰⁸ GEISZ, A., *Egyházi Közigazgatás*, 340.

³⁰⁹ STEINEKER, I., *A kegyúri jog*, 512.

³¹⁰ A *visita canonica* tehát ez esetben csak a tényleges gyakorlatot állapítja meg, amelyet hivatalos alakszerűségek mellett rögzít le. SCHWARTZ, R., *A mai magyar párbérjog* 16-17.

³¹¹ STEINEKER, I., *A kegyúri jog*, 512.

³¹² A püspök a következőket írja: „[...] „*in presentia dominum*” felsorolva a jelenlévőket, közöttük a kegyúr küldötteit: „*ad hunc catum deputatorum*” és „*per celsisimum Dominium...recognitum.*” Ebből azt a következtetést lehet levonni a civil jog értelmében, hogy nem minősül szerződésnek a vizitációs dokumentum. STEINEKER, I., *A kegyúri jog*, 512.

szerződésként tekint rá, egy ítélet meghozatala előtt az eredeti, hiteles példány egészét kell felülvizsgálnia és nem pedig csupán annak a kivonatát. Ha a jegyzőkönyv szerződés, akkor a jogcím maga a szerződésben van, amely a felek között kötelmi jogviszonyt hozott létre. Ha nem szerződés a vizitáció, akkor nem tartalmaz jogcímet. Akkor ebben az esetben az elbirtoklás jogcíme, mint valódi jogcím jöhet szóba, miszerint az egyház elbirtokolta azt a jogot, hogy a kegyúr tartozzon neki terménnyel, pénzbeli szolgáltatással, a templom és a plébánia fenntartásával stb. Az elévülés 32 év alatt lehetséges a civil törvények szerint. Viszont a vizitációs jegyzőkönyvek igen régiek, ezért nem biztos, hogy a jogot fenntartó gyakorlat és a jogszerző az maradt, mint a vizitáció felvétele idejében.³¹³ Az egyházjog előírásai szerint viszont a kegyúri jog 40 év után évül el.³¹⁴ Tehát ugyanez a helyzet állna fenn akkor, ha a vizitáció valóban szerződés volna. A szerződési jogcím nem erősebb az elbirtoklásinál, így a szerződési jogok és kötelezettségek ugyanúgy elévülnek, mint egyéb jogok és kötelezettségek. Itt az a fő kérdés, hogy melyik időponttól számítandó az elévülés ideje az egyik és másik esetben. Mindkét esetben attól az időponttól kezdve, amikor valamely szolgáltatás esedékessé vált (pénz, termény), ill. amikor arra alkalom nyílt (épület helyreállítsa). Visszatérve a legfőbb kérdésre, hogy a *visitatio canonica* szerződés-e vagy nem a bizonyítási teher kérdésében áll a civil jog és *Steineker* szerint. Ha szerződésről van szó, akkor a civil jogi perben a „tagadó” alperesnek kell igazolnia a 32, ill. 40 éven keresztül történt nem gyakorlását, vagyis magát az elévülés tényét. Ha viszont *visitatio canonica* nem minősül szerződésnek, akkor abban nincs jogcím, és akkor a felperesnek kell hivatkoznia és bizonyítania az elbirtoklás vádját. A másik kérdés: ha valaki az elévülésre hivatkozik, akkor elegendő-e bizonyítani azt, hogy a kegyúr nem gyakorolta a jogát, vagy egy ellenkező gyakorlatot kell bizonyítani, azaz hogy más gyakorolta azokat.³¹⁵ A felmerülő perviták nagyobb része a kegyúr elleni követelésen alapultak, amelyek a templomnak, a plébánia- és annak a melléképületeire stb. helyrehozatalára irányultak. Ezek pedig nem fix, hanem kiszámíthatatlan, változó időszakokban visszatérő követelések. És talán ezekben az esetekben vajon nem volna-e méltánytalan az Egyházzal szemben pusztán a nem-gyakorlás alapján az elévülést engedni? Hiszen a pozitív, tényleges gyakorlásra nem nyílhatott alkalom,

³¹³ STEINEKER, I., *A kegyúri jog*, 515.

³¹⁴ KAZALY, I., *A katolikus egyházjogtan kézikönyve*, 314.

³¹⁵ STEINEKER, I., *A kegyúri jog*, 518.

tehát az egyház nem érvényesíthette igényét, ahonnan kezdve az elévülés kezdetét vehette volna. Az elévülés kérdését csak konkrét esetekben lehet eldönteni. Pl. egy összeomlott templom újjáépítése esetében a kegyúr kötelessége rendbe hozni az épületet, mivel ez a kötelezettség megállapítható lesz, mert a helyrehozatali igény érvényesítésének elmulasztása nem évíthet el egy nagyobb, másik mérvű kötelezettség teljesítésére vonatkozó igényt. Értelemszerűen nem lehet arra számítani - a 40 évi elévülési időt figyelembe véve -, hogy a templom újjáépítésének a szükségessége az elévülési időn belül fennálljon. Ez rációra épül, a rációellenes elévülés nem megengedhető.³¹⁶ Ha viszont a plébánia vagy a templom végleg összeomlott, és többé nem építik fel újra, s azóta 40 éve eltelt, vagy ha más építi azt fel, akkor új kegyuraság keletkezik. Tegyük fel, hogy valaki más végzi el a munkát, nem az a kegyúr, akinek kötelessége volna. Ebben az esetben nem veszi el a kegyuraságot. Az is előfordulhat, hogy a kegyúrnak negyven esztendeig nem kell tennie semmit. Ekkor *Steineker* szerint valószínűleg lehet beszélni a kegyuraság elvesztéséről. A kegyúri jogviszony azonban nem szűnik meg, ill. tud elévülni, ha pl. a felújítás elmaradna,³¹⁷ hanem csak akkor, ha a plébánia vagy a templom újjáépítési kötelezettsége évülne el.

A civil fórumon a kegyúri jogvitákat elsősorban tehát nem a vizitációs jegyzőkönyvek döntenek el, hanem az elbírálás tárgyát képező ügyben kialakult elbirtoklás-elévülés, más szóval az állandó gyakorlás vagy nem gyakorlás. *Steineker* szerint bizonyos esetekben egy-egy perrészlet eldöntésére alkalmasak lehetnek a vizitációs könyvek, viszont annak nem elegendő a kivonatát, hanem a teljes szövegét kell betérjeszteni a bírósághoz.³¹⁸ Az egyházlátogatási jegyzőkönyvek helyes értelmezésének legjobb forrása a jogszokás. Vita esetén a jogszokásnak döntő szerepe lehet. Tehát először a jogszokást kell figyelembe venni.³¹⁹ Továbbá civil

³¹⁶ Itt viszont leszögezi a szerző, hogy pl. az évi tűzifa szolgáltatásnál egészen kétségtelen, hogy az elévülésnek be kell következnie, de ugyanez állhat a helyreállítási, fenntartási költségekre is, mert elképzelhetetlen, hogy egy templom, vagy plébániaépület 40 éven át helyreállításra ne szorulna. STEINEKER, I., *A kegyúri jog*, 519.

³¹⁷ A kegyúri jog nem szűnik meg a 1917-es Kódex szerint, csak a gyakorlás szünetel, ill. felfüggesztődik a következő esetekben: 1. A kötelesség elmulasztásával, ha a templom kijavításra szorul, ill. összeomlott és jövedelem nem elegendő és a kegyúr a helyreállítást, ill. javításokat és a jövedelem kiegészítését halogatja. Ha ellenben a kegyúr az ordináriustól megállapított, a kegyurasági jog elveszése mellett kiszabott időn belül a templomot újjáépítette vagy restaurálta, vagyis a jövedelmet kiegészítette, a kegyúri jog feléled; ellenkező esetben ipso iure minden külön kijelentés nélkül megszűnik. (c. 1469. §. 3. BÁNK, J., *Kánoni jog, I.*, Szent István Társulat, Budapest 1960. 630.)

³¹⁸ STEINEKER, I., *A kegyúri jog*, 515.

³¹⁹ SCHWARTZ, R., *A mai magyar párbérjog*, 17.

bíróságon bizonyítékként szerepelhet a hitközségnek, a politikai községnek vagy a magánuradalmaknak régebbi költségvetései, naplói stb. Ha nincsen elegendő, terhelő bizonyíték, ebben az esetben jogforrásként veendő igénybe az országos gyakorlat (szokásjog, esetleg régibb királyi és udvari rendeletek), sőt végső esetben az egyetemes egyházjogi előírások és szokások is.³²⁰ A párbér esetében viszont kifejezetten szerződésenként kell tekinteni az egyházlátogatási okmányt. *Steineker* sem zárkózik el kifejezetten attól, hogy a vizitációs jegyzőkönyvet szerződésenként tekintse.³²¹

A fentiek alapján elmondhatjuk, hogy a látogatások gyakran jelentős mértékben különböznek egymástól, ezért általános elvet kimondani nem lehet, hogy melyik *visita canonica* minősül civil jogi fórumon közokiratnak. Majdnem minden eset külön jogi elbírálás alá esik. Az egész okmányt és nem csak egyes részleteinek tanulmányozásával tudjuk eldönteni, hogy civil jogi fórumon felhasználhatók-e. Az egyházjogi normák szerint hivatalos okiratként kell őket tekinteni.³²²

³²⁰ STEINEKER, I., *A kegyúri jog*, 520.

³²¹ Az egyház védelmét tekintve, a szerző értekezésével azt akarta elérni, nehogy bárki is megfossza az egyházat a kegyúri kötelezettségek oszthatatlansága és egyetemlegessége álláspontjának elejtésével – a jogtörténetileg is mindenkor elismert - szerzett jogától. Másrészt meg ezen elv feladása az egyházat gyakran még annak a lehetőségétől is megfosztaná, hogy igényeit általában érvényesíthesse, míg ellenben sem abból, hogy a kegyúri kötelezettségek elévülésének helyt adunk, sem abból, hogy az egyházra bizonyos körülmények közt a bizonyítás terhét hárítsuk. Így az egyháznak ebből nem származik joghátránya, és méltóságában sem sérülhet. Hiszen az elévülés elhárítására, valamint a bizonyítást lehetővé tegye, hiszen erre 40 év áll rendelkezésére. (STEINEKER, I., *A kegyúri jog*, 531.)

³²² A *Trentói Zsinatot* követően az okiratoknak neveztek minden olyan iratot, amely valamely ténykörülményről maradandó tanúság miatt kiállítottak. Ekkor is már különbséget tettek köz-, magán- és eredeti okiratok, valamint másolatok között. Közokiratnak minősült azok, amelyek közhatóságok és hivatalok, vagy köziratok kiadására jogosított állami, országos és községi hivatalnokok által hivataluk körében szabályszerűen bocsátottak ki. Ide számítottak még a hiteles közhivatalnokok által köziratok- vagy levéltárakban található okiratokról kiadott hitelesítvények, közhitelesség személye és helyek, pl. káptalanok, konventek levéltáraiban található okiratokról készülő ún. bizonyítványok stb. Az utóbbi félszázadban világossá válik számunkra, hogy *visitatio canonicá*k, melyek a püspöki és káptalani levéltárakban fellelhetők, közokiratnak minősíthetők voltak, ha azt a levéltárban hitelesítették. SZEREDY, J., *Egyházjog. Különös tekintettel a Magyar Szent Korona területének egyházi viszonyaira, valamint a keleti és protestáns egyházakra, II.*, Nyomtatott Madarász E. Könyvnyomdájában, Pécs 1883. 1002. BANK, J., *Egyházi jog II.*, 534-535.

2. A MÁTRASZŐLLŐSI PLÉBÁNIA ÉLETE A KÖZÉPKORBAN

2.1. Mátraszőlős plébánia a török időkben

Mátraszőlős a *Cserhát* hegység délkeleti részén fekszik, a *Hévíz patak* partján. A 21-es úttól nyugatra, *Pásztó* várostól 5 km-re van a település. A Nyugati-Mátra és a *Cserhát* hegység völgyében található e szép falu. Nem csupán a község környezete nyugtázza le látványával az ott élőket és az oda érkezőket, hanem a hegyoldalba épített Szent Erzsébet templom, valamint a helyi plébániaépületben található és megmaradt 1526-os mohácsi vészt követő esztendőkre visszanyúló *Historia Domus* lapjai is. Ez a jelentős forrás készítetett bennünket arra, hogy a mátraszőlősi plébánia - történetét is megismertetve - *visitatio canonicáit* tanulmányozzuk a jelen dolgozatban.

Mátraszőlős a Váci Egyházmegye északkeleti csúcsán, az *Egri Főegyházmegye*nek határától nem messze terül el. A szőlőtermesztésre utalhat a község neve, valamint a birtoklevelekben szereplő szőlő megnevezés is.³²³ Árpád-kori település *Nógrád megyé*ben. A település első okleveles említése 1265-re tehető. Az oklevélben azt olvashatjuk, hogy *Szőlős*³²⁴, *Bárkány* és *Tar* határa, valamint többször megtaláljuk az okiratban Szöllőst mint „*terra Zeulens*” és „*byrch Zeulens*”.³²⁵ Előfordul a név „*terra Zeulesként*” is. 1290-ben a *Kacsics* nemezettség vára. A váci káptalan 1470-iki bizonyág levelében „*possessis Zeules*” névként szerepel Szőlős.³²⁶ A honfoglalást követően itt már jelentős szőlőtermesztés folyhatott, innen kaphatta a település a nevét. *Szent István* királlyal kapcsolatban olvashatjuk azt az információt, hogy ő a magyar hon legrégebbi monostorának, *Pannonhalmának* tíz szőlőművest ajándékozott. Ha a lapályos, tehát jó bor szűrésére kevésbé alkalmas tájon, pl. Tiszaalpáron már 1075-ben szőlők léteznek,³²⁷ és ha a tihanyi és számos más kolostorok elsődleges ingatlanai közt nemegyszer fordult elő

³²³ *Börzsöny, Cserhát útikalauz* (Szerk. SZATMÁRI, T.), Budapest 1982. 99. *Mátraszőlős* (Szerk. HUBERNÉ BOGNÁR, E.-TÓTH), I., MÉDIABC Kft., Pásztó, 2013. 7.

³²⁴ Mátraszőlős korábbi neve Szöllős, Szőlős volt. Chobot szerint Szöllős nevét oklevélben először 1229-ben IV. Béla „ifjú király” említi, amely valószínűleg nem lehetséges Varga Lajos püspök úr szerint, mivel ekkor még IV. Béla nem volt magyar király. (CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára*, I. 174. VARGA, L. M., *A váci egyházmegye történeti földrajza*, 394-395.)

³²⁵ *Árpád-kori új okmánytár*. *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*, XI. Ed. WENZEL, G., Budapest, 1860–1874. 547. Váci Egyházmegyei Könyvtár (VEK), Kézirattár, BEDNÁR, J., *A váci egyházmegye plébániáinak története. Kézirat EN. Szöllős*.

³²⁶ *Hazai oklevéltár. Codex Diplomaticus Patriae, V. 301.*

³²⁷ KNAUZ, *Monumenta Eccl. Strigoniensis* I. 572.

Szőlős nevű telep, amely nevét kétségen kívül a szőlőtől vette: valószínűleg, hogy helységünk, amely *Váci Egyházmegyé*hez tartozik, szintén említett legnemesebb gyümölcsének köszönvén nevét felettébb régi helység. Erre nézve egyetért velünk a plébánia *Historia Domusa* is, amelyben a következőket olvassuk: *Locum ante ruinas celebrem fuisse ob multitudinem vinearum traditio loquitur; nunc quoque - 1773-ban - supra pagum versus Sacellum S. Joannis antiquae vites reperiuntur, igitur nomen et omen habuit.* „Azt tartja a hagyomány, hogy a hely a pusztulás - valószínűleg az 1738-as pestisjárványra érve - előtt sűrűn lakott volt a szőlők sokasága miatt, most is - 1773-ban - a falu fölött, Szent János kápolnája felé régi szőlőtőkék találhatók, tehát innen származik a neve.”³²⁸

Az ősök kezdték meg a szőlőtermesztést, a leszármazottak híven folytatták e tevékenységet. Ennek köszönhetően a lakosság egyik fő foglalkozását a szőlőművelés tette ki. Erre utal 1747 körül *Bod Mátvás* is, aki szerint *Szőlősön* jó bor termett.³²⁹ A település neve több mint 600 évig *Szőlős* ill. *Szóllős* néven íródott. Legutoljára az 1888. évi *Magyar Korona Országos Helységnévtár*ában szerepel „*Szóllős*” néven. 1892. évi Helységnévtárában találkozunk az első alkalommal a *Mátra* előnévvel, ekkor még kötőjellel írták: „*Mátra-Szóllős*”. Ekkor az ország területén összesen 27 település viselte a *Szőlős* nevet. 1902. évi Helységnévtárában *Mátraszóllósként*, az 1954. évben pedig már mai formában használt alakját tüntették fel: *Mátraszóllős*.³³⁰ 1984 *Pásztó-Mátraszóllős*, Az 1989-es *Múzeumi Értekező* szerint a következő területi egységek alkotják Szőlóst: *Csontfalu, Nádaspuszta, Alsónádasd, Kistepke, Alsótepke, Felsőnádasd, Kiskövesd, Potyporos, Rigógödör, Szomjas, Tepke, Zsákfa, Dobospuszta* és *Kövecsespuszta*.³³¹

A település egyik legjelentősebb kincse - a helység 14. századbéli gótikus, átalakított temploma mellett - a plébániai *Historia Domus*. *Prinner András József* (1770-1777) plébános *Szőlősre* kerülésekor egy zseniális ötlete támadt. Természetes e kutatómunkában az is inspirálta, hogy az akkori főpásztor, *Migazzi Kristóf* váci

³²⁸ *Historia Domus*, 23.

³²⁹ MOCSÁRY, A., *Nemes Nógrád vármegyének történelmi, geográfiai és statisztikai ismertetése*, II., (HISTÓRIA KIADÓ REPRINTSOROZATA), Históriaantik Könyvkiadó, Budapest, 2012. 42. Vö. még Váci Egyházmegyei Könyvtár (VEK) Kézirattár, BEDNÁR, J., *A váci egyházmegye plébániáinak története. Kézirat ÉN. Szóllős.*

³³⁰ *A Magyar Szent Korona Országainak helységnévtára*, <http://helysegnevtar.atw.hu/>, ld. még *Mátraszóllős*, 7.

³³¹ SEBESTYÉN, K.- SZVIRCSEK, F., *Nógrád megye történelmi értesítője*, (MÚZEUMI ÉRTEKEZŐ, VII.), Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, BBNMK Nyomda, Salgótarján, 1989. 62.

püspök elrendelte, hogy minden plébánia jegyezze le a maga történetét.³³² A plébános beszámolt arról is, hogy amikor nekifogott az adatok összegyűjtéséhez - mert eleget akart tenni megyéspüspöke rendelkezésének -, azzal a szomorú ténnyel szembesült, hogy ehhez a munkához semmilyen anyag és információ nem állt rendelkezésére. Ezért először a plébániatemplomban lévő oltárokon található feljegyzéseket kezdte el papírra vetni. Ekkor a plébánián már két céh működött. Az egyik céh a *Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról*, a másik pedig *Szent Miklós Püspökről* nevezett céhek voltak. *Prinner* plébános a társulatok szabályzatait tanulmányozva sem talált újabb forrásokat a plébániatörténet megírásához. Igaz a céhek beszámoltak a templom felújításáról, viszont az eredeti állapotáról szóló információkkal nem szolgáltak.³³³ Ekkor határozza el, hogy a szóbeli hagyománnyal próbálja összeállítani az egyházközség történetét. 1770-ben kezdi meg az ún. gyűjtőmunkáját. Az akkor még élő, helyi idős emberek történetét hallgatja meg, akik egyöntetűen idézték fel mindazt, amit a szüleiktől és ősöiktől hallottak a barbár török magyar földön és a falujukban végzett pusztításairól. Egészen a mohácsi vész utáni időszakig sikerült rekonstruálnia a mátraszőlősi egyházközség történetét. Ehhez még segítségnek bizonyult a korábban már említett garamszentbenedeki gyűlés, amelyre 1965. május 1-jén került sor. Ezen kívül még áttanulmányozta gróf *Althann Károly* váci püspök vizitációs jegyzőkönyveit is.

Szölős község életének jobb megértéséhez a *Historia Domus* beszámol az 1526-os időszaktól kezdődő eseményekről. Szerint Nagy *Szulejmán II. Lajos* magyar királynak békét ajánlott fel, mert attól félt, hogy majd fegyvert ragadnak a pápa biztatására a magyarok. *Zsigmond* lengyel király, *Lajos* királyunk nagybátyja próbálta meggyőzni őt a felkínált egyezsége, azonban nem járt sikerrel. II. Lajos a pápa buzdítására, a keresztény fejedelmekkel akart szövetségre lépni, és fegyvert akart ragadni az igaz hit védelmében. A követeket visszaküldte a török császárhoz. A felbőszített Szulejmán – mivel a magyar uralkodó nem fogadta el a békét – villámgyorsan csapatokat küldött az ország ellen. A király az utolsó pillanatban összehívta tanácskozásra a bánjait. Ők is azt a tanácsot adták a királynak, hogy szembe kell szállni a törökkel.³³⁴

³³² *Historia Domus*, 1. (Fordította: SCHAFFER, GY.)

³³³ *Historia Domus*, 1. (Fordította: SCHAFFER, GY.)

³³⁴ *Historia Domus*, 6. (Ford. SCHAFFER, GY.)

Szölös község életének jobb megértéséhez a *Historia Domus* beszámol az 1526-os időszaktól kezdődő eseményekről, amely szerint *Nagy Szulejmán II. Lajos* magyar királynak békét ajánlott fel, mert attól félt, hogy majd fegyvert ragadnak a pápa biztatására a magyarok. *Zsigmond* lengyel király, *Lajos* királyunk nagybátyja próbálta meggyőzni őt a felkínált egyezsége, azonban nem járt sikerrel. *II. Lajos* a pápa buzdítására, a keresztény fejedelmekkel akart szövetségre lépni és fegyvert akart ragadni az igaz hit védelmében. A követeket visszaküldte a török császárhoz. Ezzel tulajdonképpen a magyar uralkodó felrúgta a már 37 éve fennálló békét, amelyet még Mátyás király uralkodása alatt 1483-ban kötött a *Magyar Királyság* az *Oszmán Birodalommal*. A béke felmondása után, *Szulejmán* már 1521-ben hatalmas hadjáratot indított Isztambulból a Szávaparti Szabács és Nándorfehérvár bevételeire. A sikeres akció eredményeképp 1521 nyarára mindkét fontos vár a kezébe került. Bár 1523-ban *Tomori Pál* kalocsai érsek, a végvári vonal főkapitánya Szávaszentdemeternél még vissza tudta verni a nándorfehérvári béget, ám egy évvel később, 1524-ben elesett Szörényvár, a déli védvonal legfontosabb támaszpontja. A második szultáni hadjárat 60 ezer fővel, 1526. április 23-án indult ugyancsak Isztambulból. A király az utolsó pillanatban összehívta tanácskozásra a bánjait. Ők is azt a tanácsot adták a királynak, hogy szembe kell szállni a törökkel.³³⁵

A mohácsi csatában tehát nemcsak civil fejedelmek, hanem egyházi előljárók is részt vettek. Így pl. *Szalkai László* esztergomi érsek, *Tomori Pál* kalocsai érsek, *Erdődi Simon* zágrábi püspök, *Móré Fülöp* pécsi püspök és még három másik püspök is.³³⁶ *II. Lajos király* és csapata jelentős vereséget szenvedett. Az áldozatok számát kétezer főre becsülték. Ezután a császár hadseregével Buda felé vette az irányt. A Duna mentén haladva a városokat, falvakat és településeket sorba felégette, elpusztította. A *Váci Egyházmegye* nagy részén is végigvonult. *Szapolyai János* vajdai szerette volna magának megszerezni a magyar trónt. 1526 őszén megindult a rivalizálás a koronáért a *Habsburg Mária* királyné unokatestvére, *Szapolyai János* erdélyi vajda és *Ferdinánd* osztrák főherceg között, amelynek következményeként 1541-re az ország három részre szakadt. Az ország keleti részén *Szapolyai János*, a

³³⁵ *Historia Domus*, 6.

³³⁶ „A csatában és a futás közben a királyon kívül elvesztek az egyházfők közül: Szalkai László esztergomi érsek, Tomori Pál kalocsai érsek és fővezér, Perényi Ferencz váradi, Móré Fülöp pécsi, Paksi Balázs győri, Csáholi Ferencz csanádi, Palinai György boszniai püspök...” (Brodarics, I., *Igaz történet a magyarok és szulejmán török császár mohácsi ütközetéről (De conflictu hungarorum cum Solymano turcarum imperatore ad Mohach historia verissima. Ford.: KULCSÁR, P.),* 1-13. Vö. <http://www.nyeomszsz.org/orszavak/pdf/BrodaricsMohacs.pdf>, *Historia Domus*, 6.

nyugati oldalon a *Habsburgok* uralkodtak, az ország belsejében *Budáig* nyúló ék alakú területet a pedig a törökök szállták meg Szapolyai János halálát követően. Az ország ügyei mellett az egyházi élet területe is szomorú sorsra jutott. *Szapolyai* és *I. Ferdinánd* királyok között állandó harc állt fenn a püspöki székek betöltésével kapcsolatosan, amelyekkel az uralkodók a politikai pártfeleiket próbálták megjutalmazni. A megüresedett helyek javadalmainak jövedelmeit magukhoz vonták. Ennek köszönhetően a váci püspöki szék is 5-9 évig üresen maradt.³³⁷ A szőlősi *Historia Domus* szerint a váci püspökség nem szabadult meg a mohácsi vész megpróbáltatásaitól, azonban a török császár mégsem tört rá *Brodarics II. István* váci püspökre, mert a püspök *Szapolyai János* király tanácsosa volt. A török pusztításán és a pártviszályokon kívül egyéb dolgok is nehezítették a *Magyar Katolikus Egyház* zavartalan működését. Ez az újabb teher a lutheri tanok voltak. *Brodarics* püspök mindvégig lelkesítette vikáriusát és kanonokjait leveleiben. A leveleinek célja az volt, hogy a szentistváni örökséget, a keresztény hit tisztaságát megőrizze. Egészen *Brodarics* püspök haláláig a *Váci Egyházmegye* semmilyen fogyatkozást nem élt meg. Az eretnokség sem tudott elterjedni a határozott és karakán püspököknek köszönhetően. A nyugodt állapotoknak köszönhetően erről az időszakról nem készült feljegyzésre méltó adat *Prinner* atya szerint, mivel a szőlősi templom és plébánia, valamint az egész egyházmegye régi fényében tündökölt.³³⁸ 1539-ben *Brodarics* püspök meghalt, majd 1540-ben pedig *Szapolyai János* király is elhunyt. Az 1540-es évben a *Váci Egyházmegye* nagy része elpusztult. A székesegyház nagy károkat szenvedett. *Nógrád* vármegyébe nem jutott be a török. A *Duna* vonalán dülta fel a falvakat. 1544-ig nem érte támadás a szőlősi templomot és plébániát. 1544-ben Buda eleste után, a *Visegrádot* is elfoglaló budai *Mehemet* és *Husszein* esztergomi török parancsnok elindult, hogy megszerezze *Vácot*.³³⁹ A török néhány sikertelen próbálkozás után *Vác* vára mégis török kézre jutott. A törökök a templomokat mecsetté vagy fürdővé építették át. Keresték a székesegyház és a püspöki palota kincseit, de azokat a káptalan tagjai még időben elmenekítették a magyar kézen maradt *Nógrád* várába.³⁴⁰ Tulajdonképpen elmondhatjuk, hogy *Hatvan* elfoglalását

³³⁷ CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára, I.*, 33.

³³⁸ *Historia Domus*, 7. (Fordította: SCHAFFER, GY.)

³³⁹ *Nógrád Vármegye. Magyarország vármegyéi és városai. Magyarország monográfiája. A Magyar Korona országai történetének, földrajzi, képzőművészeti, néprajzi, hadügyi és természeti viszonyainak, közművelődési és közgazdasági enciklopédiája.* Szerk. BOROVSZKY, S., Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1898. 412-413.

³⁴⁰ BÁNHIDI, L., *Új váci kalauz*, Kucsák Könyvkötészet és Nyomda, Vác, 1998. 19.

követően a *Váci Egyházmegye* szinte akadálymentesen jutott török kézre. A *Zagyva* menti városok és falvak lakói életük megmentésére törekedtek. *Szöllős* viszonylag közel volt *Hatvan* városához, kb. háromóránnyira, így a falusiak is a túlélésükért szálltak síkra. A plébános engedélyével a templomuk értékesebb tárgyait biztos helyre elszállították, és az emberek, akik tehetők, értékes holmijukat a földbe ásva, vagy magukhoz véve, biztosabb helyre menekültek. Elszállították a töröktől akkor még el nem fogalt szécsényi várba templomuk főoltárát és más szent edényeket. Mások a közeli erdőkbe rejtőztek várva a dolog kimenetelét.³⁴¹ Ezek szerint 1544-ben már volt a településnek saját plébánosa, a nevét viszont nem ismerjük. Valamint azt sem lehet tudni, hogy elmenekült-e a híveivel, vagy pedig a barbárok kezére került.

2.2. A 16. és 17. századi Szöllős település lelkipásztorai, temploma és filiái

Nagy valószínűséggel az Árpád-kori királyok idején már saját lelkipásztornak örvendezhettek a szöllősiek. 1542-ben plébánosa van a falunak, akinek 1 forint tizedet fizetnek.³⁴² *Szöllős* több filiával rendelkezett már ekkor is, talán több káplánja is lehetett az akkori plébánosoknak, azonban ez utóbbi gondolat *Bednár* szerint nem állja meg a helyét. A filiái ebben az időszakban a következők voltak: *Alsó-, Felső-Told* és *Tepke* (1761-ig), *Szentiván* (1761-ig), *Nádas* és *Csonfalu*. *Bednár* felteszi a kérdést, hogy valamelyik ezek közül nem lehetett-e már önálló lelkészség így pl. *Told*, vagy *Nádas*. Az Árpád-kori hitéleti adatok elvesztek, ezért erre nem tudunk biztos választ adni.³⁴³

Prinner plébános megjegyzi, hogy elfogadhatók a fentiek, hiszen a török időben elásott földműveléshez használt eszközökre találtak rá a templom melletti kiserdőben. Ez nem a véletlen műve, hogy odakerültek. Azzal a szándékkal rejthették el a szerszámokat, hogy majd ha elcsendesedik a barbár török szorongatása és jobbra fordulnának a körülmények, ismét használatba tudják venni azokat. Mint ahogyan már említettük, a liturgikus eszközöket és a főoltárt elvitték Szécsénybe.

³⁴¹ Váci Egyházmegyei Könyvtár (VEK) Kézirattár, BEDNÁR, J., *A váci egyházmegye plébániáinak története. Kézirat ÉN. Szöllős.*

³⁴² VARGA, L. M., *A váci egyházmegye történeti földrajza*, 360. Zewlews, EE-IV. 176.

³⁴³ VEK Kézirattár, BEDNÁR, J., *A váci egyházmegyei Plébániáinak története. Kézirat ÉN. Szöllős. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 2. Váci Egyházmegye*, Szerk.: DÓKA, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 1997. 88.

Nagy valószínűséggel csak a főoltár kerülhetett vissza a plébániatemplomba, amikor az emberek később visszatértek a faluba.³⁴⁴ Érdekes, hogy szécsényi ferences kolostor *Historia Domus*ában azt olvashatjuk, hogy a ferences atyák a szőlősi templom főoltárát úgy ajándékozták a falunak. Tehát nem csupán visszaadták azt törökvészt után, hanem eleve Szécsényből származott.³⁴⁵

Az viszont *Prinner* előtt sem tiszta, hogy mikor is törhetett rá *Szőlősr*e a török. A török portyák miatt a falu hét vagy tizenhat évigig üres volt. A török pusztító hadjáratát követően közönséges banditák és útonállók voltak azok, akik a szőlősi templomot az összerabolt kincseik rejtekhelyeként használták. Amikor később a szőlősi nép visszatért falujába, ekkor talált rá az elrejtett kincsekre a templomban. A plébániatörténetet író lelkipásztor azon morfondírozott, hogy vajon melyik esztendőben pusztulhatott el a falu a török hadjárat alatt. A falu megsemmisülése vagy 1544-ben történ, amikor a török elfoglalta *Kis-Nógrád* vármegyét, vagy a következő években. Feltételezhető, hogy a szőlősi templom is jelentős mértékben elpusztult, ugyanis ez a templom sem kerülhette el a sorsát, mert a törökök a környékbeli templomok többségét is leromolták. Az viszont nem biztos, hogy a szőlősi plébániatemplomot teljesen elpusztították. *Prinner* szerint egy másik veszély fenyegethette volna a helyi katolikus templomot, még hozzá az, hogy az evangélikus vallás tagjai elfoglalták volna. Azonban ez a dolog nem történhetett meg, mivel az épület jelentős mértékben megrongálódott: így a lutheránus vallás „a szentségtörő rítusát nem vitte be a templomba.”³⁴⁶

A török 1544-ben teljesen feldúlta a falut, és azokat, akiket elfogott vagy legyilkolta, vagy pedig rabságba hurcolta. Az elmenekült embereket, akik kicsúsztak a kezéből, az erdőben rejtőztek el, viszont törbe csalta, úgyhogy magyaroknak adták ki magukat, és ennek hatására és vesztükre az emberek előbújtak rejtekhelyeikről. Ezeket az embereket is összegyűjtve elhurcolták őket.³⁴⁷

Az 1540-iki nagyszombati gyűlésen *Dudits Ágoston* váci püspök, aki felemelve a hangját, az egyszerű nép nevében tiltakozott azon tehetősebb magyarok ellen, akik a török által leigázott falvakban rablással és fosztogatásokkal próbálták

³⁴⁴ *Historia Domus*, 8.

³⁴⁵ NAGY, A., *A szécsényi rendház historia domusa I.*, (FONTES HISTORICI ORDINIS FRATRUM MINORUM IN HUNGARIA. MAGYAR FERENCES FORRÁSOK, II.), Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány, AD 2001. Kft, Budapest, 2006. 52-69.

³⁴⁶ *Historia Domus*, 8-9.

³⁴⁷ VEK Kézirattár, BEDNÁR, J., *A váci egyházmegye plébániáinak története. Kézirat ÉN. Szöllős. Historia Domus*, 9. (Ford. SCAFFER, GY.)

vagyonukat bővíteni a tartományokban. *Szőlősön* is ez történt. Nemcsak a török zsákmányszerzését kellett átélniük, hanem még a tehetősebb magyarok is bejártak az elhagyott települést fosztogatni. A török 1560-ban felhagyott a faluk feldulásával.

Szécsény várát 1552-ben foglalták el. A szőlősiek ezelőtt vitték oda a főoltárt és templom egyéb szent edényeit. Ezért valószínűleg 1551-ben térhettek vissza a faluba az emberek. Az egész faluban csupán két, a lángoktól megkímélt ház volt található embermagasságú dudva és bozót közé mintegy betemetve. Az egész telep pedig, amíg a lakosság távol volt, kedvelt tanyájává vált a vadállatoknak, amelyek senkitől sem háborgatva jól érezték magukat a mindenféle haszontalan növénytől elborított romok közt. A visszatérő falubelieknek nem lévén mit enniük, ezért vadászattal tartották fenn magukat. A szántóföldekből pedig, kellő munkaerő és eszközök hiányában csak annyit vetettek be, hogy a jövőre tekintettel elégséges vetőmagot kapjanak. A következő évben aztán fő áldást adván Isten a benne bízóknak az éhenhalás ellen biztosítva voltak. A vidékről, a közeli településekről kényszerültek házasodni, ami azt is mutatja, hogy a siralmas katasztrófa idején több nő vesztette el életét, mint férfi. A számkivetés ideje alatt a ruházatuk módfelett lerongyolódott és elkopott, és abban az időben lehetőségük sem volt azt újjal felváltani. Éppen ezért egy öltözet ruhát csináltattak a falu közös vagyonából, és a házasságkötések alkalmával ezt a ruhát viselte a mindenkori vőlegény, mint „*persona principalis*.” A többi ember mezítlábasan, viseletes ruhában kísérté át a menyasszonyt a vőlegény házába, és efféle egyszerű öltözetben vettek részt a házasságkötés szertatásán. Ilyen világ volt akkor *Szőlősön*, de nemcsak ott, hanem mindenütt, ahol a könyörtelen tatár parancsolt. A török eltakarodása után béke következett, amelyet csak néha zavart meg egy-egy érzékenyebb csapás.³⁴⁸ Abban az időben a hívek szomorú szemmel nézhették a romos templomukat. Ahhoz, hogy újjáépítsék a templomot, kevés lélek élt a faluban, és akik ott éltek, nagyon szegények voltak. Az viszont igaz, hogy az Úristen bőségesen megáldhatta őket, mivel az erkölcsi életüket nézve nem éltek ledér, kicsapongó, féktelen szabados életet. Nem részegeskedtek és tobzódtak a földi örömeikben, hanem a napjaikat becsületes munkával töltötték el. Ennek köszönhetően tekintélyes életkorban fejezhették be földi életüket.³⁴⁹ A nyugalmat továbbra sem tudták megélni, mivel a

³⁴⁸ VEK Kézirattár, BEDNÁR, J., *A váci egyházmegye plébániáinak története. Kézirat ÉN. Szőlős. Historia Domus, 9. (Ford. SCHAFFER, GY.)*

³⁴⁹ *Historia Domus, 9.*

török és a császár között szüntelen folyt a harc, és néha *Szőlős* is ennek az áldozatává vált. A barbár nép fogságba taszította a helyieket. A faluközösségek egy részét elvitték fogságba, a másik részét pedig otthagyták, azzal a célzattal, ha a magyarok kerülnének fölénybe, akkor cserébe - majd jelentős összeg fejében - visszavásárolják a rokonaikat.

2.3. A templom javadalmi és kegyurai a 16. és 17. században

A templom kegyurát nem tudjuk pontosan meghatározni. A 16. századig visszanyúló plébániatörténet sem beszél róla, mivel a török időkben elmerültek Szőlősről a földesurak. A tatár vész után visszatérők elmondása alapján egyikőjük sem állította, hogy az ő ősei emelték volna fel a szőlősi templomot. A falu ősi birtokosai közül a *Kacsics* nemzetség a legjelentősebb. A *Kacsics* vagy *Kácsik* nemzetség régi magyar nemzetség volt. Az ősi birtokuk *Nógrád* vármegyében húzódott az Ipoly part mentén. Kacsics-nemzetségbeli Simon bán részt vette a Gertrúd királyné elleni merényletben.³⁵⁰ 1345-ben az e nemzetségből származó *Illés* fia *Dénes* és *Benedek* birtokában találjuk a települést. 1439-ben a Szécsényi család volt a földesúr. Az 1598. évi adólajstrom szerint *Rákóczi Zsigmondé* volt. 1633-34-ben 17 adóköteles házzal a váci náhije községei közé van felvéve.³⁵¹ A 17. században a templomtörténetben és a *Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatása* és a *Szent Miklós* céhek alapító okirataiban utalnak a templom javadalmaira. A templomnak időtlen idők óta van szántóföldje, legelője, kaszálója és szőlője. A földesurak tizeddel akarták sújtani ezeket, ez azonban a plébánosoknak köszönhetően meghiúsult. Már *Náray* plébános idejében a plébániának és a templomnak volt pénztőkéje. Rét és kaszáló két helyen volt: az egyik a *Papmocsara* és a másik a *Papp-Tolya* rét nevet viselték. Ezek a *Historia Domus* szerint *Ferentzi Imre* földesúr és *Ráth Tamás* jobbágy birtokának szomszédságában található, valamint *Jankovich László* telkének közelében fekszik.³⁵²

A *Historia Domus* beszámol arról, hogy a török idők alatt rohamosan terjedő protestantizmus nem tudta felütni a felét a faluban. A templomot a helyi lakosok nem hagyták a lutheránus hívek számára átadni. A falu mindvégig katolikus maradt. A szomszédos sámsónházi „eretnek” hívek szerették volna felszentelni a maguknak a

³⁵⁰ Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád megye, 81.

³⁵¹ Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád megye, 367.

³⁵² *Historia Domus*, 4.

szőlői plébániatemplomot, azonban a helyiek erőfeszítésének köszönhetően ez nem következett be. Szegényen tértek vissza, de lelkiükben gazdagon. Ezt a tényt támasztja alá *Pongrácz György Információja*, amely felsorolja az akkor szintiszta katolikus településeket. A katalógusban *Szőlős* neve is szerepel. A katolikusok száma ebben az időben nagyon kevés volt, mivel a *Váci Egyházmegye* az *Oszmán Birodalom* kellős közepén terült el. A püspök által végzett 1675. évi egyházlátogatás idején 73 katolikus lakosságú község volt található a *Váci Egyházmegyében*, köztük *Szőlős* település. 56 református és 6 evangélikus falu volt az Egyházmegyében. A Váci Egyházmegye keleti oldala a török hódoltság idején katolikusnak maradt meg, a *Zagyvához* és *Tiszához* közel eső területek. A *Duna* melléke és az egyházmegye középső része református lett. Evangélikusokat ugyancsak egy tömbben, az egyházmegye északkeleti részén találunk, a szlovák nyelvterület határán.³⁵³

2.4. A 17. századi plébánosok

Ebben az időszakban nem volt minden településnek papja a Váci Egyházmegyében. *Tarnóczy Máttyás* (1650-1655) püspök alatt összesen öt plébánia működött az Egyházmegyében.³⁵⁴ Az 1658 és 1669-ig terjedő időszakban *Szőlősön* is licenciátusok látták el a lelkipásztori feladatokat, így abban az időben *Szőlősnek* nem volt saját plébánosa. Az 1654. évi bejegyzésnél azt találjuk, hogy szőlősiek, mivel nem volt saját papjuk, a szomszédos *Ecsegre* jártak át a plébános helyére kinevezett licenciátus szertartásaira. Az viszont nem derült ki egyértelműen, hogy ez idő alatt hol végezték a liturgiát. Az 1648. évi tartományi zsinat előírásait szem előtt tartva nem volt a szentmise és egyéb liturgikus tevékenység végzésére olyan alkalmas hely, ahol végezhetők volna a szertartások.³⁵⁵ A licenciátus „vezette” a plébános megérkezéséig a népet. A váci püspök valószínűleg innen is beszédte a tizedjövödelmeket, amelyet titokban küldhettek el a püspöknek. Az a tény, hogy a püspöknek fizették be a tizedet, azt mutatja, hogy a megyéspüspök alá tartozónak vallották magukat a falvak és nem a földesurak alá akartak tartozni.³⁵⁶ 1555-ben nem volt plébános a faluban. A *Historia Domus*ban azt olvashatjuk, hogy *Pongrácz*

³⁵³ MEZŐSI, K., *A váci egyházmegye a török hódoltság idején. Pongrácz György báró püspök egykorú tájékoztatása alapján*, Vesszősi József Nyomdai Műintézet, Kiskunfélegyháza, 1939. 14-15.

³⁵⁴ CHOBOT, F., 50. *Historia Domus*, 10.

³⁵⁵ VEK Kézirattár, BEDNÁR, J., *A váci egyházmegye plébániáinak története. Kézirat ÉN. Szőlős. Historia Domus*, 10. (Ford. SCHAFFER, GY.)

³⁵⁶ *Historia Domus*, 10.

György váci megyéspüspök *Náray György*öt 1669-ben helyezi *Szőlősr*e plébánosnak. A templomot ékesítette, és megalapította a Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról és Szent Miklósról Püspökről nevezett társulatokat. A *Historia Domus* azonosnak tartja a későbbi pozsonyi, majd esztergomi kanonokkal. Ez valószínű is, mert az 1715. évi plébániai levéltár szerint ott volt két „*Cancisnale unum sumptibus A.R. Dni Naray et per eundem compositum*”-hoz való, akkor életadatait is ismerjük. Született Pálozon, a néhai Zala vármegyében 1645. április 23-án lutheránus vallású szülőktől. Iskoláit *Győrött* és *Nagyszombatban* végezte. 1666-ban *Rómába* ment teológiát tanulni és 1668. november 6-án pappá szentelték. Ezután az egri püspök maga mellé vette káplánjának, azonban *Békési* szerint csak két év múlva akadunk rá a nyomára, *Jászón*. Azt nem tudjuk pontosan, hogy mit csinált e két év alatt. Talán ezidő alatt, 1669 és 1670 között tartózkodhatott *Szőlőson*, és azután 1770-ben ment *Szegedy Ferenc* egri püspök mellé Jászóra, majd 1774-ben az esztergomi egyházmegyébe, Csütörtökre, 1680-ban Püspökibe plébánosnak. 1684-ben lett pozsonyi, majd 1690-ben esztergomi kanonok. Meghalt Nagyszombatban 1699-ben.³⁵⁷

A plébánia üresen állt, amikor beköltözött oda, a *Szent Erzsébetről* nevezett templom pedig még mindig romokban állt. A templomot 1611-ben a *Megváltó*, 1697-től *Havas Boldogasszony*, végül *Árpád-házi Szent Erzsébet* tiszteletére ajánlották.³⁵⁸ *Prinner* szerint *Szőlősn*ek 115 évig nem volt plébánosa.

1610 és 1611 között *Szóllóssy Benedek plébános* látta el a szőlősi egyházközséget. Ekkorra datálnak egy a templom védőszentjére utaló feliratot, amely állítólag a templomban volt megtalálható. Ez azonban nem tartható *Prinner* szerint, mivel a templom titulusára vonatkozóan felirat csak később jelent meg. Már csak azért sem hiteles ez az információ, mivel többször megakadt illetve megszakították a *Historia Domus* írását. Ezért ez az információ nem tartható.³⁵⁹ Még az új földbirtokos családok sem tudták biztosan állítani, hogy a családtagjaik valamelyike állíttatta volna a templomot.

³⁵⁷ CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. A papság életadatai, II.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1917. 857-858. Lásd még: KOLLÁNYI, F., *Esztergomi kanonokok. A magyar kath. egyház kilencszázados évfordulója alkalmából (kiadja az Esztergomi Főszékesegyházi Káptalan)*, Buzárovits Gusztáv Könyvnyomda, Esztergom, 1900. 310.

³⁵⁸ VARGA, L. M., *Váci Egyházmegye történeti földrajza*, Váci Egyházmegyei Hatóság, Vác, 1997. 395.

³⁵⁹ VEK Kézirattár, BEDNÁR, J., *A váci egyházmegye plébániáinak története. Kézirat ÉN. Szőlős. Historia Domus*, 3.

Náray tetteit felismerve valóban jeles pap volt, aki a községben való megjelenése után tüstént az időközben ismét valamely ismeretlen megrohanás következtében pusztulni indult templom helyrehozását tűzte ki feladatul. A templom régi berendezését illetően annyit tudunk meg a *Historia Domus* alapján, hogy régen a falusiak szerint freskók díszítették a falait. A főoltárt is ekkor hozták vissza, amelyet a szécsényi kolostorból őriztek, így nagyon régi időkre datálható. Az oltáron semmit sem változtattak meg, a Szentháromság-szobron kívül nem építettek hozzá mást. Igaz, ekkor már Szécsény vára török fennhatóság alatt állt, de mivel a török a keresztényekkel kíméletesebben bánt, ezért zavartalanul tudták átszállítani az oltárt Szőlősrre. Az oltár Árpád-házi Szent Erzsébet képét ábrázolta. A toronyban egyetlen harang maradt meg.³⁶⁰ Náray szőlősi tartózkodása alatt másik két kisebb oltárt is emeltetett. A falusiak szerint ezeket saját pénzén készítette. A *Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásának* szentelt oltáron Prinner talált egy feliratot, amelyet 1669-ben helyeztek el rajta, amely azt bizonyítja, hogy az oltár az egyházközség, a templom pénzéből készült.³⁶¹ Az erkölcsi élet megújítására, a hitélet emelésére legalkalmasabb eszköznek tartotta a jámbor testületeket vagyis társulatokat, a *Boldogságos Szűz Szeplőtelen Fogantatásáról* és *Szent Miklós Püspökről* nevezetteket. A szőlősi hívek nagyon pozitívan vélekedtek a plébánosukról, amelyről a következő sorok árulkodnak: „*Tisztelendő Pater Náray György Szöllősi Parochiara érkezvén, azki mingyár kezdvén építeni régi üdöktől folyvást sok szép ékességektől meg fogyatkozott templomunkat. Az melyben is dél színre dütsössiges Sz. Miklós püspöknek, az ő Sz. nevének Tiszteletére egy oltárt csináltatott, kit az maga költségén, kit az magunkén. Mellyhez mingyár akkor maga ő kegyelme szép rendtartással az öreg gazdák közül Tzébélieket helyezettett, és azok közül egy bötsületes – (ti. céhbelit) – és egy öreg Déként hozzája esküttetett, aki azon oltárnak, és oltár öltözetinek, költséginek, minden hozzá tartozandó jószágának, és egy szóval az egész czéh gyülekezetinek jó gondviselője és igazgatója lenne. A mellé két hitess, avagy szolga Dékányokat rendelvén a betsületes Tzébéliek, az kik az öreg Dékánnak parantsolattyátúl függnek.*”³⁶² Náray személyével kapcsolatosan több információt nem találunk a *Historia Domus*ban, ugyanis már a későbbiekben nem tesznek említést róla, hogy vajon meghalt-e, vagy pedig javadalmazóbb plébániára

³⁶⁰*Historia Domus*, 3.

³⁶¹ „Absque dolore Parens, non (Heva) subdita pena.” (*Historia Domus*, 11.)

³⁶² VEK Kézirattár, BEDNÁR, J., *A váci egyházmegye plébániáinak története. Kézirat ÉN. Szöllős. Historia Domus*, 11. (Ford. SCAFFER, GY.)

került, nem lehet biztosan tudni. A személyét illetően azt tudjuk, hogy egyesek szerint *Rómában*, vagy mások szerint *Nagyszombatban* tanult teológiát. A nagyszombati püspök és a többi főpásztor kitűnő egyéniségéről beszélnek. *Szőlősrre* küldik, majd miután sok érdemet gyűjtött, méltónak találták arra, hogy „feljebb lépjen.” 1675-ben megvált a *Váci Egyházmegyétől*, amely tényről *Pongrácz* püspök hallgat, aki egyébként az egész akkor egyházmegye klérusának névsorát ismerteti. *Bednár* azt írja, hogy a *Memoria Basilicae Strigoniensis*ben utalnak *Náray György* további sorsára: „Georgius Náray e Canonico Posoniensi 1690 Strigoniensis, subin archidiaconus Zoliensis +1694 Edidit S. Sermones et hymnos lingua hungarica.” „*A mi lelkészünkről értendő, aki tehát alkalmasint mint szőlősi plébános kapott a pozsonyi káptalanban stallumot, majd onnan átment az esztergomi káptalanba, aki azontúl az irodalom terén is haszonnal működve mint egyházi szónok, költő, nemkülönben esztergomi kanonok és zólyomi főesperes és érdemrakottan lelte meg a sírját 1694-ben.*” Egyházi beszédjeiből egy példányt megőrzött az üllői plébánia könyvtára, amelynek az 1769-ben szerkesztett leltár szerint ez a címe: *Novus Annus Bissextilis cum pluribus Speratis aeternus quoque felix apprecatus, parochis Zoliensibus caeterisque Praesbyteriis.* Ő írta még az 1695-ben Nagyszombatban megjelent: *Lyra coelestis, Suavi Concordia Divinas Laudes personans, Tírnaviae* 1695-ben. Talán erről ír az 1727-es szőlősi egyházlátogatási jegyzőkönyve, amit így említ: „*Cantionale Náray*”³⁶³ *Náray* plébános szőlősi tartózkodása idejében nevezik ki *szentmiklósi* és *óvári báró Pongrácz Györgyöt*, az *esztergomi székegyház* nagyprépostját *váci megyéspüspökké*.

Fatornáccal körbevett plébániaépületet is építetett, amely egészen a 18. századig védelmet biztosított az épületnek és a benne lakóknak. *Prinner* plébános idejében már egy stabilabb, kőből készült fal vette körül a plébániaintézményt.

A *Szent Miklós* céh bizonyos mértékig még *Náray* idejében alakult meg. *Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról* nevezett céh eredeti alapító okirata elveszett. Ez az oltár gyorsabban készült el, mert az idősebbek azt állították, hogy ez az utóbbi céh régebbi, mint a *Szent Miklós*ról nevezett társulat. Az okiratokban a jövedelemről

³⁶³ KOLLÁNYI, F., *Esztergomi kanonokok 1100-1900, A magyar kath. Egyház kilencszázados évfordulója alkalmából*, az Esztergomi Főszékesegyházi káptalan kiadásában, Buzárovits Gusztáv Könyvnyomdája, Esztergom, 1900. 310-312. VEK Kézirattár, BEDNÁR, J., *A váci egyházmegye plébániáinak története. Kézirat ÉN. Szőlős.*

is beszélnek. Az egyesületek saját szőlővel rendelkeztek, és azok termését eladták és az így kapott összeget az oltáregyesület szükségleteire fordították.³⁶⁴

Náray György után *Szebeny János* lett a plébános, akiről bővebb információk nincsen. Az viszont a *Prinner* féle feljegyzésekből kiderül, hogy ő is részt vett a *Pongrácz György* váci püspök által szerzett garmaszentbenedeki gyűlésen, ahol a negyedik helyen írta alá a nevét,³⁶⁵ amelyet a *Historia Domus*ban is megörökítettek. A szóban forgó zsinati gyűlés jelentős határozatokat fogalmazott meg, amelyek tulajdonképpen a *Trentói Zsinat* rendeleteit próbálták foganatosítani a részegyházban, a *Váci Egyházmegyében*.

Szebeny János plébános 1675 és 1692-ig működött a szőlői plébánián. A falu következő plébánosai *Törőcsik György* (1692-1694) és *Berkes András* (1694-1700) voltak. *Berkes András* említésre méltó a plébánosok sorában, aki eleinte, mint esperes működik a *Váci Egyházmegyében*, később pedig mint segédpüspök. Ezenkívül a visszaállított káptalan első nagyprépostja.³⁶⁶ *Berkes* munkásságának legfontosabb területe a kánoni látogatások végzése volt. Az egyházmegyében ő végezte a vizitációk jelentős részét. *Bendő István* halálakor kezdte meg a látogatásait az egyházmegye területén.³⁶⁷ Az 1702. és 1725. közötti esztendőkből majdnem minden vizitációt ő végzett az egyházmegyében. *Dvornikovich* váci megyéspüspök 1700. június 25-i kelezéssel - *Berkes* segítségével és *I. Lipót* császár engedélyével - visszaállítja a 150 éve megszűnt váci székeskáptalant. 1702-ben *Berkes András*, a *Váci Egyházmegye* török idők utáni első nagyprépostjaként és az egyházmegye vikáriusaként végzi az egyházlátogatásokat. Ezekben a jegyzőkönyvekben már meglátszanak *Dvornikovits* püspök célkitűzései.³⁶⁸ *Berkes* már nemcsak a katolikus helyeket látogatta meg, hanem felkereste a protestáns lakosságú településeket is. Négy év alatt (1702-1706) összesen harmincnolc plébániát látogatott meg.³⁶⁹ A *Rákóczi* féle szabadságharc alatt a váci püspök *Berkesre* hagyta az egyházmegye irányítását. Ő maga pedig *Győrbe* költözött, ahol hamarosan meghalt.³⁷⁰ A

³⁶⁴ *Historia Domus*, 11.

³⁶⁵ VEK Kézirattár, BEDNÁR, J., *A váci egyházmegye plébániáinak története. Kézirat ÉN. Szöllős.*

³⁶⁶ CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára, II.*, 603.

³⁶⁷ CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára, II.*, 603.

³⁶⁸ PALOS, F., *Az egyházmegye püspökei 1684 és 1711. között*, in „*mint hamvából éledő Phoenix*”. *A Váci Egyházmegye történetének, a török megszállást követő negyedszázada, a Szatmári békéig (1711. ápr. 30.)*, [Váci Székesegyházi Kincstár és Egyházmegyei Gyűjtemény rendezésében, 2011. október 4-én és 5-én a Nagypréposti Palotában megtartott tudományos konferencia előadásai], Kucsák Könyvkötészet és Nyomda, Vác, 2012. 28-29.

³⁶⁹ LANCZ, K., *Dvornikovits Mihály váci püspök*, 70-77.

³⁷⁰ *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 2. Váci Egyházmegye*, 14.

végrendeletében megemlékezett a mátraszőlősi lelkipásztori éveiről, a helyi egyházközségről és az utódjairól. Arról is ír, hogy a templomnak hagyott egy bizonyos összeget és a javadalmának a szőlőjét.³⁷¹ Berkes plébánosként 1694-től végzi a szolgálatát Szőlősen, és valószínűsíthető, hogy az ecsegi plébániáról került át oda. 1697-től már Kálón működik.³⁷² 1697 és 1701 között *Udvardi István* licenciátus tevékenykedik, mivel *Gulitska András* csak 1701-ben került Tápiószecsőrről Szőlőstre. Még ebben az esztendőben *Gulitska* plébános kifesteti a templomot. 1702-ben elhelyezett a templomban egy táblát, amelyen a következő felirat olvasható: „*Domus Dei, domus orationis*” A plébániatörténet szerint a templomnak ekkor kazettás famennyezete volt.³⁷³ *Gulitska András* plébános, akiről úgy beszélnek, mint rettenthetetlen, igazi nagy szellemmel bíró férfiúról. Végigélte az 1704-ben kezdődő *Rákóczi* féle szabadságharc iszonyatait, nem menekült el, hanem helyben megmaradt. Ezenkívül más borzalmak elől sem menekülte el. Beleértve az 1710. évi rettenetes pestisjárványt is, amely a falut sújtotta. Az idős generáció visszaemlékezése szerint ekkor működött igazán, végezte a lelkipásztori feladatait nagy buzgalommal, mivel a nyájából 228 ember megbetegedett - akik viszont később meghaltak -, egyik sem távozott el *Gulitska András* atya által nyújtott lelki vigasz és szentségek nélkül.³⁷⁴ 1708 nagypéntekjén történt az az eset, hogy *Rákóczi* fejedelem és vitézei *Szőlőst* érintve meneteltek *Szécsény* felé. Az egyik vitéz gúnyból odalovagolt a kántorház előtt állított haranglábhoz, és meghúzta a harangokat, mondván: tudomása szerint a „pápastáknál nem szól a harang nagypénteken.” Kipróbálta, hogy igaz-e a mondás, megkondította a harangot. Ekkor a harangozó elmondta *Rákóczinak* a vitéz cselekedetét. Ennek hatására a vitézt a lováról lelőtték, és jól elnászpángolták annak rendje s módja szerint.³⁷⁵

Bednár szerint a plébániát 1711-ben Berkes vizitálta,³⁷⁶ amelynek jegyzőkönyve *Gulitska* plébánost „theologus moralis”-nak nevezte. 1713-ban a plébánost áthelyezték Kállóra.

1711-től 1715-ig nem működik pap az egyházközségben. Ezt a tényt megerősíti az a 1715-ös egyházlátogatás, amelyben a következőket olvassuk:

³⁷¹ KANUZ, N., *A pozsonyi káptalan kéziratai*, in *Magyar Sion* 7 (1869) 164-184.

³⁷² VEK Kézirattár, BEDNÁR, J., *A váci egyházmegye plébániáinak története. Kézirat ÉN. Szőlős.*

³⁷³ *Historia Domus*, 16.

³⁷⁴ VEK Kézirattár, BEDNÁR, J., *A váci egyházmegye plébániáinak története. Kézirat ÉN. Szőlős.*

³⁷⁵ *Historia Domus*, 16.

³⁷⁶ Váci Püspöki és Káptalani Levéltár (VPKL), Püspöki Levéltár. *Visitationes Canonicae (Püspöki egyházlátogatások) Liber VII. Szőlős.* 807 (1711).

„*parochum actu non habet*”.³⁷⁷ De ha plébános nem is volt ebben az időszakban, akkor is akadtak kiváló és lelkes papok, akik ellátták a faluban a lelkipásztori feladatokat. Így pl. *Cziganyek István* ciszter szerzetespap, *Bakabányi János* pásztói ciszter apát és plébános, *Pater Emericus* ciszter pap, valamint *Joachim* ferences szerzetes, aki a szécsényi ferences kolostor házfőnöke volt. Ők látták el a helyi lelkipásztori feladatokat. Többnyire pedig a helyben lakó *Udvardi István* licenciátus tevékenykedett a plébánián.

1715. október 15-től 1717-ig *Káló Ferenc*³⁷⁸ lesz a szőlősi egyházközség plébánosa. E rövid tartózkodási ideje alatt a plébánia javait növelte, az utódjainak szőlőt szerzett. Később a *Váci Egyházmegye* helynökeként tevékenykedett. *Mária Terézia* királynő is ismerte személyét, valamit megjegyezte abbéli sajnálatát, hogy korábban nem ismerte Káló Ferenc atyát. Ezenkívül az erkölcsi rend őrzőjeként az akkori emberek számára úgy maradt fenn emléke, mint aki a káromló embereket megfegyelmezte, az ünnepi szentmiséről hiányzó személyeket megfeddte és megbüntette, jámbor juhait pediglen gyengéden szerette.

Az ő távozását követően hat évig állt üresen a plébánia, amely hosszú időszoknak tűnik. Ez időközben *Jósa Jakab* licentiátus látta el és végzett mindent a plébániaközösségben. A szentségek kiszolgáltatását pedig a ciszter atyák végezték.

2.5. A 18. század földesurai és a templomi javadalmak kérdése

A templom birtokának felét a török idők alatt *Szluha* gróf, majd később *Jankovits* család vásárolta meg. Szerették volna a *Szluha* család a szőlősi birtokokat is sajátjuknak tudni, köztük a szőlősi templomot kegyúri jogát is meg akarták

³⁷⁷ VPKL, Püspöki Levéltár. *Visitationes Canonicae (Püspöki egyházlátogatások) Liber III. Szőlős.* 132-135 (1711).

³⁷⁸ *Káló Ferenc* 1960 körül született. A középiskoláját Budán, a teológiát Nagyszombatban végezte. Mint „theologus moralis” felszentelés után 1715-ben szőlősi, 1718-ban verseyi plébános lett, ahonnan 1721-1725. között a palotási plébániát is adminisztrálta. A legnagyobb buzgósággal működött mind a három helyen. Érdemei jutalmául 1737-ben váci kanonokká nevezték ki. 1740-től szemináriumi rektor volt és a piaristák egyik legnagyobb jótévedője. Desericius „vir sanctissimusnak” nevezi. *Mária Terézia* szászvári címzetes apáttá, a püspök általános helynökévé tette. Midőn a királynő 1750-ben Grassalkovich herceg látogatására Gödöllőre ment, püspök nevében ő köszöntötte, mire *Mária Terézia* ezt mondta: Igen fájdalom, hogy előbb közelebből nem ismertem, kész lettem volna korát és erényeit megillető jutalomban részesíteni.” Meghalt 1754. jún. 9-én. A piaristák templomában, azon tornyok egyike alá temették, amelyet ő építtetett. Az általa tett alapítványokat 11950 Ft-ra becsülik. (CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. A papság életadatai, II.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1917. 788-789. Lásd még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. Az intézmények története, I.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác 1915. 63. 97. 100. 176. 193. 400. DESERCIUS, I., *Historia Episcopatus diocesis et civitatis. Vaciensis una cum rebus synchronis*, Francisci Antonii Eitzenberger, 1763. 256. KARCSÚ, *Vác város története, V.*, 211.)

szerezni. A gróf a váci püspököt is megkereste, hogy egyedüli kegyura lehessen a templomnak, és azt az utódaira tudja majd származtatni. A helyi földesurak ellenezték ez a felvetést. A kiváltáság végülis a váci püspökre szállt.³⁷⁹

A javadalmakat illetően *Prinner* plébános megjegyzi, hogy a működése alatt már nem, de korábban bizonyos földterületek biztosan a plébánia javadalmi voltak. Ilyen területek volt pl. *Pap-harasztya* és *Pap-forrás*. Ezen javak elidegenítésének forrására nem talált rá *Prinner* plébános.³⁸⁰

2.6. A Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról és Szent Miklós Püspökről nevezett céhek (testvérületek)

A céhekkal kapcsolatosan a következő definíciót olvashatjuk a *Katolikus Lexikonban*: „rend szerint egy településen lakó és ugyanazok vagy hasonló mesterséget űző, termelő vagy szolgáltató kézműves iparosok gazdasági érdekvédelmi tömörülése.”³⁸¹ Eredete még a mai napig nem tisztázott, mert a *Római Birodalomban*, majd *Bizáncban* is működtek kézműves céhek, de valószínűleg nincsen kapcsolódási pontjuk a 11-12. század fordulóján megjelenő Nyugat-Európai testületekkel. A vallásos társulatok és céhek már a korai középkorban jelen voltak Európában. *Magyarországon* a reformáció időszakát megelőzően is működtek céhek.³⁸² A céhéletről és az iparosok históriájáról a történészek, a vallásos társulatokról rendszerint a vallásos tudományok és a vallási néprajz szakértői szoktak értekezni. A társulatok és céhek esetében működésüket, céljaikat, ténykedési körüket és alapszabályaikat tekintve számos egybeesés mutatható ki.³⁸³ A budai magyar szabók céhszabályai ugyanazokat írják elő, amiket a selmecebányai, a nagyszzebeni vagy a segesvári céhszabályzatok. Az eredetük azonban összemosódik, mivel a kézművesek gazdasági érdekvédelmük mellett ugyanazokat az egyházi jellegű és emberbaráti feladatokat is ellátták, amelyeket a vallásos egyesületek: védőszentjük

³⁷⁹ *Historia Domus*, 3. (Ford. SCAFFER, GY.)

³⁸⁰ *Historia Domus*, 3.

³⁸¹ *Katolikus Lexikon*, II., Szent István Társulat, Budapest, 1993. 190.

³⁸² PÁSZTOR, L., *A magyarság vallásos élete a Jagellók korában*, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest 1940. 22.

³⁸³ GYÖNGYÖSSY, O., *Céhek és vallásos társulatok Csongrádon a 18-19. században*, in *Olvasó. Tanulmányok a 60 esztendő Barna Gábor tiszteletére*, Szerk: Mód László-Simon András, SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Gerhardus Kiadó, Szeged, 2010. 429. Vö. http://www.academia.edu/3624171/C%C3%A9hek_%C3%A9s_vall%C3%A1sos_t%C3%A1rsulatok_Csongr%C3%A1don_a_18-19._sz%C3%A1zadban

tiszteletére oltárt állítottak.³⁸⁴ A bártfai Irgalmasság Anyja társulat 1487-ben egyesül a Sinai hegyi Szent Katalin társulattal. Ezeket már túlszárnyalják a korábban megalakult városi és polgári céhek és társulatok.³⁸⁵ Részben a vallásos és jótékony testvérületekből, részben pedig ezekkel párhuzamosan alakultak az iparos egyesületek, az ún. céhek hazánkban is. Eleinte a céhek és a társulatok tevékenysége egybeesett. Ennek oka abban látható, hogy a céhek tagjai többnyire vallást gyakorló, keresztény hívő emberek voltak.³⁸⁶ Az viszont mindenképp nehézséget okoz, hogy a céhek elsősorban polgári érdekvédelmi szerveződések voltak a társulatokkal szemben. A vallásos társulatok, confraternitasok az iparos céhek mintájára, azoknak a szervezetét átvéve idővel magukat is céhnek nevezve alakultak ki és nem fordítva. Azt viszont mindenképpen el kell mondanunk, hogy az így létrejött társulatok a vallási életre nézve jelentős mértékben előre vitték az egyházközségek életét. Hidat vertek a világiak és a papság között és ezek segítségével sikerült az Egyháznak a városi polgárságot távol tartani az eretnek és laikus mozgalmaktól.³⁸⁷

Hazánkban a 13. században találkozunk a céhek első nyomaival. Nyugat-Európában a 14. században jelennek meg egyértelműen a szász és olasz népnek köszönhetően. Erdélyben és a Szepességben, és minden olyan városban találkozhatunk velük, ahol a „hospesek” előfordultak.³⁸⁸ Magyar földön a 15. század folyamán már egyre gyakrabban fordulnak elő ilyen társulatok. Korszakunkban a *Krisztus Teste* társulat volt a legelterjedtebb.³⁸⁹ E társulatok célja Isten dicsőítése és *Jézus Szentséges Testének* tisztelete. A tagok minden csütörtökön az Oltáriszentség dicséretére összegyűltek énekes szentmisére. A résztvevők együtt énekeltek a mise

³⁸⁴ *Katolikus Lexikon, II.*, Szent István Társulat, Budapest, 1993. 190.

³⁸⁵ PÁSZTOR, L., *A magyarság vallásos élete a Jagellók korában*, 22.

³⁸⁶ „A középkori kézművesek, olykor a kereskedők is a maguk érdekvédelmi szervezeteit (céheket)(...) általában a vallásos társulatokhoz hasonló módon hozták létre, hiszen ők is hívő keresztények voltak, tehát a vallásos társulati formával tagjaik lelki üdvét is elő akarták mozdítani” (KUBINYI, A., *Vallásos társulatok a késő-középkori magyarországi városokban*, in *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*, (METEM könyvek XXII.) Budapest, 1999. 341-352.) „A mindent és mindenki lelkét eltöltő vallásos érzület teremti meg azt a circulus vitiosus-szerű valóságot, hogy míg egyrészt az elmélyült vallásos élet hozza létre a vallásos közösségeket, a különféle céheket: ugyanakkor pedig a megalakuló céhek lesznek a hitbéli élet lelkiismeretes formálói és terjesztői” (GERENDÁS, E., *A céhek és a vallásos élet*, in *Regnum* (1942/43) 371-399. Különösen 384., Vö. még GYÖNGYÖSSY, O., *Céhek és vallásos társulatok Csongrádon a 18-19. században*, 429.)

³⁸⁷ GYÖNGYÖSSY, O., *Céhek és vallásos társulatok Csongrádon a 18-19. században*, 429-430.

³⁸⁸ *Katolikus Lexikon, II.*, Szent István Társulat, Budapest, 1993. 190.

³⁸⁹ A társulat a következő helyeken működött: *Budán, Pesten, Magyaróváron, Sopronban, Pozsonyban, Pozsonyszentgyörgyön, Tercebányán, Selmecebányán, Eperjesen, Bárján, Kassán, Lőcsén, Brassóban, Egerben...stb.* (PÁSZTOR, L., *A magyarság vallásos élete a Jagellók korában*, 23.)

bevezető szavait és a Kyrie-t. Ha valaki közülük meghalt, akkor a közösség tagjai mind összegyűltek a halott körül, és virrasztottak érte. Az imádságot a halott lelki üdvéért végezték. A gyászmisén is megjelentek, amelyet a helyi plébános a halottért ajánlott fel. A halottokról ezután sem feledkeztek meg, mivel minden hétfőn gyertyát gyújtottak értük az oltáron és imádkoztak a tisztítóűzben szenvedő lelkekért. A lőcsei hívek pl. a halotti zsolozsmát is elmondták az elhunytért, valamint hetedik és harmincadik napon is mondattak engesztelő szentmiseáldozatot, amelyen mindegyik tagnak részt kellett vennie és egy gyertyát el kellett égetnie a halottért. Itt minden nap mondattak misét az elhunytak lelki üdvéért, az ezeken való részvételre már nem voltak kötelezve a szabályzatuk értelmében. A kántorböjtöket követő vasárnap esti zsolozsmán, hétfőn pedig misén vettek részt. Ez utóbbi alkalommal egy gyertyát el kellett égetniük és 10 dénárt ajánlottak fel adományként a templom javára. A nagyszombati polgárok által 1372-ben alapított *Krisztus Teste és Vére Fölséges és Titokzatos Szent Testének Testvérülete* 1460-tól még ünnepélyesebbé tette a csütörtöki szentmiséjüket. A plébános beleegyezésével elhatározták, hogy minden csütörtökön ünnepélyes körmenetben viszik az Oltáriszentséget a társulat oltárára. A hívek égő gyertyával a kezükben vettek részt, harangzúgás és orgonaszó közben az Oltáriszentséget dicsőítő éneket zengtek. A pápától e liturgikus cselekményhez kötve teljes búcsút kértek, amelyet természetesen meg is kaptak. A társulatoknak akár több saját papjuk is lehetett. A társulat arról is gondoskodott, hogy senki se haljon meg a szent útravaló, az Oltáriszentség vétele nélkül. A szegény sorsú és idegen származású embereket is ők temették el.³⁹⁰

Ezenkívül még más társulatokkal is találkozunk ebben a században. Krisztus tiszteletével kapcsolatos még a Szent Kereszt és *Krisztus Kínszenvedéséről Nevezett Társulat* is. A katolikus hagyományban minden mesterségnek meg volt a maga égi patrónusa. Főleg a középkori céhekre volt jellemző, hogy céhpatrónusuknak oltárt vagy szobrot állítottak a templomban és vállalták annak díszítését, virágozását, a misék kezdetén a gyertyák meggyújtását. A céhek pusztán kegyességi célból is vállalták egy-egy oltár gondozását.³⁹¹ A fenti céheken kívül a 15. századtól kezdve Magyarországon létesültek még társulatok Szent Anna, Szent Miklós, Szent Borbála, Szent Péter, Szent Pál, Szent István protomartír, Szent Katalin, Szent Sebestyén, Szent Antal, Szent Lénárd, Szent János, Szent Lőrinc, Szent Erzsébet és

³⁹⁰ PÁSZTOR, L., *A magyarság vallásos élete a Jagellók korában*, 24-25.

³⁹¹ GYÖNGYÖSSY, O., *Céhek és vallásos társulatok Csongrádon a 18-19. században*, 430.

Mindenszentek, a Tizenkét Apostol és a Szentlélek tiszteletére. Minden foglalkozáshoz védőszentet társítottak.³⁹²

A mátraszőlősi céhet illetően is elmondhatjuk, hogy a céhek illetve a társulatok jellegzetes tulajdonságait magukon hordozták. A két vallásos egyesület szabályzatát illetően azt állapíthatjuk meg, hogy mindkettő a céh nevet alkalmazza a társulásra. A szabályzat előírásai is a céhek jegyeit hordozzák magukon. Amint korábban megállapítottuk, a középkorban nem minden esetben lehetett teljes mértékben különbséget tenni a céhek és az egyházi társulatok (confraternitasok) között. A *Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról és Szent Miklós Püspökről* nevezett céhek meglátásunk szerint inkább társulatok lehettek, mivel a szőlősi plébánia *Historia Domus*ából arról szerezhettünk tudomást, hogy *Berkes András*, aki 1702-ben a mátraszőlősi plébánián járt, jóváhagyta a társulatok működési szabályzatát. A *Historia Domus*ban a következőket olvashatjuk: „Has constitutiones Inmaculatae Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae et S. Nicolai Episcopi in omnibus punctis, et articulis suis confirmavi, et sigillo usuali impressione roboravi die 14 octobris anno 1702. Andreas Berkess vicarius generalis vaciensis, Andreas Gulitska Parochus Söllősiensis approbavi et subscripsi.”³⁹³ Már csak azért sem nevezhetjük céhnek jelen társulatokat, mivel a 15. századtól kezdve az volt a gyakorlat, hogy a mesterek maguk állapították meg testületük szabályait és ezt a szabályzatot erősítette meg a városi tanács és adta ki saját pecsétje alatt mint privilégiumot. Egyúttal felügyeleti jogot is gyakorolt a céh fölött. Későbbi korokban a céhszabályzatokat a szabad királyi városokban a központi kormányzatszervek útján a király, a mezővárosokban és falvakban rendszerint az egyházi vagy világi földesúr hagyta jóvá, erősítette meg és adta ki.³⁹⁴

Jelen testvérületek szabályzatát illetően a civil közigazgatásban való jóváhagyással nem, viszont egyházi megerősítéssel kapcsolatos dokumentációt találtunk, magát a *Historia Domust*. A plébániatörténetben máshol is találkozunk a „fraterinas” vagy „congregatio” szó használatával a fenti társulatokkal összefüggésben.³⁹⁵ Ezenkívül a *Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról* nevezett céh szabályzatának első lapján is a „congregatio” szó található: „A

³⁹² PÁSZTOR, L., *A magyarság vallásos élete a Jagellók korában*, 32-33.

³⁹³ *Historia Domus*, 16.

³⁹⁴ *Magyar Katolikus Lexikon, II.*, Szerkesztette DR. VICZIÁN J., Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2002. 197.

³⁹⁵ *Historia Domus*, 16. 27. 35.

Boldogságos Szűz Máriának macula nélkül való Nagy Anyánknak Máriának Fogantatásának napia tisztelőjeinek ab antiquis et iritis Articulis in novum Ordinem regali ájtatos keresztyén hivek s Congreganistak alul meg irt Esztendőben...”³⁹⁶ A Váci Püspöki és Káptalani Levéltárban őrzött egyházlátogatási jegyzőkönyvek is „congregatio”-ként és „confraternitas”-ként emlegetik a fenti testvérületeket.³⁹⁷

A testvérületek egyházi hatóságtól hivatalosan jóváhagyott, többnyire laikus hívekből álló vallásos társulat, amelyet előjáró vezet. Célja az istentisztelet, ill. a felebaráti szeretet egy meghatározott jócselekedetével szolgálni Istent és a felebarátot. Nem tesznek sem ünnepélyes, sem egyszerű fogadalmat; a szabályaik csak a testvérületi különös célra szólnak; az egyes tagok az egyesületből bármikor szabadon kiléphetnek, a felvállalt kötelezettségek teljesítésére nem lehet őket kényszeríteni, ugyanakkor pedig a társulattól kizárhatók.³⁹⁸

A testvérületek alakítása és alapszabályaik elfogadása általában a megyés püspök hatáskörébe tartozik. A káptalani helynök erre nem volt jogosult, a püspöki helynök pedig csak külön püspöki meghatalmazás alapján gyakorolhatta ezt a jogot. Ha a vicarius generalis élt az elnyert meghatalmazással, az alapítási okiratban erről külön említést kellett tennie. A testvérületek felállítását megelőzően a püspöknek fel kellett terjeszteni a testvérületek szabályzat felülvizsgálás és esetleges változtatás végett.³⁹⁹

2.7. A Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról és Szent Miklós Püspökről nevezett testvérületek szabályzatai

2.7.1. A szőlői társulatok megalakulása

A *Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról és Szent Miklós Püspökről* nevezett testvérületek szabályzatai majdnem szóról szóra megegyeznek. A *Szent Miklós* testvérületet 1669-ben alapították *Náray György* plébános úr idején.

³⁹⁶ VPKL Plébániai Levéltárak, Mátraszőlős Plébánia levéltára, *Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról* nevezett kongregáció szabályzata (kézirat) 1.

³⁹⁷ VPKL, Püspöki Levéltár. *Visitationes Canonicae (Püspöki egyházlátogatások) Liber II- IX. Szőlős.*

³⁹⁸ SZEREDY, J., *Egyházzog II.*, 1526.

³⁹⁹ Geisznél az olvassuk, hogy az általános püspöki helynök okiratban való megemlítésének kötelezettsége csak az 1888. évektől volt előírva. Így valószínűleg az 1702-es esztendőben, amikor a fenti társulatok alapító okiratát jóváhagyták, nem volt szükséges aláírni a püspöki helynöknek az alapszabály. Valószínűleg ezért írta alá csak a *Historia Domusban*. (GEISZ, A., *Egyházi közigazgatás*, 850.)

Ennek a testvérületnek a szabályzata szolgált alapjául a *Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról* nevezett közösség statútumának.

Mindkét szabályzatban kötelezik a személyeket arra, hogy a regulát megtartsák. Akik nem engedelmessé válnak az előírásoknak, azokat meg kell büntetni a „testvérület oltárához”.⁴⁰⁰ Az élükön dékánok álltak, akiket maguk közül jelöltek ki, és akik a fraternitasok védőszentjének ünnepén vagy annak közeledtével lettek megválasztva. Ez a választás mindkét testvérületnél advent idején történt, hiszen *Szeplőtelen Fogantatás* és *Szent Miklós* püspök ünnepét is adventben üli meg az egyház. Ezen kívül még a dékánok mellett alldékánokat, ún. szolgáló dékánokat is választottak. A céhek esetében szolgáló mestereknek nevezték őket. Ők voltak a céhek legfiatalabb mesterei. A rendeltetésük a testület működésével kapcsolatos apróbb és terhesebb feladatok elvégzése.⁴⁰¹

A régi dékán köteles volt elszámolni, számadást tartani az újonnan megválasztott dékán, valamint a testvérület tagjai előtt: „minden esztendőben szokás közöttünk (ti. közülünk) új Dékányokat választani, és az mulandó esztendőbeli dekánytól minél hamarabb számot venni, ugyanazon céhbelleknek (jelen)létiben.”⁴⁰² Ha valamivel nem tudott elszámolni, akkor a testvérület kárát meg kellett térítenie a sajátjából.⁴⁰³

2.7.2. A testvérületek szentmiséi

Jelen testvérületeknek minden évben összesen 12 misét kellett szolgáltatniuk, amelyek időpontjait a helyi plébánossal közösen beszélték meg és jelöltek ki. A szentmisék bemutatásáért adományt adtak a plébánosnak, amely összeget a dékánnak *Szent György* napjáig vagy azután rövidesen ki kellett egyenlítenie.

A *Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásának* testvérülete három magyar forintot fizetett be a plébánosnak. Karácsony ünnepén pedig egy negyed magyar forintot adtak a szentmise mondásáért. A tizenkét szentmisébe beleszámítottak Szűz Mária ünnepei is. Ezeken a napokon a testvérület élő tagjaiért mondatták a misét. A szabályzatuknak megfelelően a következő Mária ünnepekre írtak szentmisét: *Purificatio Beatae Mariae Virginis* (febr. 2.), *Annuntiatio Beatae*

⁴⁰⁰ Jelen testvérületek szabályzatai a függelékben olvashatók.

⁴⁰¹ *Magyar Katolikus Lexikon*, II. 191.

⁴⁰² VPKL Plébániai Levéltárak, Mátraszőlös Plébánia levéltára, *Szent Miklós céhszabályzat* (kézirat) 2.

⁴⁰³ VPKL Plébániai Levéltárak, Mátraszőlös Plébánia levéltára, *Szent Miklós céhszabályzat* (kézirat) 2. VPKL Plébániai Levéltárak, Mátraszőlös Plébánia levéltára, *Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról* nevezett kongregáció szabályzata (kézirat) 2.

Mariae Virginis (márc. 25.), *Visitatio Beatae Mariae Virginis* (júl. 2.), *Dedicatio Beatae Mariae Virginis ad nives* (aug. 5.), *S. Maria ad Assumptionem* (aug.15.), *Nativitas B. M. Virginis* (szept. 8.), *Conceptio Matris Genetricis Dei* (dec. 8.), *Preasentatio B.M.V.* (nov. 21.);⁴⁰⁴ A fraternitások tagjainak ezeken az ünnepeken a szentmisén részt kellett venniük. Az ünnepi liturgia időpontját táblán vitték körbe, így hozták a tagok tudomására a mise napját és időpontját. A céhek esetében is a céhmester a céhtábla körüljárásával és fölmutatásával gyűlésre, temetésre, körmenetre hívta össze a tagokat. A táblát körbehordozó személy szóban mondta el a céhmester üzenetét. A fából vagy fémből készített, díszes, kézben hordozható táblácska rendszerint a céh jellegzetes szerszámaiból vagy termékeiből álló *céhcímert* ábrázolta, de gyakran előfordult, hogy az egyik oldalára a céhvédőszent képét festették. Ezt a táblát valahol még a 20. században is használták.⁴⁰⁵

A társulat miséin kötelezően részt kellett vennie mindenkinek. Ha valaki nem tett eleget e kötelezettségnek, akkor a dékán vagy a társulat tagjai megbüntethették az illető személyt a szabályzat értelmében: „az mikor ez Szent Miklós nap essendik (ti. esedékes) az céh tábláját eljártassák, hogy ki-ki azon szent misén (jelen lehessen), midön pedig ezt elmulasztják, (dékány) büntettesse meg az céh az oltárhoz érdemek szerint.”⁴⁰⁶ Az ünnepi szentmisén a tagok följánlaskor sorban egymás után gyertyával kezükben járultak az oltárhoz. Ugyanez a szokás található a céhnél is, akik szintén égő gyertyával vonultak fel a céholtárig, azt megkerülték, majd átadták a gyertyákat és pénzadományt adtak. Ezt nevezték offertórium kerülésnek.⁴⁰⁷ Egyébként az ő feladatuk volt a testvérület oltárát díszíteni, gyertyákkal ellátni és szentmiséken a pap segítségére lenni. Nem csak részt vettek az ünnepi misén, hanem ministráltak is a plébánosnak: „Minden sátoros ünnepeken az szolgál dékányok tartoznak elé állani két szövetnek azon oltárhoz az mellyen plébános uram Sz. misét szolgál, úgy hasonló képen Sz(ent) Erzsébeth napján. Más közönséges üllő (ti. illő) ünnepeken, és vásár napokon egy-egy szövetnek.”⁴⁰⁸

⁴⁰⁴ VPKL Plébániai Levéltárak, Mátraszőlös Plébánia levéltára, *Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról* nevezett kongregáció szabályzata (kézirat), Regula 1.

⁴⁰⁵ *Magyar Katolikus Lexikon*, II. 192.

⁴⁰⁶ VPKL Plébániai Levéltárak, Mátraszőlös Plébánia levéltára, *Szent Miklós Püspökről* nevezett céh szabályzata (kézirat) 2. Ugyanez a rendelkezés olvasható a *Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról* nevezett testvérület szabályzatában is.

⁴⁰⁷ *Magyar Katolikus Lexikon*, II. 194.

⁴⁰⁸ VPKL Plébániai Levéltárak, Mátraszőlös Plébánia levéltára, *Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról* nevezett kongregáció szabályzata (kézirat) Regula tertia.

A *Szent Miklós* testvérület újhódat követő pénteken mondatta a szentmiséit az élőkért, megholtakért, és azokért, akik valamilyen formában támogatták, jót tettek a testvérülettel: „Minden esztendőben szokott lenni ezen céhnek 12. sz. misseje ugyan az Szent Miklós napján úgy mint az első céhbellekért egy első telihold pintekén az másik telihold pintekin pedig ugyanazon céhbeli meg holt hívekért.”⁴⁰⁹ Azok a tagok, akik elmulasztották a szentmisehallgatást, a szabályzat értelmében a dékán valamilyen büntetést szabott ki rájuk: „...valakik pedig azon isteni szolgálatokat elmulasztják részegség jó lakások (ti. falatozások), vagy házkörül levő munkájuk miat és azon Isteni szolgálatokon nem fognak comparealni érdemek szerint büntetessenek meg az oltárhoz.” Ha esetleg a plébános távol volt azon az ünnepen, amikor szerették volna a szentmisét elmondani, akkor ebben az esetben az ünnep nyolcadában, vagy az után kellett celebráltatni a plébános atyával a testvérület miséjét: „az mikor pedig úgy történék, hogy azon az Ditsössiges napon (Szent Miklós püspök ünnepén) itthon nem találna lenni Tisztelendő Plebanus Urunk, ollyankor mondassék intra octavam vagy annak octavájára csak elmúlóban ne legyen vagy feledékenységében ne maradjon, mindaz Isteni szolgálat mind az böcsületes céhnek fel tett intentiója, szándéka”.⁴¹⁰

A testvérületek szabályzata előírja, hogy a tagokat és azok családtagjait tisztességesen kell eltemetniük. A szegényekre is kiterjedt ez a gondoskodás. Nem csupán a temetési szertartásról kellett gondoskodniuk, hanem a halottakért gyászmisét is kellett mondatniuk. A temetésről – ahogyan a másik társulatnál is láthattuk – a társulat tábláját körbeküldve értesültek a tagok. A temetésen mindenki részt vett, kivéve az, aki nem a faluban tartózkodott, mert pl. a családja megélhetéséért dolgozott. Azok a tagok, akik a falu körül dolgoztak, vagy a háztájékon és nem vettek részt a testvérület tagjának temetésén, azt a személyt a szabályzatnak megfelelően megbüntették: „...kiki a halott temetésire elmenni tartozkodgyék, valaki itthon levén faluja körül vagy mezőben, szölleiben vagy házánál találandó munkában, az temetésre az illyenek körül elmulaszták, büntetessék meg az oltárhoz. Ha pedig faluja körül itthon nem volna, vagyis mely

⁴⁰⁹VPKL Plébániai Levéltárak, Mátraszőlös Plébánia levéltára, *Szent Miklós Püspökről nevezett céh szabályzata* (kézirat), Regula prima.

⁴¹⁰VPKL Plébániai Levéltárak, Mátraszőlös Plébánia levéltára, *Szent Miklós Püspökről nevezett céh szabályzata* (kézirat) Regula sexta.

szántana az mezőben, vagy másnak pinzes munkáján volna, ezek nem méltók a büntetésre.”⁴¹¹

2.7.3. A testvérületek lobogói és körmenetben való részvételük

A céhek lobogói az összetartozás jelei voltak. A zászlókészítés a céhek városvédő, katonai kötelezettségével állt összefüggésben. A 13-14. századtól ez alatt gyülekeztek felfegyverkezve. Az ünnepélyes állami felvonulások és egyházi körmeneteken megjelenve, a céhtagok a zászlajuk alatt vonultak fel. A céh védőszentje díszítette a lobgót. *Mária Terézia* kötelezővé tette a céhek számára a körmeneteken való részvételt. Zászlójukkal kellett megjelenniük az egyházi szertartásokon.⁴¹²

A szőlősi testvérületeknek is volt lobogójuk, amelyet az ünnepi processiókon, körmeneteken használtak. Ha nem vettek részt a körmeneten, megbüntették őket: „Ha valamikor az Isten az czéhet arra reá segíti, hogy lobogót csináltathatnának valamikor oly helyre processioval ki mennének vala mennyiszer az czéh lobogójával, vagy szövetnek elmaradna az processiótúl, s mind annyiszor az büntetések az oltárhoz az ki az böcsületes czeholtárhoz hozzá lészen rendelve.”⁴¹³

2.7.4. Vallási körmenetek a Katolikus Egyházban

A Katolikus Egyházban a nyilvános istentisztelet két legjelentősebb liturgiája: a zsoltos és a szentmise. Ehhez kapcsolódnak még más egyéb szertartások, így pl. körmenetek, litániák és szentségi áhítatok. A körmenetben a vallásosság közös gyakorlatát kiviszi a templom falain kívülre, az utcára, szent énekeket énekelve, hangosan imádkozva, amelynek az a célja, hogy vagy hálát adjon, vagy pedig kiengesztelje Isten haragját. A *Magyar Katolikus Lexikon* a következő definíciót fogalmazza meg a körmenetre vonatkozóan: „*A vallásosságnak az emberi természetben gyökerező közösségi megnyilvánulása, ünnepélyes, rendezett vonulás imádság, ének, kultikus tánc kíséretében.*”⁴¹⁴ A körmenet minden kultúrában megtalálható. 1. Az Ókori Rómában is, ahol *supplicatio* (a lat. *suppleo*, „kérni”

⁴¹¹ VPKL Plébániai Levéltárak, Mátraszőlős Plébánia levéltára, *Szent Miklós Püspökről nevezett céh szabályzata* (kézirat) Regula tertia. VPKL Plébániai Levéltárak, Mátraszőlős Plébánia levéltára, *Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról nevezett kongregáció szabályzata* (kézirat) Regula quarta.

⁴¹² *Magyar Katolikus Lexikon*, II. 198.

⁴¹³ VPKL Plébániai Levéltárak, Mátraszőlős Plébánia levéltára, *Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról nevezett kongregáció szabályzata* (kézirat) Regula quinta.

⁴¹⁴ *Magyar Katolikus Lexikon*, VII. kötet., szerkesztette DR. VICZIÁN J., Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2002. 361-362.

szóból) vezethető vissza. Ez a forma a kisázsiai görög területről származó, az isteneknek kijáró tisztelet megadását jelentette. Egy nagyobb természeti csapás után az egész lakosság, városiak és falusiak egyaránt részt vettek az ünnepen. Fejükön babérkoszorúval, énekekkel imádkozva bejárták a környék templomait. Nagy fénnel és pompával végezték, s ez nagy hatást gyakorolt a népre. 2. A frigyládát ünnepélyes körmenetben vitte Dávid a Sionra (2Sám 6, 1Krón 16), Salamon a Templomba (1Kir 8; 2Krón 5) a 131. zsoltárt énekelve. Majd a babiloni fogság után a sátoros ünnep alkalmából tartottak nagy körmenetet a templomban, az égőáldozati oltár körül. Jézus bevonulása Jeruzsálembe az első keresztény körmenet volt (Mt 21, 1-11;). Mindezekből láthatjuk azt, hogy a körmenetek nem keresztény eredetűek, a kereszténység előtt már rég megvoltak. A zsidók és pogányok szertarásaiban fölfedezhetők. Az Egyház nem törölte el ezeket, hanem átalakította, és a keresztény vallásosság szolgálatába állította, megkeresztelte azokat. A keresztények körmenetei az első századokban nem tudtak kifejlődni a véres üldözések miatt. A kultusz szabadsága hiányzott. Az első körmeneteket a 4. században, az üldözések megszűnte után tartották.⁴¹⁵ Nagy Konstantin ugyanis ekkor biztosította rendeletével a keresztények kultuszszabadságát. Az Egyházban a „*processio*” szó jelölte a körmenetet, amely a lat. *procedo*, „előre menni, haladni” szóból eredeztethető. Körmenetben vonultak Rómában a stációs liturgia részeként, s húsvét vigíliáján a baptisztériumból a szentmise színhelyére, a bazilikába;⁴¹⁶ a Szentföldön a betlehemi és jeruzsálemi bazilikába. Gyakoriak voltak a körmenetek Jeruzsálemben. A himnuszokat, zsoltárokat imádkozva kísérte a püspököt a papság és a hívek egyik templomból a másikba. A kifejlődése visszavezethető a vértanúk tiszteletére is. Az ereklyéket ünnepélyes körmenetben (*translatio reliquiarum*) vitték át az egyik helyről a másikra,⁴¹⁷ majd később a templomfelszentelés szertartása volt jelentős, hiszen a templomszenteléskor a vértanú ereklyéit szintén körmenetben vitték a felszentelendő templomba. *Nagy Szent Gergely pápa* szabályozta a hétágú litániákat

⁴¹⁵ Az ősegyház működésének idején a pogány üldözések miatt nem lehetett körmeneteket tartani, mindamelllett iratok igazolják, hogy Szent Ciprián karthágói püspök holttestét a hívek égő gyertyákkal és imádság közben nagy ünnepélyességgel kísérték a nyughelyére. Hasonló módon temették el Szent Meletius vértanút és Szent Bonifác testét is. A keresztényüldözések után a mártírokat felemelték, ima és énekek mellett diadalmenetben vitték és helyezték el templomok alatt készített sírboltokba. Így történt ez Szent István első vértanúval és más mártírok tetemeivel. (SZEREDY, J., *Egyházjog II.*, 1425-1426. *Acta Consularia S. Cypr. ap. Migne, Bibl. Patr. T. III.* 1505. NÉMETHY, L., *A katolikus egyház szertartásainak régészeti kézikönyve. Archeologico-Liturgica*, Khór és Wein Nyomda, Pest 1873. 143.)

⁴¹⁶ MIHÁLYFI, Á., *Nyilvános Istenisztelet*, 592-593.

⁴¹⁷ SZÁNTÓ, K., *A Katolikus Egyház története I.*, Ecclesia, Budapest, 1987. 471.

(*litaniae septiformes*), majd később *litaniae maiores*-t, amelyen nemcsak a papság és a püspök vett részt, hanem megjelent az egész római nép is. A szentségi („*tehephorikus*”) körmenettel először a 11. században, Nyugaton találkozhatunk. Lanfrank canterburyi érsek írja elő, hogy nagycsütörtökön a szentmise után körmenetben vigyék el az Oltáriszentséget egy szépen feldíszített helyre, majd nagypénteken innen vigyék (ismét) körmenetben az oltárhoz az előre konszekrált szentséget.⁴¹⁸ A keleti keresztényeknél az előszenteltek liturgiája már a 7. században megjelent, tehát korábban, mint a nyugati Egyházban.

2.7.5. A körmenetek szabályozása

A körmenetek tekintetében korábban beszélhetünk rendes és rendkívüli processziókról. A rendes körmenetek közé tartoztak a következők: 1. gyertyaszelenő ünnepi, 2. a virágvasárnapi, 3. nagycsütörtöki 4. nagypénteki 5. feltámadási 6. Szent Márk napi (búzaszentelési) 7. a kereszttjáró héten tartandó 8. úrnapi körmenet.⁴¹⁹ A rendkívüli körmeneteket szükség, éhség, mirigyhalál, dögvész és háború idején vagy bármilyen éhínség, vagy hasznos esőért, tiszta időjárásért stb. tartották.⁴²⁰ Az úrnapi körmenetekkel kapcsolatosan találkozunk a körmenet résztvevőivel. Meghatározzák, hogy ezen az ünnepen a püspök gondoskodjék arról, hogy csak egy körmenet legyen ezen a napon. Vegyen részt a papság, a szerzetesek és szerzetesnővérek, kivéve a szigorú klauzúrában élő nővéreket, és a világi confraternitások is.⁴²¹ A fenti körmeneteken kívül egyéb processziókat a plébános sem illetve bármely más személy a helyi ordinárius engedélye nélkül nem vezethetett be. A helyi ordinárius szükség esetén bármilyen körmenetet bevezethetett a káptalant megkérdezve.⁴²² Az 1917-es Egyházi Törvénykönyvben az 1290-1295. kánonok szabályozzák a körmenetek kérdéseit. A fentieken kívül még az 1295. kánon fogalmazza meg azt, hogy a helyi ordinárius feladata megszüntetni a körmenetek alkalmával történő visszaéléseket és rossz szokásokat, ezáltal elősegíti a processzió zavartalan és tiszteletteljes végzését, amely e jámbor és vallásos cselekedethez illik.⁴²³ Az 1983-as CIC-ben csak két helyen találunk kánont a körmenettel kapcsolatosan. A 530.k. 6. §.,

⁴¹⁸ SZÁNTÓ, K., *A Katolikus Egyház története I.*, 471.

⁴¹⁹ NÉMETHY, L., *A katolikus egyház szertartásainak régészeti kézikönyve. Archeologico-Liturgica*, Khór és Wein Nyomda, Pest, 1873. 141.

⁴²⁰ SZEREDY, J., *Egyházjog II.*, 1427.

⁴²¹ *Conc. Trident.*, Sess. XIII., *de Euchristia*, c. 5-6. S.R.C., *Canarien.*, 10. maii 1594. ad 1.

⁴²² S.R.C., *Teresina et Cerretana*, 22. nov. 1681, ad 2. *Conc. Trident.*, sess XXV., *de regularibus*, c. 13. S. C. Ep. et Reg., *Cremonen.*, 20. dec. 1580.

⁴²³ CIC (1917) 1295. k.

amely kánon a plébános sajátos megbízatásai között említi a körmenet templomon kívüli vezetését, valamint az ünnepélyes áldás adását a templomon kívül. A 944. k. az úrnapi körmenettel kapcsolatosan rendelkezik, mely szerint a megyéspüspök elbírálása alá tartozik, hogy hol lehetséges a nyilvános istentisztelet eme formája. Valamint a megyéspüspök kompetenciájához sorolja, hogy irányelveket adjon ki a körmenetekről, tehát szabályozza, valamint gondoskodik ezek méltóságáról és a részvételtől is. E két kánonból ismét megállapíthatjuk, hogy a körmenetekkel kapcsolatos előírásokat a liturgikus könyvekben valamint a megyéspüspök leirataiban találhatjuk meg. Már korábban is a helyi ordinárius feladata volt a körmenetek engedélyezése és szabályozása. A szerzetesek a területileg illetékes megyéspüspök engedélye nélkül csak a saját templomaik vagy kolostoruk falain belül végezhetek körmeneteket. Viszont a püspök kötelezhette a szerzeteseket arra, hogy megjelenjenek bizonyos körmeneteken, így pl. az úrnapi, búzaszentelő, keresztjáró vagy egyéb nyilvános körmeneteken, ha a püspöknek nem engedelmeskedek, egyházi büntetéssel sújthatta ezeket a szerzeteseket.⁴²⁴ A Zsinat utáni liturgikus rendelkezések, valamint a hatályos Törvénykönyv is a megyéspüspök hatáskörébe rendeli a liturgia szabályozását egyházmegyéjében. Az ő feladata, hogy rendelkezéseket adjon ki a körmenetekről, valamint gondoskodjon a rajtuk való részvételtől és méltóságukról, továbbá előmozdítsa a hívek szentségimádását.⁴²⁵

2.7.6. A körmenet sorrendje és a résztvevők öltözéke

A körmenetben részt vevők sorrendjét is szabályozták. Amely szerint legelől viszik a zászlókat, majd a világi zenészek és énekesek következnek. Ezután a világiak jámbor társulatai és testvérületei, rangelsőséggel azok bírnak, melyeket előbb alapítottak azon a helyen. Viszont kiveszi e szabály alól a szentséges körmeneteket, mely alkalommal az Oltáriszentség testvérületei előnyt élveznek, ők azok, akik viszik a baldachint és a baldachin két oldalán a gyertyákat. Ezután jönnek a szerzetesek. Minden szerzetesközösség előtt zászlót is kellett vinni, melyre a liturgikus színnek megfelelő szalagot vagy fátyolt kellett akasztani. A menet a következő sorrendben alakult: „elől” mentek a koldulórendek, majd a

⁴²⁴ CONGREGATIO SACRATISSIMORUM CORDIUM, 1910. VII.12. in AAS, 515-523. MIHÁLYFI, Á., *Nyilvános Istentisztelet* 594.

⁴²⁵ 944.k. 2. par.; *Római Rituale. A szentáldozás és az eukarisztikus misztérium tisztelete szentmisén kívül*, Előzetes tudnivalók, 102.; *Római Miskönyv*, ÁR. 317., ISTENTISZTELETI ÉS SZENTSÉGI KÖNGREGÁTIÓ, *Redemptionis sacramentum instr. egyes megtartandó, illetve kerülendő dolgokról a Legszenőbb Eucharisziával kapcsolatban*, SZIT, Budapest, 2004. 45.

monasztikusok, „clerici regulares” és végül a kanonokrendek. Egyugyanazon szerzetes osztályba tartozóknál a körmenetben való helyüket vagy az egyházi kiváltságok, vagy a régebbi alapítás az illető helyen, vagy a szokásjog alapján állapították meg. Majd őket követte a világi papság: elől ment a két gyertyavivő (akolitus), közöttük a keresztvivő klerikus (karingben vagy alszerpapi ruhában.), majd a kispapok, plébánosok, a társaskáptalan, a székesegyház papsága, a celebrans.⁴²⁶ A celebránst követték a körmeneten résztvevő prelátusok, püspökök, világi hatóságok és előkelőségek. A körmenetet a hívek zárták be. Külön vonultak a férfiak és a nők, ebben a sorrendben. Azt is szabályozták, hogy milyen öltözékben kell részt vennie a szerzeteseknek, papoknak és híveknek. Így a laikus szerzetesek és szerzetespapok karingben, stóla nélkül. A koldulórendek tagjai csak a szerzetesi habitusukat vehették fel; a kanonokok kanonoki díszben, mozztában vettek részt a körmenetekben. Továbbá tiltották, hogy a lányok és a fiúk „angyalruhát” vegyenek föl, valamint a színházias jelmez, álarc, öltözék használatát. A résztvevők párosával, gyertyával a kezükben haladtak. A papság templomban fedetlen fővel volt, a templomon kívül birétumot viselt, kivéve a szentséges és szent ereklyével végzett körmenetek esetében. Ez utóbbi esetben a papság is hajadon fővel vett részt. Az akolitusok, a keresztvivők, a turifer, a navikulista, a ceremonarius, az ereklyét vagy a szentek szobrait vivők fedetlen fővel vonultak. Az énekesek, amikor beintonálták az éneket, azt hajadonfőn voltak kötelesek végezni.⁴²⁷

2.7.7. A celebrans liturgikus öltözéke

Minden liturgikus könyv szertartásait megelőzi egy-két rubrika, amelyekből kiderül, hogy a klerikus és az asszisztencia milyen liturgikus öltözéket viseljen a végzendő szent cselekmény alatt. Korábbi liturgikus előírások szerint a körmenetet végző szent szolgálattelvő öltözéke attól függött, hogy a körmenetet közvetlenül megelőzte-e szentmise vagy nem. A celebrans a körmeneten karinget, stólát, s ha lehetséges volt, pluviálét is viselt. A misét közvetlenül megelőző vagy követő körmeneten azonban amictust, albát, stólát, és ha lehet, pluviálét; a szerpap stólát és dalmatikát; az alszerpap: amictust, albát, és tunicella nélkül segédkezett. Továbbá előírták, hogy a szentségi körmeneteknél a celebránsnak mindig pluviálét kell viselnie, viszont ha az adott templomban nincs pluviálé, akkor nem megengedett a

⁴²⁶ MIHÁLYFI, Á., *Nyilvános Istentisztelet* 594.

⁴²⁷ MIHÁLYFI, Á., *Nyilvános Istentisztelet* 594.

szentséges körmenet végzése.⁴²⁸ A szentmisével egybekötött körmeneteknél az általános szabály az volt, hogy csak ugyanaz a pap végezhetette mindkettőt. A II. Vatikáni Zsinat utáni rendelkezések már megengedőbbek, amelyek a szentmisét követő körmeneteket szabályozzák. Ezek már azt írják elő, hogy a pap, aki a körmenetet vezeti, ha a körmenet közvetlenül a szentmise után van, viselheti a miseruhát, vagy fehér színű palástot.⁴²⁹ A fentiek alapján láthatjuk, hogy a korábbi liturgikus rendelkezések részletekbe menően szabályozták a liturgiában résztvevők öltözkését, sorrendjét, feladatát és mozgását.

2.7.8. A testvérület javadalmi és szabályzatuk ismertetése a védőszent ünnepén

Mindkét testvérületnek javadalma, szőlője és jószága is volt, amelyet a tagoknak kellett gondozniuk. A gondatlan dékánt vagy azt, aki a javadalmak hűtlen sáfára volt, szintén megbüntették, illetve a kárt helyre kellett hoznia.

A testvérületek szabályzatát a védőszentjük ünnepén, a szentmise bemutatását követően fel kellett olvasatni, hogy mindenki hallja az előírt regulákat, valamint meg kellett azokat magyarázni mindenkinek, hogy a tagok ne tudjanak élni a tudatlanság mentségével.⁴³⁰

A céh és a szóban forgó testvérületek számos közös vonásról árulkodnak. Ennek talán az lehet az oka, hogy ezek a testvérületek először valóban céhként indulhattak. A püspöki helynök és a helyi plébános jóváhagyása által pedig továbbra is követték a céhbeli szokásait, de már az Egyház, ill. a mindenkori váci püspök és a szőlői plébános felügyelete és ellenőrzése alatt tették ezt.

2.7.9. Az egyházi testvérületek létrejötte és szabályozása

A céh azáltal válik testvérületté, hogy a megyéspüspök vagy az általa kijelölt püspöki helynök a szabályzatot kézjeggyével jóváhagyja. A jóváhagyás előtt a szabályzatot meg kellett küldeni a megyéspüspök hivatalának.⁴³¹ Ha egy testvérület

⁴²⁸ *Római Rituale. A szentáldozás és az eukarisztikus misztérium tiszteletet szentmisén kívül*, Előzetes tudnivalók, 102.; *Római Miskönyv*, ÁR. 317., ISTENTISZTELETI ÉS SZENTSÉGI KONGREGÁTIÓ, *Redemptionis sacramentum* instr. egyes megtartandó, illetve kerülendő dolgokról a *Legszentebb Eucharisziával kapcsolatban*, SZIT, Budapest, 2004. 45.

⁴²⁹ *Bűnbocsánat és Oltáriszentség*, 105.p.

⁴³⁰ VPKL Plébániai Levéltárak, Mátraszőlős Plébánia levéltára, *Boldogságos Szűz Mária Szeplyötelen Fogantatásáról nevezett kongregáció szabályzata* (kézirat) *Admonitio*. VPKL Plébániai Levéltárak, Mátraszőlős Plébánia levéltára, *Szent Miklós Püspökről nevezett céh szabályzata* (kézirat) *Admonitio*.

⁴³¹ GEISZ, A., *Egyházi közigazgatás*, 850.

több egyházmegyére terjedt ki, akkor ez esetben a pápa volt illetékes megerősíteni.⁴³²

1. Az 1917-es Törvénykönyv 708. kánonja szerint az ordinárius formális alapító határozatára (*erectionis decretum*) van szükség egy jámbor egyesület létrejöttéhez.⁴³³

2. A szerzetesek csak egy testvérületet, azt is csak a püspök beleegyezésével igazgathatnak, apácák rendházaiban ilyen testvérületek nem alapíthatók.⁴³⁴ 3.

Korábban a különféle kellemtelenségek elkerülése érdekében egy városban vagy faluban csak egy ugyanolyan társulat működhetett, sőt ugyanolyan testvérületet egy közeli városban vagy faluban sem lehetett alakítani. Ha mégis a közelben megalakult volna egy testvérület, akkor négy és fél kilométerre kellett lenniük egymástól. Ez alól csak a pápa adhatott felmentést. A későbbi határozatok értelmében a feltétel csupán csak annyi volt, hogy a közel fekvő helységek külön plébániák legyenek.⁴³⁵ 4. A tagokat nem lehetett kötelezni esküvel az alapszabályok megtartására és semmiféle olyat nem tehettek, amelynek következtében a püspöki, vagy a plébániai jogok csorbát szenvedtek volna.⁴³⁶ Ott, ahol a világi törvények megkívánták, a testvérületeket be kellett jelenteni, céljukat és a szabályzatát a polgári hatóságoknál is be kellett mutatni.⁴³⁷ A testvérület elnöke a mindenkori plébános volt. A beszédett jövedelmet ő vagy pedig a társulat más tagjai felügyelték és kezelték.⁴³⁸

A szőlősi *Szeplőtelen Fogantatás* és *Szent Miklós* testvérületek vezetője a szabályzat alapján nem a mindenkori plébános volt. A szabályzat nem ír püspök felé évenkénti elszámolási kötelezettségről, azonban láttuk, hogy e tisztséget a társulat más tagjai is betölthették. Ennek okát abban láthatjuk, hogy jelen testületek

⁴³² SZEREDY, J., *Egyházjog*, II., 1527.

⁴³³ BÁNK, J., *Kánoni jog*, I., 448.

⁴³⁴ SZEREDY, J., *Egyházjog*, II., 1527.

⁴³⁵ GEISZ, A., *Egyházi közigazgatás*, 851.

⁴³⁶ KAZALY, I., *A katolikus egyházjogtan kézikönyve*, 362.

⁴³⁷ SZEREDY, J., *Egyházjog*, II., 1527.

⁴³⁸ A társulatok igazgatásáról Szeredynél és Kazalynál még a következőket olvassuk: 1. A testvérület elnöke, vagy bármilyen néven nevezett vezetője rendszerint azon plébános, akinek plébániai területén létezik a testvérület; lehet azonban más is a testvérület elnöke, sőt évenként is lehet újat választani. Az elnök a tagokat külön könyvbe összeírni köteles. 2. Némely helyen a körmenetknél megjelennek, helyük a szerzetesek, vagy ahol ilyenek nincsenek, a világi papság előtt van. 3. A testvérület ünnepeit tartoznak kellően megtartani. 4. A püspököknek joga van minden, még a kivett szerzetesek templomaihoz tartozó és felügyeletük alatt álló testvérületeket is meglátogatni. Ha több társulat jelenik meg egyszerre, akkor a régebbiek megelőzik a később alakultakat, de ha az Oltáriszentség körülhordásával történik a körmenet: az Oltáriszentség egylete minden más társulatot megelőz. 5. A társulat pénztárát az elnök, vagy más társulati hivatalnok kezeli, aki a püspököknek évenként számot adni tartozik. (SZEREDY, J., *Egyházjog*, II., 1527. KAZALY, I., *A katolikus egyházjogtan kézikönyve*, 362-363.)

valószínűleg céhnek indultak, és csak később, a jóváhagyást követően működtek *fraternitasként* ill. *congregatioként*.

3. A SZŐLŐSÖN SZOLGÁLÓ 18. SZÁZADI PLÉBÁNOSOK, ADMINISZTRÁTOROK ÉS A VIZITÁCIÓK

3.1. Az első vizitáció idején szolgáló lelkipásztorok

Szőlőstre 1724-ben *Hiress András* került plébánosnak. Előtte hat esztendeig üresen állt a plébánia, nem volt a falunak saját papja. Ez idő alatt Jósa Jakab licentiátus végzet minden feladatot a plébániai közösségben. A szentségkiszolgáltatást pedig a pásztói ciszter atyák végezték: *Bakabányi János* OCist, *Imre* OCist, *Bankowich Mihály* OCist, *Germanetz László* OCist.⁴³⁹

A *Historia Domus*ból kiderült, hogy *Hiress András* plébános szerint csak néhányan, akik előtte Szőlősen lelkipásztorkodtak, jegyezték föl a kereszteltek, házasultak és elhunytak neveit. Ő minden igyekezetével azon volt, hogy ezt a hibát kijavítsa, de ennek ellenére nem sikerült a végére érnie. A feladatuk ellátásában egyáltalán nem buzgó elődei alig néhány nevet rögzítettek, és ezért a plébános felkereste azokat a szent szolgálattelvőket, akik korábban itt szentséget szolgáltattak ki. Az 1724-es esztendő kezdetéig a következőkre talált rá a plébánia könyveiben: *P. Germanetz Mihály* ciszercita szerzetes és tari plébános. Az ő hibái a licenciátus hanyagságából történtek, a megkeresztelt, de nem anyakönyvezett gyermekekkel kapcsolatban. Ahogyan tudta, felkutatta a szülőket, és azoknak a gyermekeknek a születési hónapját, napját, nevét, akik mindezidáig nem voltak beírva a kereszteltek anyakönyvébe, azok hanyagságából, akiknek ez lett volna a feladata.⁴⁴⁰

Hiress András nem lelkipásztorkodott itt hosszú ideig, alig tudott valamit javítani a plébánián, de ezeket a hibákat, amelyek a plébánián történtek, teljesen kijavítva hagyhatta volna, ha tovább maradhatott volna itt.

A rövid idő alatt, amelyet a szőlősi nép szolgálatában töltött, követte elődeinek, *Gulitska András*nak és *Káló Ferenc*nek a buzgóságát. Miután *Jobbágy*iba áthelyezték, 1726. április 5-én távozott. Nem hagyta el a szőlősi híveket addig, amíg az új plébános meg nem érkezett; a szentségeket akkor is kiszolgáltatta, amikor már más állásba helyezték; a kereszteltek anyakönyve az új plébános érkezésekor

⁴³⁹ VEK Kézirattár, BEDNÁR, J., *A váci egyházmegye plébániáinak története. Kézirat ÉN. Szőlős.*

⁴⁴⁰ *Historia Domus*, 18.

rendben találtatott.⁴⁴¹ *Hiress András* plébános *Jobbágyiban*, 1730 januárjában hunyt el.⁴⁴²

1726. április havának végén megérkezett *Csór István*, akit a püspök a szőlői plébániára helyezett. Számos éven át viselte a lelkek gondját, de gyakran betegeskedett. Amikor *Budára* utazott, hogy kezeltesse magát, *Germanetz László* ciszterciát tette meg adminisztrátornak; amikor hazaért, valamelyest jobb egészségi állapotban volt, de mégsem szolgált tovább, mert kiújult betegsége miatt meghalt 1735 februárjában.⁴⁴³ Az ő idejében történetelt az 1733-as egyházlátogatás a szőlői plébánián.

3.2. Az 1715-ös, 1727-es és 1733-as egyházlátogatási jegyzőkönyv

Az első püspöki vizitáció 1715-ben volt a szőlői plébánián. Erről jegyzőkönyvet is készítettek, és ezt a dokumentumot a mai napig is megtaláljuk a *Váci Püspöki és Káptalani Levéltárban* a *Liber II. Visitationum Canoniarum 1697-1739* és a *Liber III. Visitationum Canoniarum, de annis 1715-1717, 1718-1719, 1725-1729* köteteiben. Az 1715-ös esztendőn kívül még 1727-ben, 1733-ban, 1746-ban, 1779-ben és 1829-ben történt püspöki kánoni látogatás a szőlői plébánián.⁴⁴⁴ Az 1715-ös és az 1727-es vizitációk szövegei nagyon hasonlítanak egymáshoz, ezért lehetséges, hogy az 1727-es az 1715-ös egyházlátogatás „letisztázott” dokumentuma.⁴⁴⁵ Az 1715-ös évi szőlői egyházlátogatás *Cziganyek István OCist*, *Bakabányi János OCist*, *Joachim OFM*, vagy pedig *Káló Ferenc* plébános idején történt. Az 1727-es vizitációnál – amennyiben volt ilyen – *Csór István* volt a plébános. A *Historia Domusban* nem találunk a fenti egyházlátogatásra való utalást. Mivel az 1715-ös vizitáció volt az első ránk maradt püspöki látogatás a szőlői plébánián. Amint már említettük, az 1715-ös és az 1727-es vizitációk szövegei

⁴⁴¹ *Historia Domus*, 18.

⁴⁴² CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. A papság éleadatai, II.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1917. 768. Lásd még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. Az intézmények története, I.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác 1915. 174. 184. Váci Egyházmegyei Könyvtár (VEK) Kézirattár, BEDNÁR, J., *A váci egyházmegye plébániáinak története. Kézirat ÉN. Szöllős.*

⁴⁴³ CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. A papság éleadatai, II.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1917. 720. Lásd még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. Az intézmények története, I.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1915. 176.

⁴⁴⁴ *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 2. Váci Egyházmegye*, Szerk.: DÓKA, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 1997. 88.

⁴⁴⁵ Erre a dologra, amely szerint a plébániai vizitációkat annak idején „letisztázták” és elhelyezték a Váci Püspöki Levéltárban, *Papanek Ferenc*, a Váci Püspöki és Káptalani Levéltár vezetője hívta fel a figyelmet, amiért ezúton mondok köszönetet.

nagyon hasonlítanak egymáshoz, ezért az 1727-es vizitáció teljes szövegét idézzük a függelékben latin nyelven. Ezt praktikus okból is tesszük, mivel az 1727-es vizitáció eredeti szövege könnyebben olvasható az 1715-ös vizitációs jegyzőkönyv szövegénél. Az említett vizitációk rövid tartalmát pedig a következőkben olvashatjuk.

3.2.1. Az 1715-ös kánoni látogatás

Jelen vizitációs jegyzőkönyv a többihez hasonlóan először a templom titulusát, özvegy Szent Erzsébet nevét említi meg, ezután a települést elhelyezi földrajzilag, amely szerint *Szőlős* Nógrád megyében található, majd végül kijelenti, hogy a település a Váci Egyházmegye püspökének fennhatósága alá tartozik.⁴⁴⁶

3.2.1.1. Az 1715-ös vizitációs jegyzőkönyv a templomról és annak szentélyéről

Az egyházlátogatás megemlíti, hogy a szőlősi templom jó helyen épült.⁴⁴⁷ Van sekrestyéje, hajója, szentélye. A templom többi részén deszkapadló található, áldoztatórács a főoltár előtt.⁴⁴⁸ Van egy kőből készült szószék. A kórus fából épített, festett deszkákból állt. A templomban három oltárt emeltek, amelyeken a liturgikus előírásoknak megfelelően bemutatható a szentmise. A szentélyben van egy főoltár, amely Szent Erzsébet özvegy tiszteletére van szentelve. Az oltár közepén van Árpád-

⁴⁴⁶ VPKL Püspöki Levéltár. *Visitationes Canonicae (Püspöki egyházlátogatások) Liber II. Szőlős* 239. (1715).

⁴⁴⁷ A templom latin elvezései: *ecclesia, domus Dei, domus sacra, memoria, capella, monasterium* stb. Habár az Istent, mint mindenütt jelenlévő és mindentudó lényt, bárhol is tisztelhetjük, mégis azt tapasztaljuk, hogy minden korban és időben, azon a helyen, ahol az Istenhez imádkoztak, és áldozatot mutattak be, különös tisztelettel vették körül, és minden annak méltóságát sérthető dolgot igyekeztek távol tartani tőle. A zsidó nép is eleinte az áldozatot a szabadban mutatták be. Salamon király építtetett templomot, és csak egyedül itt volt szabad áldozatot bemutatni Istennek. Az Istennek szentelt házakat már Nagy Konstantin császár előtt is néhány szelídebb római császár megengedte, de Konstantinnak 312-ben való megtérése után - anyjával, Szent Ilonával - a birodalma területén több helyen is emeltetett. A templom iránt, mely Isten háza, „a mennyország kapuja”, ahol Jézus midig közöttünk van, a legnagyobb tisztelettel kell viseltetni, amire az egyház az által is buzdít, hogy magát a templomszentelést is mindig nagy ünnepélyességgel szokta végezni. A templomszentelés szertartását a helyi püspök végezheti. (NÉMETHY, L., *A katolikus egyház szertartásainak régészeti és magyarázati kézikönyve. Archaeologico-Liturgica*, Khór és Wein Nyomda, Pest, 1873. 11-15. LEO X., *const. Dum intra, in Conc. Lateranen. V.*, 19 dec. 1516. § 12.)

⁴⁴⁸ A templomnak három része van: előcsarnok (porticus, narthex, vestibulum), hajó és szentély (presbyterium, chorus, sanctuarium). A templom harmadik része, a szentély az a hely, ahol az istentiszteleti tevékenységeket, zsolozsmát és a szentmisét végzik. Korábban a szentélyt a hajótól rácszatnak (cancelli) kellett elválasztani. Még helyesebb volt, ha a rácszatnak kívül a szentély néhány lépcsővel magasabban helyezkedett el a hajónál. Ezt áldoztatórácsnak is nevezték, mivel itt járulhattak szentáldozáshoz a hívek. Ezt fából, fémről vagy kőből készítették. Ilyenek határolták el a keresztelőkápolnákat és a mellékoltárokat is. A *cancellus* a főoltárt és a papság helyét választja el a hívektől. Az általános egyházi szabályok szerint korábban a szentélyben laikusok, főleg nők nem foglalhattak helyet. (MIHÁLYFI, Á., *A nyilvános istentisztelet, I.*, 213-214. NÉMETHY, L., *A katolikus egyház szertartásainak régészeti és magyarázati kézikönyve*, 15.)

házi Szent Erzsébet képe, amelyet kettő fekete, alul és legfölül pedig aranyozott oszlop ölel körül. Az oltárasztal elején pedig az irgalmasság hét cselekedetének szimbólumai vannak megfestve igen szépen, amelyek Szent Erzsébet jeles cselekedeteire utalnak. Fölül, a mélyedésben sugarak díszítik, a „bemélyedés” alatt pedig egy kerub-ábrázolás található. Ennek az oltárnak saját, kettős zárú tabernákuluma⁴⁴⁹ van, amelyben az Oltáriszentséget őrzik, megfelelően és tisztán.⁴⁵⁰

A szentély bejáratánál, az áldoztatórács fölé áthelyezett zöld gerendán egy nagyobb fakereszt áll, amelyet húsvéti időben a körmeneteken hordoznak. Gyóntatószékkel, papi székkal, padokkal a templom megfelelően fel van szerelve; keresztelőkútja nincsen. A szószék és a kórus között áll oltárszerűen egy színes Szentháromság-kép, egy szükös asztalka fölé rögzítve. A szentélyben, az evangéliumoldalon egy, régi szokás szerint a falba épített, kő tabernákulum van, zár nélkül. A leckeoldalon falba vágott papi vagy püspöki trónus (*faldistorium*) és az ampolnák elhelyezésére szolgáló ablakocskák találhatók a vizitáció leírása szerint.⁴⁵¹

3.2.1.2. A Szeplőtelenül Fogantatott Szűz Máriáról és Szent Miklósról nevezett társulatok oltárai

A második oltár a szentély bejárata előtt, az evangéliumoldalon található a jegyzőkönyv szerint. Ez az oltár a *Szeplőtelenül Fogantatott Szűz Máriának* van szentelve, és ehhez az oltárhoz egy társulat (*congregatio*) is tartozik. Ez az oltár, mint a többi is, kőből épült. Az oltár fölött áll két, egyformán fekete és aranyozott felületű oszlop között a *Szeplőtelenül Fogantatott Szűz Mária* különféle színekkel festett, igen megfelelően aranyozott képe, a bemélyedésben egy faragott angyalféjjel és a *Boldogságos Szűz Mária* nevét sugárkoszorúval övezték. A harmadik, *Szent*

⁴⁴⁹ A tabernákulum a főoltáron vagy mellékoltáron alkalmazott elzárható szekrény, amelyben a Szentségtartót helyezik el. A tabernákulum a legméltóságosabb Oltáriszentségben jelenlévő Istenember lakóhelye. Ha a tabernákulumban Oltáriszentséget is őriznek, akkor előtte függő lámpában öröklámpa, örökmécs kell, hogy világítson: „*lampas continuo ante altare, in quo sanctissimum asservatur, ardeat.*” (S.C.R. 22 aug. 1699. *Synodus dioec. 5- Eccl. Tit. II. 4.*) Az örökmécs megjelenése a 11-12. száz környékére datálható. Készülhetett fémről, vagy színes üvegből. Éghetett több lámpa is, de egyenlőtlen számban. Mihályfinál olvashatjuk, hogy a *Caeremoniale episcoporum* szerint főoltár előtt három, a szentségi oltár előtt pedig öt lámpának kellett égnie a II. Vatikáni Zsinat előtt. (MIHÁLYFI, Á., *A nyilvános istentisztelet, I.*, 237. SZEREDY, J., *Egyházjog II.*, 1162.)

⁴⁵⁰ VPKL Püspöki Levéltár. *Visitationes Canonicae (Püspöki egyházlátogatások) Liber II. Szőlős* 239. (1715).

⁴⁵¹ VPKL Püspöki Levéltár. *Visitationes Canonicae (Püspöki egyházlátogatások) Liber II. Szőlős* 240. (1715).

Miklós oltár is ugyanott, a szentély bejáratánál, a leckeoldalon állt.⁴⁵² Közepén mintegy szorosan egymás mellett álló oszlopok között van Szent Miklós főpapi jelvényes, régi, egyszerű stílusú és színezésű képe. Az oltárasztal festése azonban új, zöld színű, és az elejét is – szerény festői munkával – zöldre festették, tetején egy kereszttel.⁴⁵³

3.2.1.3. A templomtorony és harangjai

A templomnak nincsen kőtornya a bejárat fölött. A templom teteje láthatóan előregedett. A fa toronyban két harang van, egy nagyobb, a felső pereme körül felirattal: „Sancta Maria, ora pro nobis jugiter.” (Szűz Mária, szüntelenül könyörögi érettünk!). Erről a harangról a becskeiek úgy tartották, hogy sok évig a becskei templomé volt, valójában azonban több átvizsgálás után a szőlősi templomnak ítéltetett, megszüntetve a becskeiek minden igénylését. A második, kisebb harang ugyanebben a fatoronyban van, a harmadik harang pedig a faluban, egy fa haranglábon. A templom bejáratánál kőből készült szenteltvíztartó van. A temető kerítése, amely régen kőből volt, néhány helyen már romos. Osszárium (csonház) is van a sekrestye melletti temetőben.⁴⁵⁴

3.2.1.4. A templom liturgikus tárgyai és öltözékei

A templomnak volt ekkor egy aranyozott ezüstkelyhe a saját paténájával, egy aranyozott fedelű cibórium, amelynek belül ezüst pereme volt. Egy aranyozott ezüst pacifikáléja, amelynek korpuszától jobbra a *Boldogságos Szűz Mária* szobrocskája áll, balra pedig *Szent János* evangélistáé, valamint ott található még az evangélisták jelképei is: a kereszt tetejénél sas, jobbra egy emberalak, balra oroszlán, lent pedig bika. Két bursája: az egyik részben fehér, részben zöld, arannyal átszőtt szövetből, a másik fekete és kék, egyszerű anyagból. A templomnak hat miseruhája volt: egy

⁴⁵² A főoltárnak oly módon kellett elhelyezkednie, hogy a miséző pap és az oltár felé néző nép – Szent Atanáz tanítása szerint – arcával kelet felé tekintsen, mert az olajfák hegye, ahol a mi Urunk Jézus Krisztus szenvedését megkezdte, Jeruzsálemtől keletre feküdt, továbbá, mivel az imádságnál szemeinket és a szívünket Isten felé kell emelnünk, aki a világosság, aki számunkra a nap, aki keletről jön. A leckeoldalnak a II. Vatikáni Zsinat előtt volt jelentősége. Az oltár oldalai meghatározásnál az oltárt mint felénk tekintve tárgyat kell elképzelnünk, és így a jobbkezünk iránt eső rész lesz az oltár bal vagy epistola (lecke) oldala, a balkezünk iránt eső pedig az oltár jobb- vagy evangélium oldala. Az oltár bal oldala jelenti a zsidó népet, azért ott olvasták a szentírásnak a zsidó néphez szóló, ószövetségi részleteket és az apostolok leveleit, a szentleckét. A pap onnan ment át az evangélium oldalra, amely a pogány népeket jelképezte, mert a zsidók megvetették Krisztus tanát, ezért az apostolok a pogányoknak kezdték el azt hirdetni. (NÉMETHY, L., *A katolikus egyház szertartásainak régészeti és magyarázati kézikönyve*, 18.)

⁴⁵³ VPKL Püspöki Levéltár. *Visitationes Canonicae (Püspöki egyházlátogatások) Liber II. Szőlős* 239-240. (1715).

⁴⁵⁴ *Liber II.*, 241.

tarka selyemből, stólával és manipulussal, a második vörös, kevésbé tarka, selyem- és gyapjúszövetből, stólával és manipulussal, a harmadik fehér, stólával, manipulus nélkül, teljes egészében egyszerű anyagból. A negyedik zöld, fehérrel vegyítve, manipulussal, stóla nélkül. Az ötödik fekete, stólával és fehér rojtos manipulussal.⁴⁵⁵ A hatodik kék bársony, közepén vörös bársony mintával, stólával és manipulussal. Három alba volt, két új és egy régebbi. Két karing, egy új, török szövetből és egy kopott. Két humerálé (válkendő). Három cingulum, két vörös, tiszta selyemből és egy fehér. Három misekönyv: egy új és két elhasznált. Egy rituálé, egy anyakönyv, *Matthias Fabri auctuariuma*, vasárnapi prédikációskönyve, *Pázmány* magyar nyelvű vasárnapi prédikációskönyve és *Pázmány Imádságoskönyve*, egy evangéliumos könyvecske, egy régi velencei breviárium. Két énekeskönyv, az egyik Főtisztelendő *Náray András* plébános úr költségén nyomtatott, és általa összeállított, a másik egy írott graduálé. Négy lobogó: két új vörös, tiszta damasztból, egy kopott zöld és egy temetésekre való fekete, egy kék és egy fekete. Van két, a lobogókra erősíthető, mindkét oldalán festett kép. Öt korporálé.⁴⁵⁶ A purifikátoriumok megfelelően tiszták. Hét vélum: egy piros, egy zöld, egy fehér, egy selyemvirágokkal hímzett fehér, közepén *Jesus Homo Salvator*⁴⁵⁷ felirattal, egy kék és egy fekete. A főoltárhoz hat, a Szűz Mária-oltárhoz négy, a Szent Miklós oltárhoz is négy új gyertyatartó tartozik. Mindegyik fából készült, színesre festett és aranyozott. A főoltáron három oltárterítő van, a Mária-oltáron egy, a Szent Miklós-oltáron egy. A főoltárhoz tartozik három antependium: egy szövetből készült, egy vörös és egy harmadik, többféle színű, a Mária-oltárhoz egy közönséges anyagból való és egy másik, színes szövetből, a Szent Miklós-oltárhoz pedig egy színes szövetből való antependium tartozik. Pixisek a szent olajok számára. Három oltár van, egy nagy zöld és két kisebb, egy zöld és egy többféle színű, Szűz Máriáé, amelyet a társulat állíttatott; három kopott szőnyeg, az egyik az antependiumhoz hasonlóan rojtos selyemből, vörös és fehér színű. A főoltárhoz öt kis koszorú tartozik, egy közönséges anyagból, és hat hosszúkás dísz, kettő közönségesen fátyolnak mondott anyagból, egy fekete és egy fehér. A Mária-oltárhoz három kisebb koszorú tartozik, kettő selyemből, és 5 hosszúkás dísz, egy fekete selyemből. A harmadik oltárhoz hat koszorú tartozik, az egyik közönséges anyagból és hat hosszúkás dísz. Három csengő van, mindegyik oltárhoz tartozik egy

⁴⁵⁵ *Liber II.*, 242.

⁴⁵⁶ *Liber II.*, 242.

⁴⁵⁷ Sic!, helyesen *hominis* lenne, azaz *Jesus Hominis Salvator*.

hordozható csengő. Két karing, az egyik új, török szövetből, a másik viselt. Két változatos színekkel kifestett pixis, szépen esztergált fából, a szentostyák számára. Három pár üvegampolna, egy pár ólomból való, a hozzá tartozó tálcával. Két sír sírkövel, egy a szentélyben, a főoltár előtt, egy pedig a szentély előtt, a templom közepén.⁴⁵⁸

3.2.1.5. A plébános lakása és jövedelme

Az egyházközségnek 1715-ös vizitációs jegyzőkönyv szerint nem volt plébánosa.⁴⁵⁹ A plébániát igen megfelelő terület és kert övezte, és a plébániaépület alatt pince is volt. A fizetés itt és mindegyik helyen: őszi vetéskor 12 kila búza⁴⁶⁰, tavasszal 6 kila, valamint a kert őrzése és művelése. Régebben káposztával, tökkel és kenderrel vetette be a falu. Kötelesek voltak földet adni és művelni. Egy házaspár a plébániának 1,950 kila búzát tartozott adni. Minden özvegy és háztartást vezető özvegyasszony fél kila búzát és 25 dénárt⁴⁶¹, a mészáros, a kovács és a pásztorok ezt a teljes fizetséget adták, ha csak másképpen nem egyeztek meg a plébános úrral: a szentmiseáldozathoz 2 urna bort; 1 kősót és 1 hízó, 7 media marhahúst,⁴⁶² 2 icce

⁴⁵⁸ *Liber II.*, 243.

⁴⁵⁹ *Can. Vis. Liber II.*, 243.

⁴⁶⁰ A kila, más nevén: kiló, kilá, kelá, kelé, gabonamérték volt a Balkán-félszigeten, Kis-Ázsiában, Szíriában és Egyiptomban. A K. Konstantinápolyban 36,0928 liter, Szmírnában másfélszer, Szalonikiben négyszer, Várnán hatszor, Szilisztriában és Ruszcsukban nyolcszor akkora. A 8 (Brailiában azonban 20) bannizás K. = 680 liter, a 20 (Jassyben 22) bannizás moldva kilá = 415 lit. (Jassyban 456 1/2 lit.). A kairói kelé, amely az ottani ardé 1/8-a, = 2 7/8 liter. (*A Pallas Nagy Lexikona*, X., Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1894. 541.)

⁴⁶¹ Az obulus (féldénár) = 1/2 dénár. Nálunk névként ritkább, de a magyar ezüstérmék többsége mérete szerint obulus, vagy még kisebb volt, ennek ellenére dénárnak nevezzük, amiben persze az akkori dénárok többségével osztozik. Egy dénár = 2 obulust jelent („rossz”, csökkentett ezüsttartalmú) dénár = 1 „jó” obulussal. A dénár Árpád- és vegyes-házbeli királyaink alatt elterjedt váltópénz volt. A mi középkori dénárjaink nagyon különböző értékűek voltak, mert az Árpád-házbeli első királyok alatt minden pénzverő műhelyben különböző számú dénárt vertek egy-egy márka ezüsből. E pénzavart III. Béla szüntette meg, aki nagyobb és majdnem tiszta színezüst dénárokat veretett. Béla pénzeinek jószágára később is folyton hivatkoztak, így pl. az aranybulla 23. pontja azt mondja: "A pénz húsvétől húsvétig érvényes, a dénárok olyanok legyenek, mint Béla király idejében voltak." Az újraveretéskor azonban megint csak megromlott a pénz, amelyet már a külföld sem fogadott el s ezért 1298. törvénnyé lett, hogy "két éven át olyan érem legyen, amelynek ötöde nem nemes fém, azon túl pedig olyan, melynek tizede silány érc." Csakhogy a kamarai nyereség folytán újra meg újra megromlott a pénz, úgyhogy a dénárok értéke is folytonosan ingadozott. A vegyes-házbeli királyok alatt esztergomi, bánáti, budai, kassai, regensburgi, landshuti stb. dénárok voltak forgalomban; ezenkívül volt új és legújabb, kis és nagy D., amelyek mind más és más fémértékkel bírtak. Így p. egy arany forint ért. (*A Pallas Nagy Lexikona*, V., Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1893. 189-190. Vö. még: <http://www.timba.biz/magyar/erdekes/mertek.html>)

⁴⁶² *Urna, eimer, vödör*: Német eredetű mértékegység. 8-56 icce=10-47 liter. Alsólendvai, erdélyi (11,0 liter), kapornaki, kolozsvári, kőszegi, németújvári, rohonci, szombathelyi, vasi, zalai. *Ice* (bor, gabona) = 1/2 pint = 2 meszely (latin: *media*, német: „halb”, mindig a pint fele); Az icce a métermérték behozataláig használt mérték, mintegy 3/4 liter. A felét messzelynek hívták. Híres volt a cinkotai nagy icce. A budai icce (bor) = 0.848 liter; nagyszombati icce (gabona) = 0.977 liter; pint (bor, később sör is) = 2 icce véka (gabona) = 7 - 30 l között sokféle előfordult; (kassai) véka = 1/4 kassai gabonaköböl -

mézet, 7 font faggyút⁴⁶³, valamint adnak fát, amennyi szükséges. Ezenkívül tartoznak elszállítani a gabonát a malomba, lekaszálni a rétet és behordani a szénát.

3.2.1.6. Stóladíjak

A plébánia területén lakó házaspártól 50 dénár, a máshol lakóktól szabad stóla, bár nem szabad egykönnyen többet kérni, mint egy „imperialis”, csak ha tényleg nagyon jómódúak. A jegyesoktatásért egy kalács, egy sült, vagy egy tyúk. Keresztelésért egy kenyér és egy tyúk, ugyanígy a keresztelési oktatásért is. Egyszerű temetésért 50 dénár. Szentbeszéddel, gyászmise nélkül 25 dénár. Ugyanígy a csendes gyászmiséért szentbeszéd nélkül. Szentbeszéddel és énekes szentmisével egy imperialis.

3.2.1.7. A kántortanító fizetése

Szőlősön az őszi vetéskor 5 kila búza a fuvarral együtt, minden házaspártól fél kila búza és 25 dénár vagy 8 icce bor. Özvegyektől és háztartást vezető özvegyasszonyoktól a mondottak. A gyermekek tanításáért, mégpedig minden egyes gyermek után 25 dénár, bár a mezei munkák idején megváltozott körülmények között kell tanítania, ugyanis a munkában résztvevő gyerekek ekkor nem jártak iskolába. Jár még 2 icce méz, 2 media marhahús, 4 font faggyú, egy közepes kósó, szalonna és tűzifa, amennyi szükséges, valamint a gabona elszállítása a malomba és két szekér széna. Egyszerű temetésért 25 dénár, ünnepélyesért, amelyhez énekes gyászmise is tartozik, 40 dénár.

3.2.2. Az 1727-es vizitációt követő plébániai élet

A váci püspök 1735 augusztusában *Szegedi Józsefet* küldte plébánosnak; nem sokáig szolgált itt, mivel rövid időn belül meghalt. Előélete ismeretlen. 1724-ben tűnik fel, mint kókai plébános. Azon számos áthelyezés közt, amely Berkes Andrásnak 1725. évi egyházlátogatásait követte, volt Szegedinek Dunakeszire való

(pozsonyi) véka = ½ pozsonyi mérő (1700-as évektől); szapu (bor, gabona, ótörökül „faedény”): a köből negyede volt, a vékával azonos, később önállósult (1700-as években már 163-217 liter volt). (A *Pallas Nagy Lexikona*, IX., 534. <http://gyorkos.uw.hu/mertekegysegek.htm>)

⁴⁶³A spanyol és portugál: libra, olasz: libbra, francia:livre, angol: pound, német: pfund), különböző nagyságú és beosztású súlyegység. A méter-súlyrendszerben = 0.5 kg. (a korábbi vámfont); Magyarországon a font 32 latra volt osztva és 0,56 kg-nak felelt meg, a gyógyszerészi pont: 0,42 kg-nak. Angliában kétféle font. van használatban, a kereskedelmi vagy avoirdupois és a troy font . Az orosz font. = 96 szolitnik = 96 doli = 0,409512 kg. A többi országokban a méterrendszer kg-ja helyettesíti már a Ft-ot. (A *Pallas Nagy Lexikona*, VII., 356.)

áthelyezése is. Innen 1728-ban Rádra, 1735-ben Mátraszőlősre jött át és ott halt meg 1738. jún. 17-én.⁴⁶⁴

A helyére érkezett adminisztrátornak *Kecskeméti Mihály* domonkosrendi, aki rövid ideig lelkipásztorkodott *Szőlősön*, majd visszatért *Vádra*. A plébános érkezéséig ciszterciek voltak az adminisztrátorok. *Germanetz László* folytatta az adminisztrátorságot.⁴⁶⁵ Dicséretreméltó *Germanetz László* atya buzgósága, aki 1722-től folyamatosan kisegítette a szőlősi plébánosokat, és gyakran adminisztrátor is volt. 10 éven át szolgáltatta ki a szentségeket a szőlősi híveknek, és mint mondják, éjjelnappal a betegek segítségére volt. Nem is esett semmi hiba az alatt a néhány év alatt, amíg a ciszterciek voltak az adminisztrátorok, csak annyi, hogy néhányan közülük a plébánosi címben tetszelegtek, és plébánosként írták alá az anyakönyveket, amit püspöki engedély nélkül biztosan nem szabadott volna megtenniük, nyilvánvaló ugyanis, hogy egyházmegyés plébános híján az említett atyák nem plébánosok, hanem adminisztrátorok voltak. Részt kaptak a plébánia jövedelméből, a püspök beleegyezésével, ebből azonban nem következik, hogy bármiféle plébánosi joggal bírtak volna.⁴⁶⁶

Az elhunyt plébános helyére 1738. október 5-én érkezett *Ferentzi Ferenc József*. *Ferentzi* plébános *Vácon* született és ott is végezte tanulmányait. 1738-ban lett mátraszőlősi, 1746-ban cibakházi plébános és ez utóbbi helyen halt meg 1748 júliusában.⁴⁶⁷

Ferentzi idejében ment tönkre a *Náray György* plébánossága idején készült kő szószer. *Ferentzi* plébános készíttetett tehát fából egy másik, rusztikus darabot, amelyet a püspök a kánoni vizitáció alkalmával kivetített a templomból, aki szerint annyira nem odaillő és beszédek tartására alkalmatlan volt, és elrendelte, hogy a főoltártól prédikáljanak.

1740-ben tűzvész volt a faluban, amely pár házat kivéve mindent porig égetett. A plébániaépület nem jutott erre a sorsra, mert néhány évvel korábban szilárd anyagokból építették át.

⁴⁶⁴ CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. A papság éleadatai, II.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1917. 926. Lásd még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. Az intézmények története, I.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác 1915. 126. 176. 218. 257.

⁴⁶⁵ *Historia Domus*, 18.

⁴⁶⁶ *Historia Domus*, 18.

⁴⁶⁷ CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. A papság éleadatai, II.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1917. 744. Lásd még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. Az intézmények története, I.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1915. 176. 374. BEDNÁR, J., *Plébániák története. Szőlős*.

3.2.3. Az 1746-os kánoni látogatás

1746. május 12-től kánoni vizitációt tartott Szőlösön Nagyméltóságú és Főtisztelendő *gróf Althann Károly* püspök úr; ott volt a püspöki vikárius, Káló Ferenc váci kanonok is, aki 15 éven át Szőlösön volt plébános.

3.2.3.1. A templom és felszerelése a vizitáció tükrében

„Szőlös birtok Nógrádban, a váci püspökség fennhatósága alatt levő templomának vizitációja 1746. március 12-én zajlott” – olvassuk a jegyzőkönyvben.⁴⁶⁸ A *Szent Erzsébet* magyar királylány titulusa alatt lévő szőlősi plébániatemplom szilárd kőből állt. A vizitáció megállapítja, nem lehet tudni, hogy melyik évben, vagy kinek a költségén épült. Kegyúri joga nem volt. Szentélye és sekrestyéje a bolthajtás alatt, a többi része a deszkapadozat alatt volt található. Zsindellyel fedett. Szent Erzsébet nagy oltarán kívül két kisebb volt látható, amelyek közül az egyik a *Szeplőtelenül Fogantatott Boldogságos Szűz Mária* tiszteletére, a másik Szent Miklós püspökére. Az oldalsó sekrestye észak felől van, amelynek két ablakocskája eléggé keskeny volt. Négy csengő volt található a templomban, amelyek közül az egyik a sekrestye bejáratánál egy fém tartóra volt akasztva. A jegyzőkönyv azt írja, hogy orgona is volt a templomban. A templom teljes felújításra szorult ebben az időben. Székekkel el volt látva, de szószék ekkor nem volt. Egy gyóntatószékkel is rendelkezett a templom.⁴⁶⁹

A liturgikus tárgyokról („*sacra supellex*”) a következőket írja a vizitációs jegyzőkönyv: „két kehely van, két aranyozott réz paténa, egy aranyozott réz monstrancia, egy aranyozott réz cibórium fedővel, egy egykor aranyozott ezüst béke feszület (*pacificalé*) a négy evangélista alakjával, amelyhez két kis szobor volt téve, az egyik Szűz Máriáé, a másik Szent János evangélistáé, ahogy a kereszt alatt állnak, de ez a két szobor is, ami eddig megmaradt, el van törve.”⁴⁷⁰

Volt a templomban egy fémből, ércből készült füstölő tömjéntartóval, valamint ólom edények a szent olajoknak. Ezen kívül egy fém keresztelőmedence, belseje ónnal bekenve. Két, az ampolnákkal megegyező ólomtányér. A főoltár előtt egy kis régi lámpás található. Nyolc miseruha, részben jó állapotban lévők, részben kopottak. Két régi alba, két karing, négy fehér vélum a kelyheknek: egy sárga színű

⁴⁶⁸ VPKL Püspöki Levéltár. *Visitationes Canonicae (Püspöki egyházlátogatások) Liber IV.* 521. Szőlös (1746).

⁴⁶⁹ *Liber IV.* 522.

⁴⁷⁰ *Liber IV.* 523.

velum selyemből, a második ún. „*peplum*”-ból, a harmadik is, ez selyem virágokkal és a Boldogságos Szűz Mária képével kivarrott, a negyedik is *peplumból*, fehér gyapjúsövettel varrva, ebben Jézus Legszentebb Nevének betűi vannak. Két zöld selyem velum, egy pedig majdnem strophium, négy vörös selyem velum, két kék selyem, egy fekete selyem, inkább fekete színű három sötétbarnás selyem, egy ugyancsak majdnem fekete, fehérrel hosszan vezetett merafinus színű, egy régi *peplumból* a négy sarkán fehér virágokkal díszített, egy elszakított vörös selyem. Szentségtartó erszény öt, hat palla, egy baldachin selyemből, fémedény szenteltvíznek szenteltvízhintővel, hat corporale, 14 kehelytörlő kendő, három misekönyv, amelyekből kettő régi, két magyar evangéliumos könyv.⁴⁷¹ A vizitációs jegyzőkönyv szerint a szőlősi templomnak ekkor még nem volt más fenntartási alapja egy szőlőn kívül, ami, ahogy mondják, egykor 60 urnát termelt. Az elmúlt évben, 1745-ben a negyedrészt.

A jegyzőkönyv a plébánián működő két kongregációról, testvérületről is említést tesz: „az egyik a *Boldogságos Szeplőtelen Szűznek*, a másik *Szent Miklós*nak állítva 1669-ben, és a kegyesen elhunyt *Berkes András* magyar szavaival 1712-ben megerősítve.”⁴⁷²

3.2.3.2. A harangok és a temető

A vizitációs jegyzőkönyvben azt olvashatjuk, hogy egy templomnak tornyocskája állott a templom tetejének közepén, amiben egy harang helyezkedett el. A temető falán kívül egy fa harangtorony volt, amiben két harang működött. Az egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint ez utóbbi tönkrement. A másik, a plébánia birtokában lévő fából készült harangtorony a szekérútnál volt látható, amelynek egy kis harangja volt, így a plébánia összesen négy haranggal rendelkezett.⁴⁷³

A temetőt fal vette körül és volt egy csontház (ossarium) a templom északi oldala felé, amely a halottak csontjainak őrzésére szolgált.

3.2.3.3. A plébánia javadalmai

A szőlősi plébánia bevételei és kiadásai („*accommodatio et solutio*”) a következők voltak: „12 killa őszi szántó, szántani való földön, kaszálóval. A közösségeket és a plébániához kötött földeket meg kell erősíteni, és ha a föld a

⁴⁷¹ *Liber IV.*, 524.

⁴⁷² *Liber IV.*, 524.

⁴⁷³ *Liber IV.*, 524.

korábban írt számot nem éri el, ugyanezt meg kell növelni. Tavasz szántó: hat killa, egy killa gabona, 50 köböl, bor 20 akó, hogy Versegre misebornak egy urna, ostyáknak két killa tiszta búza, egy hízó, egy mázsa só, fűtéshez elegendő fa, 12 itce vaj, 12 font faggyú, a plébániára néző mezőket lekaszálni és a szénát bevinni. És ahányszor csak szükség van rá, le kell vinni a malomhoz. A gazdasággal foglalkozó özvegyek/hajadonok a középső részt fizetik. A semmilyen gazdasággal nem foglalkozó özvegyek három öl szövetet adnak, vagy egy zsákot.⁴⁷⁴ A szolgálak, mint a kovács mesterember, borkereskedő vagy kocsmáros, és a pástorok teljesen, egészében fizetni kötelesek (ti. a plébániának), ha csak nem egyeztek meg másképp a plébánossal. Kötelesek a káposztáknak (káposztaültetvénynek), a csatornáknak helyet adni, szántani, megerősíteni és így a kertet bekeríteni és művelni. Három ünnepen ebédet kellett adniuk, vagy az ebéd helyett egy császári pénzegységet kellett befizetniük. A vizitációs jegyzőkönyv szerint mind a plébániát, mind a tanító házát, istállóját és többi épületet be kell keríteni és fel kell újítani, ugyanígy új kemencét kell építeni a plébánia lakószobájában.⁴⁷⁵

A „proventus stolaris”, ahogy korábban nevezték: a kántortanító járandósága hat kila őszi vetés, fél kila búza, 25 dénár, vagy egy fél köböl bor, 50 font só, egy fél szalonna, 2 szénás szekér, 5 icce vaj, 6 icce faggyú, a tűzre elegendő fa. Amikor a falu vet, kötelesek földet adni a kendernek és káposztának, szántani, trágyázni, valamint a területet és a házi kertet bekeríteni, és amikor csak szükséges, szállítást biztosítani a malomhoz. Az özvegyek és özvegyasszonyok, szolgálak és pástorok mindenből fele annyit adnak, mint ahogy ez fentebb, a plébános esetében is látható volt. Egyszerű temetésért 25 dénár, szent énekkel levezetett temetésért 50 dénár. A fiúgyermek oktatásáért minden évben – ha kötelességét szorgalmasan teljesítette, amit neki szigorúan meghagyunk – egy forint. Erről kezeskedni kéne, figyelembe véve mégis a lakosok szegénységét: egy köböl bort, vagy ötven dénárt kap.⁴⁷⁶

3.2.3.4. Mátraszőlős filiái

Told filiában mind a plébánosnak, mind a tanítónak párbér (lectialis) fizetése volt, ezen kívül jár a plébánosnak 5 itce, a tanítónak 2 itce vaj.⁴⁷⁷

⁴⁷⁴ *Liber IV.*, 525.

⁴⁷⁵ *Liber IV.*, 525-526.

⁴⁷⁶ *Liber IV.*, 526.

⁴⁷⁷ *Liber IV.*, 527.

Told filia a hegyeken túl Nyugatra tizenkét házból állt, amely településnek nem volt saját temploma. A községben mindenki katolikus hívő. A liturgiákra, szentmisékre és szentségek vételére szorgalmasan megjelentek Szőlősön.⁴⁷⁸ 1748. október 15-én a fentebbi Felső-Toldon kívül a szőlősi plébániához adtak két filiaként kezelendő, elnéptelenedni kezdő birtokot: Alsó-Toldot és Nádasdot, és mivel ezek jövevény lakói kevesen voltak és nem volt saját plébánosuk, addig a szőlősi plébániához tartoztak, amíg többen nem lesznek.⁴⁷⁹

3.2.4. A szőlősi lelkipásztorok és a plébánia élete az 1746-os vizitációt követően

A *Historia Domus* megjegyzi, hogy a vizitáció protokolluma említést tesz a plébánia szőlőjének állapotáról. Az előző évben termett, és védve maradt az erőszakos elfoglalására tett kísérletektől, és ezek egyikének sem sikerült megdézsmálnia. A templomi ruhákról megjegyzi, hogy miután a tűz martalékvává lettek, mielőtt egyszer is használták volna őket, a régi miseruhák közül csak kettő maradt meg: egy lila és egy vörös. Rövid ideig ezeket használták, míg az egyházi jövedelem helyreállt és minden hiányosságot pótolni tudtak. Említés történik egy ezüst pacifikáléről is. Nem tudni, ez hová lett. Egyesek azt mondják, hogy belőle készült a monstrancia, mások pedig, hogy a kehely, de egyikre sincs bizonyíték. A templomépületről a püspök úgy rendelkezett, hogy nem kell felújítani, hanem újat kell építeni a helyébe. Könnyű munkával, nagy kiadások nélkül megvalósulhat: nincs is jobb hely az egyházmegyében az építkezésre, mert a mész és a kő ingyen föllelhető, és egyedül a helybeliek munkája kerül pénzbe.⁴⁸⁰

A vizitáció végeztével a Főtisztelendő Vizitátor úr Pásztó felé folytatta útját, ahol megállt a ciszterciek rezidenciájánál és a plébániánál, ahol elébe jött *Bakabányi János* apát úr az atyákkal, és köszöntötték.⁴⁸¹

A vizitáció után Ferentzi Ferencet Cibakházára helyezték. Utána a következők találhatók az anyakönyvekben: Főtisztelendő *László* atya Pásztóról; *P. Csala Jakab* és *P. Jancsik Miklós* obszerváns ferences szerzetesek.

Folyó év június 1-jén *Szilágyi Máté* jött a plébániára. *Kosdról* helyezték ide. Nem sokáig szolgált itt, mert a következő évben szomorú körülmények között

⁴⁷⁸ *Liber IV.*, 525.

⁴⁷⁹ *Liber IV.*, 527.

⁴⁸⁰ *Historia Domus*, 19.

⁴⁸¹ *Prinner* plébános szerint *Bakabányi János* apát a vizitáló püspököt borral kínálta, ezekkel a szavakkal: „Igya le magát öméltósága” Ez aztán szállóigévé lett a környéken.

meghalt. Kocsira szállt, és alig pár lépés távolság megtétele után gutaütést kapott.⁴⁸² Félholtan vették le a kocsiról, és néhány óra múlva visszaadta lelkét a Teremtőnek. A plébános halála után a füleki ferences rendház tagjai lettek az adminisztrátorok: *Ország Barnabás* és *Kovács Ferenc*. Ők egészítették ki bejegyzéseikkel a század első évében megkezdett anyakönyveket. *Ország Barnabás* testvér, *Hiress András* plébánost utánozni akarván, csodálkozik a gondatlanságon, hogy indokolatlanul nem vezetik a halotti anyakönyvet, ugyanakkor *Ország Barnabás* idejében is voltak halottak. A *Historia Domus* írója szerint „Barnabás testvérnek nem csodálkoznia kellett volna a halotti anyakönyvben ejtett hibákon, hanem kijavítania őket, azzal, hogy a halottak nevét beírja az anyakönyvbe. Ha lusta volt erre a munkára, jobban tette volna, ha elrejtí a csodálkozását, mint hogy papírra veti, és tovább csodálkozik rajta, hogy néhány plébános nem volt eléggé szorgalmas a születettek és elhunytak anyakönyvezésében. Így nincs más eredménye a munkájának, csak hogy kinyilvánította siránkozását egy hivatalos dokumentumban.”⁴⁸³

Az imént említett plébános helyébe érkezett *Doboss Tamás János*, aki az anyakönyvben kinevezett adminisztrátornak írja magát, mivel ekkor még nem kapott plébánosi kinevezést. Vele kapcsolatban csak azt tudjuk, hogy 1753-ban került a szállósi plébániára és 1756-tól Tóalmáson adminisztrátor lett, ahol 1757. január 2-án hunyt el.⁴⁸⁴

A szentiváni⁴⁸⁵ katolikusok a régi templom maradványaiból újat kezdtek építeni, az akatolikus *Lutherhez* pártolt nemesek akadályt gördítettek elé, mondván, hogy az új templom az ő őseik javaiból épül. De ezekkel a gonoszul kigondolt oktalanságokkal a katolikusok nem sokat törődtek, hanem folytatták a megkezdett művet a vallási közösség gyarapodásáért. Újra letették tehát az alapkövet, és leginkább az szította fel a vitát, hogy mivel az alapkő már régen megvolt a lutheri tanok előtt is, a katolikus urak nevetve foszlatták szét az eretnekek érveit: „elmondván nekik, hogy az Egyház ősbib a luteránus hitnél, fényesen visszavágtak

⁴⁸² CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. A papság éleadatai, II.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1917. 932. Lásd még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. Az intézmények története, I.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác 1915. 126. 176. VEK Kézirattár, BEDNÁR, J., *A váci egyházmegye plébániáinak története. Kézirat ÉN. Szállós.*

⁴⁸³ *Historia Domus*, 19.

⁴⁸⁴ CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. A papság éleadatai, II.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1917. 729. Lásd még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. Az intézmények története, I.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác 1915. 176. 259.

⁴⁸⁵ Jelenleg a falu a Cserhátszentiván nevet viseli.

az ágostai hitvallású fajzatoknak.”⁴⁸⁶ Miután a kis templom elkészült, még az Úr ezen esztendejében megáldották és használatba vették. Egy hasonló épült volna Szőlősön is az Egyház és a helybeliek költségén, de ez a jövedelmek elégtelensége miatt nem valósulhatott meg.

Doboss Tamás helyett, 1755. május 2-án az Irsáról idehelyezett *Szabó Gábor* lett az adminisztrátor.⁴⁸⁷ Ebben az időben még megvolt a plébánia szőleje a falu fölött. Tekintetes *jeszenitzei Jankovits Miklós* septemvir és Öfelsége tanácsosa révén német bevándorlók érkeztek, akiknek az volt a küldetésük, hogy házakat építsenek, de csak kevés ideig tartottak ki, aztán elmentek. Felmerült a kérdés, hogy vajon a betelepülőknek kell-e fizetniük a temetési harangozásért, hiszen a harangöntés árához ők semmit sem adtak hozzá. A plébános elé terjesztették az ügyet, aki úgy döntött, hogy minden kívülről érkezett lakó, de különösen a betelepültek, akiknek az ősei nem viselték a harangöntés terhét, adjanak 17 dénárt.

Az 1759. esztendőben a Cséparól idehelyezett *Cetto Ferenc* lett a plébános. 1726-ban született Budán. Előzőleg katonatiszt volt, azután az egyházmegye papjai közé lépett és 1753-ban verőcei adminisztrátor, 1755-ben cibakházai káplán, 1756-ban az újonnan szervezett csépai plébánia lelkésze, 1759-ben mátraszőlősi plébános lett. 1770-ben a plébániáról lemondott, és 1777-ig a váci papnevelő intézet spirituálisaként működött.⁴⁸⁸

Cetto Ferenc plébános Szőlősre való érkezésének esztendejében a földesurak bevezették a földfelmérését és a földosztást. Azelőtt a földek elosztását földmérők, azaz hivatalos személyek intézték, az egyházi földterületekért a mindenkori plébános volt a felelős. Ezután az újraosztást követően a plébániának két helyen lettek földjei: egy 5 pozsonyi mérős és egy 7 mérős a közös-, ill. plébániai legelőből kihalás. A plébánosé a fentiekén kívül egy kenderföld.

A *Papp-Toján* egy csapást vágta a plébánia földjébe. A plébánia és az egyházközség ezzel semmit sem veszített, sőt nyert, mert kényelmesebben megközelíthető és hasznavehető földekhez jutott hozzá. Ugyanis háromszor osztották

⁴⁸⁶ *Historia Domus*, 19.

⁴⁸⁷ Itt a néhai Komáromvármegyei Irsáról van szó. CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. A papság életrajzai, II.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1917. 919. Lásd még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. Az intézmények története, I.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác 1915. 176. *Historia Domus*, 19.

⁴⁸⁸ CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. A papság életrajzai, II.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1917.686. Lásd még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. Az intézmények története, I.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác 1915.146.176. 344.

fel a földet a betelepültek miatt, ezért a plébános vetés nélkül maradt, nem tudott hová vetni, a kétfelé vágott földek miatt.⁴⁸⁹

A tanítónak is ugyanígy három helyen voltak földjei, és neki csak 1 kilányi jutott. A kereteket nem osztották fel, hanem úgy maradtak, mint korábban, kivéve azt egyezséget, amely *Jankovits* úr és *Cetto* plébános között jött létre. Erről a felosztásról a helyi bírák által egy hiteles dokumentum készült, amelyet a plébánosnak elküldtek, és a plébániai iratok között megtalálható. Ebből nyilvánvalóvá vált a fentebb említett „Provisor” szándéka, aki az egyházközség anyagi javait illetően zavart okozott, pedig *Prinner* szerint emberemlékezet óta a plébániáé volt a fenti földterület, és ez a tény a régi időkben mindenki számára világos volt, mert a török időkben a plébánia bevétele abból származott.

Dicséretre méltó a most említett plébános részéről, hogy a fiatalabb lányokat elrettentette attól a megrögzött szokástól, hogy kendő nélkül jelenjenek meg a templomban, ugyanis ez a visszaélés – ahogyan abban az időben tartották – nagyon elfajult. Ezt a visszaélést a plébános igyekezett helyre tenni a nehéz szituáció és az emberek támadása ellenére is. A plébános végül sikerrel járt. Azonban az nem csak a helyi lelkipásztornak köszönhető, hogy véghez tudta vinni a szándékát, hanem azoknak a templomba járó személyeknek is akiket szintén zavart az a dolog, hogy egyesek kendő nélkül jelentek meg templomban. Igaz, nem könnyen és szívesen, végül mégis engedelmessé váltak a plébános kérésének. *Cetto Ferenc* plébános szőlősi tartózkodásának idején megakadályozta, de az őt követő plébánosok érkezésekor ismét jelentkezett ez a probléma. A fejkendő nélkül megjelent asszonyok egybehangzóan ellenálltak nekik, ahogy ezt *Cetto Ferenc* plébános idejében tették.

Az 1760. esztendőben a plébános lefestette a *Doboss Tamás* idejében felállított szószéket, valamint az oltárokat is, amelyeket az előző évszázadban, *Náray György* készítetett. Nem csak lefestette, hanem az apróbb hibákat kijavíttatta és a szobrokat is restauráltatta. Ebben az évben a *Jankovits* család két bársony és ezüstszállakkal hímezett kazulát ajándékozott a templomnak. Erről a kazuláról az 1773-as vizitáció is említést tesz. Az egyik világos színű, a másik fehér.⁴⁹⁰ *Cetto* plébános volt az első, aki rendezte az első királyi és szentszéki rendeleteket a plébánián. Előtte nem voltak rendesen archiválva a plébániai irattárban, mivel az elődjei nem nagyon őrizték meg

⁴⁸⁹ Valószínűleg kipurcellázták a földeket a betelepültek részére. *Historia Domus*, 20.

⁴⁹⁰ VPKL Püspöki Levéltár. *Visitationes Canonicae (Püspöki egyházlátogatások) Liber V. Szőlős. 1139-1140.* (1773).

azokat, és nem voltak elhelyezve megkülönböztetett könyvekben. Két könyvet is készített, hogy külön el tudja tenni az ordináriusi és a királyi rendeleteket. Az elődjeitől ráhagyott könyvet két részre osztotta, és az egymást követő évek szerint írta, és a vizitáció idején a püspöknek megmutatta.⁴⁹¹

A szentiváni filiából a hívek *Eszterházy Károly* váci megyéspüspökhöz elmentek, azzal a céllal, hogy a falujuk számára saját plébánost kérjenek. Olyan súlyos érveket hoztak fel, hogy a püspököt sikerült meggyőzniük és eleget is tett a kérésüknek. A váci püspök leválasztotta a Szőlősi plébániáról Szentiván filiát. A súlyos ok háttérben az állt, hogy a *Pásztó* felé vezető utak rossz állapotban voltak, emiatt a híveknek és a papságnak – akik Pásztóról jártak ki hozzájuk – sok kellemetlensége adódott. Gyakran megtörtént, hogy a folyók kiáradása miatt a plébánosok nem tudtak elmenni a betegekhez, haldoklókhöz. A szentivániai kérésére tekintettel a püspök *Lányi Mihályt* nevezte ki plébánosnak hozzájuk. *Lányi Mihály* előéletét nem ismerjük. Csak 1759-ben tűnik fel, mint első cserhátszentiváni lelkész. Innen 1763-ban *Irsára* ment át és ott buzgón működött 1776. június 27-én bekövezett haláláig. Jeles *Historia Domus* írt.⁴⁹² Mivel önmagában *Szentiván* falu egyedül nem volt képes eltartani a saját papjait, ezért a püspök több plébániáról leválasztott filiákat, azzal a céllal, hogy az újonnan létrehozott Szentiván plébániához csatolja őket. Így a szőlősi plébániáról: Toldot és Garábot; a herencsényiről – Gutasó és Bokor filiákat választotta le és csatolta Szentivánhoz. Mivel itt a katolikusok és az akatolikusok (a protestánsok) vegyesen voltak, ezért a település évente a környező falvak plébánosainak pénztárából támogatásban részesült. A szőlősi plébánosnak három falva maradt meg: *Nádasd*, *Tepke* és *Csonfalu*.⁴⁹³ Ezért az előbb említett kasszából Szőlős is részesült az elveszített filiák miatt. 1761-től kezdve évente 553 Ft-ot kapott a szőlősi plébánia. A szentiváni hívek 1761-ben kerültek ki a szőlősi plébános joghatósága alól.

1768-ban folyamatosan beteg volt a plébános, ezért nem tudott kiegészítőlelkész nélkül eleget tenni a plébánosi kötelezettségeinek, ezért a püspöktől segítséget kért. *Karleizhoffer Mihályt*⁴⁹⁴ kapta kiegészítő lelkésznek. A plébános építtetni kezdett egy

⁴⁹¹ *Historia Domus*, 20.

⁴⁹² CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. A papság életrajzai, II.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1917. 821. Lásd még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. Az intézmények története, I.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1915. 170. 207.

⁴⁹³ *Historia Domus*, 20.

⁴⁹⁴ *Karleizhoffer Mihály József* Vácon született 1744-ben, ahol édesapja a német polgárok szenátor a volt. Tanulmányait szülőhelyén elvégezve, 1767-ben pappá szentelték. Mint soroksári káplán 1774-

keresztelőkutat is, de az építők hanyagsága miatt meghiúsult a terve, mivel nem tudták befejezni. Majd újból elkezdte készíttetni, de az első formát lebontották és a második inkább szükségből, mint kellő ékességgel lett felépítve. Még ebben az esztendőben a kiegészítőlelkész helyébe a váci helynök a faluba helyezett egy *Bajáky János*⁴⁹⁵ nevű papot. 1769-ben látván a püspökség, hogy a plébánia bevételei nem elegendők a plébánosok és a káplánok eltartására, kinevezte *Kapitány Andrást* a plébánia adminisztrátorává. Mivel *Cetto Ferenc* plébános alkalmatlanná vált a plébánosi feladatok ellátására, visszaadta a javadalmait, Vácra ment és nyugdíjba vonult.⁴⁹⁶ 1770 februárjában távozott és egyvégtében 10 évig látta el a plébániát. A plébános távozása után, 1770-ben *Kapitány András*⁴⁹⁷ *Jankovits László* földesúrral – aki a fél falu területét birtokolta – fel akarta újíttatni a templom tetőszerkezetét. Azokat az építőket kérték fel a munkálatok elvégzésére, akik általában a környező falvakban, ezen a vidéken végezték az ácsmunkákat. Szerződést is kötöttek velük. 60 forintban egyeztek meg, és ezt még terményekkel, búzával és zöldségekkel megtoldották. Elkezdték a munkálatokat, mivel azonban elfogyott a plébánia pénze, ezért nem tudták befejezni a templomtető felújítását, jóllehet a tető egy nagyobb része már a plébános idejébe előtt elkészült. Folyó évben a váci püspök kinevezte Szőlősre *Prinner Andrást*, aki a váci Szent Miklós templom káplánja volt, és aki 1770. május 30-án érkezett Szőlősre és kezdte meg a plébánosi munkáját.⁴⁹⁸

3.3. A szőlősi plébánia élete *Prinner Andrástól* a 19. századig

Jelen dolgozatban fontosnak érezzük, hogy itt egy újabb részt kezdjünk meg, hiszen ahogyan már korábban is írtuk, *Prinner András* a szőlősi plébánosok egyik

ben dányi, 1785-ben dunaharaszti, 1792-ben alpári, 1797-ben abonyi plébános lett és ott halt meg 1799. április 24-én. CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. A papság éleadatai, II.*, 792. Lásd még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. Az intézmények története, I.*, 238. 252. 328. 343.

⁴⁹⁵ *Bajáky János* 1745-ben született Tápiószőlőben (Pestmegyében). Vácon tanult, 1767-ben szentelték pappá. Öt évig volt káplán, 1772-ben monori, 1776-ban tápióbicskei plébános. Meghalt rokonainál Tápiószőlőn 1785-ben, 39 éves korában. CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. A papság éleadatai, II.*, 681. Vö. még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. Az intézmények története, I.*, 266.

⁴⁹⁶ *Historia Domus*, 20.

⁴⁹⁷ *Kapitány András* 1744-ben született Kalocsán. A teológiát Vácon végezte s 1767-ben pappá szentelték. 9 évi káplánkodás után, 1776-ban mezőtúri, 1779-ben csépai, 1783-ban szenlőrincvári, 1787-ben dunakeszi plébános, 1798-ban pedig tápiószőlői helyi káplán lett. 1811-ben Vácra nyugállományba vonult, és meghalt 1812. január 2-án. (A mátraszőlősi *Historia Domus*-ban „Kaptánként szerepel a neve.”) CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. A papság éleadatai, II.*, 790.

⁴⁹⁸ *Historia Domus*, 20.

legjelentősebb alakja. Ő kezdte el írni a plébánia történetét az 1526-os esztendőkre visszamenően. *Prinner András József* 1711-ben született. Mint váci káplán, 1770-ben mátraszőlősi, 1770-ben nógrádverőcei plébános lett s mint ilyen halt meg 1785. augusztus 15-én. Szőlősön pompás *Historia Domust* írt. Utódja pedig ezt írta be róla: „Vivens, moriensque profuit Ecclesiae Verőcensi item Söllősiensi, substantiam suam addicendo ac restantias populo dimittendo.”⁴⁹⁹

3.3.1. A plébánia és a templom

Kapitány András Nagykátára került kiségitőnek. *Prinner* plébános megérkezését követően sok nehézség merült fel úgy a plébániával, mint a templom épületével. Tudniillik a templom tetejét már elkezdték kijavítani, de láttuk, hogy befejezni már nem tudták, mivel kevés volt az egyházközség bevétele.⁵⁰⁰ A templomhajó be volt fedve, de az előhajó és a sekrestye még régi tető alatt álltak, és ezekről sok helyen hiányzott a zsindele, vagy pedig teljesen tönkrement, ugyanis a nagy esőzések tönkretették, ezért ki kellett javítani az eső által okozott tetőhibát.⁵⁰¹ A plébániaépület ugyanígy felújításra szorult, mivel az idők során befejezetlen maradt a nép szegény anyagi helyzete miatt.⁵⁰² Ezen rossz idők miatt a templomépület teteje annyira tönkrement, hogy inkább templomtető kijavításával, mint a plébánia helyrehozatalával kellett foglalkoznia a felelős lelkipásztornak.

Miután az előhajót és a sekrestyét 1771-ben befedték és a munkásokat kifizették, már nem maradt a tetőből felújítandó rész, és a költségvetés lehetőségeihez képest mindent kijavítottak. Noha ezen felújítások miatt az előző évben a plébániát adósságok terhelték, mégis ennek az esztendőnek a bevételeiből a munkákat be tudták fejezni.⁵⁰³ Ez annak is köszönhető, hogy a felújítási munkákat egy bizonyos *Tekere István*, a plébános vagyonkezelője kezdte meg, és minden falubeli elismerését és minden díjazás nélkül Isten házáért végezte. A plébános és a nép egyetértésével egy bizonyos *Csordás Józsefet*, a templomszolgát bízták meg a felújítási munkálatok költségvetésének vezetésével. Azonban *Csordás*

⁴⁹⁹ „Élve és holtában is hasznára volt mind a verőcei, mind a szőlősi egyházközségnek azzal, hogy vagyona jelentős részét ezeknek adta oda, a többit pedig átengedte a népnek.” (CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. A papság életrajzai, II.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1917. 884. Lásd még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. Az intézmények története, I.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác 1915. 1. 46. 176. VEK Kézirattár, BEDNÁR, J., *A váci egyházmegye plébániáinak története. Kézirat ÉN. Szőlős.*)

⁵⁰⁰ *Historia Domus*, 21.

⁵⁰¹ *Historia Domus*, 20.

⁵⁰² *Historia Domus*, 21.

⁵⁰³ *Historia Domus*, 21.

úr az összes bevételt és kiadást a saját papírjain vezette, szakszerűtlen módon, éppen ezért a plébános és segítői nem találták nyomát a rendes könyvelésnek, ennek köszönhetően a felújítás kiadásait és bevételeit nem tudták ellenőrizni. Azért, hogy ez többet ne fordulhasson elő, és hogy a templomszolga a saját tetszése szerint ne tudjon intézkedni az egyházközség ügyeiben, eldöntötték, hogy a bevételeket és a kiadásokat egy pénztárkönyvbe kell bevezetni. A községi bírák előtt és a plébános jelenlétében ezt írásba adták, emiatt mind a kiadásoknak mind a bevételeknek elkülönítve meg kellett jelenniük. A hiányosságokat, amelyeket a költségvetésben észrevettek, idejében ki kellett javítani. A hívek is győződjenek meg az anyagiak helyes kezeléséről, mert eddig gyanakvóak voltak az egyházközség kiadásaival kapcsolatban. Éppen ezért a bevételeket és a kiadásokat nyilvánosságra hozták.⁵⁰⁴

A régóta fel nem újított templomtető teljesen romos volt, ezért 1772-ben 30 forintot ítélték a felújítás céljaira, valamint új ablakokat készíttettek a szentélybe. A templomhajóban lévő régieket pedig felújították, és új gyóntatószéket helyeztek el, amely eddig hiányozott a templomból. A főoltár mögött helyezték el, mivel máshol nem volt hely a padok miatt. A Szent Miklós-oltár díszítése megfelelő volt, de a scabellum, az oltárlépcső fadobogója nem volt eléggé szimmetrikus. *Herman Mátyás* mészégető költségén készíttettek egy újat, az oltárt pedig a kongregáció tagdíjaiból felújították. Előzőleg ugyanis két durva terméskőből volt a lépcsője, amelyek rendetlenül voltak összeállítva, éppen ezért kellett új „scabellum”-ot építeni.⁵⁰⁵

1774-ben *Jankovich László* úr elment a plébánoshoz és nyugtát követelt arról a 108 forintról, amit a templomtető felújításakor a munkásokra és a templom egyéb szükségleteire kiadott. A plébános bemutatta a költségek részletezését, amelyet segédpüspök úr jóváhagyott, és az említett személyek egyetértésével a plébános nyugtát állított ki. Ez az összeg valószínűleg nem a tőke részét jelentette, hanem a vállalt kamat lehetett.⁵⁰⁶

3.3.2. A plébános és a plébánia javadalmi és a testvérületek Prinner plébános idejében

Prinner András érkezésekor a plébános és a plébánia földjei rendkívüli módon el voltak hanyagolva. Hajdan, amikor ezt a nép észrevette, azonnal segítségére siettek a mindenkori papjuknak, és megművelték a plébános és plébánia területeit.

⁵⁰⁴ *Historia Domus*, 21.

⁵⁰⁵ *Historia Domus*, 22.

⁵⁰⁶ *Historia Domus*, 23.

Most pedig az egyházközség és plébános szőlője is hanyagul voltak kezelve. A szőlőknek köszönhetően az *Altann* vizitációk idején a plébánosnak 60 urnát, *Prinner* idején alig 7-8 urnát termeltek ki a szőlőskertekből a plébános javára. A legtöbb termés is az utóbbi években is csak 16 urna bor volt. Ezek a lehetőségekhez mérten javuló tendenciát mutattak, és szerencsére a munkaerők is megsokszorozódtak. A plébániának ekkor két szőlője volt, az egyik annyira el volt hanyagolva, hogy nem lehetett már megművelni, ez az *Új-Mál* hegyen volt található, és ennek a használata egy újratelepítés nélkül nem volt lehetséges. Igaz, újratelepítették, de az egész szőlőhegyet úgy elhanyagolták az itt lakók, hogy az újra megművelése a közeljövőben nem volt lehetséges. Másra sem használták fel a szőlőskeretet, csupán kipusztult szőlőtőkék voltak, ezért szőlőtermesztés céljára már nem használhatták. Így elhatározták, hogy felszántják az egészet.⁵⁰⁷

A másik szőlő a falu alatt, a közelben volt található. Az egyik oldaláról *Nemes Kis Ferenc*, a másik oldalon halápi *Jankovits József* határolta földjeivel. Ezt a szőlőt még újra meg lehetett művelni, és ezt a javadalmat még meg is művelték a helyiek, de mivel nagyon kicsinek bizonyult és a korábbi állapotába lett visszaállítva, ezért kevés gyümölcsöt termett. Ezeket mind elmondták a püspöknek a vizitáció alkalmával, hogy a plébános utódai lássák, hogy milyen állapotban volt a templom és a plébániaépület, nehogy egyik ideérkező plébánosnak esetlegesen felróják bűnéül, hogy olyan sok éven át ilyen állapotban voltak a plébánia ingatlanjai és ingóságai.

A következő esztendőben az egyházközség néhány tagja azon kezdett el gyanakodni, hogy a népet valamilyen visszaélésre szeretnék rávenni. Néhányan, főleg az egyház elítéltebb tagjai (*praejudiciosi*) a nép általi kihasználásáról beszéltek: a bort, amit a misékre szoktak adni, és amit a vizitáció eszköze határozott meg a szent cselekményekhez, a közösség a templom szőlőjének terméséből adta meg, továbbá a templomszentelések idejében is az étkezésekhez ugyanúgy elvettek valamit a jövedelmekből. Nem volt csoda tehát, hogy a templom híján volt jövedelmeknek, hogy mégis az ezt a kihasználást hosszabb idő után követő számadások (*rationes*) is jövedelmezőek legyenek: kell, hogy műveljék a templom szőlőjét, felszántásuk a földeket és lekaszálják a szénát: egyszóval végezzenek el minden munkát, ami a templom földje körül van, amelyeket ugyan nem általuk kellene elvégezni, hanem hogy a templom földje az ő érdekükben legyen kihelyezve.

⁵⁰⁷ *Historia Domus*, 20.

Tehát azért művelték, hogy ez által törlesszék, hogy korábban kihasználták. Ez nem látszott elégnek a korábbi időkben bevezetett szokások további tolerálásához, mégsem tudták azokat megszüntetni, megmaradtak annak szándékában. Ezután végül meggyőzetvén, hozzájárultak a plébános kívánságaihoz: most kötelesek évi 4 Ft-ot adni a két urna (akó) bor helyett, az enceniumok idejében pedig lakomára annyit, amennyiben a plébánossal megegyeznek, így végül semmit sem vesznek el a plébánia javaiból.⁵⁰⁸

3.3.3. Legméltóságosabb Oltáriszentségről nevezett Testvérület

Ezekben az esztendőekben működött egy másik *confraternitas* is. Ez az *Oltáriszentségről Nevezett Főtestvérület (Társulat)* volt.⁵⁰⁹ Jóllehet, már az egyházmegyében korábban bevezették és 1768-ban a szabályzatát is elkészítették, és itt a népnek a szószékről is kihirdették, mégis ezekben az időkben nem az ájtatosság hiánya miatt, hanem a plébános változó egészségi állapota miatt nem tudták megalapítani kezdetekben e jámborsági mozgalmat. Az 1770. esztendőben *Migazzi Kristóf bíboros, váci püspök* az egész egyházmegyéjében bevezette, elrendelte, hogy minden vasárnap énekes szentséges misét végezzenek és a délutáni litániát is a kihelyezett Oltáriszentség előtt imádkozzák.⁵¹⁰ Ezt azonban nem lehetett véghezvinni, mert a nép egyéb munkavégzés miatt akadályoztatva volt csütörtöki napokon. Bevezette, hogy minden újhódat követő vasárnapon, a felajánlás előtt az Oltáriszentséggel körmenetet végezzenek az oltár körül. Továbbá azt is elrendelte, hogy minden héten, csütörtökön a nagyharanggal kellett harangozni, hogy elnyerhessék a teljes búcsút azok a hívek, akik a kisharangsóra elimádkozzák az Úrangyalát. Az előbb említett főtestvérületbe azok léptek be elsősorban, akik már eddig is tagjai voltak a másik *confraternitas*oknak, azaz a *Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásának* és a *Szent Miklós Püspöktől* nevezett testvérületek tagjai. A szentmisén gyertyákat tartottak és más szükséges feladatokat is elláttak.

Mivel az *Oltáriszentség Társulatot* az előző évben, 1770-ban bevezették, ezért ebből az alkalomból lámpásokat vásároltak, amelyeket a körmenetben az Oltáriszentség előtt vittek, amelynek költségeit a *Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásról Nevezett Társulat* és *Hermán Mátyás* (mészégető) fizetett

⁵⁰⁸ *Historia Domus*, 21.

⁵⁰⁹ *Historia Domus*, 21.

⁵¹⁰ *Historia Domus*, 21.

ki, aki ezáltal meg akarta szabadítani a *Szent Miklós Társulatot* ettől az anyagi tehertől.⁵¹¹

3.3.4. Az 1772. évi falumisszió

Migazzi Kristóf bíboros úr határozatából 1772. februárjában tartottak szent missziót a Váci Egyházmegye területén, és erre a jeles eseményre *Hatos Imre* jezsuita atyát küldték *Szőlősrre*, aki már régóta végezte ezt a missziós szolgálatot. Öt napig folyamatosan, reggel és délután is elmélkedéseket, „*exhortatio*”-kat tartott a népnek, majd meggyóntatta és megáldoztatta a népet. Az iskola a misszió napjai alatt mind a gyermekek, mind pedig a felnőttek hitoktatásában, katekézisben részesültek, ezért az egész iskola is átvonult az erre kijelölt házba, hogy rész tudjanak venni az elmélkedéseken. A tanító, akinek egyébként is az volt a feladata, hogy a katekézist oktassa az iskolában a népnek, annak rendje és módja szerint a szentgyónás és szentáldozás előtt kikérdezte a híveket és gyermekeiket a katolikus hit tételeiből. A faluban végzett misszió nem sok eredménnyel járt együtt.⁵¹² A szent misszió befejeztével *Hatos Imre* jezsuita szerzetes elbúcsúzott a templomban a plébánostól és a hívektől. A plébános pedig az egész egyházközség nevében köszönetet mondott neki. A jezsuita páter innen átment *Jobbágyiba*, hogy a missziós tevékenységét folytatni tudja.

A misszió alkalmával a régi harangozót leváltották, amire ténylegesen is szükség volt, mivel koránál fogva már alig tudta ellátni a feladatát. A helyére a plébános és a közösség egyetértésével *Geczko Jánost* választották, aki korábban néhány évig már *Szögi István* és *Doboss Tamás* plébánosok idején szolgált, éppen ezért újra alkalmasnak ítélték erre a feladatra.

3.3.5. Az 1773-as egyházlátogatás

1773. okt. 9-én *Szalbek Károly* püspök, *Szent Miklósról* nevezett ercsi apát, a váci székesegyház nagyprépostja és *Migazzi Kristóf* kanonokja szent vizitációt kezdett *Szőlős* faluban. Ez a vizitáció azért rendkívüli számunkra, mivel az *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek Váci Egyházmegyei katalógusában* nincsen

⁵¹¹ *Historia Domus*, 21.

⁵¹² A misszió eredményességét illetően *Prinner* plébános és a missziós pap véleménye is azt volt, hogy ebből kis haszon származott, mert durvák, fáragatlanok voltak, és nagy munka nélkül nem hagyják el a rossz szokásaikat, különös tekintettel arra a tudatlanságra, amely az igen érett korúakra is kora gyermekkoruktól fogva jellemző. Ezért aztán elég kevés igyekezetet mutattak az iránt, hogy az üdvösséget elérjék, és nem igen várják annak az idejét, magát az üdvösséget, amiről oktatták őket. *Historia Domus*, 22.

feltüntetve.⁵¹³ Viszont a *Historia Domus* is utal az egyházlátogatásra és a pontos dátumát is megjelöli, valamint jelen dokumentum eredeti és tisztázott változata is megtalálható a *Váci Püspöki és Káptalani Levéltárban*.⁵¹⁴ A katalógus készítésekor bizonyára nem vették észre az 1773-as szőlősi vizitációt. A vizitáció hitelességét az a tény is alátámasztja, hogy ekkor már *Prinner András József* volt a szőlősi egyházközség plébános, és ő gondosan és lelkiismeretesen vezette a mátraszőlősi plébániatörténetet.

A vizitátor úr érkezése előtt *Prinner* plébános rendelkezéseket hozott, hogy amennyire lehet, megfelelőképpen fogadják őt. Lovas küldöttséget küldött elébe. A nép a lelkipásztorával együtt, körmenetben a falun kívülre vonulva várta a *Jobbágyiból* érkező püspököt. A püspök néhány lépésre az egybegyűlt néptől megállt, a plébános csókra nyújtotta neki a keresztet, majd ünnepélyesen, harangszóval és énekléssel a falu nagyobbik utcáján bevezették őt a templomba. A templom falai előtt *Roháts András* főesperes (archidiakónus) átadta neki a szenteltvízhintőt, amellyel magát és a körülállókat meghintette szenteltvízzel, majd miután az archidiakónus megtömjénezte, a főoltárhoz vonult. Itt, befejezve az imádságot, megáldotta a népet; innen körmenetben a temetőbe vezették, hogy feloldozza és teljes búcsúban részesítse a megholt hívek lelkét. Visszatérve a templomba megnézte az Oltáriszentséget, a szent olajokat és a templomi felszereléseket; csendes misét („*sacrum lectum*”) mondott, majd a plébános által kikérdezte a népet a hit alaptételeiből, amihez hozzáfűzte buzdító szavait. Így befejezve a templomi vizitációt, a plébániára vezették. Mivel ebédidő volt, asztalhoz ültek. Ebéd után a kiadott pontok szerint folytatódott a vizitáció. A plébános írásban informálta, majd a plébániát és a templomot megnézte és miután az anyakönyveket átolvasták, ugyanígy a királyi és szentszéki rendeleteket is, és *Főtisztelendő Schwartzl Ferenc*, a püspöki teológiai főiskola professzora átnézte a plébániai költségvetést, semmit sem találtak, ami javításra szorult volna. A vizitátor úr hitelesítette a királyi és szentszéki rendeletek különböző könyveit, mivel új keresztelési anyakönyvet vezettek be, és a régiből az összes megkeresztelt nevét

⁵¹³ *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 2. Váci Egyházmegye*, Szerk.: DÓKA, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest 1997. 77.

⁵¹⁴ *Historia Domus*, 22.

átírták az újba, kijavítva a régiben talált valamennyi hibát; mindent nem tudtak kijavítani, de amire csak lehetett, arra gondjuk volt.⁵¹⁵

A püspöknek, a bírának és a nemeseknek jelenlétében tanúságot tettek a plébános éltéről és erkölcsösségéről, amellyel meg voltak elégedve. Majd a bírák a püspök nevében a nép előtt kijelentették, hogy a plébánosnak vigyázni kell a rábízottakra az isteni törvényeket megszegőket, a káromkodókat és súlyos bűnöket elkövető személyeket a plébánosnak mindig szigorúan meg kell fednie. Mindenekelőtt még azt írták elő a plébánosnak, hogy a megrakott szekereket, még ha vasárnap érkeznének a faluba, ebben az esetben is csak másnap, hétfőn szabad továbbvinni, tehát vasárnaponként aratáskor nem rakhatják meg a szekereket, azaz tartóztatni kell magukat a fizikai munkától. Jelen határozatnak az volt az oka, hogy az emberek vasárnaponként szolgálai vagy a saját hasznukat előmozdító tevékenységet végeztek, így nem szentelték meg az egyházi ünnepnapokat. Nem törődve a vasárnapal és az egyéb ünnepekkel, a saját hasznukat keresve, szolgálai és nehéz fizikai munkát végeztek. Pl. vasárnap is megrakták a kocsijaikat és szekereiket, éppen ezért a püspök feddésben részesítette a falu népét.⁵¹⁶

Egy másik visszaélés is felmerült e témában, ugyanis többen vasárnap és ünnepnapokon tüzet raktak a tűzrakóhelyeiken, és égettek. Keményen figyelmeztették őket, majd meg is büntették a kihágásokat, azonban mindezek ellenére újból megjelentek a visszaélések. A plébános a tilalmaival nem tudta helyrehozni a nép által elkövetett túlkapasokat, ezért a község vezetőségét hívta volna segítségül, hogy példásan megbüntessék az isteni törvényeket nem tisztelő személyeket. A falu népe erre a figyelmeztetésre megváltozott, szót fogadott a plébánosnak, és ezért a plébános lemondott a világi hatóságok segítségül hívásáról.

3.3.6. A plébánia javadalmi a vizitáció fényében

A plébániának három helyen voltak kijelölve szánóföldjei, ezért ezidáig az őszi és tavaszi vetéskor 18 pozsonyi mérő vetőmagot vetettek a plébános jobb fenntartása, anyagi jólétének érdekében.⁵¹⁷ Mivel a filiákban nem tudták előteremteni azt, amit a lelkipásztor fenntartásához kellett volna adniuk, ezért arra utasították a bírákat, hogy évente a plébánia két földjét az egyházközösség vesse be, és a harmadikat adják ki bérbe, hogy más megművelhesse. Kezdetben a közösség tagjai

⁵¹⁵ *Historia Domus*, 23.

⁵¹⁶ *Historia Domus*, 22.

⁵¹⁷ *Historia Domus*, 22.

ellenálltak, és nem akartak hozzájárulni ehhez a dologhoz, ezért a plébánosnak nem volt könnyű a tervét kiviteleznie. A püspök vizitációkor hozott rendeletét azonban mégis elfogadták és a következő évben már 24 pozsonyi mérőt vetettek.⁵¹⁸

3.3.7. A plébánián működő testvérületek

A vizitáció alkalmával mindkét testvérület vezetőjének számadását ellenőrizték és átolvasták. Miután ezeket megtették, itt sem találtak semmit a könyvelésükben, ami javításra szorult volna. Ez alkalommal a templomszolgát is megvizsgálták és kikérdezték, hogy milyen szorgalommal gondoztatja a templom földjeit és vagyonát („*fundus*”), és kirótták rá, hogy okosan kezelje annak dolgait. A társulatok kurátoraira kirótták, hogy a szőlőkből jövő hasznót ne pazarolják el, hanem abból, mivel elegendő erre, fizessék ki az egyházmegyei elrendelés szerint a misékért járó fizetséget, amelyet évente a congregatiók élő és holt tagjaiért mondott misékre használnak fel. Ne akarjanak eltérni a régi szokásoktól, amelyeket e század második évében rendelt el *Berkes András* segédpüspök. De mivel számadások nem lettek hozzáfűzve, eddig miért fogadták el a kevesebb fizetést? El kellett fogadniuk a püspök rendelkezéseit. Ugyanis mindkét társulat nagyobb hasznót szedett be a szőlőkből, továbbá újabb szőlőket is felügyeltek, amelyek bár tizednek voltak alávétve, mivel telepések („*coloni*”) vették meg, mégis az innen jövő haszonból a pénzt cenzusra bérbe kiadták. Mivel pedig először másképp volt, annak az időnek a számadását mérlegelni kellett, a colonusok ugyanis akkor kevesebben voltak, a dolgok szétválasztása pedig csekély volt, ezért pénzre volt szükségük a szőlők eladott hasznából, vagy 8 garast letenni nehéz volt minden egyes miséért, most pedig miután ezek az akadályok eltörölődtek, a szabályok a kötelező erejüket elvesztették, és csak az újak köteleznek.⁵¹⁹

3.3.8. Az iskola

A gyermekek eddig nagyon kis számban látogatták az iskolát, és ezt a hiányosságot a vizitátor kijavítani akarván, új rendeletet adott ki. Megtudta ugyanis, hogy minden egyes fiúért és lányért 30 dénárt kellett fizetniük a szülőknek.⁵²⁰ A vizitátor ezt a szabályt felfüggesztette, és újat hozott helyébe. Azért, hogy a faluközösség a pénz miatt ne tudjon panaszkodni, az új rendeletben arra kötelezte a

⁵¹⁸ *Historia Domus*, 22.

⁵¹⁹ *Historia Domus*, 23.

⁵²⁰ *Historia Domus*, 23.

helyieket, hogy a szülők a gyermekük taníttatásáért 8 urna bort adjanak. A tanító pedig ezért a díjazásért köteles oktatni a faluközösség gyermekeit.

Miután az 1773-as egyházlátogatás megtörtént, már az 1775-ös esztendőől fogva az iskolát látogató diákok száma megnövekedett. Az iskolásokból számos ministráns került ki a helyi tanító buzgalmának köszönhetően. A gyermekeket „kiképezték”, hogy jelentősebb ünnepeken is helyt tudjanak állni a templomi liturgiákon. Ekkor még nem volt ministránsruhájuk, amelyeket a szentmisék alkalmával magukra vehettek volna. Az egyházközség ruhákat és cipőket vásárolt a szolgálattelvő gyermekeknek, hogy illő módon tudjanak a szent liturgiákon részt venni. A gyermekek számára azért vettek cipőket, nehogy összekoszolják az újonnan elkészített ministránsruhákat. A cipőt kizárólag a templomban használhatták, és nem engedték meg nekik, hogy a templom kívül felvegyék azokat, kivéve a körmeneteket, de akkor is felhívták a figyelmüket, hogy vigyázzanak rá.⁵²¹

Az iskolaépület az összedőlés határán állt. A másik nehézséget az jelentette, hogy egyben volt az épület a tanító házával, tehát az iskolai foglalkozásokat és tanórákat is ugyanabban a helyiségben tartották. Alkalmatlan volt a gyermekek nevelésére a nagy létszám és a hely kicsinysége miatt. A nép elé terjesztették azt a kérést, hogy új házat építsenek az iskolamesternek, valamint különálló helyiséget kértek az iskolások számára is. A kérést a falu népe elfogadta. Külön faházat készítettek az iskolamesternek. A konyháját viszont kőből építették, nehogy hanyagságból kigyulladjon. A kemencét falusi módra alakították ki, korábban a szobai tűzhelyet fűtésre használták. A földesurak az építkezést semmilyen hozzájárulással nem támogatták. Az új tanítólakás kialakítását követően az iskolásoknál jókora előrehaladást tapasztalhattak, mint korábban. Bevezették azt a szokást is, hogy az úrnapi körmeneteken anyanyelvükön énekeljék a himnuszokat Krisztus Szentséges Testéről, ezeket az iskolások előzőleg kívülről megtanulták. A szertartás alatt azután végig is énekeltek, és ez az iskolai foglalkozások tekintélyét is növelte. A következő esztendőben – tekintettel a gyermeki hang szépségére – előírták a kántornak, hogy a recitált himnuszok után az énekeket kívülről énekeljék, amit ő szívesen meg is tett.⁵²²

⁵²¹ *Historia Domus*, 24. (Ford. SCHAFFER, GY.)

⁵²² *Historia Domus*, 24.

3.3.9. A vizitáció lezárása

A vizitáció rendelkezéseit illetően a többi dolog a korábbi állapotában maradt, aszerint az egyházlátogatásnak megfelelően, amelyet *Althann* püspök 1746-ban végzett a plébánián. A kánoni látogatás után *Berkes* segédpüspök úr elment a földesurakhoz, akik jelen voltak a vizitációknál, és akik annak végeztével is megjelentek. Ott volt tekintetes *jeszenitzei Jankovits László* úr, aki a falu fél területét birtokolta, és *Ferentzi Imre* úr is a Heves és Szolnok vármegyei generalis, akiket a vizitátor személyesen is meglátogatott otthonában.⁵²³

A helyi plébános *Hegyesi Józseffel* a püspököt a kísérőivel együtt a kocsihoz vezette. Harangszó közben eltávozott a püspök és a kísérete. Lovasok mentek előtte *Pásztóra*, ahol a püspököt harangszóval fogadták. A ciszterci atyáknál töltötte az éjszakát és a következő napon – ami vasárnap volt – a szentmise után elment a helyi plébánoshoz, *Janovitzki Ferenchez*, aki a nagyméltóságú püspök úrral belépett az igen régi plébániatemplom épületébe, amely szépen fel volt díszítve. És innen visszavezette a ciszterciek rezidenciájára, ahol a püspök elfogyasztotta reggelijét. Délben a szőlősiek elvitték a püspököt *Ecsegre*. Ez a település *Szőlős* közelében található. *Berkes* püspök *Benitzki János*, az akkori ecsegi plébánosnál ebédelt. Azokkal együtt, akik eddig is vele voltak, a szőlősi plébános ide is elkísérte a püspököt. Mivel a vizitációnak az utolsó helye volt *Szőlős*, másnap *Bujákon* reggelizett *Lelovics Zsigmond* plébánosnál és a *Berczelen*, a főesperesnél elköltött ebéd után harmadnap visszament Vácra.

3.3.10. A templom liturgikus eszközei és annak bővítése a vizitációt követően

A tabernákulum, amelyben az Oltáriszentséget őrizték, ki volt bélelve lila színű bársonnyal, azelőtt nem volt kifestve eléggé vörös színnel. Most szükségessé vált, hogy újra kidíszítsék. Új corporálékat⁵²⁴ kellett beszerezni, mert az előzőek igaz egy darabban voltak, de túlságosan durváknak és elhasználódottnak bizonyultak, és kevésbé voltak alkalmasak a feladatukra. Az egyházközség pénzéből új anyagokat

⁵²³ *Historia Domus*, 23.

⁵²⁴ A kehely fölszerelése: corporale, palla, velum és a purifikatórium. A korporálé és a palla nem volt két különálló darab, hanem az egytlen nagy oltárterítóből fejlődött ki. Az ókori egyházban az oltár egész felületére fehér vászonkendőt terítet két diakónus offertórium előtt, és ugyancsak két szerepap hajotta össze áldozás után. Ez volt a pallium corporale vagy palla corporalis. Ezzel fedték be a kehelyt is. Idővel két korporálét használtak: egyiket az oltárra terítették, a másikat összehajtva a kehelyre tették. Mindkettő kisebb lett. Az egyik neve corporale lett (corpus=test, az Úr testének abrosza, a másik a palla (takaró, fedő, kehelyfedő). (VÁRNAGY, A., *Liturgika. Szertartástan. Az egyház nyilvános Istentisztelete*, Lämpás Kiadó, Abaliget, 1999. 334. NÉMETH, L., *A katolikus egyház szertarásainak régészeti és magyarázati kézikönyve*, 30.)

vásároltak. A hívek adományaiból és az egyházközség pénzéből egy új, aranyozott edényt vettek a betegek kenetének, amelyhez egy pixis is hozzá tartozott. A régi betegek kenetének edénye csak belülről volt aranyozva, ez már alkalmatlannak látszott, ezért félretették. Tartozott hozzá egy *corporalenak* készített burza, amelyet selyemből készült és aranszálakkal volt díszítve.

Az evangélium oltár oldalán volt egy kő, amelyet tabernákulumszerűen vájtak ki a falból, ezt korábban úgy ítélték meg, hogy a szent olajok tárolására fogják használni, amely a jelölésekből is látszott a falon. Egy kisajtót is készítettek hozzá, de ez később elveszett, és ezért a templomnak nem volt alkalmas helye a szent olajok tárolására. A korábban említett szűkös bevételekből tudták felújítani ezt az oltárszekrényt. Egy kékszínűre festett ajtót és egy zárat is készítettek hozzá, azért, hogy a szent olajokat kellőképpen el tudják zárni. Egy új feltámadt Krisztus szobrot vásároltak, hogy ki tudják helyezni a templomba. Előtte ugyanis feltámadt Krisztus szobra nem volt a szőlősi templomnak. Vásároltak még az összegyűlt adományokból egy réz turibulumot és hozzá egy új, ezüst navikulumot. A korábbi füstölő ugyanis összetört, ezért szükségessé vált egy újnak a beszerzése.⁵²⁵

A főoltár a liturgikus előírásoknak megfelelően egy elmozdíthatatlan (*altare fixum*) oltár, amelynek az asztala egyetlen csiszolatlan kőlap volt. Az oltár lapjának egy darab kemény kőből kellett lennie, már *viene-i Szent Avitus* alatt 517-ben tartott *epuani* zsinat 26. kánonja szerint, amelybe egy üreget vájtak, az ereklyék elhelyezésére.⁵²⁶ Az oltárt újra kellett szentelni, ha az oltár lapja elvált az oltár alapjától, ha az oltár lapja vagy az ereklyéket rejtő üreget elzáró kő súlyos törést szenvedett, vagy ha az ereklyéket eltávolították.⁵²⁷ A szőlősi főoltár közepén is volt egy sírszerűen kialakított üreg, amelyben a szentek ereklyéit őrizhették. Ebből az következhet, hogy az oltárt a templommal együtt szentelhatték fel, ezen kívül más egyértelmű jele nincsen az oltár felszentelésének. Miután a követ eltávolították, egy festetlen oltárt készítettek, amelynek koporsóra emlékeztető formája volt. Az

⁵²⁵ *Historia Domus*, 23. (Ford. SCHAFFER, GY.)

⁵²⁶ „Altaria si non sint lapidea, non consecrantur.” (HUSZÁR, E., *Az egyházmegye látogatása*, Anthenaem Irodalmi és Nyomdai R.T. Nyomása, Budapest, 1910. 48.)

⁵²⁷ „Si altare motum fuerit aut lapis ille solummodo supra positus qui sigillum continet, confractus aut etiam diminutus existerit, debet denuo consecrari.” III. Ince pápa 1198-ban az esztergomi érseknek a következőket írja: „altare in quo tabula cui consecrationis benedictio pontificali ministerio adhibetur, si mota vel exormiter fracta fuerit, debet non inmerito consecrari.” 1212-ben a besanconi érseknek írják: „quum tabula alatrīs vota vel enbermitter laesa non fuerit, ob causam praedictam nec esslesia nec altare debet denuo consecrari.” (HUSZÁR, E., *Az egyházmegye látogatása*, 49. 3. lábjegyzet.)

anitpendiumot félretették, mert nem illeszkedett az új oltárhoz. Az anitpendiumot⁵²⁸ is felújították. Ez korábban a kőláphoz volt illesztve. A régi dobogót, amely már jelentős mértékben tönkrement, eltávolították és új dobogót készítettek az oltárhoz. Ekkor kapott a Boldogságos Szűz Mária oltára is új dobogót, mivel az előző már nem volt használható. A szentély lépcsői kőből álltak, amelyeket nem faragtak ki, éppen ezért jelentős mértékben akadályozták a papot az oltárnál.⁵²⁹

3.4. Szent János olajba főzése

A lakosság költségein 1774-ben egy kápolnát építettek, amelynek az alapjait már az előző esztendőben lerakták. Mivel nem volt elegendő fedezete a falunak, ezért megkeresték a váci püspököt is, hogy segítse a templom felépítését. A püspök a község pecsétjének és bírának kézjegyével ellátott dokumentumot kért, hogy a kápolna rendelkezik megfelelő jövedelemmel. 1774. május 6-án a megyéspüspök engedélyezte azt, hogy a helyi plébános áldja meg a *Szent János* tiszteletére emelt kápolnát. A nép szép számban megjelent e jeles eseményen. *Janovitzki Ferenc* pásztori plébános és a helyi lelkipásztor jelenlétében megáldották a szobrot.

A kápolnát *Hermann Mátyás* szeszfőzdéjének 10 forintnyi adományából tartották fenn, amelyet tekintetes *Ferentzi Imre* úr a jobbágynak, *Szappan Mártonnak* adott kamatos kölcsönbe. Az adóslevelet a templom ládájában őrizték.

1776. március 24-én, Húsvétvasárnapján a szőlősieknek kihirdették a jubileumi esztendőt. Még ezen a napon a plébános a hívekkel együtt körmenetben látogatta meg a falu négy szent helyét: a plébániatemplomot, a *Szent János kápolnát*, az előző évben *Nepomuki Szent János* tiszteletére emelt szobrot és a templom előtti keresztet. A búcsú elnyerése érdekében a plébános négyszer végigjárta az említett helyeket, és közben négyszer elmondták a Miatyánkot, Üdvözlegyet és a Hiszekegyet.⁵³⁰

3.5. 1774-ös árvíz és az 1775-ös tűzvész

Hasonlóképpen a többi faluhoz, *Szőlöst* sem kerülték el a különböző természeti katasztrófák. A *Historia Domus* lapjain olvashatjuk, hogy 1775. május 9-

⁵²⁸ Az antipendium vagy más néven antipendile, vestis lataris (lat. előfüggöny): oltárelő, az oltár rőszét takaró lepel, amely a menza szélén rögzítenek. Anyaga vászon vagy selyem, ritkán fém vagy bőr. (*Magyar Katolikus Lexikon*, <http://lexikon.katolikus.hu/A/antependium.html>)

⁵²⁹ *Historia Domus*, 23. (Ford. SCHAFFER, GY.)

⁵³⁰ *Historia Domus*, 25.

én hatalmas vihar kerekedett, jó néhány órán át folyamatosan szakadt az eső, a falu közepén csörgedező patak, amely egyébként kevés vizet szokott szállítani, annyira megduzzadt, hogy a két oldalán lévő utakat is elöntötte. Nagyobb és kisebb méretű sziklákat ragadott magával a talajból. Egy hét éves kislányt, aki a parton állt, és aki még nem tudta felmérni azt, hogy milyen veszélynek is van kitéve, az áradat magával ragadta, és csak nagy nehezen találtak rá, amikor már halott volt. Másnap ennél is jelentősebb vihar támadt.⁵³¹ Olyan nagy volt a felhőszakadás, hogy még a szarvasmarhákat is ledöntötte a lábukról, valamint a házak kerítéseit elsodorta. A falubeliek emberemlékezet óta nem láttak ilyen áradást, amely végül is megszűnt a vihar vége szakadtával.

Ilyen jelentős csapásnak számított az 1775. április 28-án keletkezett tűzvész is, amely tekintetes *Szentmiklóssy Antal* jobbágyánál, *Bognár Istvánnál* támadt. A tűz eleinte kicsinek bizonyult, amit még időben el lehetett volna oltani. A falunk kívül dolgozó emberek nem törődtek a magasba felszálló füsttel és nem szaladtak haza, hogy megfékezzék a tüzet. Időt nyervén a tűz, 3-4 óra leforgás alatt 31 házat égetett szenné. Már a templom és a plébánia közelében járt. A tűz martalékává válhatott volna e két jeles épület is, ha a szomszédos birtokról az emberek meg nem látták volna a füstöt, és nem siettek volna a tüzet eloltani. Sikeresen eloltották a tüzet, ennek köszönhetően a plébánia és a templom épségben maradt.⁵³²

3.5.1. A 18. század második felének plébánosai és az egyházközség élete Prinner András plébános után

*Váli Jánost*⁵³³ a szentiváni plébániáról 1777-ben helyezték át a szőlősi plébániára. *Szegedi János* későbbi plébános a *Historia Domus*ban a következőket jegyezte le ezzel kapcsolatban: „*Prinner Andrást*, aki ezt a templomot és a plébánia történetét tartalmazó könyvet elkezdte és írta, *Váli János* követte, őt pedig *Toronyosi János*.”⁵³⁴ Közülük egyik sem írt semmit, talán abból az okból, hogy az ő idejükben

⁵³¹ *Historia Domus*, 24. (Ford. SCHAFFER, GY.)

⁵³² *Historia Domus*, 24.

⁵³³ Mint váci felsővárosi káplán 1777-ben mátraszőlősi, 1778-ban tiszalpäri, 1779-ben bujáci és 1791-ben jánoshidai plébános lett. Meghalt Jánoshidán 1795-ben. (CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. A papság életadatai, II.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1917. 958. Vö. még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. Az intézmények története, I.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác 1915. 167. 320. 343.)

⁵³⁴ *Toronyosi János Mocsonokon* (Nyitrávármege) 1744-ben született. Tanulmányait Vácon elvégezve, 1767-ben pappá szentelik. Hét évig volt káplán, 1774-ben rákoscsabai, 1779-ben mátraszőlősi, 1782-ben váchartyáni, 1785-ben pedig magyarnándori plébános. 1790-ben a javadalomról lemondva nyugállományba vonult a komárom-megyei Majkra. 1801-től a dunavecsei sóhivatalban házi lelkészi volt és 1807-ben Vára költözött. Tanul férfiú volt és kviál órubricista. Ő

semmi említésre méltó nem történt. Ezt a dolgot jószándékú olvasó ítéletére bízta. *Szegedi János*, ezek utóda, folytatta a plébánia-történetet.”⁵³⁵

3.5.2. II. József a testvériségek megszüntetéséről szóló rendelete, a templom és a plébániaépület

A helyi templom *Szegedi* plébános idejében három öltre lett kiszélesítve, a kórus is szilárd anyagokból épült, mivel azelőtt igencsak szűkre és sötétre volt építve a templom, a kórus összeomláshoz közel álló, fából volt. A templomnak ezt az igen szükséges kibővítését gyászos esemény követte. Maga az építés ugyanis pontosan abban az időben történt, amikor *II. József* császár elrendelte minden testvériség megszüntetését.⁵³⁶ Így az egyházközség a testvériségek beszedett „adóit” a készpénzzel együtt és a váci püspök által küldött összeget is a templom részére fordította, és mivel akkor semmi sem akadályozta, jóhiszeműen az egészet az építésre költötte. Két évvel azután, hogy ez történt, *II. József* császár parancsára, vizsgálódást tartottak arról, hogy az eltörölt testvériségek vagyona és pénze vajon hová került. A vizsgálatot végző személy jelenlétében a plébános tisztázta magát, hogy az eltörölt testvériségek vagyonát mind templomépítésre költötték el. Mégis a legkevésbé sem lehetett megnyugodni, mert mindent, amit jóhiszeműen a templomra költöttek, vissza kellett adniuk az államnak a plébánia súlyos megterhelésével. A két testvériség még ekkor is működött: a *Boldogságos Szűz Mária* és a *Szent Miklós* testvérület.⁵³⁷

Az is lejegyzésre méltó ide, hogy a templomot rögtön a kibővítés után szentségtörő rablók feltörték, és elvittek a *Boldogságos Szűz Mária* tiszteletére készített selyemruhákat, egy selyem vélumot, egy új kelyhet, egy ezüst cibóriumot és néhány más dolgot. A cibórium tele volt szentostyával, amiket reggel a főoltár len terítőjén találtak meg kiöntve. Csak a kehely feliratos lábát találták meg

készítette a Direktóriumokat és oktatta szertartástanra a papnövendékeket. *Appendix ad Directorium dujusvis Dioecesis* c. könyvén „emeritum Sacrorum Rituum professorem” nevezi magát (Vacii 1818), továbbá írta: *Introductio ad computum Ecclesiasticum* (Vacii, 1819) c. munkát a nap- és holdciklusok kiszámításához. Meghalt Vácon 1825. máj. 10-én. (CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. A papság éleadatai, II.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1917. 947. Lásd még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. Az intézmények története, I.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác 1915. 136. 158. 176. 229. SZINNYEI, J., *Magyar írók élete és munkái, XIV.*, (Szerk. Kollin Ferenc), Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete, Veszprém, 1981. 344. VEK Kézirattár, BEDNÁR, J., *A váci egyházmegyei plébániáinak története. Kézirat ÉN. Szöllős.*)

⁵³⁵ *Historia Domus*, 26.

⁵³⁶ *Historia Domus*, 26-27.

⁵³⁷ *Historia Domus*, 27.

Rimaszombaton az aranyművesnél, és vissza is lett hozva. A nyomozás elvégzése után sem tudott a plébános rájönni, milyen módon jutott oda.

A plébániaépület, aminek annyira romos volt a teteje, hogy esős időben alig lehetett lakni benne, báró *Miháldi Splényi Ferenc Xavér* egykori váci püspök jótékonyaságából, aki 60 forintot adott ennek a felújítására, egészében új zsindelellett lett fedve.⁵³⁸

3.5.3. A plébánia javadalmi és épületének sorsa

Hogy milyen további csapások történtek ezekben az időkben, azt jól mutatja, hogy az új kb. négy kocsi szénára alkalmas plébániai rét a nyájaknak száraz helyre lett helyezve, mivel azelőtt a plébánosnak a falu határában volt egy tágas rétje. Ennek a viszontagságnak az oka *Muslay Antal* tanácsadó (consiliarius), és ennek a megyének alispánja volt, aki, amint erre a területre belépett, ezt a birtokot „felosztási aránnyal” szétosztatta, amely okból a fent nevezett rét el lett véve, mivel akkor még az új plébános *Szentivánon* volt, *Toronyosi* pedig készült elmenni, így erre senkinek sem volt gondja és senki sem akadályozta meg. *Szegedi József* a plébániára érkezve szembesült ezzel a viszontagsággal, sokat tett a rét visszaszerzéséért, de hasztalanul, mivel már fel volt szántva. Az uradalom azt válaszolta a plébánosnak, hogy azért vették el a rétet az arányos elosztás okán, mert a plébánosnak aránytalanul nagy volt az, amit azelőtt birtokolt.⁵³⁹ Volt a plébániának 113 forint tartaléka is, de az rögtön *Mária Terézia* halála után, annak utóda, *II. József* által minden fennmaradó összeggel együtt érvénytelenítve lett. Ha ez nem történt volna, akkor a plébániai jövedelem akár 300 forintra, vagy még többre is fölmehetett volna, amely összeg az új rendszer szerint a plébános fenntartásának megfelelő összeg kellene, hogy legyen. Miután *Szegedi János* 11 évig irányította *Szőlős* így megrövidített javadalmát, és meggyengült egészséggel nagy türelemmel művelte annyi éven át az uradalom szőlőjét, végül 1793. február 7-én elhunyt. Őt *Ludik József*,⁵⁴⁰ akkor rákoscsabai plébános követte, akit az ebben a Váci Egyházmegyében bevett szokás szerint *Dobróczy József* kállói plébános és a hatvani kerület esperese, sok más kerületi (főleg

⁵³⁸ *Historia Domus*, 27.

⁵³⁹ *Historia Domus*, 28.

⁵⁴⁰ *Ludik József* plébános született Érsekújváron, 1762-ben. Trinitarius papnövendék volt Pozsonyban. A rend eltörlése után a váci egyházmegyébe jött át, és a teológiai tanulmányait Pozsonyban végezve, 1787-ben pappá szentelték. Két évig volt káplán, 1789-ben lett rákoscsabai, 1793-ban mátraszöllősi, 1799-ben borsosberényi plébános, majd szentszéki tanácsos. Meghalt 1983. ápr. 30-án (CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára*, II., 829. Vö. még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára*. I., 140. 176. 229.)

egri) paptestvér és más közeli kerületek plébánosainak és káplánjainak jelenlétében, ünnepélyesen vezettek be a szőlősi plébániára 1793. július 9-én.⁵⁴¹ Rögton a plébániára való beléptekor mindent tüzetesen megvizsgált. Láta, hogy ez itt-ott elhagyatott állapotban van: a plébániaépület rozoga; a (családi) vendégszoba a szobával együtt „börtöncella” (ergastulum) nagyságú; a templom tetejét az idő és a viharok ereje megrongálta, és annyira rossz, hogy amikor olvad a hó, vagy hevesebben esik az eső, a víz bőven behatol a templomba; a templom egykor ellopott cibórium a Vácnak lett ajándékozva; végül hogy az iskola folyamatosan összedőléssel fenyegetett.⁵⁴² Mindezek segítségre szorultak, de hiányzott a mecénás, és a tőke is, amivel ezeknek segítségére lehetett volna lenni. A templomnak ugyanis, mivel szűkös fenntartási alappal volt ellátva, nem volt annyi összegyűjtött pénze, amennyi szükségleteinek rendezésére elég lett volna. A földesurakban is csekély remény volt, hogy az épületekre pénzt költenek. Hozzájárultak ehhez a szinte rendszeresen visszatérő szárazságok, az ezeket követő terméketlenségek és éhínségek, továbbá tűzvészek, amely bajok miatt a kimerült nép az említett szükségletekben semmit sem tudott segíteni, sem kétkezi munkához hozzáfogni. Ezért mindezekben a plébánosnak kellett felülkerekednie. Miután a templom felújítása többször félbe lett hagyva a kassa szűkössége miatt, a telkek pénzéből is valamennyi erre lett fordítva. Először arra fordított gondot, hogy a plébánia tisztességesen ki legyen javítva, vagy alapjaitól újraépítve, ugyanis nem csekély reménye volt *Szerdahelyi Gábor* nyitraszerdahelyi szuffragáneus püspök úr jóindulatára, akinek felhatalmazására két évvel ezelőtt *Szentivánon* új plébánia épült. *Ludik* plébános bízott tehát abban, hogy hasonló épület építésére *Szőlősen* is kegyesen megadja a szükséges pénzt, és nem csalatkozott a reményében. Ugyanis amikor a plébános először elment a püspökhöz, és a szőlősi plébánia gyászos állapotát kifejtette neki, a püspök rögtön, a kérésének engedve, az említett épület alapoktól való újjáépítéséhez szükséges összeget megadta, arra az egyre figyelmeztetve csak, hogy ne hagyjon fel azzal, hogy serényen és élénken buzdítsa az egyházközség tagjait a kétkezi és szekeres munkákra, amiktől máskülönben tartózkodnak.⁵⁴³ Tudott dolog ugyanis, hogy az ilyesmiben tapasztalt úr előre óvakodni akar azoktól a hiányosságoktól, amelyek az építések alkalmával a plébániaiak részéről meg szoktak esni. És hogy az építkezés minél könnyebben

⁵⁴¹ *Historia Domus*, 29.

⁵⁴² *Historia Domus*, 29.

⁵⁴³ *Historia Domus*, 30.

menjen, a plébános a földesuraktól is segítséget kért. Végül, az utolsó fabatkáig mindent beleszámolva, amit az egyházkerületi alaptól a plébános kapott, az összesen 141 forint 32 krajcár volt az építés elkezdésének előkészítésére. Miután a plébános megvigasztalódva hazatért, némi támogatás iránti szíves kéréssel járult a földesurakhoz. És tekintetes *Jankovits János*, mint Szőlős földesura, adott is a kő kiegészítésére való kemencéhez elegendő fát.⁵⁴⁴ A többi földesúr elküldte, és nem adott neki semmit. Ezután a segédpüspök úr, miután különböző mesterembereket hívogatott magához, megegyezett velük, és ő maga elintézte, hogy a deszkának, lécnak és zsindegynek való fenyőt a szlovák részről szállítsák tutajjal, *Vácon* munkálják meg, és már elkészítve hozzák *Szőlősrre*. Miután a dolgok így összeálltak, kevés hiányzott hozzá, hogy ez a kegyes támogatás füstbe ne menjen. Amíg ugyanis a lelkipásztor a szükséges dolgokról való gondoskodással foglalkozott, a hívei közben a kövek kivájásában és a plébánia területére hordásában elkezdtek lomhák lenni, másnap kifogásokat keresni, és bár figyelmeztetve lettek, az utasítást megtagadták. Nem lehet tudni, honnan terjedt el köztük az a pletyka, hogy a tekintetes püspök úr azt az összeget, amit az említett építkezésre adott, az építés befejeztével vissza fogja tőlük kérni. A plébános azon volt, hogy ezt az alaptalan gyanút erejéhez képest kiverje a fejükből, de mintha süket fülekre talált volna. Egy ún. „könyörgő” iratot készítettek tehát, amelyet benyújtották a tekintetes püspök úrhoz. Ebben először köszönetet mondtak a püspök úrnak az irántuk való jóindulatú akarataért, amely által a plébániaépület építéséhez szükséges összeget megadta, nem kevésbé könyörögtek utána azért, hogy méltóztasson ezt a munkát tőlük jobb időkre elhalasztani. Úgy tűnt, hogy a püspök e petíciójuk miatt nagyon megharagudott, az említett iratot megkapva ugyanis az odavivő által azonnal egy hátirattal küldte vissza. Azt mondta, veszélyes az épület felállítását jobb időre helyezni, egyrészt mivel nem lehet tudni, jobb vagy rosszabb idők fognak-e jönni, másrészt az emberi élet bizonytalansága miatt. Ha már áramlanak a kegyelmek, azt két kézzel meg kell ragadni, tehát vagy további megfutamodás nélkül fogjanak munkához, vagy ha ezt nem akarják, a plébánosnak komolyan, minél előbb gondoskodnia kell róla, hogy a fenyő, a fa és más faanyagok, amelyek *Vácon* már korábban elő lettek készítve, elszállíthatók legyenek.⁵⁴⁵ Miután a hívek megértették, hogy ez a sürgetés volt a hátiraton, látva, hogy ez komoly, és miután a plébános is figyelmeztette őket, hogy

⁵⁴⁴ *Historia Domus*, 30.

⁵⁴⁵ *Historia Domus*, 31.

ne vessék meg a püspök irántuk való ekkora nagylelkűségét, sem azt a kegyességet, ami több száz forintnyi, és amelyért sok birtok ezerszer „csokolná a lábát”, végül egyszer csak megindulva munkához fogtak, és követ, meszet és más szükséges dolgokat előkészítettek, és a plébánia területére hoztak. Így miután az anyagok részben előre elkészültek, a kőművesek Vácról lettek hozva, és kétkezi munkát alkalmazva, a Szent Szűztől való születés 1794. évének július 3-án Isten segedelmével elkezdődött az építkezés, és le lett rakva az első szegletkő, *Ludik József*, helyi plébános által. Folytatódott aztán az említett építkezés változó haladással, és kezdetben elég szorgalmasan; de mikor alig fél öl magas volt a fal, a kő hiánya megakasztotta. Elég nagy kőrakás volt összehordva a plébánia területén, és úgy vélték, hosszú ideig elég lesz, de négy minden feltétel nélkül felfogadott, és ezért gyorsabban dolgozó kőműves az egész tömeget elhasználta a vártnál gyorsabban. Tehát újra buzdítani kellett az egyházközség tagjait, hogy munkához fogjanak, és követ bányásszanak és szállítsanak. A plébános jól tudta azonban, ha nincs folyton a hátuk mögött, semmit sem fognak csinálni.⁵⁴⁶ Ezért nem vetette meg a távolságot vagy a hőséget, ami hatalmas volt ebben az évben. A közjót, különösen a jövőét, szemem előtt tartotta, és gyakran kétszer, néha háromszor is napjában megnézte a kőbányában dolgozókat. Felkereste a hiányzókat, és rávette őket a munkára, mindenkit ösztönözött és sürgetett, hogy dolgozzon. Hatásos volt fáradozása, ugyanis egy-két héten belül újra annyi kő lett kibányászva, amennyi csaknem az építkezés teljes befejezéséig elég volt.⁵⁴⁷ Jobban megakadt a munka addig, míg a fő falak felhúzása után konyhát, kamrát és közfalakat kellett építeni, és ablakokat elhelyezni, ezek a részek ugyanis, ha égetett téglákból készülnének, *Pásztónak* nem lett volna elég, de körül a környéknek sem. Mégis fel kellett építeniük a kőműveseknek, és már az elmenésről gondolkodtak, amikor épp jókor *Szőlősrre* jött tekintetes *Jankovits János* úr, aki a plébános kérésére kétezer téglát, amit a saját használatára égettetett ki, kegyesen átadott az egyházközségnek. Ezeket így *Salgótarjánból* kellett hozni, kitarítottak, miközben lágy téglák is lettek téve közé, amíg *Pásztónak* volt.⁵⁴⁸

Jóllehet az építkezés egész ideje alatt, egészen a záródísz felrakásáig, a plébánosnak mindent türelemmel figyelnie kellett, de a leginkább mégis akkor, amikor a fő falakat emelték, és faanyagért és ácsokért Vácre kellett menni. Az egész

⁵⁴⁶ *Historia Domus*, 31.

⁵⁴⁷ *Historia Domus*, 31.

⁵⁴⁸ *Historia Domus*, 32.

birtok egyetértőleg ellenkezett, a takarmány hiányát okolták, amit ennek az évnek a szárazsága okozott. Ellenvetették a távolságot is, a jószágok gyengeségét és a földek learatásának idejét. Ezek voltak a nehézségek, és a helyi lelkipásztornak szembe kellett néznie velük. Ugyanezeket a nehézségeket azonban nem lehetett másképp orvosolni, mint az út felvállalásával. Mit kellett tehát tennie? A papok „fegyvereihez” fordulni: a plébános kérte, könyörögött és ígéreteket tett az ellenkezőknek, és ezekkel végül meghódította lelküket, és rávette őket az út vállalására. Hogy mennyire fájdalmas volt nekik ez az út, abból is eléggé nyilvánvaló, hogy miután Vácról a faanyagok el lettek hozva, *Jankovits János* úr alárendeltjei ugyanennek az úrnak panaszkodtak, és ezt a máskor talán a plébánosnak kedvező dolgot botrányként adták vissza, amint az kitűnik az általa a lelkipásztornak küldött levélből.⁵⁴⁹

Miután a plébános megkapta az alábbi levelet, hogy *Jankovits* úr ne maradjon meg tovább téves meggyőződésében, a plébános rögtön elment hozzá, és kifejtette, hogy rosszul van informálva, bárkitől is lett tájékoztatva. Az ő és az uradalom alárendeltjeit, nem – mint ahogy elterjesztették – az uradalmi hivatalnokok tudta nélkül, hanem azok teljes egyetértésében fogták plébániai munkára. Amikor már a konyhai kemence és a kamra tiszta téglákból fel volt építve, veszélyes volt a hosszabb késlekedés, nehogy a váratlanul jövő esők megrongálják, és ezért sietni kellett, hogy a tető minél előbb fölé kerüljön. Az alárendeltre semmi olyan teher nem lett rárakva, amit válluk ne bírt volna el. Ugyanők beleegyeztek a jószágok úton való legeltetésébe is. Semmi sem készül munka nélkül. A kegyelmek gyakran terhekké járnak együtt. Amikor a tető már rajta van a falakon, csekély munka van hátra. Nem éri meg ezért, hogy *Jankovits* úr felinduljon, vagy hogy az alárendelt a

⁵⁴⁹ *Janokvits János* úr levele a plébánoshoz: „Igen Tisztelendő Uram! Nem mérsékelt indulattal őszintén bevallom, hogy lelkemben meg vagyok rendülve. Megtudtam, hogy minden hivatalnokom határozata nélkül az anyagok folyamatos elhordására lettek kényszerítve az alárendeltjeim, nem azért, mintha én ennek az építkezésnek valamely késleltetését akarnám, hanem hogy a szerencsétlen népnek ebben a végzetes évben legyen elszámolása. Tekintetes uramnak figyelembe kellett volna vennie, hogy kevés széna termett, ezért nem kellett volna őket Vácig hajtani, hanem meg kellett volna azzal elégedni, ha ebben az évben csak a köveket hordták volna össze. Ezt kívánta volna a keresztényi szeretet, de ami történt, nem lehet meg nem történté tenni. Ezután míg mind az uradalmi földek, mind az alárendeltkéi fel nem lettek szántva, és be nem lettek vetve, addig méltatlan dolog őket plébániai munkákra kényszeríteni, máskülönben én magam fogom utasítani őket, hogy a plébániai munkákon ne jelenjenek meg, és így valóban botrány lesz, amit mindig is el akarok kerülni, ezért előre értesitem. Maradok tisztelettel. Legelkötelezettebb szolgálója: *Jankovits János*, Szöllös, 1794. szeptember 10.” (*Historia Domus*, 32-33.)

munkában akadályozva legyenek, hanem inkább sürgesse őket, hogy a munka befejeztével gyorsan nyugalomhoz juthassanak.⁵⁵⁰

Ezekkel valamelyest a helyi lelkipásztor megengesztelte *Jankovits* urat, és folytatta az építkezést, és bár ezután is több akadály emelkedett, Isten segítségével mindegyiket legyőzte, és abban az évben annyira befejezte az építkezést, hogy a következő év májusában holmijaival együtt átköltözhetett oda a régi plébániáról.

Sok más viszontagságot, amelyet ennek az építkezésnek a során tapasztalni kényszerült, kihagyott a plébániatörténetből, így azokat is, amelyeket szinte senki nem tud elkerülni az építkezők közül.⁵⁵¹ Mivel pedig gyakran megesik, hogy vagy a hivatalbeli követők, vagy az ezekhez vendégeként érkezők tudni akarják, hogy mibe került ez az építkezés, ezért, hogy az ilyenek vágyait valamelyest a plébános kielégítse, és hogy ha a hivatalbeli követők valamit építeni szándékoznak, a költségek mértékét innen maguknak kinyerhessék, amennyire a mesteremberekről tudta, listázta a rájuk költött összegeket: faanyag általában 257 forint; ácsmunkák 86 forint; kőműves munkák becslés alapján 300 forint; vasművesek 78 forint; 76 krajcár; szekrénykészítők 67 forint; üvegesek 56 forint; egyéb eszközök 24 forint; a plébánosnak 241 forint 32 krajcárt adott a püspök. A számításon felül költséget a plébános sajátjából 45 forint 90 krajcár. Kivéve tehát a kézi és szekeres munkákat, és

⁵⁵⁰ *Historia Domus*, 33.

⁵⁵¹ A kövtekezőket jegyzi meg ezzel kapcsolatban a plébános: „A hétköznapi mondás szerint, aki tudni akarja, mi a súly, építsen egy akkorát. Kihagyom a folytonos fáradságokat, aggodalmakat és nyugtalanságokat is, szolgálóimnak ennél az építkezésnél végzett munkáit, a saját bútoraim szétszedését és összerakását és a saját kiadásokat, a személyemet ért gyalázkodásokat, és sok minden mást, amit ennél az építkezésnél le kellett nyelnem. Mondom, ezeket mind kihagyom. Amiről fentebb már röviden megemlékeztem, azt éppen csak érintem, hogy a szolgálatbeli utódok ezekből megtudják, nem olyan könnyű egy építkezést lebonyolítani, mint azt általában hiszik, még ha a költségek máshonnan, a kegyes feljebbvalótól vannak is. Habár ezeket nem kellett volna megparancsolni, hogy tudjuk, hogy hiányolja a megbecsülését. Lássák és tudják értékelni elődeik munkáját. És ezeket nem ok nélkül mondom. Különböző helyeken szerzett tapasztalatimból megtanultam ugyanis, hogy a szolgálatbeli utódok elődeik munkáját, különösen az ő érdekükben végzettekét, nemcsak lekicsinylik és alulértékelik, hanem ami még ezeknél is rosszabb, valamely (ő bárcsak tisztességes!) versengésből gyalázzák, gúnyolják és meg is szégyenítik, és a nagylelkűség megnyilvánulását gyalázkodással viszonozzák, ezért gyakran bántja őket, hogy a követőik érdekében tegyenek valamit. Nekik köszönhetik, hogy annyi izgalomtól, bajtól, munkától, károktól és saját kiadásoktól – amit egy építkezés mindig magával hoz – mentesek, és mások munkájának birtokában vannak, és nyugalomban és békében szolgálhatnak Istennek és a lelkeknek. Tényleg megérdemelnének az eltűrt terhek és elvégzett munkák mellett jobb emlékezetet és az oltárnál őket követő utódok némelykori róluk való megemlékezését. Ezt én is erősen kérem magamnak legkiválóbb utódaimtól, és más dolgok elmesélésére készülek. A plébánia elkészültével gratuláltam magamnak, hogy egy oly végzetes évet, mint a jelenlegi volt, a saját hasznomra tudtam fordítani, mert ha esetleg nem bíztattam volna szorgalmasabban ennek az épületnek az építésére a az egyházközség tagjait ebben az évben, amelyben, nem tudni, miért, a kő szűkösebb volt, és az év terméketlensége miatt a zsellérek csaknem semmilyen mezőgazdasági munkát nem vállaltak el, akkor alig hiszem, hogy ez az építkezés hat év alatt elkészült volna. Könnyen ment ez nekem, aki a szőlősiek helyzetét és a kövel több vármegyén keresztüli futkosásukat behatóan ismertem.” (*Historia Domus*, 33-34.)

figyelembe véve a kő viszonylag csekély értékét is, a költségek 1151, 97 forintot tettek ki.⁵⁵²

Az új plébániaépület felépüléséből eredő örömet sokban mérsékelte a következő év vesztesége. 1795. március 13-án, amint gyanítani lehet, betörték a templomba. A nagyon díszes miseruhát, ami ott volt, és amelyről a *Historia Domus* 25. oldala is említést tesz, egy jobb anyagból készült albával, a templom szekrényében hagyott tartozékaival, tudniillik kehellyel, vélummal, bursával, pallával, stólával, manipulussal együtt valamely „szentségtörő tolvaj” istentelenül elvitte, és eltűntét nem tudták meg előbb annál, mint mikor a harangozó használni akarva már nem találta őrzési helyükön. Erősen gyanakodott a plébános és a hívek egy bizonyos vándor kántortanítóra, aki, mivel a helyi betegeskedett, a feltétel elnyeréséért, és azért jött ide, hogy – amint mondta – a próbát megfelelően kiállja. A nép látta ugyanis, hogy rögtön az első haranghúzás után a templom nyitott kapuin át, tudniillik próbára készülve, bement a templomba. A haranghúzás alatt és a mise után, mindenki csodálkozására, sehol se jelent meg. Amikor tehát másnap a harangozó a vasárnap megünneplésére az említett miseruhát elő akarta venni, azt már nem találta, és ezt késedelem nélkül teljes lelki nyugtalansággal jelentette a plébánosnak. A lelkipásztor pedig, miután mindent alaposabban átkutatott, és így megértve, mi történt, tollat ragadva, a teljes szerencsétlenségről a gyanú megjegyzéseivel együtt az igen tiszteleltre méltó *Eősz Ferenc* esperest és jobbágyi plébánost haladéktalanul értesítette: ugyanezeket tekintetes *Motsári Antal* ordinárius úrnak is elmondta. *Ludik József* plébános válaszlevelet kapott az esperestől.⁵⁵³ Ebből a levélből az derült ki, hogy az esperes szerint *Vác* bíráját kell értesíteni a szomorú eseményről, aki majd alaposan ki fogja vizsgálni. A bíró úr pedig értesülve erről a bűncselekményről, az egész kerületében mindenhol kerestette a tolvajt. Nyomait *Tepke* és *Csécse* községeken át egészen *Aptz*-ig felfedezte.⁵⁵⁴ A plébánosnak pedig egy levelet küldött a nyomozásról.⁵⁵⁵ Ebből a levélből kiderül, hogy a bíró úr meg volt győződve, hogy a

⁵⁵² *Historia Domus*, 34.

⁵⁵³ Az esperes válasza a *Ludik József* plébánosnak: „Igen tisztelendő plébános úr és testvérem Krisztusban! A templom kirablása miatt együtt érzek, de nem tudom, én mit tehetnék ebben az ügyben. Elég *Vác* bíráját értesíteni, aki, ha nem alaptalan, hanem súlyos a gyanú, teljes vizsgálatot szokott tartani. Itt nem lehet mást okolni, mint a harangozót, aki erőtlenségéből miatt hagyta, hogy ekkora gaztett megtörténhessen. A többi alaposabban ki kell vizsgálni. Én pedig maradok szokásos tisztelettel legelkötelezettebb szolgája *Eősz Ferenc* esperes, 1795. március 16.” (*Historia Domus*, 35.)

⁵⁵⁴ Jelen községek *Nógrád* megyében, *Szőlős* közelben találhatók. *Aptz* ma „*Apc*”-ként irandó.

⁵⁵⁵ „Tisztelendő Plébános Úr! Megkapva becses levelét a szállósi templomban történt lopást illetően, hogy milyen rendelkezéseket tettem, ebből a válaszomból kiderül, mégis kérem, hogy ez nekem legyen visszaküldve. Mivel eközben maga a tolvaj átmehetett a tekintetes *Heves vármegyébe*,

tolvaj Heves vármegyébe is átment. A felkutatására *Frater Pál* bíró is fel lett kérve, ami meg is történt, de a tolvajnak többé semmi híre, semmi nyoma nem volt, így nem kerültek vissza a templom liturgikus ruha darabjai.

3.5.4. A párbér kérdése

Az 1795-ös évben, a plébános megfigyelte, hogy a terméketlen évek sűrűbben térnek vissza, és ezért a hívek a párbért évről évre kevésbé szolgáltatják be, következésképp a plébános megállapított papi illetménye is csökken, hogy azt valamely magasabb összegre emelje, elhatározta, hogy juhocskákat is kell adni. Ezért *Dömötör* napja körül, a juhok behajtása után, a plébános elrendelte beszolgáltatásuk kezdetét. De rögtön a küszöbön mindenfelől súlyos tárgyakkal rohantak rá. *Szegedi János* előd a teljes 11 év alatt, amíg ennek a plébániának az élén állt, egy juhot sem kért, és úgy látszik kivette a híveket a beszolgáltatás szokásából, ezért történt, hogy a földesurak alárendeltjei, miközben a nép is fel lett ingerelve, a plébános ellen fordultak annyira, hogy míg valamely plébániai földhöz közeli helyen legeltek annak juhai, a plébános pásztorait megragadva, levetkőztetve és megverve, a juhokat elhajtották.⁵⁵⁶ A plébános pedig a juhok beszolgáltatásának régi szokásáról semmiképp sem akarván lemondani az egész ügyet jelentette a *Motsári Antal* bíró úrnak, ez pedig az egész pert az uradalmi hivatalnokok hiábavaló ellenkezése ellenére rövid időn belül a plébános hasznára fordította. Elrendelte az amiatti elégtételt, ami elveszett. A bíró ugyanis súlyosan megszidta a népet, és a ruha visszaszolgáltatására és a plébánia megkövetésére ösztönözte. Ezután végül békésen adta vissza a nép a juhokat. Ennek az esetnek az elmúltával a plébános akol építéséről kezdett gondolkodni. A plébánia területén juhokat tartani különböző megfontolásokból igencsak terhesnek látszott. A plébánosnak volt a templomnál lévő dombocskán egy kis szilvafása, amiről ennek a *Historia Domusnak* az 5. oldala is említést tesz. Mivel a hely erősen ki volt téve a támadásoknak, semmire nem lehetett használni, ezért, mivel a fák már kiszáradtak, visszavonható határozattal átengedték valamely használatra a harangozónak, hogy az közel lakjon. Amikor pedig a helyi harangozó szabad földön elhelyezve, uradalmi földön lakott, hogy az idők során a földesurak ne sajátítsák ki ezt a területet, a plébános elvette a harangozótól, és

tanácsolom, hogy ott is üldözzék, és ha valami új fejlemény lenne ebben az ügyben, informáljon engem. Én minden tőlem telhetőt meg fogok tenni. A továbbiakban szíves ajánlással maradok tisztelendő uram legelkötelezettebb szolgája. *Motsáry Antal*, Laputó 1795. március 31.” (*Historia Domus*, 35.)

⁵⁵⁶ *Historia Domus*, 36.

juhakolt és pásztornak való házat helyezett oda, és ezen a módon visszahozta és helyreállította azt a szokást, hogy a plébánosnak juhokat adjanak.⁵⁵⁷ Ebben az évben a temető is jól ki lett bővítve, tekintetes *Tahi Antal*, *Balogh Péter* Torontál vármegye főispánja, ülnök és *Muslay Antal* alispán pénzéből.

3.5.5. A templom liturgikus tárgyai és a templom

A következő évben, 1796-ban az egyházközségnek lett egy cibórium, amit eddig *Vácról* kölcsönözött, és amelynek helyére a plébánia hivatal egy rézből lévő jól aranyozottat rendelt, és ez el lett küldve, az egyházközség pedig a templom pénzéből ki kellett, hogy fizessen érte 13 forint 50 krajcárt. A kölcsönkértet vissza kellett küldeni *Vádra*. Az új cibóriumhoz újabb és tisztább vélum kellett, mivel ami régóta megvolt a templomnak, az a kezekkel való fogdosás miatt már össze volt kenve. Ez is megtörtént. 1797-ben ugyanis tekintetes *Tahi Constantia* asszony (született *Jankovits Constantia*), megszanva a templom szegénységét, Isten dicsőségének növelésére egy szép és nemes, saját kezével kidolgozott cibóriumhoz való vélumot ajándékozott a templomnak.⁵⁵⁸ Ugyanez alkalommal, a kegyes ajándékozó nő nagylelkű tette miatt, amint a templomból elvitt miseruha szomorú esetéről meg lett kérdezve, tekintetes *Tahi Antal* jelenlétében, a templom ily módon való erős megkárosítását fájjalva, ő maga is megígérte, hogy gondoskodni fog ennek a templomnak az ünnepekre egy első osztályú miseruháról. És hogy még inkább gondoskodhasson róla, buzdítani fog más birtokostárs urakat is, hogy a költségekhez járuljanak hozzá. Eközben tekintetes *Jankovits János Salgótarjánból Szőlősré* jött az említett *Tahi* urat meglátogatni, és beszélgetés közben a templom szerencsétlenségéről is említést tettek. *Jankovits* úr épp két értékes anyagból való miseruhát készíttetett *Pásztónak*, már mindkettőt elkezdték varrni, ezért mindkettőt *Pásztóról Szőlősré* hozatta megnézni. Megígérte, hogy a miseruhák elkészülte után az egyiket a szőlősi templomnak fogja adni, és ez meg is történt. 1802-ben a templom díszére és ékére *Siposs János plébános* megkapta Tekintetes *Tahi Antal* úrtól a *Pásztónak* készített, szent használatra rendelt egyik értékes miseruhát.⁵⁵⁹

⁵⁵⁷ *Historia Domus*, 36.

⁵⁵⁸ *Historia Domus*, 37.

⁵⁵⁹ *Historia Domus*, 37. 40.

3.5.6. A szőlősi templom új harangjának megáldása

1797-ben ismét kárt szenvedett a templom: ennek az évnek a telén ugyanis, mivel a jégtől minden megmerevedett, amikor a harangok nagyobb erővel lettek húzva, mint szükséges lett volna, azok közül a legkisebb eltört. Ezt tehát *Szerdahelyi Gábor* tekintetes püspök, *generalis vicarius* úr elrendeléséből újra kellett önteni, mégpedig úgy, hogy a költségek felét a hívek adták, a másik felét pedig a templom költségéből kellett venni.⁵⁶⁰ Így ezen a módon lett ez a harang újraöntve, és *Herencsényben* a bérmálás szentségének kiszolgáltatásának alkalmából ugyanott meg is lett áldva. *Herencsényben* a plébános a püspökkel találkozáskor, emlékezetébe idézte a püspöknek, hogy a *Váci Egyházmegyében* már minden plébániatemplomot meglátogatott, kivéve a szőlősit, ezért alázatosan kérte, a plébániák bejárásának megkoronázásaként méltóztasson ezt is meg szemlélni, és szőlősi híveit is vigasztalja meg jelenlétével. Továbbá, mivel ott emberemlékezet óta nem szolgáltatták ki a bérmálás szentségét, méltóztasson nekik ezt a lelki megnyugvást is megadni. A püspök megígérte, hogy amint a munkája engedi, ezt rögtön megteszi.⁵⁶¹

3.5.7. Az 1798. évi szőlősi bérmálás és püspöki lelkipásztori látogatás

1798-ban *gróf Esterházy Károly* egri püspök Egerbe hívta a váci püspököt, hogy ugyanott a szentrendbeliek összegyűljenek, akkor hogy az utat ne lelki munka nélkül tegye meg, a neki útba eső különböző templomokban kiszolgáltatta a bérmálás szentségét. Ebből az alkalomból *Palotásról Szőlőre* is eljött, hogy meg szemlélje a templomot és az új plébánialakot, de különösen a bérmálás szentségének kiszolgáltatása miatt. Már előre értesítve lettek a környékbeli plébánosok, mely napon fog a püspök *Szőlőre* jönni, és ott a bérmálás szentségét kiszolgáltatni. Aznap hatalmas embertömeg gyűlt össze, különösen a környező kerületekből, akik közül mindenki, akik a keresztény hit tökéletesítésének eme szentséggel való megerősítésére vágytak, ugyanezen szent kenettel megkenve, megvigasztalódva tértek haza. Ugyanekkor megnézte a templom régiségtől igencsak megrongálódott és felújításra nagyon is rászoruló tetejét, és azt mondta, ennek javításáról hamarosan rendelkezni fog. Meg lett mutatva neki a tolvaj által elvitt kehely talpa is.

Elő lett véve a templom szekrényéből három régi és már használaton kívüli arany papi felszerelés, amelyeket az említett kehely talpával együtt magával vitt,

⁵⁶⁰ *Historia Domus*, 37.

⁵⁶¹ *Historia Domus*, 38.

hogy másik kelyhet csináltasson belőlük. A püspök *Egerből Vácra* visszatérve rögtön elrendelte levélben, hogy a templom teteje a templom vagyonából legyen felújítva, ha van már neki annyi pénze. Elfogadva ezt az utasítást, először a szükséges faanyagról, zsindegyről és különböző fajta szegekről gondoskodva ácsok lettek hívva *Vácról*.⁵⁶² Ezek rövid időn belül befedték az egész templomot, kivéve a tornyot, ami érintetlen maradt és a sekrestyét, ami régi, de vágtalan zsindegyvel volt fedve. A tetőnek a felújítására kiadott költségek vázlata a következő: a különböző szögek: 39 forint 49 krajcár; zsindegy, fa és karók a szállítással együtt összesen 179 Ft 26 krajcár; az ácsok munkája 71 forint volt. Összesen: 290 Ft 15 Kr. Továbbá a kehely talpából, amelyről fentebb említés történt, és amelyről mondtuk, hogy a püspök magával vitte, ennek a templomnak a használatára másik kelyhet csináltatott, és 1798. szeptember 28-án már megáldva küldte Szőlősre. Ez a kehely, beleszámítva fent említett három arany papi felszerelést is, 17 rajnai forintba kerül.⁵⁶³

3.5.8. Az iskola felújítása és kerületi esperesi látogatás

A templom és a plébánialak felújítása után már csak az iskola maradt, amely a patrónusok segítő kezére várt. Az egyházközség tagjainak volt némi reményük a földesurak nyújtotta segítségre, ha besegítenek a kétkezi munkában. A plébános is kapott rá némi reményt, hogy a kerületi alapból segítséget kap, ezért nem hagyott fel azzal, hogy buzdítsa őket e munkára. Sőt, a kerületi esperesi látogatás alkalmából *Dobroczi József* hatvani kerületi esperes is buzdította őket erre a tevékenységre. Ezért felhagyva minden vonakodással, újra kedvet kapva, 1797-ben elhatározták, hogy felépítik az iskolaépületet szilárd anyagokból, amiben bővelkedtek, és szerződést kötve a helyi kőművessel, *Kefusz Józseffel*, néhány öl követ is odahordtak. A következő évben, 1798-ban az alapok letételével szerencsésen elkezdődött a munka. 1799. február 9-én *Ludik József* plébános megkapta *nyitraszerdahelyi Szerdahelyi Gábor* segédpüspöktől *Berénkére* való helyezését, és miután 6 éven át gondozta a szőlősi templomot, elvállalta *Borsos-Berénke* irányítását.⁵⁶⁴

⁵⁶² *Historia Domus*, 38.

⁵⁶³ *Historia Domus*, 39.

⁵⁶⁴ *Historia Domus*, 39. Mai nevén Borsosberény.

4. MÁTRASZŐLŐS A 19. SZÁZADBAN

4.1. A 19. századi szőlői plébánosok

Ludik József plébános *Szerdahelyi Gábor* püspök, káptalani helynök általi *Borsos-Berénkére* való elhelyezése után *Siposs János*,⁵⁶⁵ a fent említett elhelyezés értelmében a Megváltó születésének 1799. évében március 15-én megkapta, hogy ide a szőlői plébániára kell jönnie *Szentmártonkátáról*. Majd ugyanez év májusában *Dobróczki József* által a valóságban is ünnepélyesen be lett vezetve erre a birtokra *Bottlik István* jobbágyi plébános és más, a környékről jövő paptestvérek kíséretében.

1799-ben a tanítóéval kezdve, nemcsak az, hanem a kántor, a következő évben, 1800-ban pedig a plébános lakása is végre be lett fejezve a közösség költségén, helyi jótevő támogatásával. Így miután az épületek – amennyire lehetett – szilárd anyagokból voltak, az egész birtok buzdította a plébánost a *Boldogságos Szűz Mária* régi szobrának helyreállítására. A sok kérésnek engedve végül 1802-ben, *Budán Lengyel Katalin, Szabó Katalin* és *Tóth Imre* közösen felújították azt.

Ugyanilyen dicséretet és áldást érdemel *Gronci György* mészáros és *Györi Antal*, akik két nagy zászlót és két aranyszínű keresztet csináltattak saját költségükön 1806-ban.⁵⁶⁶

A plébános és az egyházközség számára a legemlékezetesebb eseményt, amely tulajdonképpen a bérmálás szentségének a kiszolgáltatása volt, *Siposs* plébános így írja le: „*Tekintetes és Tisztelendő urunk, Kámánházy László váci püspök 1810. szeptember 17-én az apostolok példájára, akik Isten a szent írásokban található szavának tanújaként Jézus Krisztus evangéliumát az Úr közreműködésével, és úgy, hogy szavukat megerősítette, először a zsidóknak, aztán más nemzeteknek hirdetve és mindenkit megáldva mindenfelé eljutottak, és az ily módon megkereszteltekre kézzel lelehívták a Szentlelket. A püspök ugyanígy szorosán követve az ősegyház nyomait, és olyanokét, akik egyrészt szentségben, másrészt tudományban, mint fénylő csillagok ragyogtak, atyai aggodalommal és pásztori*

⁵⁶⁵ *Siposs János* 1759-ben született. A teológiai tanulmányait a pozsonyi generális szemináriumban végezte. 1783-ban pappá szentelték. Tíz évig volt káplán, 1794-ben lett *szentmártonkátai*, 1799-ben *mátraszőlői plébános*. 1829-ben lemondott a javadalmairól, nyugdíjba vonult Vácra és ott halt meg 1830. okt. 17-én. (CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. II.*, 911. Lásd még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. I.*, 176. 293.)

⁵⁶⁶ *Hisoria Domus*, 41.

éberséggel a nyáj üdvére egész egyházmegyéjét bejárva a bérmálás szentségét és a megkenés olaját kiszolgáltatta a híveknek, és példájával őket megújulni és megerősödni méltóztatta. Ekkora és ilyen előjárónak és jóságos atyának kegyes eljövételét mi, méltatlan szőlősiek hevesen vártuk, és előre örvendeztünk lelkünkben, hogy a mai napon ezt kiérdemeltük.”⁵⁶⁷

A püspök rendeletére ez a valóban elhanyagolt templom végre-valahára a társbirtokos urak vagy valaki más támogatásával a következő évben, azaz 1811-ben a templom pénzéből kívül-belül ki lett meszelve és fel lett újítva.

4.1.1. Az 1829-es egyházlátogatás

4.1.1.1. Az egyházlátogatás oka

Miután *Siposs János* plébános csodálatos türelemmel 30 éven át volt ezen a plébánián, 1829. februárjának 26. napja végzetes volt számára, mert féloldali bénulás érte, így lélekben és testben is meggyengülve alkalmatlanná vált a lelkipásztori kötelességek végzésére, és a kötelesség újra föl nem vétele miatti hiány oda vezetett, hogy a püspök úr elhelyezési levelének tanúsága szerint alig volt meg a mindennapi kenyere.⁵⁶⁸ Erről a szomorú hiányról a következő tapasztalás alapján bizonyosodott meg *Siposs János* plébános utódja, *Fekete Károly*⁵⁶⁹ atya, aki egy darabig csak adminisztrátorként működik *Szőlősön*. Ez nem más volt, mint a plébános igen nagy kegye, hogy mindenki annyit osztott meg *Siposs* plébánossal, amennyit akart: a közösség megműveletlen földeket hagyott hátra, különösen azt a 12 mérőre alkalmasat, amit *Szőlők felettinek* neveznek, és már 4 éve bevetetlen volt. A 300 öl metszett fából csak annyit adtak neki, hogy a napi tűzifáját a kocsisa koldulta össze házanként, vagy arra kényszerült, hogy a jobbágyoktól vegye el morogva vagy erőszakosan. Mikor körülményeinek igen szomorú és katasztrofális voltát megtudta, az együtt érzők hatalmas irgalmával gróf *Nádasdy Paulay Ferenc, Fogarásföld* örökös ura és váci püspök, 1829. augusztus 11-én e hely *visitatio canonicáját* elrendelve⁵⁷⁰, és ekkora romlás megjavítását atyai szemekre bízva és ennek sorsát megszánya kegyesen ígérni méltóztatott neki egy adminisztrátort. 1829. október 24-

⁵⁶⁷ *Historia Domus*, 41-42.

⁵⁶⁸ *Historia Domus*, 43.

⁵⁶⁹ *Fekete Károly* Tápiószelén, 1794. január 9-én született. A teológiát Vácon végezte, 1817-ben pappá szentelték. Tizenkét évi káplánkodás után, 1829. februárjában szöllősi, 1841-ben herencsényi plébános lett és ott halt meg 1848. november 19-én. (CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára.*, II. 742. Vö. még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára*. I. 174. 176.)

⁵⁷⁰ *Historia Domus*, 44.

én *Fekete Károlyt*, akkor kecskeméti káplánt ez okból dupla kápláni fizetéssel ide helyezte, hogy a lelki és földi dolgok irányítását is magára vegye, miközben az elszámolás terhe is rá nehezedett, legalább is a nagyobb fontosságúak elhelyezésére vonatkozó, hogy mi a plébánosé, és mit lenne szükséges visszaadni az egyházkerületi tanácsnak. Mindezt olyan adminisztrátornak, akinek – miközben már igen keményen betört a téli időjárás – még semmi nem volt kiosztva és semmilyen szállása nem volt a plébánián. A hálószoza és az ehhez közeli *refectorium* (ebédlő), ami a plébánosé volt, annyira romos volt, hogy mivel az épület alapja megrepedt, ezért a fala is meghasadt.⁵⁷¹ A sarokban lévő ágyban fekvő béna emberen kívül, aki maga a plébános volt, semmi sem volt a szobában, még használt vagy kopott bútorok sem. A cselédszoza elég tágas, de hatalmas rendetlenség volt, ámde ez nem csoda, hogy „alig van valami jó a szobában, mivel a cselédszobán túl disznóhizlalda van, ekkor is kb. 11 disznó volt ott, mivel már tolvaj is vitt el belőlük. És ami még a nyomorúságokhoz hozzájárult: a plébánialak teteje régisége miatt megrongált volt, annyira, hogy amikor a hó olvadt, vagy eső esett a refectoriumban lábszárközépig állt a víz. Az istálló is hasonló sorsnak volt kitéve. A szántónak nem volt kerítése. A régi plébániai épület összeomlóban.” – írja az odaérkező új plébániai adminisztrátor.⁵⁷² Ahogy a szállásbérő ház is. Kert nem volt. A káposztaföld sziksfőzőkkel volt elfoglalva.

A kántortanítónál a hálóban, mivel északra néző vendégszobát volt kénytelen választani, az adminisztrátornak falakat kellett nézni. Élelmet eddig lehetőség szerint a kántortanító nyújtott a plébánosnak. Miután a község előkelői össze lettek hívva, őket onnan *Fekete Károly* elmozdította, hogy a hálószoza, ami délre nézett és azelőtt disznóhizlaldásra használták, minél előbb karókkal megerősítsék és a disznók után kimeszeljék, hogy megérkezéskor a felső padlóréteg tiszta legyen, és hogy vendéget lehessen fogadni. *Fekete* atya ezután kérte a plébánost, hogy a nem tisztát ne mondja tisztának. Engedjen a saját kényelmének, hogy a cselédség közelebb legyen hozzá. Meg lett tisztítva akkora rész, amekkora a fent mondott körülmények miatt kellett. Majd az adminisztrátort plébánossá nevezték ki.⁵⁷³

⁵⁷¹ „A plébánia fala annyira megrepedt- írja *Fekete Károly a Historia Domusban* -, hogy a lyukon a pelék, egerek és macskák kedvük szerint ki-be járhattak, és az ehető dolgokból kiszolgálták magukat: abból, ami egész télre lett félre téve.” *Historia Domus*, 44.

⁵⁷²*Historia Domus*, 44.

⁵⁷³*Historia Domus*, 44.

4.1.2. Az 1829-es vizitáció jegyzőkönyvének tartalma

4.1.2.1. A szőlősi plébániatemplom

A vizitációs jegyzőkönyvben azt az információ találjuk a templomról, hogy nyugati fekvésű, régi fal veszi körül; kiemelkedő, száraz, tűztől védett helyen fekszik. A temető a falun kívül van; régi és új sírok is vannak benne, amelyeket ünnepélyesen beszenteltek. A jegyzőkönyv szerint csak katolikusok és leszármazottaik vannak itt eltemetve. A keresztség nélkül elhunytakat a temető egy meghatározott sarkába temették el. A templom falai szilárd anyagokból, elég erősnek épültek, a sekrestyét kivéve, amely leomlással fenyegetett. 1811-ben felújították. Teteje zsindeyes, romos állapotú. A templom közepén kis, keresztet viselő harangtorony emelkedik. A harangot háromszor szólaltatják meg szentmise alatt. Az evangélium olvasásakor, Úrfelmutatáskor és áldozáskor. Némely *Nógrád* megyei templomban ez még a mai napig is így van. A templomon kívül is van egy harangtorony, amely keleti fekvésű, három harang van benne. A legnagyobb harang három mázsát nyom.⁵⁷⁴ A feliratát – régi volta miatt – nem lehetett elolvasni. A kisebb harang két mázsa 40 font súlyú; a Szentháromság és Szent Erzsébet tiszteletére felirattal. A legkisebb harang 60 font súlyú, Szent Erzsébetnek, a szőlősi egyház patrónájának felirattal. Ezt *Szerdahelyi Gábor* váci püspök szentelte föl. Nem ismeretes, mekkora költségen épült a templom. Amit tudunk, hogy a mohácsi vész előtt már állt, de bizonytalan, mikor s ki szentelte föl. A törökök kifosztották, minden értéket elvittek belőle, de nem pusztult el teljesen. Az elárvult templomot *Náray György* tisztelendő úr vette át, aki a szőlősi templom első papja volt. 1669-ben újjáépíttette.⁵⁷⁵

4.1.2.2. A templombelső

A szentély és a mellékoltárok kőből épültek, a festett fából készült képek, a templombejárat és az ablakok jó állapotban vannak. *Szegei János* plébános szilárd anyagokból építtette, amely azelőtt fából készült és kicsi volt. A keresztelőmedence zárt volt. A sekrestye szekrényében tartották a szent folyadékokat. A vizitáció szerint ekkor is három oltár található a templomban. A főoltár fából készült, és Szent

⁵⁷⁴ Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, (VPKL) Püspöki Levéltár. *Visitationes Canonicae (Püspöki egyházlátogatások) Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős.* 181.

⁵⁷⁵ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős,* 182.

Erzsébet tiszteletére szentelték.⁵⁷⁶ A kisebb oltárt Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásának tiszteletére, a harmadikat Szent Miklós püspöknek – ahogyan a korábbi vizitációk is említették. Ép volt a tetejük. A nagy oltárhoz falépcsők vezettek, a kisebbekhez kőből valók. A képeket megáldó püspök neve ismeretlen. A főoltárnál, a Megfeszített Krisztus előtt 8 fa gyertyatartó van. A két mellékoltár asztalánál pedig 4 kőből készült. A főoltár mellett van a szentségház, amely állandóan zárva. A kulcsot a sekrestye szekrényében őrizik. A cibóriumon, a szelencén és a monstrancián kívül semmit sem tartottak benne. Nem volt meggyújtva öröklámpás a szentségháznál. Egy kicsi mécsesen kívül *Nepomuki Szent János*nál, a *Szent Miklós oltár* falán semmi sem volt. A trónuson ülő Szűz Mária képe előtt a szentmise idején két gyertyát szoktak meggyújtani. Van három kép, amelyek a mi Urunk, Jézus szenvedését mutatják be, hogy a hívek együttérzését felkeltsék nagybőjt idején. Az első képen egy római katona látható, amint megnyitja Krisztus oldalát. A második a Boldogságos Szűz Mária hét fájdalmát mutatja. Végül a harmadik a mi Urunk, Jézus Krisztus megkorbácsolását vetíti szemünk elé.

A jegyzőkönyv leírja, hogy van két üveglámpás, amelyeket körmenetek alkalmával szoktak vinni. Ülőhelyek vagy padok is vannak, továbbá egy edény, amelyben a szenteltvíz van. Szentek ereklyéi nem találhatók itt. A liturgikus ruháknak vannak szekrények, amelyek nem elég nagyok, továbbá mosdótál törölközővel. Egy zárt gyóntatószék van elhelyezve a nagy oltár mellett. *VI. Piusz pápa* teljes búcsút engedélyezett november 19-ére, Szent Erzsébet napjára – ez fel van jegyezve az egyházmegye levéltárában. Az egyházlátogatás végül megemlíti, hogy ami a szőlősi templom szent felszereléseit illeti, bizony vannak hiányosságok és hibák.⁵⁷⁷

4.1.2.3. A plébánia ingatlanjai, telkei és földterületei az 1829-es látogatás alapján

Ingatlanjai és földjei ebben az időben a *Potyporos*, *Királydomb* és a *Peress* voltak. *Potyporos* 116 öl hosszúságú és 20 öl széles; a *Királydomb* 119 öl hosszú és 21 öl széles; a *Peress* pedig 90 öl hosszú és 36 öl széles volt. A vizitáció értelmében a közösségnek kell művelnie ezeket a földeket, mivel azonban nem fordítottak erre (pl. a szántásra) kellő figyelmet, kevés haszon volt belőle. Volt egy

⁵⁷⁶ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 183.*

⁵⁷⁷ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 183.*

szőlője is a templomnak, amely a *Belsőhegyen* volt található.⁵⁷⁸ A templom gondnoka ebben az esztendőben *Fekete Mihály* volt. A gondnoki feladatok elvégzéséért nem kapott anyagi juttatást. A templom „pénzes ládájához” két kulcs volt, ha az egyikkel nem sikerülne kinyitni, akkor a másik kulcs a plébánosnál van. A templomnak pénztárkönyve is volt, amelybe a templom kiadásait és bevételeit gondosan bejegyezték.⁵⁷⁹

4.1.2.4. A templom szentmiséi és miserendje

Ebben a szőlősi templomban fix miserend volt. A vendégpapok, ha nem voltak bokáig érő reverendába öltözve, nem misézhettek. A helyi pap vasár- és ünnepnapokon mondott szentmisét a híveknek. A misekánonban az apostoli király nevééről megemlékeztek.

A jegyzőkönyv szerint a miseruhákat tisztán kezelték. A misekönyvet ép állapotban találták, és ha a lapjai meg is sérültek, helyreállították és így használták. Körmenet alkalmával, a Feltámadáskor Krisztus Szent Testét, az Eukarisztiát is magukkal vitték, de más körmeneteken nem. A többi körmenet a plébánia udvaráról a kápolnához, a *Porta Latina* előtt, a plébánián kívül a mátraverebélyi Szentkúthoz vezetett. Ezeken általában sokan vettek részt. A Boldogságos Szűz Mária képét körbe szokták volt hordozni nagyobb ünnepeken. A *rorate* szentmiséket vasár- és ünnepnapok kivételével adventben mindig megtartották. Harangoztak *Angyali üdvözléskor*, valamint reggel, délben és este.⁵⁸⁰

4.1.2.5. A plébánia filiái

A plébánia Szőlős egyedüli birtoka, amelynek filiái vannak: 1. *Alsó- és Felső Csontfalva* – másfél órányi járásra az anyaegyháztól; 2. *Alsó- és Felső Nádasd*, - egy és háromnegyed órányira; 3. *Tepke* - háromnegyed órányira. Télen elég nehéz volt megközelíteni ezeket a településeket. Ezeken a helyeken nem volt kápolna vagy templom.⁵⁸¹

⁵⁷⁸ A 19. és 20. századtól kezdve *Mátraszőlős* határában 9 pusztának nevezett lakott helyet tüntettek fel, amely egy része bizonyíthatóan középkori eredetű. Feltétlenül olyan hely *Csonfalva* és *Tepke*, amely utóbbi 1454-ből önálló faluként ismert, de neveik alapján más pusztákról is feltételezhető a korábbi nagyobb önállóság (*Zsákfa, Alsó- és Felsőnádasd, Alsótepke, Kiskövesd, Potyporos, Rigógödör és Szomjas*). (BOROVSKY, S., *Nógrád vármegye*, 82. BAKÓ, F., *Palócok. Kutatótörténet, föld és nép I., Lektorálta: BALLASA, I.- BARABÁS, J., GYENIS, GY.- IMRE, S., Kiadja a Heves Megyei Múzeumok Igazgatósága, Borsodi Nyomda, Eger, 1989. 241. Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 184.)*

⁵⁷⁹ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 185.*

⁵⁸⁰ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 186.*

⁵⁸¹ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 189. 193.*

4.1.2.6. A plébániaépület

A jegyzőkönyv rögzíti, hogy a plébániaépület kőből készült, zindelytetős, mind a falak, mind a tető romos állapotban voltak. 1826-ban a plébániát a közösség a rá háruló kötelezettségénél fogva és papjának egyetértésével fehérre festette. A szóban forgó intézményt *Ludik József* 1799-ben *Szerdahelyi Gábor* püspök által fizetett költségen építtette. Két hálószoba (egy nagyobb és egy kisebb), a vendégeknek egy fogadószoba és közvetlen mellette egy konyha voltak benne. Pince és melléképületek nincsenek, egy istálló kívül – ez romos. A telek kertként szolgált. A plébániának volt még egy kis háza, amelyet az előd építtetett a juhásznak, továbbá egy juhakol. A házban most van egy lakó, aki olykor kétkezi munkát végez a plébánosnak.⁵⁸²

A házi kert kiterjedése a plébániaépület területével együtt. Plébánia udvarának 375 négyszögöl. A szomszédságában a templom felé vezető út, a pap rezidenciája, a *Muzslai* út és a plébános kertje között található. Az ún. *Papkertye* telek 271 négyszögöl.⁵⁸³ A szomszédságában *Szombati János* kertje, továbbá háza található, ill. a birtok közepén át a Pásztóra vezető út. A zsellérház szabálytalan alakú volt. A szomszédságában a juhász kertje, *Balázs Károly* háza és egy út volt. Tehát ezek a telkek voltak találhatóak a plébánia mellett.⁵⁸⁴

A plébánia könyvtárát illetően a vizitációs jegyzőkönyv leírja, hogy nyelvtani, filozófiai kötetek nincsenek, viszont a teológiai és dogmatikai, erkölcstani könyveket (18 db) felsorolja szerző, cím vagy a mű témája, kiadási éve, állapota megjelölésével. Ezen kívül prédikációs kötet (10 db), szent és profán történetírók, jogi (29 db) és egyéb témakörben írt könyvek.⁵⁸⁵

4.1.2.7. Szent helyek, imatermek, szobrok és keresztek az anyaegyházban és a filiákban

A plébánián belül nincs házi vagy saját imaterem, van azonban egy Szt. János apostol és evangélistáról elnevezett szentély a *Porta Latina* előtt, amelyet 1774-ben építettek. Már romos állapotban van – s nincs megfelelő és elégséges szent berendezése. Szőlősön szerzetesrend nem működött addig és a mai napig sem. Zarándokház nem volt, a szegény özvegyek és árvák koldultak, így szereztek meg a

⁵⁸² *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 194.*

⁵⁸³ A négyszögöl mértékegységet a 20. századig használták. A négyszögöl kb. 3,6 négyzetmétert jelöl.

⁵⁸⁴ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 194.*

⁵⁸⁵ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 195-197. 211. 212.*

megélhetéshez szükséges dolgokat. A tehetőbbek néha örökbe fogadhatják őket.⁵⁸⁶ Egyetlen *Nepomuki Szent János*-szobor van a falu közepén, amelyet *Herman Mihály* 1779-ben emeltetett. 1822-ben közösen renováltak. Hogy ki és mikor szentelte föl, nem ismertes. *Nepomuki Szent János* ünnepének egész hetében a nép az esti órákban ide gyűlt össze, s miután elénekelte a *Mennynek Királyné Asszonya* antifónát, áldást kapott. Ugyancsak *Herman Mihály* egy kőkeresztet emeltetett a már említett évben, a falu Pásztó felőli végében. 1812-ben egy erős szél megrongálta a kereszt felső részét, de végül helyreállították. Egy másik keresztet a temetőben állítottatott föl *Prónay György* és *Szőnyi Antal*, amelyet 1802-ben *Baranyai János* szentelt föl. Volt egy harmadik kereszt is, amely a harangtorony alatt állt, észak felé, de még nincs teljesen készen, vagyis ekkor még a *corpust* nem festették le. A filiákban nem volt kereszt.

4.1.2.8. A hívekről az anyaegyházban és a filiákban

A plébániai népről azt olvashatjuk, hogy a nép magyar, többségében katolikusok, de van néhány evangélikus és zsidó. Földművelésből, szőlőművelésből és mészégetésből élnek. Romlott erkölcsűek, gyakran részegesek, káromkodnak, az egyház előírásait és a böjtöket kevesen tartják meg. Vasár- és ünnepnapokon a prédikációk meghallgatására sokan eljönnek. A templomban mind együtt énekelnek a kántorral. A szülők kereszténynek nevelik gyermekeiket, de a húsvéti és karácsonyi gyónást nem viszik túlzásba. A gyerekeket, ha kemény tél van, vagy nyári munkák, akkor kevesen küldik iskolába. Szorgalmasan látogatják a plébániát. A szentségekhez főleg a nők járulnak, húsvéti időn kívül is, főleg ünnepi időben. A felavatás [encaenia] idejében nem annyi lelki gyümölcs jelenik meg, mint amennyi botrány, sok visszaélés a hívek mindenfelől a szomszédból való jövedele miatt. Hogy a visszaélések féken legyenek tartva, az újonnan választott bírakat a plébános kötelezze a saját kötelességük elvégzésére és a rosszak méltó megbüntetésére. A hívek eddig az évi jövedelmet sohasem adták oda kellően pásztoruknak, és más házastársak elcsábítójaként másokkal együtt hálnak.⁵⁸⁷ Rendelet van a vegyes házaspárok utódainak neveléséről, nehogy beigazolódjon a pletyka, ami ezen a birtokon van, hogy elfordulnak a katolikus hittől. Az evangélikus és a zsidó felekezetűek, akik kevesen vannak, nem akadályozzák a katolikusokat ünnepeik megülésében. A nép a kicsapongásról nem gondolkodik, mivel elfoglalja magát

⁵⁸⁶ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 198-199.*

⁵⁸⁷ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 200.*

munkával.⁵⁸⁸ A hívő lelkek összeírásnál a hitvallásra alkalmas és nem alkalmas személyeket jelölik meg:

	Hitvallásra alkalmas	nem alkalmas
Az anyán katolikus	800	328
Alsó, Felső Csontfalva	20	4
Alsó, Felső Nádasd	61	26
Tepke	19	16
Összesen	900	374

1829-es adatok szerint Szőlösön 15 evangélikus, és 8 zsidó. A katolikus házaspárok száma a plébánián 251, a birtokokon (*filiákban*) pedig 31, valamint 1 vegyes házasságban élő található.⁵⁸⁹ Ezekhez jön még egy táblázat, ami a vegyes házasságokat és az azokból született gyerekeket mutatja. *Paulus Schlucht* és *Helena Kulik*, a nő katolikus, 1822-ben esküdtek, két gyerekük van, *János* és *András*. Nem részesültek szentségekben, mert még kicsik.⁵⁹⁰

4.1.2.9. A kegyurakról és földesurakról

A patronátusi jogot és a szabad püspöki egyesítés jogát senki sem gyakorolja. Nem tudni, hogy ki volt a patrónus a falu pusztulása előtt. Az egyértelműen meg van írva, hogy ez a birtok minden szempontból ki volt fosztva és fele részében az államkincstáré volt, ezt *Szluha* gróf érte el Ófenségétől, utána a *Jankovich* családhoz került. *Szluha* gróf a Salgótarjáni birtok papok bemutatására vonatkozó jogát Szőlösre is megpróbálta átvinni. A földesurak és földbirtokosok egy része ellenezte. Következésképp ez a szőlősi uradalom a mai napig szabad püspöki egyesítés (*collatio*) része maradt. A következő földesurak voltak ekkor Szőlösön: 1. *Jeszeniczei Jankovich Antal*, tekintetes Nógrád vármegye ülnöke. Az ő szőlősi birtokainak mennyisége a házak közötti részen kívül 25 jobbágytelek, tartósan Salgótarjában van, itteni javait az élelmezési hivatalnokkal irányíttatja, aki katolikus. 2. *Muslay Imre* Borosjenőről, aki 1827-ben, apja halála után jutott javaihoz, római katolikus; 3. *Széki Teleky József* özvegye, a csécei református gabonakereskedő felügyelete alatt; 4. A földesurak becslése szerint *Balogh Péter* családja; 5. *Subitz Imre*, nem itt tartózkodik; 6. *Losonczy Gyürky Pál*, *Kisterenyén* lakik; 7. *Nagypalugyai Platy József*, *Pásztón* lakik. 8. *Blauc József*, aki *Balázs György* földjét tartja magánál

⁵⁸⁸ Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlös, 201.

⁵⁸⁹ Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlös, 201.

⁵⁹⁰ Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlös, 202.

zálogban, r. k., *Pásztón* lakik. 9. *Balázs Károly*, r.k., helyben lakik. 10. Végül *Vallus János*, e hely házasodási joga alapján birtokol, r. k., a Heves megyei *Muzslán* lakik.⁵⁹¹ Földesurak a filiákban: 1. *Tepke Almády Ignác* grófhoz tartozik, a pásztói provisor irányítja; 2. *Alsócsontfalva* a *Surányban* lakó *Szüter Mihály*hoz tartozik; 3. *Felsőcsontfalva Snee Lászlóé*, lakhelye Tar (Heves m.); 4. *Alsónádasd* a *Dobosi* családé, ott is laknak; 5. *Felsőnádasd* a pásztói ciszterci rendé.⁵⁹²

4.1.2.10. A plébánosról, tulajdonságairól, kötelességéről, káplánról, könyvekről, cselédekről és jövedelmekről

4.1.2.10.1.1. A plébános és tulajdonságai

A plébános *Siposs János*, 1760-ban jött *Becske* birtokról Nógrád vármegyébe, a váci püspökség területére, 69 éves, testileg már meggyengült, filozófiai tanulmányait a váci, teológiai a pozsonyi általános szemináriumban végezte *II. József* uralkodása idején, nem viselt hivatalt vagy valamely vallásos rendhez ill. egyházmegyéhez sem tartozott, korábban ennek az egyházkerületnek a klérusához tartozott, ez 1781-ig tartott, püspöki tanácsossá nevezték ki 1792-ben, *Vácon*, *Szerdahelyi Gábor* által. Magyarul és szlávul tud, a német könyveket is megérti, ezeken a nyelveken lehet nála gyónni. Káplán volt *Vaszlavits Ferenc*, egykor váci kanonoknál két és fél évig. Innen *Ceglédre* került, ahol 11 hónapig volt, végül *Vádra*. *Ludik József*hez volt áthelyezve 2 és fél évig, utána *Szentmártonkát*a plébánosa lett, 3 és fél év múlva *Szerdahelyi Gábor Szőlősre* helyezte 1799. március 15-én. Presbitersége óta nincs tonzúrája, de egyházi előírásokkal ellentétes ruhát soha nem visel. A breviáriumot minden nap elmondja, gyakran gyónik. Borzad a madarászástól és vadászástól. Rendben tartja a plébániát és sohasem marad el hosszabb időre, jogos hiányzásai idején a szomszéd plébánosoknak vagy káplánoknak segít.⁵⁹³

4.1.2.10.1.2. A plébános kötelességéről

Minden vásár- és ünnepnap szentbeszédet mond és énekes misét, valamint délutáni tanítást. Amelyek, miután kísérlet tanúsította különféle okokból, hogy egyformán hasznosak, újra lettek kezdve. A délutáni oktatás alkalmával volt a karácsonyi és húsvéti gyónás. Az evangélium előtt anyanyelvű beszédet tart. A beszédeket *Pázmánytól*, *Egyedtől*, *Sztankováchy*tól veszi, fiatalon saját kezűleg le

⁵⁹¹ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 203.*

⁵⁹² *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 203.*

⁵⁹³ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 204.*

szokta írni az egészet, öregen már romlott a szeme, akkor csak töredékeket írt papírokra.⁵⁹⁴

4.1.2.10.1.3. A szentségekről

A szentségeket „*vestis talaris*”-ban (reverendában), karingben és stólában a katolikus egyház szertartásainak megfelelő módon szolgáltatja ki.

A keresztelésről: van a templomban keresztelőkút ünnepélyesen megáldott szenteltvízzel. A kulcsa a sekrestyében van a szekrényben. Télen a kereszteléshez szükséges mennyiségű keresztvizet a harangozó melegíti meg. Van edényke a víz öntéséhez, másik edény a szentelt sónak, tiszta len kendő a keresztelendők fejének megtörlésére. A fejről lefolyó víz a sekrestyében tartott edénybe kerül. Van ónedény is a keresztelőnek kézmosásra. A Trentói Zsinat előírásai szerint kellenek keresztszülők, néha a nem katolikusok keresztelésénél is részt szoktak venni katolikusok keresztszülőként. Ha a gyerek élete veszélyben van, a bába is keresztelhet. A keresztelés a kihagyott szertartásokat helyettesíti, ezért magánházaknál is érvényes. Az újszülötteket késelem nélkül keresztelik meg. Az asszonyok is szülés után egyházi visszafogadás szokásával be lesznek vezetve, ezt nem csinálják a szülés közben haldokló asszonyoknál.⁵⁹⁵

A bérnálásról: a bérnálásra a plébános készít fel, bérnálási engedélye nincs, a nevek eljutnak az egyházmegyéhez, ha házasodáskor szükség lenne rájuk, a plébánosnak is van róla nyilvántartása.⁵⁹⁶

Az Oltáriszentségről: a cibórium aranyozott réz, a főoltár tabernákulumában tartják. Ebben illően és ragyogóan tartják az Oltáriszentséget. A megszentelt partikulákat minden hónapban, de egyébként minden nap megújítják. Nyilvános szentségimádásra az év során minden ünnepnapon kihelyezik. Tiszta *corporale*kat használnak. Beteghez sohasem viszik el, hogy imádja. Van egy kellően tiszta ónedény, ami belül aranyozott, egy elég tiszta *bursával*, ami nyakba akasztható, hogy szent útravalóként el lehessen vinni. Van benne egy kis *corporale*, ami takarja az Oltáriszentséget, hogy a morzsák arra hulljanak. Ezt az edényt a plébános a harangozóval viteti a templomba, ott őrzik. A szentség méltó vételéről legyenek a hívek figyelmeztetve: gyónás nélkül és étkezés után ne járuljanak hozzá, ne

⁵⁹⁴ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 205.*

⁵⁹⁵ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 205.*

⁵⁹⁶ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 206.*

áldozzanak méltatlanul. A plébánián nincsenek olyanok, akik ezt megszegnék, sem botrányosan bűnösök.⁵⁹⁷

A bűnbocsánat szentségéről a következőket írják: a hívek gyónását a plébános minden időben készséggel meghallgatja, beteghez éjszaka is lehet hívni. Ezt a szentséget ha lehet, a templomi gyóntatószékben, stólában és karingben szolgáltatja ki. Télen a plébániai szobában is meghallgatja bármelyik nemet. A rácsos ablakkal ellátott gyóntatószék a templomban van a főoltárnál van.⁵⁹⁸ Ritkán a pap más egyházi vagy világi kerületben is gyóntat, de sohasem az ordinárius engedélye nélkül. A haldoklók részesülnek a bűnbánat szentségében és más szentségekben, hacsaknem hirtelen halálról van szó, tehát senki sem távozik szentségek nélkül a pap hibájából. Van egy „edénykéje” a plébánosnak a betegekhez vivendő olaj tárolására, azt karingbe és stólába öltözve bursában viszi a betegekhez. A súlyos betegek kapják meg, és akiket halál veszélye fenyeget, valamint az öregek, akik hamarosan meg fognak halni, és eszméletüknél vannak és így kérik, illetve az eszméletüket veszítők.⁵⁹⁹ Nem adják tehát gyerekeknek ok nélkül, sem szülő nőknek, és a szentség tisztelete miatt örülteknek világos pillanataikban, sem halálbüntetésre ítéltetteknek, sem pedig – ahogy a szertartáskönyv mondja – csatát, hajózást, zarándoklatot vagy más veszélyt kezdőknek. Ha a plébános úgy látja, a betegnek üdvére lehet, kéretlenül is meglátogatja. Ha ellenkeznek, akkor megosztja a szenvedővel az 1822. október 22-i körlevelet, amely szerint hasznos a szenvedőnek a lelki feloldozás és az áldás bűnbocsánattal.

A halottakat csak 48 órás kirurgusi megfigyelés után temetik el. Kivéve néhány sajátos esetet, amikor a holttest bomlása ennek ellenkezőjét kívánja. Az anyja méhéből életjel nélkül kijövő újszülöttet a baba temeti el 24 órán belül a megfelelő helyre. A temetésekkel kapcsolatban nincs visszaélés, senkitől sem tagadják meg a temetést. A szegényeket is ingyen temetik el. A gödröket a temetőben megfelelő

⁵⁹⁷ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 206.*

⁵⁹⁸ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 206.*

⁵⁹⁹ *Szeredynél* olvasható, hogy az utolsó kenetnek az alany lehet minden élő, megkeresztelt s nehéz (súlyos) betegségben lévő, vagy életveszéllyel egybekötött korelgyengülésben szenvedő. Valamint, hogy a szentség a betegeknek akkor adandó fel, amikor az még egészen magánál van, feladható azonban olyanoknak is, akik rögtöni betegség következtében eszméletüket veszítették, feltéve, hogy olyan személyről van szó, aki ha eszméleténél volna, akkor veszélyes betegségben ezen szentségnek a felvételét kérte volna. Ez tulajdonképpen lényegében megegyezik a hatályos *Egyházi Törvénykönyv* 1004-1006. kánonban előírásaival. (SZEREDY, J., *Egyházjog, II.*, 1180. *Egyházi Törvénykönyv*, 695-697.)

mélységűre ássák. Ha egy család emberei ugyanabba a sírba akarnak temetkezni, akkor megnyitják a sírt.⁶⁰⁰

A házasságkötés szentségéről: a plébános a kihirdetés előtt megvizsgálja, hogy megfelelő korúak-e és nincs-e fennálló akadály. Serényen biztatja őket, hogy a jegyességi időben még ne érintkezzenek szorosán. Szentbeszédet tart a házasság akadályairól, bőségesen kifejtve, hogy mik azok, és hogyan lehet legyőzni a testi és lelki akadályokat. Ordináriusi engedély nélkül soha sem bocsátja házasságra a nem helyi lakosokat, mint ahogy azokat sem, akik katonai törvénykezési eljárás alatt vannak.⁶⁰¹ A *Trentói Zsinat* előírásai szerint kihirdeti a házasságot, amikor kell. A házasság mindig a templomban történik, gyakran a reggeli órákban, az egyházmegyei előírások szerint. Az engedéllyel a nagyböjt szent idején házasodó párok esetében, nincs ott az egész eseményen, mint ahogy egyébként lenni szokott. A menyasszonyt az elfogadott szokás szerint nem vezetik be. Nincs vendégeskedés és zene. Ha a pár két plébániáról van, vagy bármelyikük is nem helyi és legális időn túl elköltözik, nincs mindig jelen az esküvőn, ha van másik pap.⁶⁰²

A maga feladatának gondolja, hogy a jegyeseket keresztény életre oktassa. A házasulandó pár szokott gyónni és áldozni. Abban az esetben, ha a jegyesek közül mindkettő katolikus, de az egyik latin, a másik görög rítusú, akkor az esketés a menyasszony plébánosánál történik. Ha csak az egyik fél katolikus, a másik nem, vagy mindketten görög katolikusok, nem lesz egységes szertartás a katolikus papnál, figyelembe kell venni az erre vonatkozó előírásokat. Él az új menyasszony templomba vezetésének szokása is, mindig a templomba vezetik és soha nem magánházba.

A plébános a népnek megfelelően kihirdeti az ünnepeket, a böjtöket, és minden mást, amit kell. A megfelelő időben elvégzi a gyertyák, a hamu és a pálmák megáldását. A nagyheti szertartásokat ünnepélyesen tartja. Szentsírt készít, és magát is felkészíti megfelelő olvasmányokkal. A házak megáldásának szokása már régóta késik ezen a plébánián. Évente szeptemberben vagy októberben összeírja a híveket a plébános. Az újszülötteket a polgári rendelkezésnek megfelelően a polgári év végén. A királyi engedéllyel küldött kinevezéseket és püspöki körleveleket a helyi bírák

⁶⁰⁰ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 206.*

⁶⁰¹ Az állam által felállított tilalmakról vö. SZEREDY, J., *Egyházjog, II.*, 1238-1246.

⁶⁰² *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 207-208.*

viszik birtokról birtokra.⁶⁰³ A plébánost semmi sem akadályozza kötelessége elvégzésében. A szent olajokért, amiket évente kap az egyházmegyétől plébániai használatra, semmit sem fizet. A káplánt illetően semmilyen dokumentum nincs róla, és senki nem is emlékszik rá, hogy Szőlősön valaha is lett volna káplán. A jegyzőkönyv szerint a plébánosnak vannak anyakönyvei a keresztelekről, bérmáltakról, házasokról és halottakról. A neveket és egyebeket ezekbe a hely curatusa szokta beírni. A keresztelek anyakönyvébe az utódoknak akár ismert, akár ismeretlen apától születtek, mindig csak az anyjuk kereszt- és vezetékneve kerül be.⁶⁰⁴ A házassági anyakönyvbe az is bekerül, ha volt valami akadály. A halottakról feljegyzik, hogy kirurgusi felügyelet alatt voltak-e és eltelt-e a 48 óra. A plébános gondosan figyel rá, hogy az anyakönyvekben ne legyenek javítások. A filiáknak nincsenek külön anyakönyvei. A keresztelek és házasultak anyakönyvét 1747-től, a házasultak anyakönyvében kezdték el vezetni az elhunytak anyakönyvét 1753-tól, a bérmáltak anyakönyvét pedig 1829-től vezetik folyamatosan.⁶⁰⁵

4.1.2.10.4. A plébános cselédsége

Juhász: *Dudáss András*, 40 éves, azelőtt Felső-Toldon szolgált. Kocsis: *Ács Pál*, *Párkányból*, 22 éves, nőtlen. Az élelmen kívül a fizetése 7 pozsonyi mérő búza, két pár lábbeli, és ugyanennyi fehér ruha. A juhással lakik a régi plébániaépületben, második évét szolgálja. A gondnok, *Szappan Ármin* 57 éves, szőlősi, elvette *Sajber András* egykori juhász özvegy feleségét. 7 éve szolgál. Az élelmen és ruhán kívül kap évi 30 forintot, két pár lábbelit, mivel többnyire nem kocsival jár.⁶⁰⁶

4.1.2.10.5. Az iskoláról és az iskolaépületről

Az iskolaépület ugyanaz, mint a kántoré. Alapjai kőből épültek 1799-ben a közösség költségén. A plébániaépülethez hasonlóan nagyon romos állapotban van. Kerítés és minden épülethez tartozó dolog nélküli. A kert mellette 221 négyszögöl, azaz 32 négyzetláb. Fenntartásáért és javításáért a közösség felel a legrégebbi időktől kezdve a mostani vizitációkor is. A katolikus iskola termeit illetően, a szoba elkülönül az oktatóhelyiségtől, ami csak egy van mindkét nemű gyerekek közös oktatására. Elég tágas az iskolába járók befogadására. De se pad, se egyéb oktatáshoz szükséges dolog nincs elég. Nem elég tiszta, nem elég világos. Téli időben részben

⁶⁰³ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 208.*

⁶⁰⁴ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 209.*

⁶⁰⁵ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 209-210.*

⁶⁰⁶ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 212.*

az iskolások által magukkal hozott fával fűtik, részben a közösség által a kántornak adottal. A hiányoknak nem más az oka, mint a szegénység és a közösség tehetetlensége.⁶⁰⁷

Téli időben 30 gyerek jár az iskolába 6 és 12 éves kor közöttiek, 12 fiú, 18 lány. Nem küldik őket túl szorgalmasan iskolába, pedig ez a szüleiknek kötelességük volna. Habár a szegények télen azért, mert nem tudnak nekik megfelelő ruhát adni, nyáron a házkörüli munkák miatt kénytelenek őket otthon tartani. A plébános is látogatja az iskolát hetente kétszer, aki a keresztény hit alapjait világosan ki szokta nekik fejteni. Iskolába Mindenszentektől április végéig járnak. A filiákon nincs iskola, így tanító ott nincs.⁶⁰⁸

4.1.2.10.6. A kántortanítóról

Latzkó Mihály, szécsényi származású, 30 éves „középmagas, kissé zömök, egészséges és házas.” Három évig a Lőrinczi birtokon volt promagister, 2 évig *Ecsegen*, mielőtt *Szőlő*sre jött. 4 osztályt járt, a keresztény ember kötelességét szorgalmasan teljesíti, jó erkölcsű, az ifjúság oktatásához szükséges tudományban jártas, követi az iskolákban elfogadott tanítási módszert, kész Isten szolgálatára, szépen orgonál. Az egyházi szolgálatnak eleget tesz, az éneklésben nem követi a profán dallamokat. A kántorság mellett a jegyzői tisztet is viseli. 5 éve szolgál.⁶⁰⁹

4.1.2.10.7. A kántortanító jövedelme

Mivel alapítványok és adománylevelek nincsenek a plébániát illetőleg, így a kántortanítót illetőleg sincsenek az 1799-es vizitáció szerint. Javai a következőkből állnak: 1. földek 2. párbér 3. iskolai jövedelme és végül az, amit évente kap a közösségtől. Instruktorra vagy promagisterre nincs szükség, mivel a kántortanító el tudja látni az elemi iskolába járók oktatását.

4.1.2.10.8. A templomszolga (aedituus)

A templomszolgai feladatokat *Fekete Mihály* végzi, 55 éves jobbágy. Mindenről gondosan és serényen gondoskodnia kell, ami a templom javainak hasznát illeti. Vasárnapi misék végén a perselyből a pénzt a plébániára vinni, a begyűjtést a naplóba bejegyezni és a pénzt a szekrénybe tenni. Ha valamit venni kell a templomnak – pl. viaszgyertyákat – soha nem vesznek ki pénzt a szekrényből az ő

⁶⁰⁷ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős*, 214.

⁶⁰⁸ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős*, 215-216.

⁶⁰⁹ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős*, 215.

jelenléte nélkül. Minden viszonzás nélkül szolgál. Kötelességét kellően ellátja, erkölcsös és tisztességes. Mint *Jankovics Antal* alávetettje nem részesül semmilyen kedvezményben.

A harangozó *Likhi István*, 38 éves, *Teleky gróf* zsellére volt. A templomszolgával együtt az a kötelessége, hogy a templom anyagi javakban ne szenvedjen hiányt. Isten házáat tisztán tartani, szertartások alatt figyelni, nehogy valami botrány legyen, harangozni, amikor szükséges. 11 éve szolgál.⁶¹⁰ Évi juttatásként 1. minden házaspártól három huszad pozsonyi mérőt kap, vagy ahogy a nép nyelven mondják „három tsanak búzát”, azaz ha 257 pártól pontosan megkapja, akkor 38 és fél mérőt kap. 2. A füvet, ami a temetőben nő, ami évi 1 kocsit ad. 3. temetési haranghúzásért 12 krajcárt. A harangozót is, ahogy a templomszolgát, a község választja. Halottvivők nem voltak az egyházközségben, a sírokat a jobbágyok ásták ki.

4.2.2.11. A bábákról

A szülő nőket segíti, *Juhász Erzsébetnek* hívják, katolikus, 34 éves, jó erkölcsű. A közösség kirurgusa levizsgáztatta és alkalmasnak találta, a plébánosnak esküt tett, hogy szükség esetén tud keresztelni, és oktatásban részesült, nehogy hibájából a meghaló újszülöttek ne legyenek megkeresztelve. A filiabelieknek is van néha bábájuk, de nem rendszeresített.

4.1.2.12. Az alapítványokról

Az anyán a fent kifejtetteken kívül nincs más járandósága. A filiákon mivel templom sem volt, alapítvány sem volt. A plébánosnak, káplánnak és a kántortanítónak sem volt saját alapítványa.⁶¹¹

A templom egyéb jövedelmeinek címei, amelyek a kassa jelenlegi állapotából következtethetők: 1827-es évben az ingatlan javakból 51 Ft, 36 Krajcár, a perselypénz 13 Ft, 16 Kr. Egyéb bevétel: a búcsúünnep 3 Ft 41 Kr; 200 Ft censusából 110 Ft. Az előző évből maradt 54 Ft 23,5 Krajcár. Összesen 132 Ft 57 Kr. A kiadások ebben az 1827-es évben a templom különböző szükségleteire 46 Ft 15 Kr. A kasszában marad tehát 86 Ft 42 Kr. Marad 8 pozsonyi mérő tavaszi tiszta búza is. A belső intézkedés és a szent felszerelés megőrzése és új beszerzése irányuló összegek a következők voltak: 20 rőf szövet albának és karingnek 10 Ft, faedény

⁶¹⁰ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 216.*

⁶¹¹ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 217-218.*

szenteltvíznek 3 Ft, liturgikus öltözékek évi mosásáért 5 Ft 30 Kr. A templom különböző napi szükségletei voltak: viaszgyertyák 19 Ft 45 Kr, tömjén 6 Kr, kenőcs a harangozó tengelyre 2 Kr. Összesen 46 Ft 15 Kr.⁶¹²

4.1.2.13. A szertartások és ünnepek rendje

Vasárnap és ünnepnapokon és nem ünnepi napokon is határozott rendje van, kivéve hogy vasárnap és ünnepnap téli időben a filiaiak miatt 10-kor, nyáron pedig fél tízkor kezdődik a mise. Nem ünnepnapon télen 10-kor, nyáron 6-kor szoktak misét tartani.

Advent első vasárnapjától pünkösd utolsó vasárnapjáig a következő rend vonatkozik a vasárnapi és ünnepi szertartások rendjére: az első haranghúzás 8-kor van, a második 9-kor, majd fél 10 után, mikor már a nép és a kántor is ott van. Csengő jelére elkezdődik a kóruson az orgonálás, a nép énekl, hogy „Jöjj el Szentlélek Isten” és három versszak után karingbe és stólába illően felöltözve kilép a plébános a főoltárhoz és ott térdet hajt, röviden imádkozik, ezután a szószékhez megy, ahol, miután megérintette a keresztet, anyanyelven felolvassa az evangéliumot, ezután hívja a Szentlelket a néppel együtt, Miatyánk, Üdvözlégy, majd belekezd a beszédbe. A beszéd végén ájtatosan recitálja a néppel együtt a hit, remény és szeretet felindítását („actus fidei, spei et caritatis”), végül a nép üdvéért van szent ének. Délután fél háromkor az első, háromnegyedkor a második, három órakor a harmadik haranghúzás jelzi előre a litániát, amit szombati napokon és ünnepeket megelőző napok délutánján is el szoktak mondani a mondott órában.⁶¹³

Adventben a roráté miséken ki van téve az Oltáriszentség, erre a harang hajnali 5 óra előtt hív, majd háromnegyed 6-kor. A mise végén elmondják az *Angyali üdvözlétyet* az Üdvözlégyekkel és a könyörgéssel „*Imádkozzál érettünk Istennek szent Anyja*” és „*Kérünk téged, önts lelkünkbe szent malasztodat*”. Ezután intonálja a *Genitori Genitoque*-t, majd áldást ad a Szentséggel.

A Szeplőtelen Fogantatás ünnepén sok bűnbánó jön a teljes búcsú miatt, és szentségkitételes misét tartanak.

Karácsony éjszakáján az első misét a szokásnak megfelelően mondják, a másodikat hajnalban, a harmadikat világos nappal, ugyanígy másnap Szt. István első vértanú ünnepén. Ezt az ünnepet a *Circumcisio Domini* ünnepe zárja le. Az ez előtti

⁶¹² *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 221.*

⁶¹³ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 222.*

napon a plébános *Te Deumot* intonál, amit a kántor orgonán kísér. Ennek végén a szokásos könyörgéseket mondják. Másnap a mise elején a *Veni Sancte Spiritust* éneklí, amit a kántor a néppel együtt énekel, végül könyörgés következik.

Vízkereszt vigíliáján vizet áldanak. Másnap, az ünnepen beszédet mond a népnek, és szentségkitételes mise van. Déltől és a következő napokon a plébános megáldja azoknak a házait, akik hívták. Jézus Szent Nevének ünnepe Vízkereszt második vasárnapján van teljes búcsúval, minden úgy van, mint a nagyobb ünnepeken.⁶¹⁴

Ezután következik a Boldogságos Szűz Mária megtisztulásának ünnepe, ezen a napon gyertyát szentelnek, és körmenetet tartanak a templom körül. Hamvazószerdán hamvazkodás van. Virágvasárnap beszéd, pálmaágakat áldanak, körmenet. Evangélium után magyarul énekelnek passiót. Nagyhéten, nagycsütörtökön énekes mise. A *Dicsőség* alatt orgona és húzzák a harangot, ezek utána nagyszombatig hallgatnak. Mise végén oltárfosztás, mindent a sekrestyébe visznek illő helyre, mindezt úgy csinálják, hogy térdet hajtanak a főoltár keresztje előtt. Nagypénteken minden a római misekönyvnek megfelelően.⁶¹⁵

Nagyszombaton reggel 7-kor jelet adnak, ezután letakarják az oltárt, a pap albában, cingulumban, stólában, miseruha nélkül a templom ajtaja előtt megáldja az új tüzet, vizet is áld benne sóval, ezzel áldja meg a tüzet.

Megáldott szenet tesz a füstölőbe és tömjént, megáldja. Őt is megtömjénezik. Az ajtó előtt három gyertyából meggyújt egyet, térdet hajt, és éneklí, hogy „Krisztus világossága, Istennek legyen hála.” A második a templomban, a harmadik az oltárnál lesz meggyújtva. Az olvasmányos oldal felől odalép az oltárhoz vele egy ministráns a hármass gyertyatartóval, a másik oldalról is egy, kezében öt tömjénzettel. Odamegy a húsvéti gyertyához. Ének: Az Úr legyen szívemben. Utána *Exsultet*. A megfelelő résznél („meghozza a békés egyetértést”) behelyezi az öt tömjénzemet kereszt alakban a húsvéti gyertyába. E szavaknál „*mely az égi tűzről Isten dicséretére...*” a húsvéti gyertyát a hármass gyertyatartó egyik gyertyájával meggyújtja, majd a lámpásokat is meggyújtják a „*méhek viaszából*” szavak után. Végül nem csak az egyházmegye püspökét, hanem a császárt is megemlíti.⁶¹⁶ Olvasmányok, utána a keresztelőkút megáldása az égő húsvéti gyertyával, közben a

⁶¹⁴ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 223.*

⁶¹⁵ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 223.*

⁶¹⁶ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 224.*

41. Zsoltárt éneklik. Előtte, utána könyörgés. Keresztet rajzol a vízre. Megáldja a keresztelő kutat, a négy égtáj felé fordulva imádkozik. Háromszor a vízre lehel kereszt alakban, belemártja a húsvéti gyertyát, kiveszi, imák, szentelt vizet hint a népre. A harangozó kivesz a vízből a házak megáldására. A pap kereszt alakban beleönt a vízbe a katekumenátusok olajából, a krizmából, meghinti a kutat, ezután visszamegy az oltárhoz, közben mindenszentek litániáját énekel a kántor. „Mi bűnösök, kérünk téged, hallgass meg minket” Ekkor az oltárhoz megy és fehér miseruhát vesz. *Kyrie* háromszor orgona nélkül.⁶¹⁷ Az oltárhoz megy, megcsókolja, *Gloria* következik, ami alatt harangoznak és orgonálnak. *Könyörgés, Szentlecke, Alleluja, Evangélium. Hiszekegy* nincs. *Agnus Dei, Áldozás, énekek a következők: Alleluja, Áldjátok az Urat, minden népek, Magnificat, Dicsőség az Atyának...*, majd ezután jön a záró könyörgés.⁶¹⁸

Délután 6-kor feltámadás a római szertartáskönyv szerint előírt rendben. Húsvétvasárnap szentségkitételes mise, körmenet a templomkörül, déltől estig szentségimádás. Húsvét másnapján is ünnepi mise van.

Szent Márk ünnepén reggel 8-kor énekes mise, körmenet a vetéshez, megáldják.

További körmentek a voltak a keresztkekhez: A mennybemenetel ünnepén minden, mint nagyobb ünnepekkor, kivéve, hogy a húsvéti gyertyát mise végén eloltják, és többet nem gyújtják meg, és a feltámadt Krisztust ábrázoló szobrot is elteszik a főoltárról.⁶¹⁹

Május 6-án körmenet megy a Szent János kápolnához, ahol mise van. Vissza is körmenetben mennek, utána áldás a cibóriummal. Litániák. Pünkösdkor évek óta *Mátraverebély-Szentkútra* mennek a szőlősiek. Pünkösöd másnapján vasárnapi miserend. Úrnapján szintén körmenet. *Szent Péter és Pál apostolok* napján semmi különös, a szokásos. *Szűz Mária Mennybevételének* ünnepén is, hasonlóan ahhoz, ahogy pünkösdkor, a szőlősiek egy része mise után a szent forráshoz megy körmenetben.

Szent István király ünnepén nincsen semmi különös. Szeptember 8-án, *Kisasszony* napján harmadszor és egyben utoljára mennek a Szentkúthoz, ha az idő engedi. Mindenszentek után, Halottak napján reggel 8-kor *Requiem Liberával*.

⁶¹⁷ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 225.*

⁶¹⁸ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 225.*

⁶¹⁹ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szőlős, 226.*

November 19-én *Szent Erzsébet* ünnepe van, a templom titulusának napja, teljes búcsúval ünneplik. Nyilvános körmenet van a hordozható Mária szoborral. A roratékat reggel 6-kor mondják. Harangozás reggel, délben, este Úrangyalára.⁶²⁰

4.1.2.14. A plébánosi jövedelmek jogcímei

Alapítványok és adománylevelek nincsenek. A *Historia Domus* említi az 1746-os vizitációt. Az 1802-es jövedelemösszeírás is megtalálható az egyházmegyei archívumban.

1. Földekből fél jobbágytelek, évi 12 pozsonyi mérőt be tud vetni. A földeket *Szöllősön* két fordulóra osztják. Az első évre a földje: *Szöllők* feletti 7545 négyszögöl. Szomszédos földterületek: *Jankovich* földje, *Muzslay* és *Jankovich* jobbágyainak rétjei, a kántor földjei, a szőlők feletti út. A második évre: *Potyporoson* 6895 négyszögöl. Szomszédos földterületek: *Czvantzig József* földje, a kántor földje, *Muzslay* és *Subitz* földje, az út *Tepke* felé. A harmadik föld az új földosztás értelmében: *Királydomb* 5512 négyszögöl. Szomszédos földterületek: a *Paptónak* mondott rét, a templom földje, a közösség földje, a kántor földje. Vannak továbbá földjei plébániai használatra a plébánosnak káposztások: 1. Káposztások 383 négyszögöl. Szomszédságában található: a *Pásztó* felé vezető út, *Katsók Lőrinc* káposztása, *Juris Balázs* rétjei, *Táth József* kertje, 2. káposztás, az ún. *Csajkáta*, amely 174 négyszögöl. Szomszédos kertek: a kántor káposztása, *Muzslay* földjei, *Takáts János* káposztása, *Muzslay* legelője; 3. plébániai rét, az ún. *Mocsáros* 2153 négyszögöl. Szomszédjai: *Muzslay* földje, a közösség rétje, *Csepe András* jobbágyainak földje réttel, a második plébániai rét és a mészáros rétje; Végül pedig az ún. *Tapas(z)* 4339 négyszögöl. Szomszédos területek: *Csepe András* földje, *Jankovich* rétje, a földek közt fekvő patakocska és a mészáros rétje,⁶²¹ 4. A plébánia szőlői: *Kápolnai Szőlők* 849 négyszögöl, amelyet a kápolna felé vivő út, M. Kiss szőlői, az út *Jankovich* földjei között, *Katona Mátyás* szőlői övez. A plébániai földeket és a templomait művelni, szántani, bevetni, a termést begyűjteni stb. a közösség kötelessége, de ezt már évek óta nem teszik meg, ahogy a plébániai és templomi földek őszi búzával való bevetését sem. A plébánosi rétről a szénát a híveknek kell lekaszálni és behordani. A szőlőt *Tót István* helyi jobbágy

⁶²⁰ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szöllős, 227.*

⁶²¹ *Liber IX. Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis. Szöllős, 228.*

adományozta a plébánosoknak, évi két lelki üdvéért mondott miséért. A plébános pénzén művelik, nagyon rossz állapotban van.⁶²²

A párbérből ennek címén minden házaspártól egy pozsonyi mérő terményt kap a plébános, továbbá 20 itce mustot, akinek nincs szőlője, attól 30 krajcárt. A saját jövedelemmel nem rendelkező katonák és az özvegyek nincsenek kötelezve semmire. Az 1773-as vizitáció egy pontja így szól: más a beszolgáltatás és a párbér. Az egyházmegyei párbéri szokás elrendeli, hogy az egy mérő pozsonyi búza a portól és kosztól meg legyen tisztítva, vagy adjanak hozzá hét itcével. Készpénzben 50 dénár vagy 20 itce must.

A stóladíjat illetően: a keresztelésért semmit nem kap. A szentségekbe való bevezetésért 17 krajcárt, esketésért 30 kr., temetési szertartásért 30 kr., holttest sírba helyezéséért 30 kr., énekes miséért 1 Ft-ot, *Liberáért* 30 kr.; temetési beszédért 1 Ft 30 kr., házassági anyakönyvezésért 30 kr.⁶²³ 4. A járandóságból a fent említett év vizitációja szerint a közösségtől évente száz font só, egy hizlalt sertés, 12 itce vaj, 12 itce faggyú, misékért 2 akó bor, 30 öl fa, – de alig 10-et hoznak, ezért a plébános pénzzel kényszerül kipótolni. Évi 35 forintot kéne fizetniük készpénzben, de ebből a nép keveset vagy semmit sem ad a plébánosnak. Ehhez jön a tizenhatod, öt pozsonyi mérő őszi és három pozsonyi mérő tavaszi búzát kéne, hogy adjanak, ezt 8 vagy 9 éve nem adják. Hasonlóképp nem adják a bor plébánost megillető 1/16-odát. 5. Segélyből (subsidium) semmit sem kap, ahogy censusból sem.

A plébánosi jövedelmek levezetése:

A 257 házaspártól összesen 200 pozsonyi mérőt tud beszedni	250 Ft
A földekről 24 pozsonyi mérő 1,25 krajcárral számolva	30 Ft
A földosztásból való földekről 12 p. mérő 36 krajcárért eladva	7 Ft 12 kr
A telekközi kert hoz évente	2 Ft
A káposztás	3 Ft
Kenderföld	1 Ft 30 kr
A rétről 6 kocsi széna, egyenként 5 Ft	30 Ft
Két kocsi <i>cordus</i>	12 Ft
A 200 pártól, akiknek van szőlőjük 20 itce must, ami 62,3/4 akó, ebből valójában csak 42 akót adnak, 3 ft-tal számolva	126 Ft
A többi 57 pár 30 krajcárt kéne fizessen, ami 28 Ft 30, de ebből csak 24 Ft jön be.	

⁶²² *Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis*, 229.

⁶²³ *Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis*, 229.

Járandóságból	35 Ft
Tizenhatodból	6 Ft 15 Kr
3 pozsonyi mérő tavaszi búzából 36 kr-cal számolva	1 Ft 48 Kr
Stóladíjból	8 Ft
Ez a számítás az anyára vonatkozik.	
A filiákról, ahol dupla stóladíjon kívül nem kell mást fizetni, évente	6 Ft 30 Kr
Mindösszesen:	543 Ft 15 Kr. ⁶²⁴

4.1.2.15. A kántor jövedelmének levezetése

Van egy földje a *Potyporoson*, ami 3257,16 négyszögöl, 2 és fél hold, 5 és fél pozsonyi mérőt vet bele. Szomszédjai *Czvanzig József*, a plébános földje a tepkei útnál, és *Jankovich* földje.

Szöllők felett nevű föld, 2313, 12 négyszögöl, azaz 3, 1/6 hold, 6, 1/3 mérő magot fogad be. Szomszédok: szőlők, a plébános földje, *Muzslay* rétjei, a közösség földje.⁶²⁵

Ez volt az utolsó jelentősebb mátraszőlősi vizitációs jegyzőkönyv, amely megtalálható a plébánia és a Váci Püspöki és Káptalani levéltárban. Láthattuk, hogy elég részletesen, számos hasznos adatot rögzítet az utókor számára. Ez egy tüzetes, minden részletet átfogó egyházlátogatási jegyzőkönyvnek mondható.

4.2. Az 1829-es egyházlátogatás követő plébániai élet és plébánosok

4.2.1. A plébánia élete

A vizitációt követő esztendőben, 1830-ban alig köszöntött be a tavasz, *Fekete Károly* atya keményen dolgozott azon, mielőtt a kőművesek máshová mentek volna, hogy *Katona János* ecsegi kerületi esperes által a plébániaépület felújítására kegyesen adott 100 valutális forintból, a szükséges hely miatt, úgy hogy a hálószobák megmaradtak, és hogy a cselédszoba elég tágas és kényelmes legyen, válaszfalat építtetett be, és kimérettette a hátsó részt az adminisztrátor lakásának.⁶²⁶ A plébánia tetejét, amint szükség volt rá, *Losoncon* készült zsindegyel a kifelé néző részen kijavíttatta. Az istállónak is új tetőt akart, de ez már nem volt nehézségek

⁶²⁴ *Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis*, 230-323.

⁶²⁵ *Visitatio parochiarum distr. Ecseghiensis*, 232.

⁶²⁶ *Historia Domus*, 45.

nélküli, mivel a helyi lekipásztor saját költsége hiányzott hozzá, ezért a javaslatot a közösségnek felvetette. *Fekete* atya már ekkorra elköltötte a saját pénzét. Ennek az volt az oka, hogy amikor csak egy egyént kellett eltartania az egyházközségnek, a plébános akkor is nehezen jött ki a szűkös plébániai jövedelemből, most pedig kettőt kellett volna. A püspök jóváhagyásával a plébániai javokról ilyen feltételek mellett kijelentette a lebénult *Siposs János* plébános, hogy az utódja, aki akkor adminisztrátor volt, és akire a plébános öregkori gondozását bízta, a püspöki levéltárba helyezendő kötelezettségi elismervényt ad. A leirat tárgyát az képezte volna, hogy *Fekete Károly* adminisztrátor megengedi, hogy *Siposs* atya vele lakjon a plébánián, úgy hogy cserébe évi 220 forintot ad a plébániának. Ilyen elkötelezettséggel lekötötte volna magát, de ezt a kötelezést megszakította a plébános halála. Október 28-án *Fekete atya* elhívta *Bodonyi Miklóst*, hogy anyagi segítséget adjon. Ebből már mint plébános folytatta a plébánia körüli tevékenységét, és *Losoncon* készült lécekből felújította a hálósoba padlóját és a falakat is, és megfaragtatta az alsó és felső padlót is és a refectoriumét is, a mindenhol lemeszelt falakat a megjavított ajtókkal együtt a nagyobb illendőség kedvéért kékre festette. Amint illően nézett ki a plébánia, odaköltözött.⁶²⁷ Mivel ennek egyik fontos jövedelmét a bor adja, ezért olyan hely kellett, ahol az edényeket megfelelően lehet tárolni. 5 öl hosszú, 3 öl széles szobát készíttetett, ez kb. 147 valutális forintba került, ennek alapjául hátul az a 75 öles, a külső kertet a cséplő területtől elválasztó fal szolgált, amit az istállótól a kert felé, részben a plébánia területén talált, részben jobbágyok által odahordott kövekből a közösséggel együtt azzal a feltétellel építtetett, hogy ölenként 2 valutális forintot, de összesen legfeljebb 50 valutális forintot felében a plébános, felében kötelezvénnel az egyházközség fizet. Azonban erről egyik fél sem kezeskedett, sőt amint a pénz a plébánia részéről elfogyott, a fal a közösség részéről is feledésbe merült 10 évre.

Azt kell még itt megjegyezni, hogy *Muzslai Imre* lánya halála után egy nagyobb ünnepekre való fehér miseruhát tartozékaival együtt és egy korábban már használt, selyemből való, virágokkal díszített, örökre a szőlősi templomnak ajándékozott. Ezt az évet a gyakori halál árnyékolta be. A hívek száma úgy csökkent, mint a becslések szerint eddig kard által, még a következő évben is fogytak – zajlott a végzetes kolerajárvány.⁶²⁸

⁶²⁷ *Historia Domus*, 46.

⁶²⁸ *Historia Domus*, 46.

1831-ben, az időszakos gondozás mellett mélyen kimerült plébániai földeket, a plébános a körülmények elszámolása miatt, nem egyformán vette vissza. A templom szőlőjét is bérbe adta 20 valutális forintért, úgy vélte, inkább a templom felújítására és annak hiányzó tetejére kell figyelni. Miután összegyűlt a templom saját vagyonában a szükséges összeg, először a sekrestyét újította föl.⁶²⁹ De a további hasznos vállalkozásokat megszakította ebben az évben a végzetes kolerajárvány, amely mind a plébános, mind a hívek számára veszedelmes volt.

Miután *Fekete Károly* elment *Herencsénybe*, *Nádasdy Paulay Ferenc* gróf Szőlőstre helyeztette *Vaiszer Sándort*⁶³⁰, csongrádi káplánt, aki Isten segedelmével 1840. december 27-én a legnagyobb hidegben teljesen megfagyva igen nagy fáradtság árán a plébánia megtekintésére egészségét kockáztatva jött ide. És miután mindent elrendezett, csak a következő évben, 1841. január 7-én hozták őt ide a helyiek. Hogy mi történt az ő idejében, az következik itt sorban.⁶³¹

Az új plébános a plébániát már távolról körüljárva, míg mindent figyelmesen és alaposan meg szemlélte, megértette, hogy az itt-ott elhanyagolt állapotban van. Az elődje által készített fal csaknem megsemmisült, belül szinte csak egy kőrákás volt. A plébániának nem volt semmilyen kerítése. Az ablakon túli, keletre néző kicsi kertnek legalább a nyomát megtalálta, annak a kerítését ugyanis az elődje elégettette, a facsemetéket kivágatta, a galambdúcot leverette.⁶³² A plébánia kívülről belülről teljesen piszkos volt. A plébániai szoba kicsi volt, csaknem lakhatatlan. Sarokfala ugyanis csaknem teljesen meghasadt, így a legkevésbé sem volt alkalmas a biztonságos benne lakásra. A szőlő elhanyagolt, a földek terméketlenek, a jobbágyok szerencsétlenek. Mindezek a plébánost csaknem reménytelenségbe rántottak.

Miután *Vaiszer Sándor* 1846. július 26-án meghalt a szőlősi plébánián, *Csányi János*⁶³³, korábbi holdmezővásárhelyi káplán követte.

⁶²⁹ *Historia Domus*, 46.

⁶³⁰ *Vaiszer Sándor* Vácon született 1802. jan. 25-én. Tanulmányait szülőhelyén végezte, 1825-ben szentelték áldozópappá. Tizenhat évig káplánkodott, 1841-ben lett mátraszőlősi plébános, és mint ilyen halt meg 1848. júl. 26-án. (CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. A papság életadatai, II.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1917. 957. Lásd még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. Az intézmények története, I.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1915. 176.)

⁶³¹ *Historia Domus*, 47.

⁶³² Az új plébános megjegyzi, „ha az elődje tudta volna, vagy hatalmában állt volna, akkor az egész épületet az utolsó szögig magával vitte volna, hogy az utódjának semmi se maradjon.” Említést tesz arról is, hogy a pelék és egerek csapatosan járkáltak a refectoriumban. (*Historia Domus*, 47.)

⁶³³ 1808. május 25-én született. A teológiát, mint a központi szeminárium növendéke a pesti egyetemen végezte és az akkor alakult Magyar Iskolának első elnöke volt. Pappá szentelték 1834-ben. 14 évi káplánság után 1848-ban mátraszőlősi, 1850-ben tápéi plébános lett. Meghalt 1874. október 24-

A ferences rendi pap, aki adminisztrátori feladatokat látott el, a templom pénztárából csináltatott egy új, fekete miseruhát a hozzá tartozó kellékekkel együtt, a közeli városban, *Pásztón*.

1848-as forradalom és szabadságharcban Szőlősről származó katonák is részt vettek. Nincs pontos adatunk arról, hogy pontosan mennyi szőlősi harcolt a forradalom idején, arról viszont tudomásunk van, *Szabó Kálmán* feljegyzéseinek köszönhetően, hogy a következő személyek biztosan részt vettek: *Foltányi József* őrmester, *Katona János* tizedes, *Burci Jankó* cigány származású honvéd és a község jegyzője. A falu hősi halottja *Lőrinc Joachim* lovas tüzér volt.⁶³⁴

A következő évben, 1849-ben, a temetőben egy új fakeresztet állítottak. Mivel közeledett a kolerajárvány, amely a nép között leginkább ennek az évnek júniusában volt súlyos a halotti könyvek szerint, a keresztnek a szenvedő Krisztus képmásával való díszítését és megáldását utódára kényszerült hagyni, mivel Tápéra távozott.

A *Tápéra* menő *Csányi Jánost* 1850 áprilisában *Prettenhoffer József*⁶³⁵ követi, aki csaknem folyamatosan beteg volt, és megromlott és gyógyíthatatlan egészségi állapota miatt lakását 1854 júniusában a közeli városba, *Pásztóra* helyezte, és ott néhány hét után meghalt. *Fehér Mátyás*, a füleki konventből való ferences rendi pap, aki *Prettenhoffer József* halála után a szőlősi plébániát ideiglenesen kormányozta, készíttetett a templom költségén egy vörös színű zászlót, és a templom közelében emeltetett egy fakeresztet a hívek munkájával és költségén.

Miután *Banó Imre*⁶³⁶ helyi plébánost az anyagi dolgok nem megfelelő kezeléséért *Félegyházára* áthelyezték. *Peitler Antal József* 1868. február 24-én *Szőlősre* küldte a plébánia lelki és anyagi dolgainak irányítására *Lieszkovszky Pált*⁶³⁷,

én. (CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. II.*, 716. Továbbá: CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. I.*, 280.)

⁶³⁴ *Mátraszőlős*, 38.

⁶³⁵ Született *Vácon* 1808. dec. 9-én. Összes tanulmányait *Vácon* végezte és 1931-ben pappá szentelték. Tizenöt évig volt káplán, 1846-ban ányási, 1850-ben mátraszőlősi plébános. Betegen *Pásztóra* vonult és ott meghalt 1854. szept. 4-én. (CHOBOT, F., *II.*, 884. Lásd még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. I.*, 176. 384.)

⁶³⁶ Kecskeméten született 1817. január 12-án. Tanult Kecskeméten, majd teológiát *Vácon*. 1840-ben szentelték áldozó pappá. Tizennégy évig volt káplán. 1854-ben mátraszőlősi plébános lett, amelyet 1891-ig bírt. Időközben csódba jutott, ezért 1869-1872 és 1882-1884. években ismét több helyen káplán és adminisztrátor. 1875-től az ecsegi kerület esperese volt. 1891-ben vonult nyugalomba, *Mátraszőlősön* lakott és ott is halt meg 1906. június 8-án. (CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára., II.*, 686. CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára, I.*, 176.)

⁶³⁷ *Lieszkovszky Pál* Irsán (ma: *Albertirsa*) született 1835. dec. 14-én. Tanulmányait Pesten és *Vácon* végezte. Pappá szentelték 1860. aug. 21-én. Nyolc évig volt káplán, 1868-ban lett mátraszőlősi, 1872-ben újszászi plébános, 1885-ben pápai tb. kamarás, 1888-ban lemondott az esperességről, 1900-ben a

azelőtt mezőtúri káplánt. Ezután négy év és három hónap alatt *Banó Imre* dolgait rendbetette, az adósságokat, amelyeket felhalmozott, kifizette. 1872. május 23-án a plébániát visszaadta *Banó Imrének*, és az újszászi plébániára kerülve másnap *Szőlősnek* búcsút intett.

Míg *Lieszkovszky Pál* irányította a plébániát, szerencse érte: a főoltárt a templom kasszájából bearanyoztatta, a *Boldogságos Szűz Mária* szobrát a hívek kegyes hozzájárulásából felújította. Továbbá a *Feltámadott Krisztus* szobra és a kereszt, amelyet körmeneteken szoktak vinni, *Bognár János* és *Balázs József* bőkezősége által jobb formát öltött.

A szőlőhegyen építendő kápolnára a hívők 149 osztrák valutális forintot és 50 krajcárt gyűjtöttek. Ezt a visszatérő plébános által visszaadott összeget a liturgikus kötelezettségek szerint a következőknek adta ki az akkori lelkipásztor kamatoztatásra: *Katona Jánosnak* 35 Ft, *Balázs Józsefnek* 10 Ft, *Kacsák Pálnak* 20 Ft, *Sulyok Györgynek* 20 Ft, *Beniczki Lászlónak* 20 Ft, *Tózsér Andrásnak* 10 Ft, *Szappan András* özvegyének 10 Ft, *Kulka János* harangozónak 10 Ft, *Gekko János* volt harangozónak 5 Ft, *Tóth Pál Mihálynak* 5 Ft 50 kr, végül *Balázs Andrásnak* 4 Ft.⁶³⁸

4.2.2. A falut ért 19. századi csapások

A *Historia Domus* több helyen is említést tesz a különböző tragédiákról, amelyek a faluban történtek. Ilyen az 1816-os év emlékezetes és végzetes hóviharai. Óriási tömegű hó esett, amelyet emberemlékezet óta nem láttak. Ebből hatalmas árvíz lett, olyan, mint az özönvíz. Erről a szomorú esetről, amely jelentős károkat és emberéleteket is követelt nem csak a *Historia Domus* 25. oldala, hanem az 1829-es szőlősi egyházlátogatási jegyzőkönyv is beszámol.⁶³⁹

Még egy szomorú esetről kell megemlékeznünk, amely 1863. szeptember 21-én történt. A község lakosai a szőlőkben voltak. A *Horváth*-féle házban, a kántorház szomszédságában tűz támadt, amely a nyugati erős szél által élesztve 54 házat elhamvasztott, úgy hogy a betakarított élelmiszerek, takarmányfélék mind porrá égtek. A házakból semmit sem lehetett megmenteni, sőt a szőlők alján szüretre kész edények és egyéb holmik is a tűz martalékai lettek. *Tóth Katalin* 70 éves asszony

plébániai javadalmairól, Albertirsára vonult nyugalomba és ott is halt meg 1909. máj. 3-án. (CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára., II.*, 827.)

⁶³⁸ *Mátraszőlős*, 38.

⁶³⁹ *Historia Domus*, 25. VPKL Püspöki Levéltár. *Visitationes Canonicae (Püspöki egyházlátogatások)*

Horváth Mária 10 hónapos unokáját megmenteni akarván, a lángok az udvarban megcsapták és elesett. Az udvarban találták meg mindkettőjük megszenesedett testét. Másnap nagy részvét mellett eltakarították a hamvaikat. Az 54 ház lakói nagy nyomornak néztek eléje, mivel a rajtuk lévő köznapi ruhánál egyébbel nem bírtak. *Balás Vilibald* földesúr minden egyes családnak egy véka lisztet méretett ki. *Peitler Antal József* váci püspök a szerencsétleneknek 50 Ft-ot küldött. Egyéb segélyről az akkori plébánosnak nem volt tudomása, minden esetre a szomszéd községek lakosai, valamint a községbeliek segélyezték a tűzkárosultakat.⁶⁴⁰

1892-ben ismét nagy tűzvész pusztított. Ekkor még lehetett látni a *Hévíz-forrás* közelében azt a kőhalmot, amely a néhai *Kisvár* helyét jelölte.⁶⁴¹

1873-ban, ahogy már korábban felütötte a fejét. Előfordult, hogy egész családok meghaltak a betegség következtében. A plébános a következőket írja: „Július és augusztus hóban itt is megjelent a kolera. Sokan elhaltak kolerában. Voltak napok melyeken 8 és 9 halott volt. Sok családból csak egy maradt életben, körülbelül 150-re tehető azok száma, akik kolerában elhaltak, különben az összes halottak száma ezen évben 188 volt, a születéseket messzire felülmúlta. A hátramaradt nép az urakat okolta, hogy a kolerát a kutakba hányt méreggel hozták. A község előljárói kénytelenek voltak katonaságot hozatni, ez azután a kolomposokat börtönbe szállította, s így rendet csinált a községben.”⁶⁴²

1879. május 22-én felhőszakadás következtében nagy vízmennyiség zúdult a falura. Az árvíz a *Malomgödörben* működő vízimalmot és a közelében található kenderáztató tavakat is teljesen elmosta. Az árvíz napján hét fiatal lány szülőkapálásból hazafelé tartott, egymást védve és egymásba kapaszkodva próbálták az életüket megmenteni, azonban mindegyikük odaveszett. A holttestükre sem akadtak rá, elsodorta a nagy víztömeg. A helyettes plébános így emlékezik meg erről

⁶⁴⁰ *Historia Domus*, 53. *Mátraszőlős* (Szerk. HUBERNÉ BOGNÁR, E.-TÓTH), I., MÉDIABC Kft., Pásztó, 2013. 37.

⁶⁴¹ *Szőlős* váráról két középkori oklevél is tesz említést. Az első a *Zagyfajfőn* 1290-es években a *Kacsics* és a *Rátót* nemzetség között létrejött békeokirat. A *Rátót* nemzetség ugyanis rátört a *Kacsics* család birtokaira, és elpusztították a *Szőlős* nevű várakat s két castellumukat (erőd, várkastély). A család tagjai közül *Kacsics Leustákot* (*Kacsics Miklós*) és 14 szolgát. A békeszerződésben megállapodnak abban, hogy a *Rátót* nemzetség a vár és a két castellum helyreállítását követően visszaadják a *Kacsics* családnak. 1291-ben találkozunk a vár okleveles említésével. *Simon* fia *Miklós*, *Simon* nevű testvérével együtt *Gömör* nevű birtokukat sógoruknak, *Nagy Batiz* ispánnak adják cserébe *Szőlős* nevű várért. 1988-ban feltárták a várat. Egy 9,5mx6,8m külső méertű 95 cm-100cm falvastagságú, szabálytalan téglalap alaprajzú kőépület maradványait találták meg. A várat okleveles adatok alapján 13. századnak tartják. (SIMON Z., *Castrum Zeuleus*, in *Műemlékvédelem* 33 (1989) 93-101. SIMON Z., *A várak szerepének változása a középkori Nógrád megyében*, (NÓGRÁD MEGYEI MÚZEUMOK ÉVKÖNYVE, 14), Salgótarján, 1988. 103-131. *Mátraszőlős*, 6.)

⁶⁴² *Historia Domus*, 46. 54. *Mátraszőlős*, 42.

a napról: „Május 22-én áldozósütörtökön oly nagy felhőszakadás volt míg litánián voltak a hívek, hogy a nagy vízmennyiség a falu felső végén levő malmot elsöpörte, részeit a kertekbe, mocsárosba hordta. A templomból haza menő híveknek a víz lefolyását kellett bevárniuk, úgy mehettek át a túlsó oldalra.”⁶⁴³

A község a 19. században is többnyire a szőlőtermesztésből élt. 1889-ben észrevették, hogy valamilyen oknál fogva a szőlőtőkék kezdenek megbetegedni, majd a szőlő rohamos pusztulása következett, s 1891-ben a tőkéket a *phylloxera* teljesen tönkretette.⁶⁴⁴

A következő tragédia 1869-ben történt: „Az országgyűlési képviselőválasztási mozgalmak alkalmával a következő esemény történt. *Lieszkovszky Pál* helyi plébános a jobbpárti választókat az iskolában kapacitálta borral, a suhancok az iskolai épülettől köveket dobáltak *Horvát Melithon* jegyző házára, mire *Horváth* felment az iskolába s mondá a plébánosnak, hogy embereit tanítsa rendre. Erre elfújták a lámpát s kiabálták: "üsd agyon!". *Horváth* a kántor udvarából bemenekült a házba. Ez alatt *Horváth* atyja értesülvén fia veszedelméről puskával jött védelmére. Veszekedés közben a puska elsült, s *Barta István* parasztember összerogyott. Ezután betörték a kántorlakást, kihúzták *Horváthot*, s ki hasábfával, ki doronggal, ki mással verte ütötte. Horvát még akkor is menekült a kántorlakás alatt egy ház udvarába, hol azután leterítették, s addig ütötték, míg fejét teljesen szétverték. Bognár Mihály lépolti, *Gömbic János* stb. gyilkosok 28 évet töltöttek egyetemlegesen a fegyházban e gyilkosságért. E gyilkosság történt február 19-én. A tárgyalási iratok megtalálhatók az irattárban.”⁶⁴⁵

4.2.3. A 19. század második felének plébániatörténete

Bánó Imre, *Schloszár János* közvetlen elődje a szőlősi plébániát, némely időközöket kivéve, 37 éven át igazgatta, amíg 1891. október 21-én *Kossitzky Lajos* alesperes a bujádi plébános jelenlétében *Schloszár János*nak átadta. A *Bánó Imre* plébános a *Historia Domusba* semmit sem jegyzett föl, azért amennyire lehetett e 37 év eseményeit *Schloszár János* plébános nagy vonalakban összegyűjtötte.

1855. évben a plébánia volt javítva. A mennyezetek újjal kicserélve, ablakok, ajtók hasonlóképpen. A javítás 800 Ft-ba került. Ugyanezen évben felfolyamodott

⁶⁴³ *Historia Domus*, 54.

⁶⁴⁴ Az ún. *pylloxera* szőlőpusztító gyökértetű, amely Észak-Amerikából származó szőlőveszőkkel került Európába. (*Historia Domus*, 54., *Mátraszőlős*, 43.)

⁶⁴⁵ *Historia Domus*, 54. *Mátraszőlős*, 40.

Bánó plébános, hogy a régi kárpótlási subsidiumot a vallásalapból megnyerje. A püspök június 3-ai keltű 1458 sz. levelében, mint reménytelen folyamodványát visszaküldte, megokolva, hogy a szőlősi plébánia az utolsó osztozkodás alkalmával kimutatott 2.062 Ft 34 1/2 krajcár váltó jövedelme a congruát kétszeresen túlhaladja. *Vallus János* 80 pengő forintot tett be mise alapítványnak, amely összeg 1885 lefizettetett, s az alapítvány módosított.⁶⁴⁶

1858. év májusában *Roskoványi Ágoston* püspök meglátogatta a községet és bérmált. Ezen évben elvette *Balás* földesúr *Tóth István* által a plébániának hagyományozott szőlőjét, annak ellenére, hogy a püspök megengedte a plébánosnak a szőlő a templompénztár terhére való újraterelését. *Peitler Antal József* váci püspök megengedte 1863. év március 30-án, hogy a szőlősi templom hajóját új mennyezettel ellássák, és a templom szentélye mellé tornyot építsenek. A megállapodást *Pásztor József* ácsmesterrel, aki a torony építéséért 2 519 Ft és 1 kr, a templomhajó mennyezetéért 3 496 Ft 69 kr-t, összesen 6.015 Ft 70 kr kért, ezen összegből 12% levonatván 5.400 Ft-ért megkötötték. A toronyépítést ugyanebben az évben megkezdték és Szent Erzsébet napján, november 19-én a torony keresztjét is föltették, de a torony csak 1864-ban lett bezindelyezve. A torony keresztgömbjében folyópénz és az építésre vonatkozó irat helyeztetett el. „A keresztet szokásos áldomás és aprópénzszórás közt tették fel” - jegyzi meg *Schloszár János* plébános.⁶⁴⁷ Az 1863-as év rendkívül száraz volt, takarmány és egyéb termények igen szűkében voltak, azért a gazdák utána való évben, 1864-ben takarmányhiány miatt a templom mennyezetéhez szükséges gerendákat Losoncról nem szállíthatták, hanem a nevezett mesterrel megalkudtak, hogy a szállítást végezze a maga költségén, ők e költséget megtérítik.

Ezen költséget azután a szőlősi határban lévő kisebb birtokokra kivetették, nem tekintve, hogy katolikusok-e, vagy ott helyben laknak-e. A nem katolikusok és helyben nem lakók a rájuk kivetett összeget nem fizették meg, ezzel a község az említett mesternek tartozott, s mivel 1891. évben sem akarta a község kifizetni, beperelte a községet, a pert megnyerte, a tartozást a község földjeire betábláztatta. Erre azután a község jegyzője *Navora János* rávette a község elöljáróit, hogy az egyházközség vegyen fel 160 Ft-ot a takarékpénztárból és fizesse ki a tartozást, amit

⁶⁴⁶ *Historia Domus*, 50.

⁶⁴⁷ *Historia Domus*, 50.

megtettek. A fölvelt összeget, kamatait és a perköltséget, 1894. évben kivetették a hívekre, és sok átok közt beszédtek.⁶⁴⁸

A templomhajó mennyezete 1864. évben készült. Megemlítendő, hogy a torony építési és templomjavítási költségek honnan vétettek. *Holecz Istvánné* szül. *Matyasovszky Mária* hatvani lakosnő 1857-ben elhalálozott, vagyonának a felét a szőlősi templomra hagyta. Ez az örökség az 1858. évben beérkezett nyugta szerint 200 Ft-ot tett ki, amely a templom pénzével 1863-ban körülbelül 1.000 Ft volt, ehhez járult 100 Ft a kézi pénztárból, s a többi 4.300 Ft-ot az egyházmegye *fundus generalis*ából küldték.

A templom kőkerítése 1863. évben *Banó Imre* plébános engedelmével szétrombolták, s a kőanyagot részben a toronyépítéshez fölhasználták, másik részét a Pásztó felé vezető útra hordták ki. A templom és a kerítés közt lévő terület temetkezési helyül szolgált, azóta azonban a templom mellé senki sem lett eltemetve. 1863-ben történt a tagosítás. A plébános, kántor, templom földjei, más helyeken lettek kihalászva, mint eddig voltak. Először a templom, plébános, kántor, iskola és harangozó földjei a király dombon hasították ki, mit Balázs Károly örökösei megirigyeltek, a főispán elé ama kérelemmel járultak, hogy a *Tepke* tetői földekből meg nem élhetnek, az említett egyháziak birtokával cserélje ki. A főispán, mivel a plébános nem védte jogait, az említett kérelmet teljesítette, s így a templom,⁶⁴⁹ plébánia,⁶⁵⁰ kántortanító, iskola⁶⁵¹ és harangozó⁶⁵² részére birtokok lettek kihalászva. E kihalászott birtokokat az imént megnevezettek használják, úgy ahogy a plébános le tudta írni, de az adatokat rögzítő lelkipásztor szerint a telekkönyvben eltérés is volt,

⁶⁴⁸ *Historia Domus*, 51.

⁶⁴⁹ A templom: helyrajzi száma 23, határrész: *Szőlős* falu, 109 négyszögöl templom; helyrajzi sz. 24, határrész: *Szőlős* falu, 2 hold 95 négyszögöl temető; helyrajzi sz. 1688, határrész: *Szőlős* mögött 5 hold 987 négyszögöl szántóföld; helyrajzi sz. 1746, határrész: *Belső Szőlős*, 2 hold 1351 négyszögöl szőlő; helyrajzi sz. 442, határrész: *Mocsárosi rétek*, 1 hold 1206 négyszögöl rét. (*Historia Domus*, 51.)

⁶⁵⁰ A plébánia és a templom összesen 28 hold 252 négyszögöl. A plébánia: Hrsz. 274, határrész: *Szőlős* falu, 410 négyszögöl plébániakert; Hrsz. 275, határrész: *Szőlős* falu 426 négyszögöl, ház udvara; Hrsz. 365, határrész: *Szőlős* falu, 374 négyszögöl kert, templom mellett; Hrsz. 441, határrész: *Mocsárosi rét* 5 hold 4 négyszögöl rét; Hrsz. 1880 határrész: *Tepke út* dűlő, 15 hold 982 négyszögöl szántóföld; Hrsz. 2704/2122, határrész: *Szőlősi erdő*, 6 hold 1 256 négyszögöl erdő; Hrsz.44, határrész: *Szőlős* falu, 271 négyszögöl kert falu alatt. (*Historia Domus*, 52.)

⁶⁵¹ Kántortanító és iskola: Hrsz. 201, határrész: *Szőlős* falu 118 négyszögöl ház; Hrsz.202, határrész: *Szőlős* falu 139négyszögöl kert; Hrsz. 272, határrész: *Szőlős* falu 70 négyszögöl kert; Hrsz.440, határrész: *Mocsárosi út* 2 hold 494 négyszögöl szántóföld; Hrsz.1848, határrész: *Tepke út dűlő* 8 hold 332 négyszögöl; Hrsz. 1879, határrész: *Tepke út dűlő* 455 négyszögölvízmosás; Hrsz.2704/2 123, határrész: *Szőlősi erdő* 3 hold 355 négyszögöl erdő; Iskola: Hrsz.1882, határrész: *Tepke út dűlő* 1 hold 1081négyszögöl szántóföld; Hrsz.1883, határrész: *Tepke út dűlő* 1073 négyszögöl szántóföld. E birtokot a kántoréval együtt a szőlősi iskolára telekkönyvezték. (*Historia Domus*, 52.)

⁶⁵² A harangozó földterülete: Hrsz.1877, határrész: *Tepke út dűlő*, 1445 négyszögöl szántóföld. (*Historia Domus*, 52.)

és pedig a mocsárosi rétek közt első helyen van a kántortanító káposztása 900 négyszögöl, azután jön a plébános rétje 5 hold 4 négyszögöl, és ezután a kántor rétje és utána a templom rétje, egyenlő kiterjedésben e két utóbbi. A község érdekesült előjárói az úgynevezett „*Esparat*” nevű területet 200 Ft-ért eladták *Balás Vilibald*nak, szinte semmiért, két akó borért. E tagosítás a plébánosra nézve igazságtalan volt, mert a tagosítási törvény szerint olyan földekből, amelyeneket kapott, egy telek azaz 40 katasztrális hold járt volna, a plébános összes ingatlan birtoka 28 kataszter hold, s csupán a temploméval összegezve tett ki egy telekföldet. A plébános nem védve jogait, kárt vallott. A dézsmaváltási kötvényt a szőlősi plébános részére 1863. január 1-jén állították ki 240 sz. alatt, amely szerint a papi tized fejében a *sziráki* adóhivataltól bélyeggel el nem látott nyugtára 5 Ft 17 krajcárt kap évenként.⁶⁵³

1964-ben a halottak száma rendkívül nagy volt 119, a szülöttek száma csekély 28, s így ez évben a lakosok száma 91 lélekkel fogyott.

1865-ben adták át mindenkinek a tagosított birtokokat. Az újonnan kihalásított temetőtoldalék szintén ebben az évben lett felszentelve. A temetőszenteléshez a püspöki engedélyt 1865. november 18-án adták ki.

Banó Imre plébános, 1869. február 24-én távozott *Félegyháza*ra káplánnak, és helyébe jött *Lieszkovszky Pál* helyettes plébánosnak. Az ő ideje alatt volt a kolerajárvány, amely jelentős mértékben megtizedelte a falu népét, valamint a nagy tűzvész, amikor 54 ház égett le.

1870-ben a templompénztár költségén felújították a főoltárt 170 Ft-ért. 1872-ben *Lieszkovszky Pál* rendezvén *Banó Imre* plébános tartozásait távozott Szőlősről, *Banó Imre* félegyházi kápláni állomásról visszatért Szőlősre.

1874-ben a legnagyobb harangot, amely 6 mázsás, 1877-ben pedig a legkisebb harangot szerezték be. A harangokkal kapcsolatban már a 18. századi vizitációk is írnak.⁶⁵⁴

⁶⁵³ *Historia Domus*, 52.

⁶⁵⁴ A községben lévő állványon 1715-ben és 1746-ban is egy kis harang szerepel. A templom melletti állványon 1715-ben, 1722-ben, 1727-ben és 1746-ban 2 (az utóbbi esetben a kisebbik repedt), 1773-ban és 1746-ban 3 db van. A templomtetőn lévő toronyban 1746-ban, 1773-ban és 1829-ban 1, amely minden előbbinél kisebb volt. 1864-ben a harangok az új toronyba kerültek. A legnagyobb feliratként 1715-ben és 1727-ben „*Sancta Maria ora pro nobis iugiter*” szöveget említenek, amint már korábban láttunk. Az 1829-ben a régi és a meglévő 2, jelzésű mellett volt még egy 1797-ben újraöntött harang is. (PÁTAY, P., *Nógrád megye harangjai*, in *Művészettörténeti Értesítő* 2-3 (1958) 149-177. Különösen 156.)

1882-ben *Banó Imre* a templom 800 forintját megfizetni nem tudta, nyugdíjba ment, s nyugdíjából a tartozást levonogatták *Vácon*. Helyébe jött ideiglenesen *Fajt János*,⁶⁵⁵ utána plébános lett *Takács Ferenc*,⁶⁵⁶ aki egy évi ittléte alatt teljesen megunt a falut, ezért *Nőtincsré* távozott.

1883-ban ideiglenesen *Zimányi Géza*⁶⁵⁷ igazgatta e plébániát. Utána plébánosnak jött *Kromek Sándor* ki alatt a plébánia új tetőt nyert 14 100 Ft drága költségen, s a templom 200 Ft költséggel kimeszeltetett.

1885-ben *Kromek Sándor* betegeskedni kezdett, s távozott *Váca* az irgalmasokhoz, helyette *Banó* igazgatta a plébániát. 1886-ben *Drien István*⁶⁵⁸ jött *Szőlősre* plébánosnak, ezalatt 800 Ft-on szereztetett az új orgona. Az orgona árába legelőször a kápolna pénzét mintegy 300 Ft-ot fordítottak. A templom pénztára mintegy 200 Ft-tal járult hozzá az orgona beszerzéséhez. Voltak a hívek között kik kisebb adományokkal járultak hozzá. *I. Ferencz József* király szintén 50 Ft-ot adott.⁶⁵⁹

1887-ben *Drien István* helyébe *Balog János* kunszentmiklósi plébános jött amaz pedig odament. *Balog János* néhány hónapi itt-tartózkodás után távozott

⁶⁵⁵ *Újhartyánban*, 1842. október 7-én született. A teológiát *Vácon* elvégezve, 1869. aug. 12-én pappá szentelték. Tíz éven át több helyen volt káplán és ideiglenes adminisztrátor, 1882-ben csépai plébános, 1888-ban az újonnan szervezett erzsébet-falvai „kurácia” első lelkesze lett, ahol – sok és nehéz küszködés után 1907. máj. 26-án meghalt. (CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. A papság életrajzai, II.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1917. 739-740. Lásd még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. Az intézmények története, I.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1915. 168. 239.)

⁶⁵⁶ *Zsolnán* (Tencsénvármegye) 1823. okt. 11-án született. A teológiát, mint a besztercebányai egyházmegye növendéke a pesti egyetemen végezte. 1853. jan. 3-án szentelték fel. 1857-ben átjött a Váci Egyházmegyébe és több helyen volt káplán. 1865-ben csécsei, 1882-ben mátraszőlősi plébános, de még ugyanazon évben áthelyezték *Nőtincsré*, ahol 1884. jan. 18-án meghalt. CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára II.*, 939. CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. I.*, 148. 168.)

⁶⁵⁷ *Szarvasgedén* (Nógrád megye) született 1856. szept. 11-én. A teológiát *Vácon* végezte. 1879. júl. 24-én pappá szentelték. Hét évig volt káplán. 1886-ban lett algyői helyi káplán, 1888-ban szentmártonkátai plébános és mint ilyen halt meg 1900. máj. 28-án. (CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. II.*, 974. Lásd még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. I.*, 258.)

⁶⁵⁸ *Lednicrónán* (Tencsénvármegyében) 1849. aug. 20-án született. A középiskolát *Trencsénben* és *Nyitrán*, a teológiát *Vácon* végezte. 1876. aug. 28-án pappá szentelték. Káplán *Kállón*, *Romhányban*, *Galgamácsán*, *Sáriban* és *Kunszentmiklóson*. 1885-ben letette a zsinati vizsgát, 1886-ban szőlősi és 1887-ben kunszentmiklósi adminisztrátor, 1891-ben pedig ugyanott plébános lett. A püspök 1892-ben a soroksári kerület esperesévé, 1896-ban alsónémedi, 1908-ban mogyoródi plébánossá nevezte ki és mindkét kerület esperese is volt. 1902-ben a váci székegyház tb. kanonokja lett, de 1912-ben lemondott az esperességről. Kiváló érdemeket szerzett magának azáltal, hogy *Kunszentmiklóson* és *Alsónémediben* új iskolákat építtetett, *Mogyoródon* a templomot kibővítette, és a plébániát felújította, amelyekre sajátjából jeltős összeget áldozott. (CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. A papság életrajzai, II.* 732. CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. Az intézmények története, I.* 67. 95. 176. 225. 278.)

⁶⁵⁹ *Historia Domus*, 54.

Budapestre, lipótmezei kórházba, ahol életét befejezte. Utána ismét *Banó Imre* kormányozta e plébániát 1891-ig.

Schuster Konstantin váci püspök 1891. június 6-án meglátogatta e plébániát és 124 személynek feladta a bérmálás szentségét. Látva a püspök úr e plébánia elhanyagolt állapotát, a plébániára pályázatot hirdetett. A pályázók között azonban nem választott, hanem *Schloszár Jánost*⁶⁶⁰ küldte ide *Kállóról*. *Banó* azért volt a szőlősi plébánia majdnem 4 évi kormányzásával megbízva, hogy a lelkiekben csekély díjért működve, *Hegyesy András* a község jegyzője, az anyagiak adminisztrátora annál többet meg tudjon takarítani. S ez *Szálé Viktor* esperes ajánlatára történt, azonban *Hegyesy András* rossz gazdának bizonyult, hanyagul kezelte a plébánia vagyonát, rosszul sáfárkodott olyannyira, hogy megfosztva a jegyzőségtől, alig tudtak a hátrahagyott összegen a templom javára bármit is megvenni.

Az iskola, amikor a püspök meglátogatta a községet, nagyon rosszul nézett ki, ezért biztatta a híveket, hogy új iskolát építsenek. A püspök 300 Ft-ot küldött iskolaépítésre. Midőn *Schloszár plébános* 1890. szeptember 17-én *Szőlősrre* érkezett, az iskola falai már álltak, éppen tetőzték. Igen sok hiánya volt a katolikus iskolának, a plébános könyöradományokat gyűjtött. Így *I. Ferencz József* 100 Ft-ot, *Vajda Ödön* cisztercita apát 50 Ft-ot, *Balás László* helybeli földbirtokos 30 Ft-ot, *Szilárdy István* 20 Ft-ot adott.⁶⁶¹

1891-1901-ig *Schloszár János* volt a plébános. 1898-ban a hívek összeződtek plébánosukkal.⁶⁶² Haragjukban annyira vetemedtek, hogy nagyon sokan átmentek *Sámsonházára* azon szándékkal, hogy megtagadják őseik hitét, és

⁶⁶⁰ *Privigyén* (Nyitravármgye), 1858. okt. 20-án született. A gimnáziumot szülőhelyén, *Vácon* és *Kassán*, a teológiát *Vácon* végezte. 1881. júl. 16-án pappá szentelték. Káplán volt *Kállón*, *Sáriban*, *Nézsán*, *Nórádon*, *Galgamácsán* és *Szödön*. 1887-ben tett zsinati vizsgát, 1891-ben mátraszőlősi plébános, ahol az iskolák számát szaporította. A püspök 1893-ban az ecsegi kerület jegyzőjévé, 1901-ben esperesévé, 1902-ben kállói plébánossá nevezte ki. *Kállón* öt, *Erdőtarcán* két tantermes iskolaépületet és kántorlakást emelt, amely költségéhez sajátjából jelentős összeggel hozzájárult. (CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. II.*, 903-904. CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. I.*, 176. 186.)

⁶⁶¹ *Historia Domus*, 55.

⁶⁶² A plébános utódja a következőket írja ezzel kapcsolatosan a *Historia Domus* 60. lapján: „Főtisztelendő *Rusitska (Radványi) Béla* úr bejegyzéseire az igazság kedvéért megjegyzem, hogy *Schloszár plébános* úr egyike volt a legkötelességtudóbb plébánosoknak. Híveivel való összekoccanás nem az ő személyes hibája, hanem - a lakosok állítása szerint az akkori községi jegyző, *Navora János* és a községi bíró, *Tót Imre János* - igazításainak eredménye. Deus miseratur illis.” (*Historia Domus*, 60.)

lutheránusokká lesznek. De sokan észhez tértek és visszajöttek. Harminc család mégis áttért.⁶⁶³

Szőlős a 19-20. században a megye lekedveltebb üdülőhelyévé vált. Meleg vizű stranddal, pezsgő kulturális étellel, panziókkal és nem utolsósorban pedig rendkívül szép kiránduló helyekkel rendelkezett. Ebben az időszakban számos kúriával, úri házzal rendelkezett a falu. A nevezetesebbek a következők voltak: A „*Schlachter-kastély*”, amelyet 1880-ban *Balás Vilibald* építtetett, és amelyben ma is laknak. A másik a *Jankovits-kúria*, amelyet a 19. században építettek, és később a *Balás* nemzetség örökölt meg, majd *Simay Aladár* budapesti bankigazgatóra szállt, aki lánya, *Jeneyné* számára átépíttette. A kastélyt gazdag figurális díszével, kupolájával a varmegye legszebb úri lakjai közé sorolták. 200 méter hosszú kőfallal vették körül, amelybe kis kápolna és gót óratorony lett építve. Később *dr. Rónyai Rezső* panzióként, üdülőként üzemeltette. A II. világháborút követően államosították, 1964-től pedig a helyi *II. Rákóczi Ferenc Termelőszövetkezet* telephelye és szakipari műhelye lett. Jelenleg az Önkormányzat tulajdona.

A harmadik úri lakot 1850-ben *Schmidt Tivadar* építtette családjának. Ez jelenleg már nincs meg. Jellege késő klasszicista volt.

A negyedik kúriát 1880-ban *Szilárdy Ödön* építtette. Az 1930-as években panzióként üzemelt, majd az 1950-es évek második felében átépítették. Azóta a település művelődési házaként működik.⁶⁶⁴

⁶⁶³ *Historia Domus*, 56.

⁶⁶⁴ *Mátraszőlős*, 47-48.

5. A SZŐLŐSI PLÉBÁNIA 20. SZÁZADI ESEMÉNYEI

5.1. A mátraszőlősi plébánia élete a II. világháborúig

1902. január havában *Matkovics Sándor*⁶⁶⁵ adminisztrátor vezette a plébániát. Szomorú tapasztalattal terhelve távozott. Távollétében ellopták a templom pénzét. S mivel az nem volt törvényszerűen a templom ládájában, *Matkovics*nak meg kellett téríteni.

1902. február 3-án jött *Ruszitska (radványi) Béla*⁶⁶⁶ helyettes plébánosnak. Szomorú körülményeket talált. A hívek formálisan megtagadták a papi fizetéseket. Már három éven keresztül az elődnek nem adtak egy hasáb fát, egy krajcárt sem fizettek deputatumba, egy barázdát sem szántottak. Előd és utód 313.50 Ft-on osztottak, mint egy évi jövedelmen. Sok baj volt a hívekkel a papi járandóságok miatt. Többször tárgyaltak, de megegyezni nem tudtak. Különösen a papi földek megmunkálására nem voltak hajlandók. *Szálé Viktor* ecsegi plébános, kerületi alesperes és *Bősz Emil* jobbágyi plébános, Hatvan- kerületi tanfelügyelő két ízben is megjelentek Szőlősön és mint püspöki biztosok tárgyaltak a hívek megbízottaival, míg végre az egyezés létrejött. Ezen egyezséget a Püspöki Hatóság egy évi próbaidőre elfogadta.⁶⁶⁷

Ruszitska Béla betegeskedése és a szerény jövedelme folytán a mátraszőlősi plébánia vezetésétől való fölmentését kérelmezte a váci püspöktől, aki kérelmének 1903. január hó 4-én helyt adott ennek a kérésnek és segédlelkészi minőségben Hatvanba helyezte. De a hívek megkedvelvén papjukat, gyűlést tartottak s őt maradásra kérték. *Ruszitska* atya meghatva a hívek ragaszkodása folytán

⁶⁶⁵ *Ludbergben* (Varasdvm.) 1875. ápr. 26-án született. A középiskolát a jezsuiták travniki (Bosznia) kollégiumában végezte. Szt. Ferenc rendjébe lépve, a teológiát a zágrábi egyetemen végezte. Pappá szentelték 1898. jún. 3-án. 1900-ban inkardinálódott a Váci Egyházmegyébe, káplán *Üllőn*, 1902-ben ideiglenes adminisztrátor *Rétság*on és *Mátraszőlősön*, azután ismét káplán *Kosdon*, *Lőrinciben*, *Sándorfalván*, *Aszódon* és *Csongrádon*. 1909-ben deregegyházi lelkész lett. (CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. II.*, 838. CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. I.*, 372.)

⁶⁶⁶ Radványi Béla (családi neve Ruszitska) született Vácon, 1869. jún. 3. Talmulmányiat szülőhelyén végezte és 1891. okt. 10-én pappá szentelték. Káplán volt Kecskeméten, azután Újkécskén, *Tápiószelén*, Kiskundorozsmán, Hódmezővásárhelyen, Kiskunfélegyházán és Hatvanban. 1902-ben tett zsinati vizsgát s ezen évben lett mátraszőlősi adminisztrátor, 1905-ben zsámboki plébános, 1907-ben kerületi tanfelügyelő és helyettes esperes, 1911-ben a zsámboki-nagykátai tanítóegylet elnöke. Zsámbokon kettővel szaporította az iskolák számát. (CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára., II.*, 887. CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. I.*, 176. 250. 261.)

⁶⁶⁷ *Historia Domus*, 56.

beleegyezett olyan feltétellel, ha a püspök úr megengedi.⁶⁶⁸ Erre a gyűlés *Sipeki Balás László* és *Jeszenicei Jankovich Ottó* földbirtokosokat és *Navora János* közjegyzőt fölkéri, hogy küldöttségképpen menjenek el Vácra, ott a váci püspök urat megkérni, hogy rendelkezését legyen kegyes megmásítani, s hagyja meg továbbra is *Ruszitskát* lelkészüknek. A legközelebbi vonattal Vácra utaztak, s a püspök úr kérésükre *Ruszitskát* továbbra is Szőlősön engedte működni.

Ezen évben közadakozásból két szép kék lobogó, igen díszes aranyozott csillár szereztetett be. *Jankovich Ottóné* leányával, *Kamillával* két díszes oltárpárnát készített.

1903. december 20-án a plébános biztatására létrejött a „HANGYA” kötelékében a mátraszőlősi *Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet*⁶⁶⁹ boltja. Elnökké a nép jólétét annyira szíven viselő úr, *Jeszenicei Jankovich Ottó* választotta meg, annál is inkább, mert *Szilárdy István* földbirtokos úr csakis ezen föltétel alatt volt hajlandó az Igazgatóságba belemenni. Az igazgatóság tagjaivá választották a következő személyeket: elnök *sipeki Balás László*, *Szilárdy István*, *Ruszitska Béla atya*, *Bognár István*, *Tóth Imre János*. Első üzletvezető lett *Kis Lőrinc* fiatal földműves.⁶⁷⁰

1903-ban Szent János tiszteletére újra épül a régi Rákóczy kápolna. A munkálat főindítványozója volt özv. *Ozorócky István*, aki az összes kőműves munkát ingyen elvállalta. A szándékát nem vihette végbe, mert az amúgy is beteges ember gyógykezelés végett *Budapestre* ment és ott meghalt. Hasonlónevű fia örökségnek tekintvén az apai fogadalmat ingyen befejezte. Hasonló buzgósággal fáradozott *Vinter Antal* ács fiával Lajossal, akik az összes ács és asztalos munkát ingyen, Isten dicsőségére végezték. Egyéb adakozó és ingyen munkás neve a plébánián kifüggesztett emléklapon volt olvasható. E kápolna helye korábban a földdel egyenlő volt.

⁶⁶⁸ *Historia Domus*, 57.

⁶⁶⁹ Gróf Károly Sándornak és az akkori mezőgazdasági miniszternek köszönhetően már 1888. évben országgyűlés napirendi pontjai között szerepelt a szövetkezet témája, majd 1896-ban agrárprogramban szerepelt a szövetkezetek támogatása. 1898-ban emelkedett törvényerőre az Országos Központi Hitelszövetkezetről szóló törvény-tervezet, majd ebben az évben jött létre a termelőértékesítő és fogyasztási szövetkezetek HANGYA központja. A HANGYA stratégiai alapelve a bajok orvoslására az volt, hogy lerövidítve az áru és szolgáltatás útját, az értékeket és a pénzt is minél nagyobb hányadban a rendszerén belül tartva megteremtse az egyén és a vidék boldogulásának anyagi és társadalmi feltételeit. A szövetkezetek jelentős eredményeket értek el a falusi áruellátásban, kisparaszti áruterelés fellendítésében, a hitel- és áruuzsora leküzdésében és a tejtermékeke könnyebb érkeztetésében. A mozgalomnak a II. világháború előtt 4000 boltja és 80 termelőüzeme volt. 1945-ben elsorvasztották, vagyonát pedig elvették. 1989-ben újrászerveződött. (<http://www.hangyasov.hu/hangya> ; *Mátraszőlős*, 53. lágyjegyzet.)

⁶⁷⁰ *Historia Domus*, 57-58.

Május 25-én *Banó Imre* kiérd. esperes plébános, az egyházmegye nestora, a szentéletű 88 éves aggastyán „*verus Israelita*”- írja a plébános -, annak az emlékét ünnepelte, hogy már 50 éve lakik Mátraszöllősen.⁶⁷¹ Királyi kitüntetésben is részesült *Banó* atya, koronás arany érdemkereszt formájában. Ehhez méltó ünnepet rendeztek neki ez alkalommal az ősi templomban. A főoltárt virágfüzerek díszítették az egész templom virág és gallyal pompázott. S a főszolgabíró *Martonfalvay Gyula* a környék értelmiséginek jelenlétében tűzte az érdemkeresztet a kitüntetett mellére. Az ünnepély után a jelenlevő előkelő vendégek a plébániára vonultak, s az estét ünnepi vacsora keretében ott töltötték.

1905. év a történelmi nevezetességű Tisza István féle választásokkal kezdődött. Szöllősről a jegyző, bíró és törvénybíró a Tisza-párti *Sréter Alfrédre* szavazott. 73 voks pedig a függetlenségi *Kubinyi Márton* császári és királyi kamarásra esett.

A plébános fölkérésére a hívek ingyen planírozzák a templom körüli öles árkokat. A templom, Rákóczy-kápolna, temető tövises kerítést kap közadakozásból. A templomot támpillérekkel megerősítették, a sekrestyét a déli oldalra helyezték át, a plébánia északi fala újra épült a püspök úr által küldött költségen.⁶⁷²

Ebben az esztendőben a plébános megalakítja az Oltáregyletet. A tagok száma meghaladja a 100-at.

Ruszitska Béla a Jézus szoborra gyűjtött 63 koronát átadta utódjának, és a püspöki kinevezés után *Zsámbokra* távozott 1905. augusztus 19-én.

Ruszitska Béla úr távozása után utódjául *Friedrich Sándor* kiskunfélegyházi káplán neveztetett ki, de látván a plébánia rossz állapotát, harmadnap lemondott. A püspök a lemondását 1905. augusztus 22-én elfogadta, s mint ideiglenes adminisztrátor igazgatta a plébániát, utódja megérkezéséig, szeptember 6-ig. *Friedrich Sándor* után a plébánia adminisztrátorává *Koncz Istvánt*,⁶⁷³ hatvani káplánt neveztek ki. Gyenge szervezete miatt kellett abbahagynia a káplánkodást, s félre vonulnia e kis helyre működni.⁶⁷⁴

⁶⁷¹ *Historia Domus*, 58-59.

⁶⁷² *Historia Domus*, 59.

⁶⁷³ Kecskeméten, 1877. aug. 8-án született. A középiskolát szülőhelyén, a teológiát Vácon végezte, 1901. ápr. 14-én pappá szentelték. Káplán volt Nógrádverőcén, Galgamácsán, Rékáson, Újszászon, Szegváron, Abonyban, Kiskunhalason és Hatvanban. 1905-ben mátraszöllősi adminisztrátor lett. 1910-ben letette a zsinati vizsgát és 1913-ban bujáki plébánossá neveztek ki. (CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. II.*, 803-804. CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. I.*, 176.)

⁶⁷⁴ *Historia Domus*, 60-61.

1906. Ez évben a Váci Központi Oltáregyesület ajándékából kapott a templom egy fehér pluvialét, egy selyem *antependiumot* és selyem *velum humeralet*, s több apró liturgikus garnitúrát.

1907-ben nemes *Simai Nigi* (úrileány) pedig az orgona javítására gyűjtött 126 koronát.

1909. évben kezdete meg a *Selypi Vulkan Cement Gyár Részvénytársaság* a mészkőnek cementgyártás céljaira nagyobb mérvű szállítását. A forgalom lebonyolítására ez évben építették az új Zagyva hidat és keskenyvágányú iparvasutat a Szamárpatak forráshoz. A cement gyár nem volt hosszú életű, mivel 1911-ben bezárt. Iparát a *Beocsini Cementgyár* vette át.⁶⁷⁵

Ugyanez év végén kezdték építeni az iparvasutat a falu végén, a Hévíz-forrásnál megnyitandó bazaltkőbányába.

1910-ben 1385 római katolikus, három görög katolikus, 20 evangélikus, 1 református és 24 izraelita lakott a községben. Tehát összesen 1433 fő.

1911. augusztus 1-jén volt főesperesi látogatáson *Bucsek István* pápai prelátus, székesegyházi kanonok és főesperes.

1911. október 28-án tartott községi képviselő testületi gyűlésen szavazták meg a papi és kántori párbér és deputatum községi megváltását, hogy a nép válláról a terhet levegyék, s a párbérbehajtás okozta kellemetlenségektől a plébánost megóvják, s az ilyenkor fellépő zúgolódás megszűnjön, ami a hitéletet itt annyira rontotta. Az érdem *Koháry Dezső* községi jegyzőt és *Szilárdy István* földbirtokost illeti. Az izgatás miatt ellenkező nép a dupla stóla miatt az egész megváltást ellenezte jó része, pedig így a teher 4/5 részétől szabadult volna meg.⁶⁷⁶

1913. év januárjában vetette ki az Iskolaszék először az iskolaadót adólapon. *Koháry Dezső* tanácsára és buzgólkodására.

1913. év február 12-én nevezte ki gróf *Csáky Károly* váci püspök *Pappenheim Szigfriedné Károlyi Erzsébet* grófnő, mint patrona előterjesztésére *Koncz Istvánt*

⁶⁷⁵ A hagyományos gazdálkodás formáit, egy, a környéken csak erre a falura jellemző sajátos tevékenység egészítette ki, a mészégetés. Már az 1700-as évekből fennmaradtak írásos emlékek, amelyek alátámasztják azt, hogy szőlősiek régóta foglalkoztak mészégetéssel. Emlékét a „Mészkemencék” helynév őrzi mind a mai napig. A mészkő bányát az 1940. esztendőben államosították, több mint 50 éves működése után 1960. máj. 1-jén végleg bezárták. (*Cserhát, Börzsöny útikalauz*, 123. *Mátraszőlős*, 30. 54.)

⁶⁷⁶ *Historia Domus*, 64.

bujáki plébánosnak. *Lihoszith Ignác*⁶⁷⁷ a plébánia vezetését adminisztratura közbejötté nélkül vette át elődjétől *Koncz Istvántól* 1913. március 1-jén.⁶⁷⁸

A templom állapota siralmas volt. Düledező, hasadozó, vakolata kívül, belül dísztelen. *Koncz* megújításáról tervet készíttetett. De mert az Egyházmegyei Hatóság a vállalkozótól jótállást kívánt, amit az nem vállalt, a restaurációból nem lett semmi. *Lihoszith* plébános céltalannak találta az újítgatást, teljesen új templom építésében kezdett gondolkozni. A község jegyzője *Koháry Dezső* készségesen ajánlkozott segítőtársnak.

1914. január 13-án a főszolgabíró a templomot hivatalosan bezáratta. Bezárása eltartott ugyanezen év április 1-jéig, amely napon a templom falainak kívül-belül fa gerendákkal történt megtámasztása után az istentisztelet újra megkezdődhetett benne. Míg be volt zárva a templom, a Legszentebb Oltáriszentséget a plébánia ebédlőtermében őrizték, ugyanitt mondták a köznapi szentmiséket, amíg az ünnepi istentiszteleteket az iskola egyik termében végezték.

Közben utána jártunk, hogy az új templom építését előkészítsék és lehetővé tegyék. Az építési tervet elkészítette a balassagyarmati állami mérnöki hivatal vezetője. Majd az Egyházmegyei Hivatal is küldött ki szakembereket. Az egyházközség igyekezett biztosítani néhány befolyásos férfiú pártolását is. A vallásalaphoz segélyért kérvényt írtak. Ha a sikerről nem is voltak biztosak, de reménykedtek. Ezt a reményt jelentős mértékben megmetelyezte az 1914. év augusztus 1-jén kitört I. világháború. Egy ideig a templomépítés ügye elcsendesedett, de nem mindenkorra.⁶⁷⁹

Következő év, 1915. március 25-én az iskolaszék azt határozta, hogy a hívek között gyűjtést indít a templomépítési alapra, és azt mindaddig folytatja, amíg csak a templom állni nem fog. A gyűjtés valóban folyt szakadatlanul, amelyben néhány idegen adományon kívül csak a helybeli buzgó hívek vettek részt. De az adományok értéke nem állt arányban az adakozási kedvvel. Az utóbbi ugyanis állandóan egyforma maradt, viszont az adományok értéke állandóan csökkent. A hosszú ideig tartó háború kiadásai, az ország anyagkészletének folytonos csökkenése mindig

⁶⁷⁷ *Jablonkán* (Árvavármegye) született 1880. márc. 15-én. A középiskolát *Trsztenán*, *Kiskunfélegyházán* és *Vácon*, a teológiát szintén *Vácon* végezte. 1903. jún. 21-én pappá szentelték. Káplán volt *Nógrádon*, *Aszódon*, *Szódón*, *Jászkarajenőn* (adminisztrátor is), *Kiskundorozsmán*. 1910. óta helyi káplán a dorozsmai *Dudás-féle* kápolnánál. 1912. óta ismét káplán volt *Nagykátán* és ekkor tette le a zsinati vizsgát. 1913-ban mátraszőlősi plébános lett. (CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. II.*, 827. Lásd még CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. I.*, 176.)

⁶⁷⁸ *Historia Domus*, 65-66.

⁶⁷⁹ *Historia Domus*, 67.

lejjebb nyomta a pénz értékét. A háború vége sem hozott javulást, sőt ellenkezőleg, rosszabbodást. Mindez arra indította a plébánost, hogy a gyűjtés kezdeményezésének 4. évfordulóján, 1919. év március 25-én a gyűjtést beszüntettesse. Az az napig összesen befolyt összeg 3.758 korona, 41 fillér volt. Nem nagy összeg, de normális viszonyok között megbecsülendő lett volna, így azonban a régi 300 koronának sem felelt meg. Hát még az elkövetkező kommunista kormányzat idejében.

A templom számára a plébános ezen egész idő alatt a mindennapi szükségleteken kívül semmit sem szerzett. Minden fillért a jövő évi építés számára szeretett volna félretenni.

A világháborút templomuk úgy is megérezte, ugyanis 1916. év november hó végén 3 harangját muníció készítés céljából elrekvirálták és elszállították. 1918. év szeptember havában ugyanezt tették az orgona külső sípjával. A harangokért 1.476 korona térítést adtak, a sípokért semmit. A harangok elvitele után a szőlősiiek templomának csak egyetlen harangja maradt. Szerencsére azonban föl lehetett szerelni az iskola csengőjét és így az istentisztelet rendjét lehetett valamiképp jelezni.

Ilyen állapotban találta a kommunista éra templomunkat. A Kormányzó Tanács 1919. március 22-én vette át a hatalmat. A vidéki kommunisták, így a szőlősiiek is rögtön hozzáfogtak elveik keresztülviteléhez.⁶⁸⁰

Az I. világháború idején Mátraszöllősről 200 férfi vonult be katonának. A kitüntetett mátraszöllősi katonák a következők voltak: *Bognár Kis Lajos* gazdálkodó, *Tösmagi László*, *Győri Joachim* kisbirtokos, *Győry Mihály* gazdálkodó, *Horváth István* kisbirtokos, tizedes, *Mércsei Kálmán* kisbirtokos, *Szabó Ferenc* gazdálkodó, *Szalkai Kálmán* kisbirtokos, *Szalkai Lajos* gazdálkodó, *Szalkai László* kisbirtokos, *Szládk Géza*, *Tóth Pál Rigó* mészkőbányász.⁶⁸¹

A kommunizmust bevezette Mátraszöllősen László Pál pásztoi szabóból lett urasági inas és Balog Sándor budapesti elvtárs kiküldött. A kommunizmus elvi hívei voltak Mátraszöllősen: *Lukács Ferenc* községi kovácsmester, *Bognár János* öccse is *Bognár László*, *Szuja Pál*, *Szappan András*, *Tóth Küllő Lajos*, *Tóth Küllő Imre*, *Faragó Jenő* zsidó kocsmája volt az irodájuk.⁶⁸²

⁶⁸⁰ *Historia Domus*, 67-68.

⁶⁸¹ *Palócok II. Újkori történelem és népi társadalom*, (Szerk. BAKÓ, F.), Borsódi Nyomda, Eger, 1989. 138. SZABÓ, B.- HORVÁTH, I., *Nógrád megye története (1849-1919) II.*, Nógrád Megyei Nyomda, Salgótarján, É.N., 213. *Mátraszöllős*, 58-59.

⁶⁸² *Historia Domus II.*, 1. Itt *Spanyár* plébános valamilyen oknál fogva újra kezdi ugyanazon kötetben belül a mátraszöllősi *Historia Domus* oldalaszámozását, erre tekintettel a jelen dolgozat következő oldalain „*Historia Domus II.*”-ként fogjuk feltüntetni a hivatkozásokat (pl. *Historia Domus II.*, 1.).

A mátraszöllősiek megértették a helyzetet és bölcsen a megbízható, jó embereket választották a „direktóriumba”. Így lett a direktórium elnöke ifj. *Lőrincz József*. Nem is tetszett ez a gonoszoknak, s azért 1919. július 21-én éjjel *Tóth Küllő Lajos* és *Tóth Küllő Imre* lelőtték ifj. *Lőrincz Józsefet*, ki a helyszínen rövidesen meg is halt.

1919. augusztus havában vége lett a kommunizmusnak egy időre, de bejöttek a románok, akik sokat zsarolták a népet. 1919. december havában ezek is kivonultak véglegesen az országból.⁶⁸³

1919. november 7-én jelentkezett *Vácott Spanyol István* dombelvei (Trencsén m.) plébános. Ki plébániáról a cseh megszállás miatt lemondott. Elbocsátó levele alapján Vácon felvették és *Mátraszőlő*sre disponálták ideiglenes adminisztrátornak. *Lihoszith Ignác* a Felvidékre kíváncozott, ahol *Lőcsén* alkalmazták gimnáziumi tanárnak.

Spanyár István kettő vagon holmijából 1919. december 16-án foglalta el véglegesen a plébániát. Atyja 1848-ban, mint honvéd őrmester harcolt, magyar szíve a *Csonkaházába* kíváncozott tevékenykedni Isten dicsőségére a magyar nép és haza javára.

Ebben az esztendőben a plébános jövedelme 1 200 korona, a kántoré 600 korona volt. A párbér plébánosnak 70 fillér, kántornak 30 fillér volt.

1921. február 2-án *Spanyár István* a repedezett templom ügyében a kultuszminisztertől államsegélyt kért és szakmérnök kiküldését. *Vass József* miniszter, kalocsai nagyprépost 30.000 korona államsegélyt adott és *Siklós Árpád* királyi közalapítványi felügyelőt küldte, aki a templom lebontását ajánlta és a még jó fedélszékhez új templom építését. Az államsegély az egyházmegyei pénztárban maradt.

1922-ben *Jády Ferenc* mátraszőlősi jegyző három alkalommal tett feljelentést a plébános ellen május hónapban a nemzetgyűlési választások előtt. *Sztranyavszky Sándor* főispán a feljelentéseket a püspök úrhoz küldte. *Tóth Kálmán* ecsegi esperes a vizsgálatot megejtve a szőlősi plébános ellen kifogást nem talált.⁶⁸⁴

1922. szeptember 19-én *Dr. Hanauer Á. István* váci megyéspüspök úr bémált személyesen. Lovas bandérium fogadta a határban.

⁶⁸³ *Historia Domus II., 1.*

⁶⁸⁴ *Historia Domus II., 1.*

1923. augusztus 11-17-ig volt népmissió *Mátraszőlősön*, amelyet *Mezey Gerő* és *Szittyay Dénes* jezsuita atyák tartották. Szép eredménnyel: 900 áldozó volt. Ezelőtt 151 esztendővel 1772-ben *Migazzi Kristóf* kardinális püspök meghagyásából *Haros Imre* jezsuita tartott 5 napos missziót.

A 1923. szeptember 2-án tartott iskolaszéki ülésen a plébános lemondott az 1919., 1920. és 1921. évi párbékekről. 1922. és 1923. évekre 1.000 koronában lett a párbér megállapítva, a plébánosnak 700 és a kántornak 300 korona, de végül is nem fizették ki.

December 12-én a püspök úr leiratot küldött a plébánosnak, megelégedését fejezve ki a főispáni feljelentéssel szemben.

1924. március 30-án az iskolaszék a párbért 1 ezüst korona értékben (6 500 papírkorona) állapítja meg. Majd aug. 28-án 1 arany koronában 1924. január 1-jétől, de nagyon kevesen fizetik.⁶⁸⁵

Október 12-én *Sztranyavszky* főispán látogatta meg a községet, s a plébánosnak a feljelentéssel teljes elégtételt adott, elismerve a téves információt, s kijelentette, hogy közügyekben készséggel közreműködik.

November 8-án *Dr. Lux Kálmán* műépítész tanár lett az *Országos Műemlékek Bizottságától* kiküldve a műemlék-templom megvizsgálására, s azt mondta, hogy nem kell új templomot építeni, a jelenlegi cement befecskendezéssel lehet rendbe hozni.⁶⁸⁶

⁶⁸⁵ *Historia Domus II., 2.*

⁶⁸⁶ „Nagytekintetű Bizottság! A mátraszőlősi r. kath. templom freskóit vizsgáltam meg a nagytekintetű Bizottság megtisztelő megbízása értelmében. Észleleteimről a továbbiakban van szerencsém beszámolni. A domboldalon épült templom a XV. századnak az alkotása. A szabályos nyolcszög három oldalával záródó, szentélye kelet felé tekint. Eredetileg külsőleg támpillérekkel lehetett támasztva, északi oldalán sekrestye emelkedett. A szentély a múlt században külsőleg nagyon megváltozott. A templom tengelyében a szentély zárófala meghosszabbítva egyenes záródására változtatták a sanctuariumot. Lebontották a régi sekrestyét, a szentély eredeti támpilléreit. Befalazták a régi sekrestyeajtót s sekrestyét emeltek a déli oldalon. A templomhajó északi fala mellé 3 helyen felfelé keskenyedő támpilléreket falaztak. Az ablakokat kivétel nélkül megnagyobbították csúcsíves alakításban, de a stílus követelményinek figyelmen kívül hagyásával. A szentély délkeleti ablakot egészen, a keleti ablakot pedig félig elfalazták. A tágas hajó gerendamennyezete be van vakolva, felül pedig téglaburkolattal ellátva. Különös eredetisége a templomnak a szentély kőbordás, cimpajzsokkal ékesített zárókövekkel bíró hálóboltozata. A tagozott csúcsíves arcus triumphalis s a hajó déli csúcsíves tagozott ajtaja és ülőpadokkal ellátott előcsarnoka biztosítják a templom XV. századi származását. Igen érdekes és művészi becsű a késő reneszánsz formákat mutató főoltár. Rokonalakítású az arcus triumphalis baloldalon emelkedő oltár és ezzel szemben a falon barokk típusú alkotása, a jobboldali oltár. Ez az utóbbi szárny képviselője a szószék is. A szentély elhanyagoltsága mellett is művészi benyomást kelt. A templom állapotára nézve jelenthetem, hogy az helyreállításra szorul.” (*Lux Kálmán jelentése*, Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ Könyvtár. Műemlék Országos Bizottsága Irattára. 1924/308.)

1925. február hóban templomjavítási terveket küldtek be a kultuszminiszterhez. Július 16-án 50 millió államsegély kapott a plébánia a „vallásalapból” *Sztranyavszky* főispán támogatásával. Augusztusban megkezdődött a templom restaurálása: eternit pala-tetőt, kívül belül vakolást kapott és lemeszelték. Október 26-án megtalálták a templom *Krisztus a limbusban* című freskóját. November 19-én búcsú napján volt a templom felszentelése és a kultúrház ünnepélyes felavatása. A templomszentelést *Dr. Breyer István* papi prelátus, kultuszminiszter, helyettes államtitkár végezte nagy papi segédlettel, ő áldotta meg a kultúrházat is. Jelen volt a földművelésügyi miniszter nevében *Dr. Bukna Kálmán* miniszteri osztálytanácsos, *Dr. Sztranyavszky Sándor* főispán, *Pályi Pál* vármegyei főjegyző, *Kohuth Adorján* nemzetgyűlési képviselő. A közös ünnepi ebéd a kultúrházban volt.

1926. március 24-én 25 millió államsegély a vallásalapból a templom részére. Április 8-án *Dr. Szőnyi Ottó* pápai kamarás, az Országos Műemlékek Bizottságának előadója megnézte műemlék templomunkat. A XV. század második feléből valónak mondja az egész templomot, s gondolja, hogy a freskó szalagként az egész templomon végig van. Legszébbnek találta a főoltár közepén levő angyalfejet kiterjesztett szárnyakkal.⁶⁸⁷ 1925-ben feltárt jelenet mellé (Krisztus a Pokol tornácán)

⁶⁸⁷ „Szőnyi Ottó 97/1926. számú nagybecsű határozatával *Mátraszöllő*sre küldvén ki az ottani r. kat. plébániatemplomban fedezett freskókép megvizsgálására, folyó hó 8-án *Mátraszöllő*sre kiszálltam és ott a következőket találtam. A freskóra a kőművesek még a múlt év október havában akadtak rá, midőn a templom falait javították, és a vakolatréteget leszedték. A festmény a déli bejárata és a nyugat felé következő ablak közti falrészén van. A padlásról 1.72 méternyire van alsó szegélye, bal szegéje, pedig a kapunyílástól nyugat félméternyire. Az a terület, amelyen a freskó fekszik és a ahol a felett volt, vakolatréteg el van távolítva, 2.30 m széles és 1.45 m magas szabálytan négyszög illetve téglalap. A freskót elfödő vakolatrétegnek még most is vannak csekély és vékony maradványai a képen, amelyeknek lekaparása után némely részletek világosabban látszanának a képből. A nézőtől balra, a szabaddá tett képmezőn Krisztus alakját látni, amint jobb kezével a nagy keresztfát tartja maga előtt. Feje háromnegyed fordulattal jobbra néz, míg testtörzse profilban látható. A fej kevésbé előrehajlik. Hosszú haja majdnem a vállát érinti. Ritkás bajusza és rövid kerek szakállja van. A fejet, kereszt nimbuszban övezi, melynek karimája pettyezett, fehér sáv fut körül. A mezítelen hajlott nyak jól látszik. Vállára fehér köntös borul, karján szűk ruhaujj. Krisztustól jobbra, de feléje fordulva nyolc alakból álló csoport látható. Az előtérben lévő tekintenek az Üdvözítőre. Az ifjúi, nőies fejeket, szépen fűrtözött haj takarja. A nyakat szabadon hagyó, bőjű fehér köntös a ruhájuk. A többi hat alaknak csak az előbbi kettőéhez hasonló feje látszik, egymás mögé és fölé csoportosítva sűrűen. Ők is Krisztusra néznek. E csoporttól jobbra már csak néhány vonalat és színfoltot lehet látni. A képmező felső részén lezárt vörös és alatta egy sárga sáv egy részlete megmaradt. A képmező alsó szegélye azonban nem látható. Jobbra és balra nem látszik képhatároló vonal, de talán nem is volt. Lehet ugyanis, hogy középkori módra elválasztás nélkül vonulnak fel a jelenteke a képszalagon. A kép színezése a három főszínből: kék, sárga és vörösből tevődik össze. Ekehez járul még a barnásvörös, néhol fekete kontúrvonal és az alap fehér más színe. Kék a kép háttere. Satnyák a hajzatok, Krisztus nimbusza és keresztje, amelyen a faerezés is jelezve van. Az arckok és kezek a sárga hígított színére festették. Vörösek a belső kontúrok pl. a hajzatok fűrtjeinek vonalai és az arcvonások. Fehérek a ruhák. A kép méreteire nézve megemlítem, hogy Krisztus fejének hossza 25 cm, nimbuszának átmérője 37 cm, a keresztfa szárának vastagsága 8,75 cm. A jelenetben Krisztus a

töredékes állapotban, két sorban több más, főleg Jézus életéből való jelenetet találtak (Veronika kendője, Krisztus sírbatétele, Feltámadás, ezenkívül az ún. Köpenyes Madonnát, Keresztelő Szent Jánost. A freskók a falkutatásnál feltárt kora gótikus kis ablakok belső bélletét is kitöltötték. Különösen a déli előcsarnok padlásán talált, a helyreállításkor belülről bemutatott ablak belső kávéján levő jelenet volt jól rekonstruálható, amely Ádám és Éva Paradicsomi kiűzetését ábrázolja. A freskók minden kétséget kizáróan az első templom falait díszítették, és keletkezésüket a XIV. századra datálhatjuk.⁶⁸⁸

1926. április 26-án *Hanauer A. István* püspök úr bérmált a mátraszőlősi templomban.

Szeptemberben a templomjavítás folytatódott. A templomtorony vakolatát levették és a kő cementtel hézagolták, a templom előcsarnoka hozzá lett építve márványtáblával és a „szegények egyháza” padlója cementezve lett. Eddigi templomjavítás összes kiadása 162.009.410 korona volt.

November 19-én, a templombúcsú napján *Podhorányi József* váci prelátkanonok az előcsarnokot megszentelte.⁶⁸⁹

1927. szeptemberben folytatódott a templomjavítás: a szegények egyháza külső falat kapott Szent József üvegfestményű ablakkal kápolnává alakítva. Ide lett beépítve a szentsír, amely Betlehemül is szolgált, ezeket november 19-én benedikálta a plébános. Decemberben megjöttek a betlehemi szobrocskák Olaszországból 352 pengőért.

1927-ben a párbért a község hajtja be. Ez az 1925. januári egyházközségi határozat alapján történt. A deputátum: plébánosnak 40 mázsa búza, és a kántornak 20 mázsa, mázsánként 30 pengővel számítva járt.

limbusba (pokol tornácára) való alászállását ismerem fel. Krisztus halála után megjelenik az Ószövetség szentjeinek csoportja előtt, és kereszthalálának érdemeinél fogva kiszabadítja őket a limbusból. A freskó kora a XV. század vége lehet, tekintettel arra, hogy a templom szentélyének bordás gót boltozata és már reneszánsz vágású cimpajzsos zárókövei szerint ugyancsak a XV. században épültek. A csoport fejeinek rajzában is mintha már a reneszánsz szépségideálja csillanna fel. Meggyőződésem az, hogy a templom egész déli fala és a szentély is tele van ehhez hasonló freskókkal, melyek biznyára képciklusokat alkottak és ez a kép egyik tagja a ciklusnak. Érdemes volna tehát a vakolatot egészen levetni, hogy a freskók előkerüljenek. Ki tudja, milyen érdekes dolgok rejtőnek a vakolatréteg alatt?! A templom északi hosszfalán azonban nem remélhetni freskóleleteket, mert azt a falat már megbolygatták, és átépítették. A most leírt freskó állapota, amely a vakolatréteg felrakásakor belevagdalt sérülések dacára is aránylag jónak mondható, megengedi azt a feltevést, hogy másutt nincs rosszabb állapot. A mostani leírt freskót természetesen fenntartandónak véleményezem. Mély tisztelettel vagyok: Budapest, 1926. ápr. 12. (*Szőnyi Ottó jelentése*, Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ Könyvtár. MOB Irattár 1926/106.)

⁶⁸⁸ VALTER, I., *A mátraszőlősi (Nógrád megye) rk. templom kutatása*, in *Műemlékvédelem* 1974/3. 151-159. Különösen 156.

⁶⁸⁹ *Historia Domus II., 2.*

1928. július 2-án kezdődött az új négy tantermes és kettő tanítói lakással rendelkező iskola építése, amelyre a kultuszminiszter adott 25.000 pengő államsegélyt és 10.000 pengő államkölcsönt 6% mellett. 15.000 pengőt az iskolaszék vett fel kölcsönt a Pásztó és Vidéke Hitelszövetkezettől.

Az óvoda átköltözött a régi iskolába. November 19-én volt az iskola és óvoda ünnepélyes megáldása. *Szedlacsek István* csongrádi apátplébános áldotta meg a két helyiséget nagy papi segédlettel, majd ünnepi szentmisét és szentbeszédet mondott. Jelen voltak az ünnepi eseményen: *Pályi Pál* főispán, *Kohuth Adorján* országgyűlési képviselő, *Veres Zoltán* és *dr. Korbass Ferenc* főszolgabírák és a környékbeli papság. Az ünnepi ebéd a plébánián volt.⁶⁹⁰

1930. április 27-én, Fehérvasárnapon nagy ünnepélyességgel hozták *Pásztóról* a kettő új harangot. Első szekéren a kis harang volt felkoszorúzva és nemzeti pántlikával díszítve, amelynek négy végét négy koszorús leány tartotta a szekér mellett menve. A kocsis mellett kürtös kürtölt, amellyel imádságra hívta az embereket. A szekérbe négy felpántlikázott ló volt befogva. A második szekéren ugyanígy díszítve volt a nagy harang négy díszruhás menyecskével. Utánuk hintón a plébános jött a főjegyzővel. Őket egy szekéren nyolc díszes levente követte. A menet *Pásztóról* délután fél 3-kor indult és 4 órakor érkeztek *Mátraszőlő*sre. A plébános a *Zagyva* hídnál, a község határán és otthon a torony mellett ünnepi beszédet mondott. A kisebb harang "G" hangú 69 kg súlyú, és a következő felirat olvasható rajta: „*Sancte Emerice Dux Hungariae ora pro nobis. Szűz Szent Imre herceg! Példád és imádságod tegye hozzád hasonlóvá a magyar ifjúságot. Tiszta szívvel élni és meghalni segíts minket. Mátraszőlős 1930. Öntötte Walszer Ferenc Budapest.*” A nagy harang "B" hangú, 326 kg súlyú ezzel a felirattal: „*Patrona Hungariae ora pro nobis! A mátraszőlősi magyar nép közadakozásából öntettem az Úrnak 1930. esztendejében, s hirdetem e nép Mária tiszteletét. Magyarország Nagyasszonya oltalmazd, vigasztald és emeld fel megalázott magyar híveidet. Töröld le az árvák könnyeit. Vedd le az özvegyek gondjait. Viruljon a Te Máriaországod! Öntötte Walszer Ferenc Budapest.*”⁶⁹¹ A kettő az összes felszerelési költséggel együtt 2.450

⁶⁹⁰ *Historia Domus II.*, 3.

⁶⁹¹ *Historia Domus II.*, 3. A szóban forgó információk nem lehet tudni, hogy mennyire hitelesek, mive a jelenlegi harganok adatai a következők: 1. Walszer, 1930. 94 cm. 2. IOSEPH STEINSTOCK GOS MICH IN OFEN”. Alul bevésve: „AD MAI: LAVDEM ET GLORIAM SSMAE TRINITATIS HONOREM & SANCTAE ELISABETAE REFUNDI CURA POS SZÖLLÖS ANNO 1747”. 60 cm. 3. Walszer, 1930. 49,5 cm. (PATAY, P., *Nógrád megye harangjai*, in *Művészettörténeti értesítő* (1958) 149-176. Különösen 156.)

pengő 50 fillérbe került. Főbb adakozók voltak: templompénztár 370 pengő, HANGYA-szövetkezet 150, *Bognár Kálmán* 100, *Mércsei Márton* 100, *Gazdakör* színelőadásából 52,92, *Spanyár István* plébános 50, *Kovács András* 50, *Sulyok Kálmán* 50, Garábiak gyűjtése 40,50, leventék mulatságából 40, *Gömbitz Károly* 30, *Kubinyi Klára* 30, *Ozorocky István* kőműves 30, és népművelődési előadók 40 pengő.

A harangok szentelését és egyúttal a bérmálást *dr. Hanauer István* váci megyéspüspök úr végezte 1930. május 26-án. A kisharang ún. keresztanyja *Kubinyi Klári*, a nagyé *Bognár Kálmánné* bíróné asszony. A püspök úr a bérmálás után az új iskola kitágított nagy termében megnézte a kézimunka kiállítást és meghallgatta a gyermekek szavatait.⁶⁹² Május hóban a bérmálás előtt befejeződtek az iskola és óvoda kerítés munkálatai. A kerítések összes költségei: 7.201,98 pengő volt. Az iskolai és óvodai összes építkezés, kerítésekkel és belső felszerelésekkel együtt végösszegben 66.064,59 pengőbe került.

1930. október havában épült a templom tornya előtti „hősök kertje” drótkerítéssel, ahová felállítandó egykor majd a hősök emlékműve. Ugyanakkor cementes padlót kapott a torony és bedeszkázták a harangok feletti részt a toronyban, hogy a harangok hangja ne a toronyba menjen, hanem a nagy oldalablakon kifelé. A 12 kg-os kis "G" harang a *Szent János* kápolnába került.

Az iskolaszék 1929. április 14-én az iskolai költségvetést 19.781,47 pengőben állapította meg, ami 130% pótagót jelent. A zsidó származású lakosok ezt megfellebbezték, és a *Közigazgatási Bizottság* a zsidókat az új iskola kiadásai alól felmentette és csak a régi iskola-fenntartási költségekre szorította 37%-ban állapítva meg az ő iskola adójukat. Megfellebbezték ezt a pásztóiak is, akiknek *Mátraszőlősön* voltak földbirtokaik, de elutasították. 1930. május 17-én a mátraszőlősi önkormányzati képviselő testület – miután a zsidó származású embereket a képviselő testületből kiszorították – egyhangúlag 32/1930 K.GY. szám alatt: „az 1928. évben eszközölt iskolafejlesztés és fenntartás iránti kötelezettséget magára vállalta”. A zsidók ezt megfellebbezték és a vármegye kisgyűlése 1930. szeptember 30-án a „716/1930. Jgykvi” szám alatt a fellebbezést elutasítva, jóváhagyta. Ezek után az Iskolaszék minden évben elkészítette az iskolai költségvetést és azt az *Egyházi Hatóság* jóváhagyás után a politikai községnek adta át, amely azt az ő költségvetésébe vette fel és fizette ki az összes iskolai kiadásokat. S ezért neheztelt a

⁶⁹² *Historia Domus II.*, 4.

zirici apátság és az összes nagybirtokosok, de jogtalanul, mert aki veszi a mátraszőlősi föld hasznát, annak a kultúrkiadások terhét is viselnie kell – vélekedett az akkori plébános.

1931. szeptember 5-én a képviselőtestület gyűlésén 51/1931. kgy. szám alatt lett a plébános deputátuma újonnan megállapítva évi 900 pengőben, amit a Vármegye 14234/1931. alispáni szám alatt jóváhagyott.⁶⁹³

1933. november 21-27-ig misszió volt a faluban. *Riba Hugó* szentkúti és *Rácz Marián* salgótarjáni ferences házfőnökök tartották. A nagy szegénység mellett is hallgatták a szentbeszédeket a férfiak esténként rongyos ruhában és a kórus alatt, és másnap kölcsön ruhában gyóntak és áldoztak. Szép esemény volt a csecsemők megáldása, a sáros idő ellenére elhozták az édesanyák a templomba őket. Ekkor tette le a képviselő testület az esküt. A plébános és a hívek számára a legmeghatóbb a szentségi körmenet volt.⁶⁹⁴

1934. május 25-én Dr. *Hanauer Á. István* váci püspök⁶⁹⁵ úr szolgáltatta ki a bérmlás szentségét a faluban. 1933. aug. 30-án *Cihkán Pál* kántortanító katonának ment. 1934. szept. 15-én visszatér, elfoglalja ismét állását.

1934. május 1-jei dátummal *Spanyár* plébánost áthelyezték. Május 15-én történt a plébánia átadás-átvétel. *Rácz István* a plébánia adminisztrátoraként működött addig, amíg meg nem érkezett a plébánosi kinevezése. *Rácz* atya előtte *Forráskúton* volt expositus. Május 1-jén költözött be a szőlősi plébániára.

A *Mária Társulat* első gyűlése ebben az esztendőben június 3-án volt. Ezen a napon az összes lobogót kitisztították és hozzáfogtak két új lobogó készítésébe, amely *Kisboldogasszony* ünnepére el is készült. Ezután minden hónap első vasárnapján összegyűltek imádkozni.

Június 9-én nagy búcsúmenet indult a *Szentkúthoz*. Becslés szerint kb. 300-an vettek részt a zarándoklaton.

⁶⁹³ *Historia Domus II.*, 4.

⁶⁹⁴ *Historia Domus II.*, 5.

⁶⁹⁵ Hanauer Árpád István, író és váci püspök, Pápán, 1868. dec. 28-án született. A középiskolát szülővárosában a bencéseknel kezdte, de Kalocsána a jezsuitáknál érettségizett. 1887-ben a veszprémi püspök felveszi a papnövendékei közé. A teológiát Innsbruckban végezte. 1892-ben pappá szentelték. 1911-től a Szt. Imre Kollégium igazgatója, 1917-től veszprémi kanonok, 1919-től váci püspök. Újra indította a váci papnevelő szemináriumot. 1927-től tagja a felsőháznak, 1935-től királyi titkos tanácsos, 1936-tól pápai trónálló. Meghalt Vácon, 1942. január 15-én. Művei, összegyűjtött írásai az egyházmegye művelődéstörténetének hű tükörképét, hiteles forrását adják. (Vesd össze: https://hu.wikipedia.org/wiki/Hanauer_%C3%81rp%C3%A1d_Istv%C3%A1n)

A plébániatemplomban ekkor 2 szentmise volt vasárnaponként 8 és 11 órakor. *Rácz István* atya szeptember 12-én átköltözött *Ecsegre*, mivel a váci megyéspüspök kinevezte ecsegi plébánossá.⁶⁹⁶

Szaniszló Ferenc 1935. szeptember 18-án lett plébános *Mátraszőlősön*. *Jászszenlászló* volt előbbi állomáshelye, ahonnan megpályázta 1935. nyarán az akkor üresedésben lévő *Ecseget*. A főpásztor neki is juttatta a javadalmat, de néhány hétre rá azt kívánta tőle, hogy cseréljen *Rácz István* mátraszőlősi plébánossal, aki alig pár hónapot töltött ezen a helyén.

A hitélet gyenge volt, amikor a plébános megérkezett, és az emberek egy része nem fogadta szívesen. A következő esztendőben a plébános megkezdte a családok látogatását. Az eredmény nem is maradt el. Karácsonykor több mint ezren gyóntak és áldoztak. A baptisták – ahogy írja a plébános – abbahagyták erőszakoskodásukat, és a hívek kezdtek szépen templomba járni.⁶⁹⁷

1936 nyarán *Dr. Hanauer Á. István* váci püspök 600 pengőt juttatott az egyházközségnek, hogy a rendkívüli módon megrongálódott padjait a templomnak megcsináltassák. A plébános az egyháztanács összehívása után megindította e célra a gyűjtést. *Szent István* király ünnepe után 18 bányász nekilátott a régi, rozoga padok kihordásához és néhány nap alatt a templomot, majdnem egy méter magasságban a templom előtt lévő domb elhordásával feltöltötték és a rengeteg sok lépcsőszerűséget eltüntették. Hasonlóképpen feltöltést nyert a sekrestye is, ahonnan három lépcsőn kellett a szentélybe fölmenni. A *Beocsin Cementgyártól* kérelem után kapott 20 q. cementtel a feltöltést leburkolták. Ezután következett a meszelés. A hajóban lévő freskó meghagyásával a lebomlott falakat *Reményi Ferenc*, helybéli kőműves bevakolta, és *Vaszilyevics Károly*, pásztói festő a templomot kimeszelte. Meszelés után történt a cementalapokkal való kirakás, végül a padok elhelyezése. Készül ugyanekkor két sekrestyeajtó, két szenteltvíztartó cementből. Mindezek belekerültek: 2697 pengő és 88 fillérbe, de csak azért, mert minden kocsi és kézi munkát a hívek ingyen végeztek a hívek. A felújítási munkálatokra összesen bejött: 1. Püspök úr adománya 600 pengő; 2. gyűjtésből 936 pengő; 3. egyházközség pénztárából 667 pengő 66 fillér; 4. templompénztár 435 pengő 40 fillér; 5. *Dr. Rónyai*né 55 pengő 75 fillér.⁶⁹⁸

⁶⁹⁶ *Historia Domus II.*, 5.

⁶⁹⁷ *Historia Domus II.*, 6.

⁶⁹⁸ *Historia Domus II.*, 6.

1936. október 25-én szentelte föl újra az új köntösbe öltözött Istenházát a püspök úr engedélyével *Szaniszló Ferenc* plébános. A *Historia Domus* szerint a hívek öröme leírhatatlan volt, hogy a templomuk méltó lett az „*Istenháza*” elnevezésre.

A *Nemzeti Újság* 1936. évi október 30-i száma így emlékezik meg erről az eseményről: „Mátraszőlős katolikus lakossága Krisztus Király ünnepén kettős ünnepet ült. Ekkor szentelte fel *Szaniszló Ferenc*, plébános a község 500 éves műemléktemplomát, amelyet most restauráltak.” Míg a templomot renoválták, – majdnem két hónapig – a szentmiséket püspöki engedéllyel az óvodában végezték.

1936-ban a plébánián megalakult az *Oltáregyesület*, illetve újjászervezték 102 taggal. Újra alakult a *Mária Társulat* is. Ebben az esztendőben a templom számos új liturgikus eszköz beszerzésével gazdagodott.⁶⁹⁹

1937-ben új startfürdő nyílt a faluban, amelynek létesítésére a Vármegye 4000 pengő segélyt juttatott a szegény községnek. Vizét a *Hévíz-forrásból* nyerték, amelynek vezetéket *Szent János* ünnepéig a közegészségügyi intézmény létesítette, hogy a község lakossága jó ivóvizet nyerjen.⁷⁰⁰

1937. október 10-én megalakult a *Szívgárda* mozgalom⁷⁰¹. A felavatást – mint az 1937. november 13-ai *Szív újság* számának gyermekrovata hozta, – háromnapos lelkigyakorlat előzte meg, amelyet a helyi plébános tartott a fiataloknak. A 96 tagból álló gyermekcsereg páratlan figyelemmel és nagy érdeklődéssel hallgatta a sok szép mesét – írja a plébános – és történetekkel fűszerezett hitigazságokat. A következő vasárnap volt a közös szentáldozás és az ünnepélyes *Te Deum*. Majd a 10 órai szentmisén, a szülőktől zsúfolásig megtelt templomban a plébános felavatta az 56 tagból álló, *Szent István* fiúcsapatot, míg, délután a litánia alkalmával a 40 tagú

⁶⁹⁹ *Historia Domus II.*, 7.

⁷⁰⁰ *Historia Domus II.*, 8.

⁷⁰¹ A Szívgárda mozgalom 1920 és 1948 között Jézus Szentséges Szívét tisztelő és Krisztusért apostolkodó 6-14 katolikus ifjak szezerve. A Jézus Szíve Szövetség gyermek tagozata volt. Célja: a valláserkölcsi és hazafias nevelés elmélyítése, ezen belül a családi élet megszerettetése, a tekintélytiszteltet fejlesztése, a munkára és a kötelességteljesítésre nevelés. A gyermekeket az iskolán kívüli időben foglalkoztatta. Hetenként vagy kéthetenként rendszeres összejöveteleket tartottak. A felnőtt csapatvezetők családias, közvetlen és kedélyes lékör megteremtésére törekedtek. Ének, járték közben került sor a hitoktatásra. Karácsonykor megajándkozták a szegény gyermekeket, évközben több ünnepet és kirándulást szerveztek. A *Szív újságban* külön rovatot bocsátottak rendelkezésükre. 1942-ben 2500 gárda kb. 300.000 taggal működött. (*Magyar Katolikus Lexikon*: <http://lexikon.katolikus.hu/S/Sz%C3%ADvg%C3%A1rda.html>)

Szent Erzsébet leánycsapatot. A fiúk kapitánya: *Csépe József*, a leányoké *Tóth Angyél* lett. A gyermekek buzgón megtartották a heti parancsot és az elsöpénteket.⁷⁰²

1937-ben, *Szentháromság vasárnapján* nyílt meg az *Eukarisztikus* szentév. Erre tekintettel 1937. december 16-tól és 20-ig bezárólag *triduum* volt a helyi templomban. A *triduumot* *P. Mészáros Albert* és *P. Zachar Damján* ferences rendi atyák tartották. 802 fő járult szentgyónáshoz, 948 fő áldozó volt.

1937. december utolsó napján, azaz *Szilveszter* estéjén nyílt meg *Szent István Emlékéve* az egész országban, a szentéletű király halálának 900. évfordulója alkalmából. 1938-ban, farsang vasárnapjára *Eukarisztikus* napot szerveztek, amelyet *P. Keresztes Vilmos* ferences rendi atya vezetett. Szombaton este kezdődött az *Eukarisztikus* nap és vasárnap este szentségi körmenet zárta be az ünnepet. A plébános szerint kb. 100 ember járult szentgyónáshoz. A *Szívgyárda* ekkor áldatta meg zászlóját és igen szép ünnepélyt tartott vasárnap a nagymisét követően a helyi kultúrházban.

1938. április 2-án új keresztet emeltek a templom terén, a torony előtt és az iskolánál. *Szaniszló Ferenc* plébános szentelte fel azokat *Virágvasárnap*.

1938. május 3-án *Dr. Hanauer Árpád István* váci püspök 175 fiatalat bérmált meg a plébániatemplomban. Május 22. és 29. között a plébános híveivel *Budapestre* utazott és részt vett a *XXXIV. Eukarisztikus Kongresszuson*.⁷⁰³

1939. március 30-án a püspök úr *Szaniszló Ferenc* atyát palotási plébánossá nevezte ki. *Hanti Ferenc* lett a plébánia új adminisztrátora.

Még *Szaniszló Ferenc* új orgona építését indítványozza dr. *Matyasovszky Kamil*, járási főszolgabírónál. *Mattyasovszky Kamil* főszolgabíró a járás községeiből 1.000 pengőt biztosított az új orgona javára.⁷⁰⁴ A plébános és adminisztrátor főjegyző és iskolaigazgató kíséretében végig járták a falut házról házra gyűjteni az új orgonára. Egyetlen egy család sem volt, ahol valamit ne adtak volna az új hangszerre.

Hanti Ferenc csupán pár hónapra kapott kinevezést erre a plébániára. Július 1-jétől *Illés Mihályt* nevezték ki plébánosnak, *Hanti Ferenc* pedig ceglédi káplán lett.

⁷⁰² *Historia Domus II.*, 9.

⁷⁰³ *Historia Domus II.*, 10.

⁷⁰⁴ *Historia Domus II.*, 11-12.

Az új orgonát 1939-ben rendelte meg *Illés Mihály*, az új plébános a *Rieger Ottó Orgonagyártól*.⁷⁰⁵

A szóban forgó orgonáról az alábbi információkat tudhatjuk meg: „A mátraszőlősi 1 manuális 54 hangú és billentyűvel rendelkező orgona. Az ónsípokat illetően: Az orgonában álló ónsípok vastag falazattal készültek, nagy százaléku öntartalmú fémből, hangoló résekkel. Fuvola és fedett változatok 45% ónból, a többi 60 % ónból készült. A horgansípok vastag talpazattal készültek, részben felrakott ajkakkal, hangolórészekkel és ezek hangoló tolókkal van ellátva. A hangoló részek, a lábcücskök és magok ónból készültek. Oxidálás ellen a belső sípok olajlakkfestékkel, a homlokzatsípok pedig alumíniummal vannak bevonva.

A rácsapódó nyelvsípoknál a nyelvek, hüvelyek és hangolótolókák sárgarézből, vagy foszforbronzból, a fejek pedig fémből készültek. A felsőrészek, amint azt a változat hangszíne követelte, ónból, horganyból és vörösrézéből készültek. A becsapó, illetve átcsapó nyelvsípoknál a nyelvek a mély oktávában fadobozokban (csizmákban) vannak elhelyezve, amelyek vibráló oldalakkal vannak ellátva. A farészek kencével vannak beitatva, a felsőtestek horganyból készültek, az oxidálás ellen olajlakkal bevonták.

A fasípokat a legjobb minőségű fenyőfából készítették, belülről jól enyvezve festékkel befestve, kívülről a nedvesség ellen kencével itatva. A maglapot keményfából készítették. A nyitott fasípok hangolóréssel és hangolótolókával vannak ellátva, a súrlódási résen finom bőrrel bevonva, a fedett sípok felülről egy keményfa fogantyúval ellátott dugóval vannak fedve, vastagon bőrözve. A maglapokat csavarokkal erősítették fel.⁷⁰⁶

A szélládák a régen és nagyon jól bevált kúpszelepes, pneumatikus szélládákat építettek be. A szelepei finom posztóval és finom bőrrel vannak bevonva, nagyon gondosan megmunkálva. A szélládák a kúprendszer szerint a legkitűnőbb anyagból készültek, szétcsavarhatóan, a penumatika szabályait pontosan betartva. A kúpszelepek a legfinomabb bőrrel vannak bevonva, csavarmentes dróttal és szeleptartó szegecsekkel szerelve, tömbposztóval bevont anyacsavarokkal és ellenanyacsavarokkal. A kúpszelepek membránokkal jönnek működésbe. A következő regisztereket működtek az orgonán: 1. principál 8': ónból és horganyból

⁷⁰⁵ *Historia Domus II.*, 12.

⁷⁰⁶ *Reiger Ottó Orgonagyár* költségvetése, 3. (VPKL Plébániai Levéltárak, Mátraszőlős Plébánia Levéltára. VIII/92/1938.)

készítették és oldalszakállal ellátva. A homlokzatban álló sípok horganyból (26 db) és ónból (28 db) vannak, alumíniummal bevonva. Jellege: erőteljes, dallamos, érces vezérhang. 2. Fedett 8' (oktáva), amely ónból (30 db) és horganyból (12 db), a mély oktáva sípjai fából (12 db) készültek. A fémsípok sapkákkal és ezek tömbposztóval szerelve. Jelleget tekintve mérsékelt erős, telt, tömör fuvolahang. 3. Szalicional 8': ónból (30 db) és horganyból (24 db) van készítve, vonószakállal van ellátva. 4. Oktáva 4': ónból (30 db) és horganyból (24 db) készítve, oldalszakállakkal ellátva. Jellege: dallamos, élénk principáhang. 5. Pedál C-d' 27 hang és billentyű. 6. Subbass 16': fából (27 db) készítve, fedett kivitelben. Jellege: telt, tömör alaphang. Mellékváltozatok a következők voltak: superoktáv kopula, pedál kopula, mezzoforte, forte, kiváltó." Az orgonát a gyárban becsomagolták. A szerelők számára kértek szállást és ellátást a plébániától, valamint a plébánosnak kellett megszervezni az orgonaalkatrészek pásztói vasútállomástól a templomig való szállítását.⁷⁰⁷

1940-ben az új orgonát elhozatták, beépítették és az egyházközség kifizette az árát, összesen 3120 aranypengőt. 1963-ban orgona villamosítása, majd 1964-ben orgona generál javítása.⁷⁰⁸

1939-es esztendőben *Illés Mihály* plébános arról számolt be, hogy a párbérek szépen, rendben befolytak.⁷⁰⁹

5.2. A II. világháború és 20. század eseményei

A kerületnek egyetlen faluközössége, amely nagyobb veszteség nélkül vészelt át ezeket a nehéz időket. Valami csodának köszönhetően kikerült a tűzvonalból, majd elkerülte a csapatátvonulásokkal járó veszedelmeket is.

1944 tavaszán a *Ludovica Akadémia* költözött a községbe és itt éltek még a nyár folyamán is. Természetesen ennek az ittlétnek következményeitől félték, amikor már a harcok a közelbe jutottak. Október végén német csapok szállták meg a falut és nehéz német tüzérség állította fel ágyúit a templom közelében. Ezek a csapatok mind erőszakosabban lépnek fel, mert a lakosság félt és nem is igen akart engedni. A plébánost is a legkülönfélébb vádakkal illeték, majd megfenyegették, zaklatták, sőt halálbüntetéssel „biztatták”. 1944 novemberében német katonák elfoglalták a helyi iskola és óvoda épületét.

⁷⁰⁷ *Reiger Ottó Orgonagyár költségvetése*, 1. 3. (VPKL Plébániai Levéltárak, Mátraszőlős Plébánia Levéltára. VIII/92/1938.)

⁷⁰⁸ *Historia Domus II.*, 15.

⁷⁰⁹ *Historia Domus II.*, 12.

A *Historia Domus* szerint sokat szenvedett a lakosság tőlük, de végül is december 16-án este 7 órakor kivonultak a községből, a *Zagyva* hidat viszont felrobbantották.⁷¹⁰

December 5-én bombatalálat érte a *Rónyai féle* kastélyt és annak a kertjét. Az épület kissé megrongálódott, az ablakok nagy részét a légnyomás kitörte.

December 8-án a németek kiadtak egy rendelkezést, hogy a község területét mindenkinek el kell hagynia. A lakosság nem mozdult, természetesen elsősorban a plébános nem volt hajlandó elhagyni híveit. Ezért, hogy a lakosság nem tett eleget a kiürítési rendelkezésének, ismét a plébánost tették felelőssé. A Magyar Püspöki Kar által kiadott rendelkezés mentette meg a súlyosabb következményektől. December közepén a német csapatok hirtelen elvonultak, és a falu megszabadult a nyomás alól.

December 17-én hajnalban bejöttek az orosz csapatok a faluba. A plébános jelentkezett hajnali fél 6-kor a megszállást vezető parancsnokság előtt. A megszállás minden zavar nélkül történt. A parancsnokság főhadiszállása a plébánia lett.⁷¹¹ Az orosz parancsnok megnyugtatta a plébánost, hogy csupán négy napig tartózkodnak a községben az orosz katonák. A negyedik napon majd előre vonulnak, s további megszállás alól mentesítve lesz a község a lakosság komoly magatartása miatt, ami be is következett. December 22-én reggel el is hagyták a községet és előre vonultak. Nagyobb kellemetlenségek nem fordultak elő.

Négy nap pihenő után tovább meneteltek, és az orosz katonák nem bántottak senkit. Az összes egyházi épület épségben megmaradt, minden irat és a könyvtár úgy maradt, amint volt. Egyedül az iskolát érte némi veszteség. Ablakok törtek be, egy tanterem padjai teljesen eltűntek, eltűnt 2 db szekrény, 1 asztal, 3 tábla és 2 szék. Állítólag az óvóhely kibélelésére, illetve ládák készítésére használtak fel. Az a kisebb csapat, amely átvonult a községen kárt nem tett. Ezzel ki is került a falu a csapatmozdulatok vonalából. Úgyhogy csak tavasszal jelentek meg élelmiszerért. Talán egyetlen közösség, amely veszteség nélkül jutott keresztül azon eseményeken, amelyek másokat hatalmas csapásokkal sújtottak.

1947 novemberén *Marton Bernát* és *Józsa Aladár* domonkos rendi atyák népmissziót tartottak. A misszió a helyi nehéz körülmények miatt nem járt sikerrel.

⁷¹⁰ *Historia Domus II.*, 12.

⁷¹¹ *Historia Domus II.*, 12.

1948 januárjában a nagylányoknak *Nagy József* és *Csikmártoni Mária* háromnapos lelkigyakorlatot tartottak igen szép sikerrel. 1948. április 27-én a váci megyéspüspök 200 főt részesített a bérmálás szentségében.⁷¹²

1962. szeptember 15-én új plébános érkezett *Mátraszőlő*sre *Kovács Pál* személyében. *Kunszállás*ról került ide. Elszomorította a plébánost, hogy eleinte a hívek nagyon kis létszámban jelentek meg a szentmiséin, ugyanis az előző helyén virágzó hitéletet hagyott ott. Az októberi litánián viszont már igen szép számmal vettek részt a hívek.

A kommunizmus jelentősen érezte a hatását mind a faluban, mind pedig az iskolában. A plébános megjegyzi a plébániatörténetben, hogy mindössze csak 35 gyermek iratkozott be iskolai hittanra. Ennek hatására elkezdte a templomi hitoktatást. Péntek estéenként pedig a felnőtteknek tartott hitmagyarázó beszédeket és énektanítást.

A templombúcsú ünnepére szónoknak a plébános meghívta *Rácz István* szolnoki esperes, plébánost, valamint *Bódi István* a kerület (pásztói) esperes, plébánost.

Karácsonyra *triduum*mal készültek, amelyet *Nagy József* galgamácsai esperes, plébános tartott. Szívhez szóló, lelkes beszédei miatt többen jöttek el a templomba, mint máskor, viszont szentgyónáshoz és áldozáshoz kevesen járultak.

1963-ban nagy fába vágták a fejszéküket, a templom fazsindelyét és a toronysisakot szerették volna tatarozni, amelyek már 1944 óta háborús sebeket szerzetek. A szakember megállapítása szerint 3 köbméter faanyagot kell pótolni és bádoggal szerették volna befedni.

1963. április első napjaiban a plébános összehívta a jobb érzésű híveket, hogy mit lehetne tenni a pénz összegyűjtésére, mivel a *Műemléki Felügyelőség* kijelentette, hogy ők pénzt nem tudnak adni.⁷¹³ A megbeszélésre *Ozsváry Lajos* kerületi esperes urat is meghívták. Megállapították, hogy az egyházközségben minden kereső embernek hozzá kell járulnia a költségekhez. Ezt úgy tudták elérni, hogy minden családhoz eljuttattak egy üres borítékot, amelyben az adományokat el tudták küldeni a plébániára. Néhány hívő felvállalta azt a feladatot, hogy a 600 borítékot széthordja utcánként a faluban. A plébános a húsvéti feltámadási körmenet előtt és Húsvétvasárnap is megmagyarázta a híveknek a gyűjtés célját, amelynek a

⁷¹² *Historia Domus II.*, 13.

⁷¹³ *Historia Domus II.*, 14.

fontosságát a hívek megértették, ezt mutatta a szép eredmény is. 46 ezer forintot adtak össze az emberek. A váci püspök úr 25 ezer forinttal támogatta a felújítási munkálatokat. Ebből az összegből a templomtorony sisakját és az egész tetőt, a templom paláját teljesen kijavították. Csatornáztak és a bádog szellőzőket és összekötőket többször átfestették, valamint a plébániaépületet tették rendbe.⁷¹⁴

1963-ban a temetőt is bekerítették, amely 30 ezer forintba került. Ebből az egyházközség 6000, a temetőből kitermelt fa árából 9000, és a *Községi Tanács* 15000 Ft-ot adott. A munkát önkéntes felajánlásból, társadalmilag végeztették el.

Ebben az esztendőben is megtartották a szokásos körmeneteket, amelyek a következők voltak: május első vasárnapján *Szent János* kápolnához; Pünkösdvasárnap és *Kisboldogasszony* ünnepén *Szentkúthoz*, és Úrnapján. *Nagyboldogasszony* ünnepén pedig *Máriabesnyőre* utaztak vonattal, a vasútállomástól pedig körmentben mentek a kegytemplomig.

Szeptember 14-én, *Szent Kereszt Felmagasztalásának* ünnepén az elrozsdásodott bádog torony keresztje helyett az újonnan elkészült vörösréz keresztet helyezték el a toronysisakon, amelynek súlya 41 kg.

Az adventi *triduum* december 4-től 8-ig tartott, amelyet *Bánhegyi Tibor*, a budapesti Krisztus Király templom lelkésze végzett.

1964-ben a templom színes ablakait pótolták, amelyet a VIII. kerületi K.T.SZ. végzett.⁷¹⁵

Meg kell emlékezni *Német Mihály* kántorról, akinek alakját az akkori plébános is megörökítette a *Historia Domusban*. 1963. március 21-én jött a szőlősi plébániára szakácsnak, de a kántori szolgálatot is elvállalta, azonkívül a lelkiélet fellendítésén is buzgólkodott.⁷¹⁶ A búcsújárások, körmenetek vonzónak tételére készített két kislobogót, kis Jézussal a karján levő hordozható Mária szobrot, amelyet hosszú ideig a lomtárban őriztek, felékesítette. Ezt a szobrot a nagylányok vitték, a lourdes-i *Szent Szűz* szobrát pedig a kislányok. Az egyházi ruhák mosását is vezette, és maga is részt vett abban. A karácsonyi éjféli misék előtt megható pásztorjátékokat adott elő a gyermekekkel, amit ő tanított be nekik.

1965. március 17-től 24-ig *Szolnoki János* tápiógyörgyei apát, plébános hétnapos népmisziót tartott az egyházközségben. Szívhez szóló, megható

⁷¹⁴ *Historia Domus II.*, 14.

⁷¹⁵ *Historia Domus II.*, 15.

⁷¹⁶ *Historia Domus II.*, 16.

beszédeivel sokakat vonzott a templomba. A misszió kezdő napján délelőtt a pásztói kórházban több éves betegség után elhunyt *Illés Mihály* esperes, plébános, akit a mátraszőlősi temetőben *Dr. Kovács Vince* püspök, *Csik József* hatvani prépost temetett el a többi paptestvér jelenlétében, a gyászbeszédet a misszió vezetője mondta. Temetésén a hívek közül feltűnően sokan részt vettek.⁷¹⁷

1964-ben a templomnál és a *Szent János* kápolnánál lévő keresztek fel kellett újítani, mivel elkorhadtak. Az új keresztek három akácfaiból faragták ki. A templomkerti keresztet a plébános nagyszombaton a feltámadási körmenet alatt, a *Szent János* kápolnánál pedig május első vasárnapján áldotta meg.

1965. február 11-től tizennyolc napon át a lourdes-i *Szent Szűz* megjelenésének emlékére ájtatosságot tartottak. A *lourdes*-i barlangból a *Szent Miklós* oltárra helyezték a szobrot, mivel az elektromos áramot oda tudták elvezetni. Az áhítatot az iskolás lányok vezették a kántor irányításával a kegyszobor előtt. A lourdes-i barlangban a szobor átnedvesedett és megrepedezett, tehát nagyon rászorult a restaurálásra, amit *Sugár Gyula* szobrász Budapesten, az V. kerületi Fehérhajó u. 8-10. szám alatt el is végzett 640 Ft-ért, és a kegyszobron lévő csillagokat is bearanyozta 120 Ft-ért. Ezeket a költségeket három család fedezte.⁷¹⁸

A mégyéspüspök 1965. szeptember 1-jei hatállyal *Kovács Pált* kálói plébánossá nevezte ki. Utóda *Szőlősön Simon Lajos* atya lett.

Simon Lajos idejéből tudjuk, hogy az egyházközségnek két szentségimádási napjai is volt: február 18. és július 14. A templombúcsú napját november 19-én ülték. A plébános a következőket jegyezte fel a községgel és a világban történő eseményekkel, helyzettel kapcsolatban: „A nép nagyon egészséges, kevés a beteg, aránylag nem sok a dohányzó, ami az itteni jó levegő hatása lehet. Az átlagéletkor elég magas, 70 év, többen jóval fölötte voltak. A külvilág élete: világhelyzetben súlyos a vietnámi háború, valamint *Kongóban*, *Dominikában* felfordulás uralkodik. Hazánk fejlődik rendszeresen belülről; az általános életszínvonal elég magas, a régihez képest, hiszen itt is voltak nincstelenek, éhező emberek. A községben csend; a napi munkatempó megy. A katolikusok magaviselete tűrhető, nagyobb botrány nem volt, és végéig súlyos erkölcsi botlás sem volt. Ekkor volt a *II. Vatikáni Zsinat* 4. ülészakának megnyitása szeptember 14-én, bezárása pedig december 8-án.”⁷¹⁹

⁷¹⁷ *Historia Domus II.*, 16.

⁷¹⁸ *Historia Domus II.*, 17.

⁷¹⁹ *Historia Domus II.*, 18.

1966. december 31-én *Simon Lajos* plébánost a megyéspüspök *Csongrádra* helyezte. Utódja *Márk Lajos* boldogi plébános lett.

Az új plébános 1967. január 15-én, a nagymisén, s az utána következő képviselő-testületi gyűlésen mutatkozott be a plébániaközösségnek.

Az egyházközség anyagi helyzetét azzal javította meg, hogy bevezette a megyéspüspök úr 2751/1966. sz. tájékoztató rendelkezése értelmében az egyházadó megajánlást, ami a jövedelem ½ %-át jelentette. Az egyházadó beszédését a körzetenként beállított ún. „házapostolokra” bízta, akik eredetileg 18 asszony volt, később számuk lecsökkent.

Május 7-én „népünnepélyszerűen” tartotta meg a falu a „kis-búcsúját” a *Szent János* kápolnánál. *Pünkösdkor* pedig mintegy 250-en gyalog zarándokoltak át *Mátraverebély-Szentkútra*. Szeptember 10-én 72 fővel zarándoklat indult *Máriaremetére*, és egyúttal megtekintették a budapesti főbb templomokat is: többek között a *Szent István Bazilikát*, az *egyetemi-* és *ferences-*templomot és az akkor újonnan épített városmajori *Jézus Szíve* templomot.⁷²⁰

1968 nyarán megindult a templom elvben és adminisztratív vonalon való restaurálása. *Dagonits Tamás* tervező mérnök szerint „szemmel láthatóan nagyon súlyos, néhol életveszélyesen megrongálódott”, ezért sürgős restaurálásra van szükség. A belső restaurálást a *Műemléki Felügyelőség* magára vállalta, és a külső munkákhoz is jelentős összeggel hozzájárult. Az *Egyházmegyei Hatóság* is segítséget ígért az egyházközségnek, de a falunak is erejéhez képest hozzá kellett járulnia. Végül az OMF 227 ezer forinttal, az *Egyházmegyei Hatóság* 150 ezer forinttal járult hozzá; a helyi hívek adakozásából mintegy 130 ezer forint jött össze, de a hívek közül félmillió forint értékű társadalmi munkával is segítettek. 1969-ben megkezdődtek a restaurálási munkák.⁷²¹

1974 karácsony előtt kapták vissza az OMF restaurátoroktól a *Mária-oltár* díszét és a *Szent Mihály* szobrot. 1974. húsvétjára a három oltár (a fő és mellékoltárok) képei készültek el. Az oltár hiányában legalább ezek díszíthették a templomukat. 1975 szeptemberében megkapták a *Mária oltárt*. 1978. karácsonyára visszahozták a szószéket, de csak húsvétkor állították fel. A *Jó Pásztor* szobor, a *Szentlélek-galamb*, a 4 evangélista szobra még ekkor nem volt rajta. 1979-ben a

⁷²⁰ *Historia Domus II.*, 19.

⁷²¹ *Historia Domus II.*, 20-22.

templom utolsó darabját is elvitték restaurálni, a főoltárt is. Két évre rá visszahozták a *Jó Pásztor* szoborral, a *Szentlélek-galambbal* és a 4 evangélista szobrával együtt.⁷²²

1974-ben két jeles papi ünnepre került sor a községben. Május 12-én *Rác István*, aki 1935. májusától szeptemberig *Mátraszőlősön* működött, ünnepi szentmisét mutatott be a helyi templomban és aranymisés áldásban részesítette a híveket.

Június 30-án *Kiss László* helybéli lakos mutatta be újmiséjét. Előzőleg a június 23-ai papszentelésen kb. 120 hívő vett részt Vácon.⁷²³

1975. nyarán villamosították a templom harangjait. A munkát *Lőrík István* pásztoi mester végezte 32 ezer forintért.

1975. januárjában az egri érseki széke már egy éve kinevezett – és a Váci Egyházmegyét is onnan kormányzó – *Bánk József* érsek helyett új püspököt kapott az egyházmegye *Dr. Endrey Mihály* püspök személyében. Még ebben az esztendőben, október 12-én *Mátraszőlősre* látogatott a főpásztor, hogy 64 hívőt a bérálás szentségében részesítsen.

1975-ben új hősi emléktáblákat csináltattak a templomrenováláskor szétbontott hősi emlékmű helyett. Négy táblát helyeztek el a templom oldalbejáratának falán. A felső felirata a következő: „Földi hazájukért áldozták életüket, az örök haza legyen jutalmuk.” Az alsó felirat: „Szent és üdvösséges dolog a halottakért imádkozni, hogy feloldozást nyerjenek bűneiktől.” „Háborúban haltatok, békében nyugodjatok.” A két középsőn a két világháború hősi halottai vannak felsorolva; ezeket egy fekete fészület választja el egymástól. Halottak napján volt a hősi emléktábla megáldása, s attól kezdve minden évben ott kezdték a halottak napi ájtatosságot.⁷²⁴

A plébános szomorúan írja, hogy a kommunizmus továbbra is éreztette hatását. 1976-ban szerették volna elkérni a község buszát, hogy az egyházközség el tudjon zarándokolni *Mátraverebély-Szentkútra*. Sajnos nem kapták meg a falu buszát, bár a jármű egész vasárnap a településen állt, és még a buszsofőr is vállalta volna a fuvart. Személyautókkal, vonattal és autóbusszal jutottak el a hívek *Szentkútra*. A későbbi években *Hatvanból*, ill. *Petőfibányáról* sikerült autóbust rendelni.⁷²⁵

⁷²² *Historia Domus II.*, 21-24.

⁷²³ *Historia Domus II.*, 23.

⁷²⁴ *Historia Domus II.*, 24.

⁷²⁵ *Historia Domus II.*, 23.

1977. július 25. és 30. között a bujákiakhoz csatlakozva a plébános 10 hívővel részt vett egy lengyelországi zarándoklaton. A következő helyekre jutottak el: *Czestochowa, Oswiecim, Krakkó, Wieliczka és Nova Huta.*

1978-ben új gyóntatószéket készítettek a templom javára.

Ez az esztendő hármasságát is hozta: meghalt *Vajda József* váci segédpüspök (júl. 8.), *VI. Pál pápa* (aug.6.), és *I. János Pál pápa* (szept. 28.) Október 16-án *Karol Wojtyła* lengyel bíborost választották meg pápává, aki a *II. János Pál* nevet vette fel.

Karácsony előtt Rómából *Prokop Péter* által festett stációs képeket kapott a templom. A régit eltávolították és az újat kihelyezték, amelyet a hívek nagyon nehezen fogadtak el.

Dr. Bánk József érsek, váci megyéspüspök 1980-ban 75 hívőt részesített a bérmálás szentségében. A váci megyéspüspök 1981-ben felfüggesztette az egyházmegyében az egyházközségi képviselőtestületek működését, és ideiglenesen gondnokságokat nevezett ki.

1981. június 1-jén *Dallos Győzőt* Dányba helyezi a főpásztor. Helyette *Varga Istvánt* nevezi ki, aki *Lakitelekről* érkezett.⁷²⁶

II. János Pál pápa 1993. május 30-án kelt *Hungarorum Gens* kezdetű Apostoli Konstitúciójával a *Magyar Katolikus Egyház* szervezeti átalakításáról intézkedett, amelynek következtében a *Váci Egyházmegye* határai is megváltoztak.⁷²⁷ Ez a jelentős esemény *Keszthelyi Ferenc* O. Cist. megyéspüspök idejében, 1993. június 19-én megtörtént az egyházmegye diszmembrációja.⁷²⁸ *Pásztó* várost az *Egri Főegyházmegyetől* átsatolják a *Vácihoz*. 1995. augusztusától a mátraszőlősi egyházközséget, mint oldallagos plébániát a pásztói lekipásztorok látják el mind a mai napig.

1995. augusztus 1-jével *Varga István* c. esperes úr nyugdíjba vonult. A plébánia vezetését *Dr. Varga Lajos Miklós* pápai káplán, c. apát, kerületi esperes, plébános a *Jeruzsálemi Szentsír Lovagrend* tagja vette át plébániai kormányzó minőségben. Mivel a lekipásztori szolgálat egy kézbe került, ezért a mátraszőlősi egyházközség történetének megismeréséhez a pásztói *Historia Domus* is szükséges.

⁷²⁶ *Historia Domus II.*, 24-25.

⁷²⁷ VPKL Plébániai Levéltárak, Mátraszőlős Plébánia Levéltára, *Pásztorlevél az egyházmegyéek területének átrendezéséről.* Magyar Katolikus Püspöki Kar, Budapest, 1993. június 1.

⁷²⁸ VARGA, L. M., *Váci Egyházmegye történeti földrajza*, Váci Egyházmegyei Hatóság, Örökmécs Alapítvány, Vác, 1997. 8.

Ebben csak a leglényesebb események nyertek volna lejegyzést, ami a mai napig sem történt meg. *Varga István* esperes úr továbbra is a plébánián maradt, és végezte a plébánia adminisztrációját. A hitoktatást *Tóth Istvánné* vette át *Varga István* atya helyett. Ez a hittanosok és a templomba járók számának növekedésével járt.

1995-ben megtörtént az új képviselőtestület megválasztása. A világi elnök *Csillár István* lett. Ezen kívül a testületnek két pedagógus *Nagy Miklósné* és *Tóth Istvánné* hitoktató is tagja lett. 1996-ban *Varga István* címzetes esperes úr kiköltözött a plébánia épületből és *Héhalomra* ment kiségitő lelkésznek. Ebben az évben készült el az orgona felújítása. 1996-ban *Varga Lajos* plébániai kormányzó egy évre *Rómába* ment a *Gegoriana Egyetemre* tanulni. 1997-ben ismét átvette a plébánia kormányzását. Ekkor készült el a templom csatornájának felújítása. 1998-ban megtörtént a plébánia belső felújítása.⁷²⁹

2005-ben a váci megyéspüspök konzultálva a Papi Szenátussal az Egyházmegye területét 10 esperesi kerületben határozta meg, a kerületeket 3 főesperesség (Váci-, Érsekvadkerti- és Szolnoki Főesperesség) alá rendelte az alábbiak szerint: 1. Váci Esperesi Kerület E.K. 2. Hatvani E. K. 3. Gödöllői E.K. 4. Pásztói E. K. 5. Érsekvadkerti E.K. 6. Salgótarjáni E.K. 7. Szécsényi E. K. 8. Dabasi E.K. 9. Nagykáti E.K. 10. Szolnoki E.K. Jelen rendelkezés szerint a Váci Egyházmegye esperesi kerületeinek beosztását a megyéspüspök úr október 8-ai határozatával alakította ki az előbb említettek alapján. A megyéspüspök úr határozata 2005. advent első vasárnapján lépett hatályba. A határozat értelmében a filiák a mater szerinti esperesi kerülethez tartoznak. Az a plébános, illetve plébániai kormányzó, aki úgy látott el több plébániát, hogy az több esperesi kerületben található, mindig a plébános lakhelye szerinti esperese illetékes. Az espereseket, ill. a helyettes espereseket az adott kerület papsága választotta meg a megyéspüspök úr és a hatályos CIC 164. kán. – 179. kán. előírásainak figyelembe véve. A választások eredményét folyó év november 1-jéig kellett felterjeszteni a főpásztornak.⁷³⁰

Dr. Varga Lajos pásztói esperes-plébánost *XVI. Benedek pápa* 2006. május 27-én nevezte ki a *Váci Egyházmegye* segédpüspökévé.⁷³¹

⁷²⁹ *Historia Domus II.*, 26.

⁷³⁰ Ludányhalászi Plébánia Levéltára, *A Váci Egyházmegye Körlevelei VIII.* 2170/2005.

⁷³¹ „Örömmel tudatom Paptésvéreimmel, hogy 2006. május 27-án a Szentatya, *XVI. Benedek pápa* Főtisztelendő *Mons. Dr. Varga Lajos*, pásztói esperes plébános urat az egyházmegye segédpüspökévé nevezte ki, számára a *Sicca Veneria* címzetes széklet adományozta. Főtisztelendő Segédpüspök Úr 1950. december 5-én született Budapesten. A budapesti Piarista Gimnáziumban érettségizett, majd teológiai tanulmányokat folytatott Egerben az Érseki Papnevelő Inézetben (1969-től 1974-ig). 1974.

Varga Lajos segédpüspök úr kinevezését követően 2006. aug. 15. és 2007. november 29-ig *Dr. Fila Lajos*⁷³² címzetes prépost lett a pásztói – és így a mátraszőlősi – egyházközség plébánosa.⁷³³

2007. december 1-jétől 2008. január 21-ig *Kárpáti Sándor Attila* plébániai kormányzó látja el, majd 2008. január 21-től pedig *Kecskés Attila Balázs* pásztói plébános látja el a helyi plébániát.⁷³⁴

2015. augusztus 1-jén *Kecskét Attila Balázs* plébános Dunakeszi-alagi plébániára távozott. Az új pásztói és mátraszőlősi plébánosnak *Zakar Béla* esperes, püspöki tanácsost nevezték ki.⁷³⁵

Amint láttuk, a 20. században több alkalommal szolgáltatták ki a bérmlás szentségét Mátraszőlősön. Ezt a megyéspüspökök bizonyára összekapcsolták a korábbi korokhoz hasonlóan a plébánia vizsgálatával is.

A 21. században sem jelent meg konkrét utalás a váci megyéspüspök körleveleiben a személyes vizitációról. Azt viszont olvashatjuk, hogy e feladatot delegálva a kerületi esperesekre bízta: „Az esperesek kötelezettsége a Kódex és a Váci Zsinati Törvénykönyv alapján továbbra is fennáll, hogy az esperesi kerületekben levő plébániákat vizitálniuk kell a kiadott útmutatás alapján.”⁷³⁶ A Zsinati Törvénykönyv 304. pontja szerint „az esperesnek kötelességei és joga: 1. az esperesi kerületben a közös lelkipásztori tevékenységet előmozdítani és

jún. 23-án szentelték pappá Vácott, a Váci Egyházmegye szolgálatára. 1979-ben telógiai doktorátust szerzett a Pázmány Péter Hittudományi Akadémián; később egyháztörténeti tanulmányokat folytat Rómában. 1974-1985 között a Váci Egyházmegye plébániáin teljesít szolgálatot, majd püspöki titkár 1985-től 1993-ig. 1993-1995-ben a Váci Püspökség irodaigazgatója, az Egyházmegyei Kincstár és Gyűjtemény igazgatója. 1995-től Pásztó plébánosa, lelkipásztori szolgálata mellett az Egyházmegye Történeti Bizottságának az elnöke, 2004-től az Egyházmegyei Könyvtár és Levéltár prefektusa. Kérelek benneteket foglaljátok imáitokba a Püspök Urat, kérjékte a Jóisten áldását lelkipásztori szolgálatára, hogy megvalósuljon hivatásunk célja, a ránk bízottak Isnehez való elvezetése. Segédpüspök Úr felszentelésére 2006. július 15-én 10 órakor a Székesegyházban kerül sor, a szertartást Eminenciás és Főtisztelendő Dr. Erdő Péter bíboros úr végzi. Vác, 2006. Pünkösöd vasárnapján. † Miklós sk. váci püspök.” (Ludányhalászi Plébánia Levéltára, *A Váci Egyházmegye Körlevelei V.* 1341/2006.)

⁷³² dr. Fila Lajos c. prépost, é. esperes, plébános 1927. jún. 5-én született Felsőbányán. 1953. jún. 21-én Budapesten szentelték pappá. Segédlelkész Hódmezővásárhelye Belvárosában 1953-57-ig, Csongrádon 1957-59-ig, hitoktató Budapest Rákosligetén 1959-ig, segédlelkész Bp. Pestszenterzsébet-Pacsirtatelepen 1959-61-ig, Bp. Újpest-Kertvárosban 1961-1967-ig, Vecsés-Andrássy telepen 1976-68, vic. subst. Csécsén 1968-72-ig, plébános Diósjenőn 1972-78-ig, Bagon 1978-83-ig, Pécelen 1983-89 között, Bp. Soroksári Főplébánián 1989-ben, plébános a pásztói plébánián 2006-tól. Címzetes esperes 1978-ban, c. prépost 1991-ben, mb. esperes 1994-ben, é. esperes 1995-ben. Életének 81., áldozópapságának 56. évében, 2007. november 29-én az örökkévalóságba költözött. (Ludányhalászi Plébánia Levéltára. *Váci Egyházmegye Körlevele VIII.* 2845/2007. 43.)

⁷³³ Ludányhalászi Plébánia Levéltára, *V.E. Körlevele VII.* 1873/2006.

⁷³⁴ Ludányhalászi P. L., *V.E. Körlevele I.* 196/2008.

⁷³⁵ Ludányhalászi P. L., *V.E. Körlevele II.* 974/2015.

⁷³⁶ Ludányhalászi P. L., *V.E. Körlevele II.* 964/2015.

összehangolni, 2. ügyelni arra, hogy kerületének klerikusai állapotukhoz illő életet éljenek, és feladataikat szorgalmasan ellássák, 3. gondoskodni arról, hogy a vallási szertartásokat a szent liturgia előírásai szerint végezzék, hogy az egyházi javakat gondosan kezeljék, valamint a plébániaépületet kellő igyekezettel gondozzák, 4. a plébániákon előforduló szabálytanságokat kivizsgálni, erről az ordináriusnak jelentést tenni. Főpásztori megbízásból hivatalos tájékoztatást ad az Egyházmegyei Hatóságnak a kerület ügyeiről.” A 305. rendelkezésének 4. pontjában olvashatjuk a vizitáció kötelezettségét: „...évente legalább egyszer a kerület minden plébániáján hivatalos vizsgálatot tartani. Legalább minden vizsgálatkor az anyakönyveket és pénztárkönyveket ellenőrizni.”⁷³⁷

⁷³⁷ *A Váci Egyházmegye Zsinati Könyv. Gödöllő-Máriabesnyő, 1995. november 21-22., Kucsák Könyvkötészet és Nyomda, Vác 1995-1996. 94-95.*

KONKLÚZIÓ

Jelen dolgozat megírásakor a következő célokat jelöltük meg, és az alábbi kérdésekre kerestük a választ:

1. *Van-e még jelentősége és aktualitása a 21. században a kánoni látogatásnak?*
2. *Vajon a Katolikus Egyháznak nem egy idejétmúlt intézményéről van-e szó, még ha az évszázadok során mindig kiemelték annak jelentőségét, és a hatályos Kódex is előírja?*

Az első fejezetben láthattuk a kánoni látogatás intézményének történeti alakulását. Az egyházlátogatás gyökerei már a Szentírásban is megtalálhatók. Az intézmény további fejlődését, szabályozását és létének fontosságát a patrisztikus és középkori zsinatok is hangsúlyozták. Ennek következtében jelentek meg a püspökök normáin együtt a penitenciáris könyvekre emlékeztető vizitációs könyvek, amelyek elősegítették a kánoni látogatások előkészítését, gyors és rugalmas lebonyolítását. Már a 8. századtól kezdve különbséget tesznek a kánoni és az egyházmegyei vizitációk között. Az egyházmegyei vizitációt általában valamilyen visszaélés miatt, tehát rendkívüli esetben gyakorolta a püspök vagy megbízottja. A rendszeres vizitáció egyrészt pásztori feladat volt, másrészt pedig a kormányzati hatalom gyakorlásának módja volt. A püspök a vizitációt általában a bérmálás szentségének kiszolgáltatásához kötötte. A patrisztikus időszakban és a korai középkorban megfogalmazott egyházmegyei vizitációs előírások, kánonok és szokások mindegyikét összegyűjtve megtaláljuk a *Decretum Gratian*ban. E korszakban a püspöki vizitáció egészen más jelentőséggel bírt – összehasonlítva az archidiakónus által végzett egyházlátogatással. Már csak mint magasabb egyházkormányzati aktust említik, amelynek az volt a lényege, hogy magasabb egyházkormányzati szinten tudják ellenőrizni az egyházi életet, vagyis csak a „legfőbb ellenőrzés jogát akarták ily módon gyakorolni”. Az 1287-es *Würzburgi Zsinat* értelmében „a rendes egyházi kormányzat csak a bérmálás szentségének kiszolgáltatása végett igényli, hogy a püspök időnként személyesen meglátogassa a vidéki egyházakat.”⁷³⁸

⁷³⁸ TIMON, Á., *A visitatio canonica a magyar egyházjogban*, 4.

A 12. században jelenik meg és III. Ince pápa idejében alakult ki a kánoni látogatás három fajtája: 1. ex officio, ez olyan köztudott, ismert bűncselekményeknél járt el, amikor valaki nyilvánosan követett el valamilyen büntetést. 2. a „cum promovente” eljárásnál a bíró valakit megbízott a bizonyítékok összegyűjtésével, és azokat vizsgálta felül a bíró. 3. a „super reformatione ecclesiae” egy egész közösség (pl. plébániai vagy szerzetesi közösség) vizsgálatát jelentette.⁷³⁹

A nagy kiterjedésű egyházmegyében a püspök nem tudta elvégezni az évenkénti kánoni egyházlátogatást, ezért archidiakónusokat (főespereseket) küldtek a feladat elvégzésére. A 12. században már saját hatalomként (potestas ordinaria) alapján végezték a szolgálatukat. A látogatások gyakran nem vitték előre az egyházi élet fejlődését, mivel néhány püspök és főesperes visszaélt a helyzetével. A zsinatok törekedtek eme túlkapasokat visszaszorítani az általuk hozott normák által.

A *Trentói Zsinaton* az atyák a XXIV. szesszió – amely 1563. november 11-én volt – három alapelvet fogalmaztak meg, amelyeket a püspököknek a látogatás alkalmával szem előtt kellett tartaniuk: 1. a látogatás kötelezettségét, 2. a pásztori feladatot újból vissza kell helyezni a püspök kezébe, 3. a látogatás lelkipásztori és lelki céljainak megerősítését.⁷⁴⁰ A Zsinat tehát visszahelyezte a püspök kezébe a látogatás feladatát és kötelezettségét, és egyedül a püspök végezhette saját jogon (potestas ordinaria) azt, valamint ettől fogva a püspök olyan személyeket küldhetett maga helyett vizitálni, akik valóban becsületesen és lelkiismeretesen látták el ezt a feladatot.

Az 1917-es CIC összegyűjtötte a korábban meghozott rendeleteket: amely értelmében az ordináriusnak kötelessége volt legalább öt évenként személyesen vagy megbízottja útján kánonilag meglátogatni az egyházmegyéje területén működő plébániákat és a Szentszék speciális mentességét nem élvező szerzetes intézményeket. Ha ezt a feladatát nem tudta elvégezni súlyos okból, mert pl. törvényesen akadályoztatva volt, akkor ebben az esetben ki kellett jelölnie az általános helynökét vagy másik két papot kellett küldenie a vizitáció elvégzésére.

A *II. Vatikáni Zsinat* vizitációról szóló tanítása, a hatályos Törvénykönyv kánoni látogatásra vonatkozó kommentárjai és az *Apostolorum Successores* is arra ösztönzi

⁷³⁹ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese: a canonico-historical investigation*, in 49 *The Jurist* (1989) 353.

⁷⁴⁰ MIRAGOLI, E., *La visita pastorale: „anima regiminis episcopalis*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale*, 6 (1993) 128. Lásd még: KOVÁCS, J., *Visitatio canonica a gyulai plébánián (1715-1993)*, 28.

a püspököket, hogy a látogatás már ne adminisztratív jellegű legyen, hanem inkább pásztori, atyai. Az adminisztratív feladatokat azon papok lássák el, akik a püspököt elkísérik a vizitációra. Az általunk bemutatott 21. századi pestszentlőrinci plébániai látogatás is a személyes, atyai találkozás gondolatát tükrözi számunkra. Ez az alapos vizitáció is megmutatta, hogy a kánoni látogatás a Katolikus Egyháznak nem egy idejétmúlt intézménye.

A dolgozat második részében kitérünk még az apostoli egyházmegyei vizitációkra. Mivel ez a típusú egyházlátogatás a pápa által kezdeményezett egyházkormányzati hatalom gyakorlását jelenti, éppen ezért az apostoli látogatás a püspöki egyházmegyei látogatáshoz képest egy „magasabb szintű” intézmény, ugyanis ezáltal a pápa a primátusát, a legfőbb kormányzati hatalmát gyakorolja. Mivel a pápa nem tudott mindenhol személyesen jelen lenni, és a pásztori felügyeletét gyakorolni, ezért a hatalmát a követei és helyettesei által gyakorolta. Az egyházmegyei és tartományi zsinatokra, a részegyházakban felmerülő problémák megoldására és a királyi udvarokba követeket, ún. legátusokat küldött, akiket azzal a feladattal bízott meg, hogy a pápa nevében elnököljenek, vizsgálják ki az egyes ügyeket, majd informálják a pápát, vagy egyszerűen csak képviseljék az ő személyét. Eleinte a pápának kellett beszámolniuk az ügy menetéről, majd később az egyik Kongregációnak, amely informálta a pápát a vizitáció eredményéről. A legátusok intézményéből alakult ki a nunciusok intézménye. Az apostoli vizitáció intézményére, amely még ma is működik, a *Seattle-i Egyházmegye* 1983. november 2-8. között történt vizitációját tárgyaltuk, amelyet *James Hickey washingtoni* érsek végzett *II. János Pál* pápa megbízásából. A vizitálás tárgyát, amint láttuk, az egyházmegyei bírósági gyakorlat, a liturgikus és szentségi fegyelem, a szemináriumi képzés, a hit és erkölcs területén felmerülő kérdések képezték.

A dolgozat harmadik része magába foglalta a váci egyházmegyei vizitációk történetét, vizitáló püspökeit és jegyzőkönyveit, amelyek között megtaláljuk a mátraszőlősi plébánia vizitációs dokumentációit.

A mátraszőlősi plébániatörténet egészen az 1526-os mohácsi vészig visszavezethető. Szőlősnek már 1542-ben saját plébánosa volt. Egy ideig a plébániát az ecsegi lelkipásztorok és a pástói ciszter szerzetesek látták el. A község 14. századi gótikus, többször is átalakított temploma jelenleg is a falu ékessége. 1611-ben az Üdvözítő (Salvatore), 1697-ben Havas Boldogasszony (Madonna della Neve), végül 1715-ben Szent Erzsébet tiszteletére ajánlották. A plébánia háza 1794-ben

épült, amelyet 1971-től folyamatosan renováltak. 1984-től a plébániát Pásztóhoz csatolták a községgel együtt.

A szőlői *Historia Domus* nem csupán az egyházközség történetét mutatja be, hanem több alkalommal találkozunk benne konkrét és az egyházközségre tekintettel jelentősnek bizonyuló jogszabállyal, vagy legalábbis normára való utalással. Ennek köszönhetően a mátraszőlői plébániatörténetet írott jogforrásként tekinthetjük és kezelhetjük, amelyeknek segítségével visszakereshetjük az adott püspök rendelkezéseit, vagy ha azok nem találhatók meg, akkor a plébániatörténet útmutatásul szolgálhat egy konkrét jogi kérdés, vagy joghézag tisztázására, ill. kitöltésére.

A mátraszőlői vizitációs jegyzőkönyveket illetően a következők maradtak ránk: az 1715-ös, 1733-as, 1773-as!, 1779-es 1746-os és az 1829-es. Ezekből a dokumentációkból is jelentős ismeretre tehetünk szert a plébániai élettel kapcsolatosan. Mind a *Historia Domus*ban, mind pedig a vizitációkban nem csupán egyháztörténeti adatokkal találkozhatunk, hanem kortörténettel, társadalom-, gazdaság-, népesség-, művészet- és erkölcstörténettel egyaránt. Ezenkívül a vizitációs jegyzőkönyvek nemegyszer magánszerződésként kezelendők, amelyek rendelkeznek a papság, az egyházban szolgálatot teljesítő krisztushívők, tanítók illetményeiről, jogairól és kötelezettségeiről. A 19. századtól kezdve már kétoldalú szerződésként kezelték őket.

A mátraszőlői egyházlátogatási jegyzőkönyvek – különös tekintettel az 1829-es dokumentum – rögzíti a plébánia jelentősebb (korábbi) eseményeit, plébánosait, szentségi életét, ingóságait és ingatlanjait, a községben szolgálók jövedelmeit.

Mindegyik vizitációs jegyzőkönyv megemlíti a plébánián működő Szent Miklós Püspökről nevezett és a Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról nevezett céheket, amelyeket szerény meglátásunk szerint Berkes András vikárius 1702-i jóváhagyása után már nem közönséges céhként kell kezelnünk, hanem mint fraternitast, testvérületet, bár a nevükben továbbra is a céh megnevezés szerepelt.

A 20. és 21. századból nem maradt ránk mátraszőlői vizitációs jegyzőkönyv. Jelenleg az Váci Egyházmegyében a megyés püspök rendelete értelmében az esperesek látogatják a plébániákat.

A látogatások menetét a CIC nem szabályozza. Iránymutatóként a korábbi korok, valamint a hatályban lévő dokumentumok és részleges normák (pl. tartományi

és egyházmegyei zsinatok határozatai) és az ordinárius szabályozzák, illetve kell, hogy szabályozzák.

Jelenkor egyházi dokumentumainak és kánonjogászainak többsége az atyai egyházlátogatást hangsúlyozzák. A korábbi évszázadok gyakorlata viszont arra mutat rá, hogy nem csupán ún. atyai vizitációkat végeztek, amikor a megyésfőpásztor vagy megbízottja egy-egy plébániát meglátogatott, hanem a látogatásokat adminisztratív, ellenőrző aktus is jellemezte. A 21. századi vizitációk alkalmával bizonyára szükséges, hogy a püspök jó pásztorként, atyaként végezze e feladatát, hiszen erre ösztönözik a kánoni látogatásról szóló dokumentumok, ugyanakkor pedig azt is fontosnak érezzük, hogy az alapos, úgynevezett adminisztratív eljárás arculatát is tükrözze a vizitáció, amely az egyház zavartalan működését, lelki, tanításbeli egységét, és a lelkek üdvét („salus animarum”) szolgálja és garantálja. Meglátásunk szerint tehát a két látogatási forma és mód együtt is működőképes, vagyis az egyik nem zárja ki a másikat.

A vizitáció pasztorális aktualitását és jelentőségét nem lehet megkérdőjelezni. A látogatások által az egyház speciális módon viheti véghez küldetését: átadhatja és újraevangelizálhatja a különböző kultúrákban élő emberiséget, és új tapasztalatok által megalapozhatja a lelkipásztorokodás módját, amelyre Krisztus küldi egyházát.

Az *Ecclesia Imago* püspököknek szóló direktórium 166. pontja jól kifejti a püspöki látogatás lényegét, amely a következőképpen szól: „A pásztori látogatás egy apostoli cselekedet és egy kegyelmi esemény, amely valamiképpen tükrözi azt az egyedülálló és egészen csodálatos vizitációt, amelyet a ”legfőbb pásztor” (1Pt 5,4), „lelkünk legfőbb pásztora” (1Pt 2,25) Jézus Krisztus végzett, amikor meglátogatott és az ő népévé tett minket.”⁷⁴¹

A dolgozat eredményét illetően megállapíthatjuk, hogy sikerült indirekt módon kimutatni az apostoli és a főpásztori vizitáció közötti azonosságokat, illetve különbségeket. Egyik ilyen különbség a két intézmény között, hogy az apostoli egyházlátogatás többnyire rendkívüli esetben történik, míg az egyházmegyei vizitációt maga a hatályos Törvénykönyv egyértelműen kötelező jelleggel előírja a megyéspüspök számára. Az előbbi megállapítás alapján szerény meglátásunk szerint

⁷⁴¹ „La visita pastorale è un’azione apostolica, è un evento di grazia che riflette in qualche modo l’immagine di quella singolarissima e del tutto meravigliosa visita, per mezzo della quale „il pastore sommo” (1Pt 5,4), il vescovo delle anime nostre (1Pt 2,25) Gesù Cristo ha visitato e redento il suo popolo.” (*Ecclesiae Imago*, 166. p. MIRAGOLI, E., *La visita pastorale: „anima regiminis episcopalis”*, 149.)

és jelen dolgozat alapján levonhatjuk azt a következtetést, hogy létezik az egyházlátásnak egy rendes és rendkívüli formája. A rendes az, amikor az Egyházi Törvénykönyv írja elő, a rendkívüli pedig az az eset, amikor valamilyen visszaélést tapasztalnak egy részegyházban, plébániaközösségben.

A másik különbség, hogy a püspök által végzett vizitációt a megyéspüspök mindig a saját jogán gyakorolja, viszont az apostoli vizitációt végző püspök delegált hatalomként látja el a látogatást. Az viszont közös bennük, hogy mindkét vizitációs forma esetén lehet delegálni a látogatást.

A harmadik dolog, amely a dolgozat eredményeként megfogalmazható, hogy a rendes kánoni látogatáshoz, amelyet a püspök végez, nem kötődik titoktartási kötelezettség, mivel a vizitáló püspök nem csupán a plébánossal és az egyházközösségben szolgáló papsággal, hanem a plébánia közösség tágabb körével találkozik és informálódik tőlük a plébánia életéről. Az apostoli vizitációk viszont kifejezetten a titoktartás kötelezettsége mellett történnek, és szűkebb körrel, tehát nem az egész plébániaközösséggel találkozik a vizsgálatot végző püspök. Láttuk, hogy az apostoli vizitáció elrendeléséhez már az elkövetett visszaélések „publica fama”-ja, a szóbeszéd elterjedése is elegendő. Ez azt a gondolatot erősítette meg bennünk, hogy a Katolikus Egyház eljáróinak kötelessége rövid időn belül kivizsgálni minden olyan esetet, és megfelelő módon eljárni azokban az ügyekben, amelyet tudomására hoztak, és amely közmegebotránkozást válthat ki a krisztushívőkben.

Azt is fontosnak érezzük hangsúlyozni, hogy a vizitációs kérdéseket mindig az adott kultúrkörben, a kornak megfelelően kell alakítani, az egyház tanítását és jogszabályait figyelembe véve.

Jelen dolgozat röviden liturgikus szabályokat is tárgyalt, amelyre részletesebben is sor kerülhetett volna, azonban ez már egy másik doktori munka témakörét, terjedelmét és a szabályok részletes ismertetését foglalhatná magában.

RIASSUNTO

Il presente lavoro di tesi si pone i seguenti obiettivi, intanto cerca le risposte alle seguenti domande:

1. *La visita canonica ha ancora qualche rilevanza e attualità nel secolo XXI?*
2. *Se non si tratta di un'istituzione stantia della Chiesa cattolica? Anche se nel corso dei secoli era sempre sottolineata la sua importanza ed è anche prescritta dall'ultimo Codice di diritto canonico.*

Nel primo capitolo della mia tesi abbiamo visto l'evoluzione storica dell'istituzione della visita canonica. Le radici della visita pastorale erano già presenti nelle Sacre Scritture. Anche i concili patristici e medievali hanno sottolineato l'ulteriore sviluppo, prescrizione ed importanza dell'esistenza di quest'istituzione. Pertanto sono apparsi i libri di visita nelle norme dei vescovi i quali rievocano i libri penitenziali. Questi libri di visita hanno aiutato l'allestimento e lo svolgimento rapido e flessibile delle visite canoniche. Già dall'ottavo secolo si distinguono le visite canoniche dalle visite pastorali. La visita pastorale di solito era eseguita dal vescovo o dal suo delegato in casi eccezionali, per l'ispezione di eventuali abusi. La visita pastorale periodica faceva parte del servizio pastorale, d'altra parte era il modo di esercitare l'autorità del governo ecclesiastico. Di solito il vescovo ha legato la visita all'amministrazione della cresima. Tutte le norme, tutti i canoni e tutti i riti concepiti nel periodo patristico e nell'Alto del Medioevo per la visita pastorale si trovano raggruppati nel *Decretum Gratianum*. In quest'epoca la visita pastorale aveva un significato completamente diverso – rispetto alla visita compiuta dal decano. Viene menzionata solo come un atto del governo ecclesiastico, la cui sostanza era che la vita ecclesiastica fosse controllata a un livello più alto, quindi volevano solo „esercitare il diritto del controllo supremo”. Secondo il Concilio di Würzburg del 1287 „il governo ecclesiastico ordinario richiede che il vescovo ogni tanto visiti personalmente le chiese di campagna solo per l'amministrazione della cresima”.⁷⁴²

⁷⁴² TIMON, Á., *Il visitatio canonica nel diritto canonico ungherese*, 4

I tre tipi della visita pastorale sono apparsi nel secolo XII e si erano sviluppati durante il pontificato del Papa Innocenzo III: 1. ex officio, questa visita ha processo contro reati conosciuti, noti in cui qualcuno ha commesso qualsiasi reato pubblicamente; 2. nella procedura „cum promovente” un sacerdote responsabile era incaricato di raccogliere le prove, queste prove sono state esaminate dal giudice; 3. la procedura „super reformatione ecclesiae” significava l’esaminazione dell’intera comunità (ad es. la comunità parrocchiale o quella monastica).⁷⁴³

Nelle grandi diocesi il vescovo non ha potuto svolgere la visita canonica annuale, così erano invitati arcidiaconi a questo compito. Nel secolo XII il loro servizio era già effettuato come potestà propria (sulla base di potestas ordinaria). Lo sviluppo della vita ecclesiastica però spesso non era promosso dalle visite perché alcuni vescovi ed arcidiaconi hanno abusato della situazione. I concili hanno cercato di opprimere questi abusi mediante le norme fatte da loro.

L’11 novembre del 1563 i Padri che parteciparono al *Concilio di Trento* nella sessione XXIV fissarono i tre principi che si riveleranno capaci di ridare vigore e attualità all’antica istituzione: 1) l’obbligatorietà della visita, 2) la piena restituzione al vescovo di questo compito pastorale, 3) la riaffermazione della finalità pastorale e spirituale della visita stessa.⁷⁴⁴ Il concilio quindi ha rimesso nelle mani del vescovo l’incarico e il dovere della visita, e solo il vescovo ha potuto svolgerla a pieno titolo (potestas ordinaria), nonché d’ora in poi il vescovo ha potuto mandare al suo posto persone veramente onestamente e coscienziosamente dotate per questa funzione.

Il CIC del 1917 ha raccolto i decreti fatti prima: secondo il quale l’Ordinario è tenuto all’obbligo di visitare almeno ogni cinque anni la diocesi e le istituzioni religiose che non godono una dispensa speciale della Santa Sede, o tutta o in parte, o personalmente oppure se è legittimamente impedito, tramite il Vescovo coadiutore o l’ausiliare, o il Vicario generale o episcopale, o un altro presbitero. L’insegnamento del Concilio Vaticano II, i commentari sulla visita canonica del Codice vigente e anche l’*Apostolorum Successores* incoraggiano i vescovi che la visita sia pastorale, paterna piuttosto che amministrativa. Le attività amministrative vengono eseguite dai sacerdoti i quali accompagnano il vescovo alla visita pastorale. Anche la visita alla

⁷⁴³ BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese: a canonico-historical investigation*, in 49 *The Jurist* (1989) 353.

⁷⁴⁴ MIRAGOLI, E., *La visita pastorale: „anima regiminis episcopalis*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale*, 6 (1993) 128. Vedi anche: KOVÁCS, J., *Visitatio canonica alla parrocchia di Gyula (1715-1993)*, 28.

parrocchia di Pestszentlőrinc nel secolo XXI che abbiamo presentato in questa tesi riflette l'idea di un personale incontro paterno. Anche questa visita approfondita ci ha mostrato che la visita canonica non è un'istituzione stantia della Chiesa cattolica.

Nella seconda parte della tesi sono discusse anche le visite apostoliche alle diocesi. Visto che questo tipo di visita pastorale rappresenta l'esercizio del governo ecclesiastico ricevuto dal Papa, che è il motivo per cui la visita apostolica è un'istituzione „superiore” rispetto alla visita pastorale diocesana, infatti in questo modo viene esercitato il primato, l'autorità del governo principale del Papa. Siccome il Papa non è potuto essere presente personalmente dappertutto ed esercitare l'ispezione ovunque così la sua potestà era esercitata mediante degli inviati e deputati. Il Papa ha nominato i cosiddetti legati pontifici, rappresentanti del Papa che sono inviati ai concili diocesani e provinciali, alle corti reali e per risolvere i problemi presso le chiese locali. Il loro compito era quello di presiedere a nome del Papa, esaminare certi casi, dopo informare il Papa, o semplicemente rappresentare la sua personalità. All'inizio hanno dovuto riferire sui progressi del caso al Papa, ulteriormente ad una delle Congregazioni la quale ha informato il Papa del risultato della visita. Dall'istituzione di legato pontificio si era costituito il nunzio apostolico. Per quanto riguarda l'istituzione della visita apostolica, che anche oggi funziona, nella tesi era presentata la visita tra il 2 e l'otto del novembre nel 1983 alla *Diocesi di Seattle*, condotta dal vescovo di Washington, *James Hickey* per delega del Papa *Giovanni Paolo II*. Come abbiamo visto i temi della visita erano il tribunale diocesano, la disciplina liturgica e sacramentale, la formazione in seminario, i problemi emergenti nel campo della fede e della morale.

La terza parte della tesi comprende la storia delle visite alla Diocesi di Vác, i vescovi visitatori ed i documenti della visita pastorale, tra i quali si trova anche la documentazione canonica della parrocchia di Mátraszőlős.

La storia della parrocchia di Mátraszőlős risale fino al „pericolo di Mohács” del 1526. Nel 1542 Szőlős aveva già un proprio parroco. Per un certo periodo i sacerdoti di Ecseg ed i monaci cistercensi hanno servito la parrocchia. La chiesa del paese in stile gotico, del secolo XIV, più volte ricostruita è ancora il gioiello del villaggio. Nel 1611 va dedicata al Salvatore, nel 1697 alla Madonna della Neve, e alla fine nel 1715 alla Santa Elisabetta. La casa della parrocchia è costruita nel 1794, che era rinnovata continuamente dal 1971. Nel 1984 la parrocchia viene aggiunta a Pásztó assieme al paese.

La *Historia Domus* di Szőlős dimostra non solo la storia della diocesi ma ci si trovano più volte anche specifiche e notevoli norme giuridiche a riguardo della diocesi o almeno indicazioni alla norma. Di conseguenza, possiamo considerare la storia della parrocchia di Mátraszőlős come fonti del diritto scritto, per mezzo di cui possiamo ripercorrere le prescrizioni del vescovo, o se queste non si trovano, allora la storia della parrocchia serve come guida di riferimento per chiarire una specifica questione giuridica o riempire un vuoto giuridico.

Delle documentazioni canoniche della parrocchia di Mátraszőlős ci sono rimaste solo le seguenti: del 1715, del 1733, del 1773!, del 1779, del 1746 e del 1829. Ma anche di questi documenti possiamo procurare una conoscenza significativa relativa alla vita parrocchiale. Sia nella *Historia Domus*, sia nei documenti delle visite si trovano non solo dati storici della Chiesa, ma anche la storia d'epoca, la storia sociale ed economica, la storia della popolazione, la storia d'arte e morale. Inoltre i documenti delle visite possiamo identificare contratti privati i quali provvedono i salari, gli obblighi e diritti del clero e dei fedeli che servivano alla chiesa. Dal secolo XIX sono stati considerati come sinallagmi.

I documenti delle visite di Mátraszőlős – soprattutto il documento del 1829 – indica i maggiori (ex) eventi, i parroci, la vita sacramentale, i beni mobili ed immobili della parrocchia, i salari di quei che servivano in comunità.

Ogni documento della visita menziona le corporazioni delle arti e mestieri – che erano ecclesiastiche – dedicate a San Nicola Vescovo e alla Beata Vergine Maria Immacolata. A mio modesto parere dopo l'approvazione del vicario András Berkes nel 1702 queste corporazioni delle arti e mestieri non erano più semplici corporazioni, ma confraternite, fraternità, anche se la loro denominazione era rimasta corporazione delle arti e mestieri. Delle documentazioni canoniche della parrocchia di Mátraszőlős dal secolo XX e XX non ci sono rimaste. Attualmente in base alla norma del vescovo diocesano nella diocesi di Vác le parrocchie sono visitate dagli arcipreti.

Il CIC non prescrive lo svolgimento delle visite pastorale. Le visite sono regolate e devono essere regolate normativamente dalle epoche passate, dai documenti vigenti e dalle norme parziali (per es. decisioni dei concili provinciali e diocesani) e dall'ordinario.

La maggior parte dei documenti attuali e dei giuristi canonici sottolineano l'aspetto paterno della visita. Però la pratica dei secoli precedenti mette in evidenza

che le visite pastorali eseguite dal vescovo diocesano o dal suo delegato non erano soltanto paterni, ma altrettanto avevano l'aspetto amministrativo, lo scopo d'ispezione. Nell'occasione delle visite del secolo XXI certamente è necessario che il vescovo compia questo compito con affetto paterno, che sia buon pastore, dato che le documentazioni canoniche l'incoraggiano a questo ruolo. Nel contempo noi diamo importanza anche all'aspetto amministrativo, all'aspetto soddisfacente della visita, che serve e garantisce il buon funzionamento della Chiesa, l'unità spirituale e dottrinale, e la salvezza delle anime („salus animarum”). Le due forme, le due maniere della visita, a nostra opinione, insieme sono operative, una non esclude l'altra.

L'attualità pastorale e l'importanza della visita non può essere discussa. A forza di visite pastorali la Chiesa può compiere in modo speciale la sua missione: può rievangelizzare l'umanità di diverse culture, e mediante nuove esperienze può stabilire la modalità dell'attività pastorale a cui Cristo invia la sua Chiesa.

Il paragrafo 166 dell'*Ecclesia Imago* – direttorio per il ministero pastorale dei vescovi – spiega bene l'essenza della visita pastorale, dichiara quanto segue: „La visita pastorale è un'azione apostolica, è un evento di grazia che riflette in qualche modo l'immagine di quella singolarissima e del tutto meravigliosa visita, per mezzo della quale „il pastore sommo” (1Pt 5,4), il vescovo delle anime nostre (1Pt 2,25) Gesù Cristo ha visitato e redento il suo popolo.”⁷⁴⁵

⁷⁴⁵ *Ecclesiae Imago*, 166. p. MIRAGOLI, E., *La visita pastorale: „anima regiminis episcopalis”*, 149.

FÜGGELÉK

I. Possesio Szőlős, 1727 ⁷⁴⁶

Ecclesiam habet extra pagum in loco elevatiori, honori divae Elizabethae viduae dicatam, in districtu Minori Neograd existentem, sub iurisdictione Ep[isco]patus Vaciensis habitam. Est ecclesia pro loci qualitate satis capax, habet sacristiam, sanctuarium et porticum sub fornice, reliquum corpus sub tabulato, decenter colorato, cancellis ante altare, sedibus, choris, lapidea cathedra, sat bene provisa, item confessionali sat amplo, et habet etiam instrumentum lapideum pro aqua benedicta.

Altaria tria: maius in sanctuario honori S[anctae] Elizabethae viduae sacrum, in cuius medio inter duas columnas imago in tela picta divae Elizabethae, septem opera misericordiae repraesentans, in parte superiori civitas certa, radiis distincta aureis, infra quam cherubin sculptus, hincinde etiam capitella angelica apparent sculpta, sunt etiam in altari hoc certae ciradae auro et argento, aurique pigmento coloratae; Altare vero totum nigro colore. Tabernaculum etiam antiqui laboris in infima parte, et lapideo pede altaris.

Secundum altare ante sanctuarium ad cornu evangelii est B[eatae] Virginis immaculatae conceptae, ad quod altare est instituta etiam congregatio cum suis regulis, et appertinentiis, prouti inventaria altaris demonstrant, pes huius altaris est lapideus, prout et alterius ad cornu epistolae, desuper in medio est B[eatae] Virginis icon in tela picta immaculatam referens conceptionem, hoc altare pictum est colore nigro, et auri pigmento, in superficie habet vultus angelicos ex partibus sculptos, in medio vero radium, in quo nomen MARIAE expressum est.

Tertium altare est S[ancti] Nicolai ep[isco]pi in cornu epistolae ante ingressum sanctuarii in cuius medio inter columnas quasi picta imago S[ancti] Nicolai pontificalibus vestita insigniis in lista nova viridi colore picta, superficies huius altaris est modico opere arculario, et viridi colore picta cum cruce in medio.

Intra cathedram, et chorum est etiam permodum altarioli, imago Sanctissimae Trinitatis antiquo more et opere in angusta mensula applicata et effigiata. Crucifixus maior est, qui pro processionibus applicatur, sub arcu supra cancellos in trabe viridi

⁷⁴⁶ VPKL Püspöki Levéltár. *Visitationes Canonicae (Püspöki egyházlátogatások) Liber III. Szőlős* 123-125. (1727)

colore picta. In parte evangelii repositorium in parete pro venerabili conservando, ex parte epistolae faldistorium ex lapide in pariete excisum praeterea locus pro ampullis ibidem est.

Turri caret Ecclesia, verum ante ingressum coemeterii, quod vetusto muro cinctum est, campanile ad instar parvae turris habet, in quo sunt duae campanae maiores, in pago tertia minima in trabe appensa. Maxima habet inscriptionem in circumferentia *S[ancta] Maria ora pro nobis iugiter*. Ossarium habet in coemeterio iunctum sacristiae. In sacristia est armarium pro conservandis apparatus. Ecclesia haec tecto novo non pridem est provisa.

Supellex ecclesiae: calices 2 cum suis patenis argentei inaurati. Ciborium cum suo cooperculo argenteum inauratum. Pacificale argenteum inauratum. Ex partibus duae statuellae B[eatae] Virginis, et S[ancti] Ioannis evangelistae, in summitate sunt insignia evangelistarum. Bursae 5, pallae etiam 5, corporalia 5, purificatoria 9, casulae 6, una ex materia variegata sericea, alia rubra ex sericea materia, tertia alba acu picta diverso serico, quarta totaliter semisericea, quinta violacea semisericea, sexta nigra, omnes hae casulae habent manipulos, et stolas suo colori conformes. Alba 2, humeralia duo, cinguli 3, duo ex serico, tertius ex filis albis. Superpellicea 2 attrita, vela 6, strophiola 9 ex sindone, vela longiora pro ciborio 3, mappa 5, antependia 4, portatilia 3, quorum duo violata deprehensa, candelabra 14, tintinnabula 4, ampullae 4 ex vitro, ex stanno 2, pelvulae stanneae 2, tapes unus, lampas antiqua laminea, pyxis una laminea pro sacris liquoribus, alia lignea pro hostiis, ferrum pro pinsendis hostiis, cistae 3 pro apparatus altarium conservandis, emunctoria 4, strophiola simplicia ex tela 10. Cryptae sunt duae, una in sanctuario, alia ante cancellos cum suis sepulchralibus lapidibus, vexilla 5, unum viride, secundum album, tertium violacei coloris, quartum caeruleum, omnia sericea, quintum nigrum. Missalia 3. Evangeliorum liber 1, rituale, matriucula, Auctuarium Mattiae Fabri cum Solis Dominicalibus concionibus, Mephret aestivalis, Pazman ungaricus Dominicalis, breviarum antiquum monopartitum, Náray cancionale, Csuzy Festivalis. Thuribulum, sacrarium.

Ecclesia nullam dotem habet aliam, praeterquam unam vineam, ex cuius una parte est vicinus Matthaeus Szabó ex alia parte Congregationis S[ancti] Nicolai vinea, praeterea unum agrum, capacem kilarum 30, ex quo cedit ab antiquo decima ecclesiae. Paratae pecuniae habet Fl[orens] 143, d[enarios] 54. Apud pagum liquidorum debitorum Fl[orens] 10, d[enarios] 33. Confraternitatis B[eatae]

Virginis ad altare eiusdem caetus deprehensi sunt Fl[orenos] 39, d[enarios] 10. Pro dote habet vineam, in vicinitate Jacus Istvány, ex alia parte Kurtányi András, secundum vineam in vicinitate Ioannis Gyóry, ex parte alia Martini Berebura. Confraternitas S[ancti] Nicolai habet vineam unam in vicinia vineae ecclesiae, in alia parte Michaelis Kvacany. In paratis habet Fl[orenos] 14.

Accomdatio et proventus do[mini] plebani. Plebanus loci pro hic et nunc est d[omi]nus Stephanus Csór seminarii ep[iscopalis] Vaciensis alumnus, habet residentiam suam Parochialem infra ecclesiam, de medietate ex parte superiori noviter scandulis tectam, quoad primum cubiculum sat misere accomodatam, cincturis, stabulis, cellario provisam. Libros nullos alios habet praeter D[omi]nicalem Csúzy et Penzinger D[omi]nicalem.

Solutio domini plebani: seminata autumnalis kilae 12, vernalis vero 6, cum demissione, et importatione, hortos erigere, et excolere, praeterea pro caulibus, canabibus, item peponibus, si quando pagus inseminaverit, terram dare, et inarare tenebuntur. Ab una pari hominum kila tritici una, d[enarii] 50, vidui et viduae oeconomiam exercentes medietatem praestabunt. Lanio, faber et pastores ad integram solutionem obligantur, nisi aliter cum d[omi]no plebano convenerint. Pro sacrificio missa vini urna duae, 1 lapis salis, 1 saginatus, butyri mediae 7, mellis 4, saevi librarum 7, ligna pro foco sufficientia, ad molendinum deferre obligantur, sicut et pratum falcare et comportare.

Proventus stolaris est sicut alibi.

Proventus ludimagistri: seminata autumnalis kilae 5, cum sua demissione, et importatione, butyri mediae 2, mellis 2, saevi librarum 4, medius lapis salis, medium laridum, foeni currus 2. Reliqua, ut alibi.

II. Visitatio canonica in Possessione Szöllős Die 9na. 8bris

1773⁷⁴⁷

De Ecclesia

Söllósiensis Ecclesia extra possessionem in monte collocata, quae anno quoque acutore erecta sit, ob temporum antiquitatem non constat exstructa vero est e bonis, et solidis materialibus in honorem Divae Elisabeth Reginae Hungariae: quae posteaquam tempore revolutionum Rakocziarum profanata, et in domum militarem redacta fuit, cessante hac calamitate suo demum honori, et sanctitati restituta, et benedicta est. Tria in ea extant Altaria, majus D. Elisabeth Reginae, quod simul privilegiatum est, Minus ad latus dextrum B. V. Mariae sine labe conceptae, tertium vero a sinistra parte S. Nicolao Episcopo dedicatum, neque ullum eorum violatinoe aliqua labefactatum. Sanctuaris fornix immittitur, caeterum vero Ecclesiae corpus tabulatum pictum tegit. Adhaeret illi a septentrione sacrestua e solidis pariter materialibus structa focine Munita, unoque armario pro asservandis paramentis sacris, ac cista pro recondendis candelis porvisa, angustea nommi sit?, et humida. Chornus illius ex asseribus fabricatus, cui porpediem reparatio adhibenda erit. Modernus Ecclesiae status commodus, cui ex dota inferius exponenda providetur. Sanctissimum Eucharistiae sacramentum conservatur in Tabernaculo. Arae majoris materia serica vestito, ac rite clauso, et singulo mense bis renovatur, coram quo ob tenuem Ecclesia subsistentiam lampas hactenus jugiter ardere non potuit, sed solemnioribus tantum festis accendi convenit. Defertur vero Divina haec Hostia ad infirmos publice, dum per tempus licet, et solemnioribus anni festis die praeterea patricinii in festum S. Elisabeth Reginae incedente, a Dominicis Novilunis processionibus circumfertur, singulo insuper Dominico die, ea quae fieri potest decentia, veneratione fidelium exponitur. Nullae in hac Ecclesia Reliquiae, neque Indulgentiae quae cum exspiraverint procurari iterum debebunt. Fons vero baptismalis cupreus ante sanctuarium collocatus una cum liquoribus sacris sub debita clausura conservatur et munde custoditur, clavis vero utriusque in sacristia loco tuto penes calices reponitur.

⁷⁴⁷ VPKL Püspöki Levéltár. *Visitationes Canonicae (Püspöki egyházlátogatások) Liber VI. Szöllős 83-87. (1773)*

De suppellectili Ecclesiae

Habet Ecclesiae haec calices duos, unum argenteum, cupreum, alterum, utrumque vero patenis ejusdem materiae provisum. Ciborium cupreum inauratum. Monstrantiam ex aere figuris argenteis vestitam. Pacificale aereum inauratum. Thuribulum aereum cum simili navicula. Pixides argenteas duas: pro Sanctissimo ad aegros deportando unam, pro s. liquoribus alteram. Lampades lamineas pro processionibus duas, ante aram pendentem unam. Tintinnabula 4. Casulas duas elegantes sericas et fimbriis argenteis exornatas, quarum una flavi, altera violacei flavo mixti coloris est, utraque necessariis appertimentiis debita instructa. Duas item alias variegatas quotidianis usibus aestimatas, ac duas nigras. Albas tres. Superpellicea 2. Rochetum 1. Humeralia 3 Cingulus tres. Corporalia 6. Manutergia 4. Mappas altarium superiores 3 Antependia 3. Missilia 2. Libros Evangeliorum 2. Rituale 1. Candelabra lignea colorata 9. Umbellam ex rubra serica materia. Vexilla 7, quarum duo ceteris majora sunt. Cruces 5. Statuam B.V.M. portatilem. Campanas 4, quarum una libras 200, altera libras 150, tertia 50 appendit, et haec in Campanili ad Ecclesiam jam prope ruinoso suspensae sunt. Quarta omnium minima in turricula Ecclesiae ipsius pendet. Organum commodum, cathedrum, sedem confessalium et Christi sepulcrum.

De proventibus Ecclesiae

Nemo in Ecclesia hac jus patronatum exercet, quod cum ante duos annos Dnus Ladislaus Jankovich in quaestionem sumpsisset non probata praetensione sua, eandem minime est consecutus, prout ex Protocollo Constit[uti]onilai ejusdem anni constat. Provisa vero est praefata Ecclesia titulo dotis agris duobus, annis superioribus communi Dominorum Terrestriorum consensu, prout scriptum eorundem testimonium, et Documentum jure? manibus Dni Parochi existens exhibet, pro parte ejusdem excissi, quorum unus 8, alter 5 metretarum seminaturam recipit, et unus in vicina Dni Szentmiklósi, alter penes Josephum Csordás situatur. Annua vero eis culturam Parochiani impendunt. Alteram Ecclesiae dotem constituit vinea 12 fossorum capax in vicinia subditorum Dni Antonii Szentmiklósi situata, quam possessio similiter cultivat. His accedit pratium unum in vicinia Dni Parochi existens, per communitatem annue exarendari solitum, quod eo dem agris cum superius memoratis tempore per Dnos Terrestres excissum est. Ea est hujus capacitas, ut duo per diem falcatores gramen illius deponere possit. Habet praeterea Ecclesia haec ex

piis fidelium legatis f[lore]nos 160, erga annum 6 per centum censum Dno Ladislao Jankovich elocatum, obligatoriales apud Dnum parochum asservantur, quae quidem pro uno dumtaxat anno confectae sunt, sed levatus aes suus? Debitor nondum reluit. Ex his itaque fundis necessitatibus Ecclesiae satisfit: accipit praeterea ex pulsu campanarum a singulo funere X [cruciferos] 17 ab iis, qui ad earum procurationem non concurrerunt. Cassa conservatur in cista apud Curatorem Ecclesia sub duplici clavi, quarum una huic consignatur, altera autem apud Parochum remanet, ille porro super perceptione et erogatione accuratus anno singulo rationes reddit. Inventi (?) mundo in cassa sunt f[loren]i 47 d 51. In natura vero vini urna 9, frumenti kila 11, avenae 21.

De confraternitatibus

Tres in Ecclesia hac confraternitates reperiuntur: quarum prima Archiconfraternitas Ssmi Corporis Christi anno 1770, altera B. V. Mariae immaculate conceptae, et tertia S. Nicolai episcopi, et posteriores has anno 1669 erectae, et deinde per pium defunctum Nostrum Episcopum Suffraganeum et vicarium Dnalem Andreas Berkes confirmatae sunt, supra nominata vero Archiconfraternitati agregata nondum sunt. Praetor earum omnium est Parochus loci per quem caeteri officiales per membra confraternitatum praesentari confirmantur. Proventus Archiconfraternitatis, cum aliae eidem hactenus ingratas non fuerint, constituent in offertori mensorio, quod apud secretarium confraternitatis erga onus ratiocinii conservatur. Congregatio B V Mariae habet vineas duas, utramque fossorum 11 quarum una in vicinia subditorum Dni Jankovich altera subditorum Dni Sz.Mihályi est situata. Congregatio S. Nicolai habet vineas aequae duas et in magnitudine prioribus similes, quarum una vinea Parochiali, altera Ecclesiae adjacet. Hae omnes per confratres cultivantur, et ex earum redditibus arae laterales luminibus provideantur, sacrificia item missa pro vivis et defunctis confrateribus celebrantur. Administrantes vero cassae earum per-vice praefides, qui coram Parocho loci, et primoribus Confraternitatum rationes quotannis reddunt. Inventi modo sunt in cass archiconfraternitatis Fni 13, in cassa confraternitatis B.V.M Fni 145 d 33 1/2, in cassa confraternitatis S. Nicolai 22.

De capellis, cemeteriis, statuis et crucibus

Unicum in Possessione hac invenitur Sacellum autoritate Nostri D. visitoris exterius inter vineas anno superiore impensis Communitatis erectum, nondum quidem perfectum, sed exiguo jam laboro absolvendum. Statua tres: quarum una ad Ecclesiam hoc anno posita, et dote 4 florenorum ad annum censum elocatorum pro conservatione provisum. Reliqua dua extra Possessionem erecta, et tum ob diuturnitatem temporis, tum vero multo magis ob defectum dotis ruinae obnoxiae. Cemeterium porro intra muratam Ecclesiae cincturum situm, et benedictam Populo huic sepulturam praebet, quam siquis in crypta, qua Ecclesia provisum est, eligeret, imposterum 12 Fnos Ecclesiae pendet.

De Parocho

Curatus loci istius est Andreas Priner Vacio oriendus, Hungarica, et Germanica lingua aequae ex aequo, Slavonica vero mediocriter gnarus, annorum 31, qui humaniora studia Vacii, Philosophia in seminari Agriensi, Theologica vero in Vacienti absolvit. Beneficio huic deposita fidei professione ante annos tres admotus, Decreto tamen Investiturae nondum provisus est. Antea in Szele mensibus 10, Vacii vero tribus annis et mediae cooperatoris munus obiit. Dominicis et Festis diebus mane hora 9a, a prandiiis vero 2da Divina inchoat, et quinque quadrantibus hora protrahit. Iisdem vero diebus conciones simul, et catecheses instituit, ac pro concreditis sibi ovibus sacrificium missa offert, et applicat. Pro baptizandis in casu necessitatis infantibus adinjuratam et instructam obstetricam habet, quos si absque lavacro decedere contingat, prope cincturam Ecclesiae loco ad id destinato sepeliuntur. Libros, quibus sacramentorum administratio, aliaque id genus, ad Parochiale ministerium pertinentia inseribuntur conservat, et accurate continuat: extat autem liber Baptizatorum ab anno 1700, liber copulatorum, et defunctorum similiter, Conversorum ab anno 1773, Decretorium Regiorum ac Literarum Consistorialium ab anno 1757, quibus accedit Inventarium Supellectilis Ecclesiae.

De Domo Parochi et Proventibus

Domus parochialis ad radicem montis infra Ecclesiam parte sui aliqua e bonis materialibus erecta, angusta et habitationi aegre admodum sufficiens est: pro quo duo cubacula nimium arcta adsunt tertium, quod familiae defervit una cum camera e ligno confectum est. Adnexa sunt aedificia stabula duo, horreum item: quae

quemadmodum per Communitatem erecta sunt, ita onus conservationis illi incumbit. S[...] domus modernus commodus, stabula autem reparatione magnopere indigent. Habet Dnus Parochus pro subsistentia agros tres in trinam calcaturam divisos, qui annis superioribus in processu proportionali per Dominus Terrestres pro eo excisi, ac in perpetuum cessi sunt, quemadmodum istud scriptum Mediis Nobilium Testimonium apud Dnum Parochum depositum clare docet. Singulus vero ager 12 metretarum insemnaturam recipit, primus ex parte una subditos Jankovich, ex altera Dni Szentmiklósi vicinos habet: secundus ex utraque parte subditos Dni Roth, et Bornemisza. Habet praeterea pratum unum in vicinia Nobilis Josephi Balás, quod eodem cum agris tempore, anno nempe 1759 14a novembris excissum et cessum fuit, in quibus colendis quae Communitatem obligatio maneat in Conventione inferius dicitur. Est praeterea vinea Parochialis vicina Nob. Francisco Kis. Perpetuum 24 Missarum pro vivis, et defunctis legendarum incumbit Dno Parocho, nec quo anno ceperit, constat, pro singula vero Xni 24 ex fructu vinearum Confraternitatum dependuntur.

Libri ad Parochiam spectantes

Pauli Layman Theologia moralis

P. Busenbaum Theologia moralis

Constantini Kolchenstein Quaestiones et Resolutiones Theologico-Canonico-Morales

Iosephi Poch Historia Ecclesiastica opus manuum

P. Leandri De sacramento matrimonii

Concilium Romanum

Concilium Tridentinum

Concilium Nicaenum

Biblia Sacra Hungarica

Vita S. Joannis Eleemosinarii

Joannis Fonovits opusculum de praecipuis Ritibus Ecclesiae

Conciones Cardinalis Pázmán

Conciones Anonymi pro Dominicis per annum

Joannis Zonara Conciones Apostolorum, et Sacrorum Conciliorum

Michaeli Ambrosou filii Imago Orbis

Pauli Skrabih Quaestiones in Epistolas Sanctorum Christi Apostolorum

De Ludirectore

Officium Ludirectoris, et simul Cantoris subit Mathias Peresi, vix annorum 40, Hungarici, et Slavonici idiomatis peritus, fidei professionem deposuit, et eos hucdum mores praesetulit, qui pro obeundo hoc munere, pro quo scientia etiam competente proditus est, idoneum satis eundem effecerunt.

Domus illius in monte exstructa, misera, et cum pueris etiam pro instructione confluentibus deserione? debeat, nimis angusta. Cameram [...] stabulum unum exiguum habet sibi adjectum, quae omnia reparationem summopere desiderant. Conservatio Communitati incumbit, quae indictam Domum erexit. Habet Ludirector agros tres pro se excissos, singulum metretarum 6 capacem, quorum duo in vicinia Parochi, tertius Domini Ferenczi situatur.

De Populo

Possessionem istam populus incolit potiore ex parte Hungarus, Religioni orthodoxae excepto uno Incolae totus addictus, numerantur animae confessiones capaces 450, incapaces 68. Matrimonia mixta nulla. Conversi duo, quorum unus in agone possessionem fidei deposuit. Nullum hic exerciti alienae Religionis vestigium. Incolae Possessionis istius a pietate laudabiles: exustores tamen calcis currus reprando etc. dies festos non satis religiose colere observati sunt. Annuae praestationes ob inopiam aliqui, alii ob tarditatem differunt. Nullus peccator publicus vel Communionem Paschalem neglexisset.

De praediis

Extat hic Praedium Csontfalva, una hora a Matre hac Ecclesia dissitum, nec ulli haec Parochiae adjectum, animas 4 Confessionis capaces in se complectens: quod per sacram hanc visitationem Parochiae huic Szöllósiensi adnectitur, et filialiter subjicitur, a quibus Parochus ne aversor, a se reddat, ordinariam dumtaxat stolam desumit. Sunt praeterea alia duo Praedia, jurisdictioni tamen Parochiae istius obnoxia Nádasd, nempe 8 domibus, et 20 animabus Confessionis capacibus constans, horae unius spatio a Matre remotum. Alterum Tepke ad semihora distanium positum, in quo domus duae, et animae Confessionis capaces 14 universim reperiuntur. Duo haec praedia, prout etiam primo loco allatum Catholicam Religionem colunt, et praeter duplicatam stolam Parocho nihil praestant.

**De conventione Parochi, quae in sequentibus punctis statuta est, et
quidem primo**

In Terris, quae in tres partes, seu calcaturas hic dividuntur, et cum mutuo Dominorum Terrestrium consensu eidem assignatae sunt, quarum singula 12 metretarum seminaturam recipit: quas terras Dominus Parochus sua etiam in futurum, suorum successorum cautela, et jure signis... circumscribet et cum vicinorum connotatione Libro Parochiae rite inseret, ut clare ab indagantibus cognosci possint. Communitas vero istas ita excolet ut duas ex iis quolibet anno, unam nempe pro frugibus autumnalibus secundam pro vernalibus subarare, demetera, ac comportare et cum opus fuerit, fimare etiam teneatur.

Altera praestatio in solutione, quam lecticalem dicunt, pro more totius Diaecesis Eidem confirmatur, quae ita intelligi debet, ut quodlibet, par Coniugum mensuram unius modii Poseniensis e frumento solvat, frumentumque illud eventilatum, et a pulveribus, ac sordibus mundum sit; secus enim septem mediae superaddentur. Iudicis autem et Iuratorum opera procurabitur, ut ad aedes Parochi deferatur. In aere demum parato denarios 50 vel in horum sortem 20 medias musti praestabunt.

A Communitate habebit unum centenarium salis. Saginatum unum. Butyri medias 12. Sevi libras 12. Pro Sacrificio Missae vini urnas duas. Pro hostiis puri Tritici kilas duas. Ligna pro foco quantum necessitas ejus postulaverit. Prata ad parochiam spectantia defalcare, ac foenum comportare, ad molendinum autem, quoties necesse fuerit, devehere tenebuntur. Quibus accedit beneficium sedecima, quae ex omnibus frugibus decimae subjectis eidem extradari debet. Vidui, viduae aconomiam exercentes dimidium solvent ejus, quod alii. Viduae autem nullam ducentes aconomiam dabunt tres ulnas telae vel unum saccum. Servi porro, faber, lanio, aenopola et pastores solvent integre, imi aliter cum D. Parocho convenerint. Pro caulibus, canabibus terram assignare, inarare et fimare, ita etiam hortum cingere, et primam fossuram praestare tenebuntur. Tribus solemnioribus festis, Nativitatis nempe Domini, Paschatis et Pentecostes in vicem prandii Fnum 1 d 50 numerabunt. Domum vero Parochialem cum catenis appertinentiis, quemadmodum etiam Ludimagistri conservare et ubi defectus aliquis fuerit, reparare obstrici erunt.

Proventus Stolaris

A Baptismo, et introductione	d 40
Matrimonio	d 50
Introductione novae sponsae Marianus	
Funera	d 50
Funera et sacro lecto	f 1
Funera et cantato	f 1 d 50
Funebri sermone	f 1 d 50

Agros autem Ecclesiae, et vineam Possessio Communibus operis etiam imposterum excolet.

De Ludirectore

De agris pro subsistentia Ludirectoris excissi idem intelligi volumus, quod superibus de agris Parochialibus praescripsimus: ex iis, tamen qui Ludimagistro assignati sunt, ac singulas 6 metretarum seminaturam recipit, unum dumtaxat pro seminatura autumnali Communitas excolet, ac omnes labores, puta inarationem, inseminationem, et comportaionem praestabit, ac cum necesse fuerit, etiam fimabit. Habebit praeterea a singulo pari Conjugatorum denarios 25, et mediam frumenti Kilam, vel medium cubulum vini decem medianum justarum, quod cum clausulis in conventionem Parochi expressi observari praecipimus. Salis libras 50. Medium laridum. Foeni currus duos. Butyri medias 6. Sevi libras 6. Ligna pro foco, quantum necessitas ejus exegerit. Terram pro canabibus, caulibus, quando pagus inseminat, dare, inarare, et fimare, aream item, et hortum domesticum cingere, et necessarias ad molendinum vecturas praestare tenebuntur. Vidui, viduae, servi, pastores, etc[...] medietatem ejus, quod Parocho dant, persolvent. A simplici sepultum d 25. Ab educatione funeris cum cantato d 50. A Scholis Denuntiationum Xros [cruciferos] 7. Pro instructione autem puerorum, quos promiscue ad scholas recipere, et diligenter imbuiere tenebitur, a Communitate annue urnas vini octo.

Ex Praedio Csontfalva Parochiae huic recens adjecto tam Parochus, quam Ludimagister ordinatim, ex Nádasd, vero et Tepke, cum alioquin nihil aliud praestare obstricti sint, duplicatam uterque stolam percipiet.

Commissa

Primo: Turris, Campanile et porta Caemeterii quantocitius repararentur, area vero Ecclesiae a sordibus repurgetur.

Secundo: Superior Tabernaculi pars interne tela vel alio velo obducatur.

Tertio: Sacrarii orificium firmetur et purificiatur.

Quarto: Campanile cum a Possessione nonnihil distet, ita ut a remotioribus inquieto praesertim caelo sonus campanarum minime exaudari possit, ad alium pago vicinum locum transponatur, interea etiam, donec id fiat, ad commodum aliquem locum una altera campana collocetur, ut populus pro Divinis convocari valeat.

Quinto: Vineae Ecclesiae diligenter excolantur, ne Ecclesiae detrimento potius sint, quam emolumento.

Sexto: Unus sit omnium congregationum curator, qui quotannis Rdmo D Diacono, vel eo impedito D Parocho praesentibus Iudicibus rationes reddere teneatur.

Septimo: Taxa Crypta erunt fni duodecim.

Octavo: Instrumentum super agris Ecclesiae confectum in genuino exemplari in Parochia conservetur, et libro huic rei destinato inscribatur, ipsum vero autographum vacim deferatur, ut in Archivo reponi possit.

Nono: Choreae, suspecta convecticula nocturna, blasphemia, aliasque excertes omnibus viribus ac studiis abrogare satagat D. Parochus, contravenientes si moniti sapere noluerint, Icottui [Inclyto Comitatu] denuntiet puniendos.

Decimo: Praedium Csontfalva, cis fluvium Zagyva situm, cum hucusque nulli Parochiae unitum fuerit, in iis, qui Iurisdictionis Parochialis sunt, Pro animarum Curatori Szöllósiensi subjaceat.

Undecimo: de conservando in debito, et convenienti statu sacello, in Promontorio Szöllósi erecto, et honori S. Joannis ante Portam Latinam dicato, scriptas Reversales D Parochus a Communitate accipiat, eaque inter caetera documenta Parochiae diligenter conservet. Id ipsum teneat, et observet, si cruces, statuas etc. per aliquos erigi contigerit, mutilatas vero et labefactatas aut continuo reparari, aut plane cassari faciat.

Duodecimo: Quod de procurandis libris, deferendo ad aegros viatico, lampade constanter illuminato etc Consistorium in literis suis praescripsit, et in... accurate observetur, et in executionem deducatur.

Decimo tertio: Scholas frequentius visitet Dominus Parochus, et in progressiones prolium indaget. Parentes ad subjiciendas disciplinae Ludirectoris

proles suas serio adhortetur. Ludirectorem vero ad obeundum omni accuratione munus suum adstringat, et compellat, qui imi conspicua emendationis signa dederit, et aliis idoneus in locum ejusdem sufficiatur. Curet et hoc Dominus Parochus, ut alio, et magis oportuno loco Domus Scholaris erigatur, aut saltem moderna debite reparetur.

Atque hac pro directione, et obligationis rite observandae norma dabamus Loco, Anno, et Die, ut supra.

Carolus de Salbeck (L. S.) [locus sigilli]

Notandum: Parochiae Berczeliensis, Etsegiensis, Bujakiensis, et Szent-Ivanyiensis ad Districtum tunc pertinentes Anno 1767mo per Eundem Illustrissimum Dominum Episcopum Suffraganeum, et vicarium P[asto]ralem canonice visitatae sunt: quemadmodum in protocollo Visitationis Canonicae Anni 1767mi Districtus Neogradiensis videre est.

Visitatio canonica Szőlős faluban, 1773. október 9-én

A templomról

A szőlősi templom a falun kívül, a hegyen helyezkedik el. Hogy melyik évben és ki építette, régi idők óta nem ismert. Jó és szilárd anyagokból építették, Szent Erzsébet, magyarországi királynak. A Rákóczi-szabadságharc után profán célokra használták katonai épületként. E veszedelem elmúltával végül méltó tisztelettel, szentségét helyreállítva megáldották. Három oltár áll benne, a főoltár Szent Erzsébet királyné és egyben kiváltságos (privilegium) oltár is. A jobb oldali mellékoltár a Szeplőtelenül Fogantatott Szűz Máriának, a harmadik oltár pedig baloldalt Szent Miklós püspöknek van szentelve; sosem érte őket erőszak vagy meggyalázás. A szentélybe bolthajtáson át lehet bejutni, a templom többi részén festett deszkapadozat van. Hozzá tartozik a szintén tartós anyagokból épített sekrestye, egy szekrényel a szent felszerelések őrzésére, és egy kisebb szekrényel a gyertyák számára; némileg szűkös és nedves. A kórus fa deszkákból készült; hamarosan fel kell újítani. A templom állapota megfelelően korszerű, lentebb ki lesz fejtve, hogy ezt milyen adományokból tartják fenn.

Az Oltáriszentséget a főoltár tabernákulumában őrzik, selyem vélummal letakarva, megfelelően elzárva. Minden hónapban kétszer megújítják [vagyis havonta kétszer konszekrálják újat – *a ford.*]. Előtte a templom szegény helyzete miatt

egyelőre nem égnek állandóan az örökmécsesek, de nagyobb ünnepeken meg szokták őket gyújtani. A betegekhez nyilvánosan viszik az Oltáriszentséget, amikor az idő engedi. Az év főünnepein és a patrocínium előtti napon, Szent Erzsébet ünnepekor, valamint újhold-vasárnapokon körmenetben körülhordozzák, és minden vasárnap, amikor alkalmas, kihelyezik a híveknek imáadásra. A templomhoz nem tartoznak ereklyék, sem búcsúengedélyek – mivel ezek lejártak, újra gondoskodni kell majd róluk. A rézből készült keresztelőkút a szentély előtt található a megfelelően elzárt és tisztán őrzött szent olajokkal együtt. Mindkettő kulcsa a sekrestyében van, biztos helyen, a kelyhek között.

A templomi felszerelésekről

A templomnak két kelyhe van, egy ezüst és egy réz, paténákkal ellátva. Egy aranyozott réz cibórium. Egy ezüstözött figurákkal díszített ércmonstrancia. Egy aranyozott érc pacifikále. Egy érc turibulum ugyanilyen navikulával. Két ezüst pixis: az egyik az Oltáriszentség betegekhez való elvitelére, a másik a szent olajok számára. Két fáklya a körmenetekhez, egy függő mécses a főoltár előtt és négy csengő.

Két elegáns, ezüst rojtokkal díszített bársony kazula: az egyik arany, a másik arannyal vegyes lila színű, mindkettő a szükséges tartozékokkal ellátva. További kettő színes, mindennapi használatra, és kettő fekete. Három alba, 2 karing, 1 rochetum [egyfajta karing], 3 humerále, 3 cingulus.

Hat korporálé, négy kéztörlő kendő. 3 felső oltárterítő, 3 antipendium, 2 misekönyv, 2 evangéliumos könyv, 1 rituale.

9 színes fa gyertyatartó, vörös bársony baldachin, 7 lobogó, amelyek közül kettő nagyobb a többinél; 5 kereszt, egy hordozható Mária-szobor. 4 harang, az egyik 200, a második 150, a harmadik 50 libra, és ezek a templomhoz közel eső, romos haragtoronyban vannak felfüggesztve. A negyedik, mindegyiknél kisebb magának a templomnak kis tornyában van. Megfelelő orgona, szószék, gyóntatószék és szentsír.

A templom jövedelmeiről

Ebben a templomban senki sem gyakorolja a patronátusi jogot, amit, mikor két évvel ezelőtt Jankovich László magára vett volna, ígérete nem teljesült: azt legkevésbé sem tartotta be, ahogy annak az évnek dokumentumaiból kiderül. A nevezett templom adomány címén két földdel van ellátva. A korábbi években a

földesurak közös megegyezésével, amint azok tanúsítványa írja, és amint a plébánosnál lévő dokumentum is állítja, ennek [ti. a plébánosnak] hasznára ki lettek hasítva [ti. a földek]: ezek közül az egyik 8, a másik 5 mérőt fogad be, az egyik Szentmiklósi uraság szomszédságában, a másik Csordás Józseféhez közel helyezkedik el. Ezek évi művelése a hívek feladata. A templom további jövedelmét képezi a 12 akót [fossor] hozó szőlő, amely Szentmiklósi Antal alárendeltjeiének közelében fekszik, és amelyet a falu hasonlóképpen művel. Ezekhez jön egy rét a plébános szomszédságában, amit a közösség évente ki szokott bérelni, ami a fentebb említett földekkel együtt ugyanakkor lett kihatva a földesurak által. Akkora a termékenysége, hogy a kaszások két nap alatt tudják a fűvét lekaszálni. A templomnak ezenkívül a hívők kegyes adományaiból van 160 forintja, ez 1754-ben Jankovich Lászlónál lett rakva 6 százalékos éves kamatra. A kötelezvényeket a plébános őrzi, amelyek csak egy évre készültek, de az elvett pénzt az adós még nem váltotta vissza. Ezek a jövedelmek kielégítik a templom szükségleteit. Kap ezen kívül haranghúzásért temetésenként 17 krajcárt azoktól, akik azok gondoskodására nem jöttek össze [?]. A kasszát szekrényben őrzik a templom kurátoránál kettős kulcs alatt, ezek közül az egyik nála van lepecsételve, a másik a plébánosnál marad, ő pedig minden évben gondosan elszámolást készít a bevételekről és kiadásokról. Pénzben 47 Ft 51 dénár van a kasszában, természetben 9 hordó bor, 11 kila gabona, 21 [kila] zab.

A konfraternitásokról

Három konfraternitás [jámbor társulat] tartozik a templomhoz: az 1770-ben alapított Oltáriszentség Főtársulat, a Szeplőtelenül Fogantatott Szűz Mária Társulata és a Szent Miklós Társulat, ez utóbbiakat 1669-ben alapították, és az Úrban elhunyt Berkes András megyéspüspökünk hagyta jóvá őket; ezek az ún. főtársulathoz azonban még nem csatlakoztak. Vezetőjük a mindenkori helyi plébános, aki jóváhagyja a többi tisztségviselőt, akiket a társulati tagok közül jelölnek.

Az Oltáriszentség Társulat jövedelme, mivel mások ebbe még nem tagozódtak be, havi felajánlásokból áll, amit a társulat titkáránál, akinek elszámolási kötelezettsége van.

A Szűz Mária Társulatnak van két szőlője, mindkettő 11 akót [fossor] terem; az egyik Jankovich úr birtokának közelében, a másik Szentmiklósi úr birtokának közelében található. A Szent Miklós Társulatnak is két szőlője van, nagyságban az

előzőkhöz hasonló, az egyik a plébános, a másik az egyházközség szőlője mellett fekszik. Ezeket mind a társulati tagok művelik, és bevételükből fedezik a két mellékoltár kivilágítását illetve az élő és meghalt társulati tagokért végzett szentmiséket. A társulat adminisztrátorai a prézes-helyettesek, akik a helyi plébános és a társulati elöljárók előtt minden évben elszámolnak. A bevétel a főtársulat kasszájában 13 forint, a Szűz Mária társulatában 145 forint 33 és 1/2 q [dénár], a Szent Miklós társulatában 22 forint.

A kápolnákról, temetőkről, szobrokról és keresztekről

A főtisztelendő vizitátor úr egyetlen kápolnát talál ebben a faluban, kívül, a szőlők között, amelyet az elmúlt évben állítottak a közösség költségén. Nincs még egészen befejezve, de egy kevés munkával elkészül. Három szobor: közülük egy idén lett a templomnál felállítva, és az éves cenzushoz adott négy forintnyi adománnyal van ellátva állapotmegőrzés céljából. A másik kettő a falun kívül áll, és ezek az idők múlása, de sokkal inkább az adományok hiánya miatt romos állapotban vannak. A temető a kerítésen belül, a templom körül helyezkedik el, meg van áldva, és temetkezési helyet kínál az itteni népnek. Ha valaki a kriptában való temetkezést választja, 12 Ft-ot fizet.

A plébánosról

A helyi plébános Priner András, váci születésű, magyarul és németül egyformán, szlávul közepesen beszél, 31 éves, középiskolai tanulmányait Vácott, a filozófiát az egri szemináriumban, a teológiát Vácott végezte. Három évvel ezelőtt, miután fogadalmát letette, hozzákezdett e szolgálathoz, még sincs még investitúra határozata. Azelőtt tíz hónapig szelén, három és fél évig Vácott volt káplán.

Vasárnap és ünnepnapokon reggel 9-kor, ebédidőben pedig 2-kor kezdi a miséket, és öt fertályórán át tartja. Ugyanezek a napokon beszédeket és katekéziseket is tart, és a rábízott hívekért misét ajánl fel és mutat be. A szükség esetén kereszstelendő újszülöttek miatt van egy felesketett és oktató bábája. Ha megesik, hogy keresztség nélkül hálnak meg, akkor a templom kerítésének közelében, egy erre kijelölt helyre lesznek eltemetve.

A szentségkiszolgáltatási adminisztráció könyveit illetve a plébániahivatalhoz tartozó könyveket őrzi és pontosan vezeti. A kereszteltek anyakönyve 1700-ban, a házasságok és elhunytak anyakönyve ugyanakkor, a megtérteké 1773-ban kezdődik, a

királyi határozatoké és szentszéki leveleké 1757-ben, és ezeket követi a templomi leltárjegyzék.

A plébános házáról és bevételeiről

A plébániaépület a hegy lábánál, a templom alatt áll, jó anyagokból épült. Szűkös, a plébános lakásának alig elegendő. Ehhez két kis szobácska tartozik, egy harmadik pedig, amely egy kamrával együtt egy család számára szolgál, fából épült. Az épülethez tartozik két istálló és egy magtár. Ezeket a közösség emelte, így a fenntartási költség is őket terheli. A ház új és kényelmes, az istállók igencsak rászorulnak a felújításra.

A plébánosnak, hogy fenntartsa magát, három földje van három fordulóra osztva, amelyeket az előző években a földesurak általi arányos földfelosztás által kapott örökbe, ahogy ez a plébánosnál elhelyezett nemesi tanúsítványból világosan kiderül. Az első föld 12 mérő vetőmagot fogad be. Ez egyik részről Jankovich úr alárendeltjeinek földjeivel, másik részről Szentmiklósi úréinak földjeivel szomszédos. A másik mindkét részről Roth és Bornemisza urak alárendeltjeivel. Van ezenkívül egy rétje nemes Balás József szomszédságában, amit a földekkel egyidőben, 1759. november 14-én kapott. Hogy ezek megművelésében milyen kötelessége van a közösségnek, lentebb lesz elmondva. Van továbbá egy plébánosi szőlő nemes Kis Ferencé közelében. Folytonosan 24 csendes misét kell elmondania a plébánosnak az élőkért és holtakért, hogy ezt mely évtől kezdve, nem lehet tudni. Minden egyes miséért 24 krajcárt fizetnek neki a konfraternitások szőlőjének hasznából.

A plébánia könyveiről

Pauli Layman Theologia moralis

P. Busenbaum Theologia moralis

Constantini Kolchenstein Quaestiones et Resolutiones Theologico-Canonico-Morales

Iosephi Poch Historia Ecclesiastica opus manuum

P. Leandri De sacramento matrimonii

Concilium Romanum

Concilium Tridentinum

Concilium Nicaenum

Biblia Sacra Hungarica

Vita S. Joannis Eleemosinarii

Joannis Fonovits opusculum de praecipuis Rituis Ecclesiae

Conciones Cardinalis Pázmán

Conciones Anonymi pro Dominicis per annum

Joannis Zonara Conciones Apostolorum, et Sacrorum Conciliorum

Michaeli Ambrosou filii Imago Orbis

Pauli Skrabih Quaestiones in Epistolas Sanctorum Christi Apostolorum

A kántortanítóról

A tanító és a kántor feladatát egyaránt Peresi Mátyás látja el, alig negyven éves, magyarul és szlovákul tud. Hitvallását letette, és azok erkölceit hozta magával, akik e kötelesség ellátásához tudományukkal is megfelelnek, és ezek őt eléggé alkalmassá tették. Háza a hegyen épült, szegényes, és mivel a fiúk tanítása is itt folyik, elég szűk. Van egy szobája és egy ehhez csatlakozó szűk istállója, amelyek nagyon rászorulnak a felújításra. Az állapotmegőrzés a közösség feladata, mely a mondott házat emelte. Három földje van, ezek egyenként hat mérőre alkalmasak, kettő a plébános, a harmadik a Ferenczi úrénak szomszédságában fekszik.

A népről

Ezt a falut nagyrészt magyarok lakják, egy lakost kivéve mindenki katolikus (ordodox) vallású. Vegyes házasságok nincsenek. Megtértek kettő, akik közül az egyik ünnepélyes hitvallást tett. Idegen vallásnak semmilyen nyomát sem gyakorolja itt senki. E birtok lakói kegyesség szempontjából dicsérendők. Viszont a mészégetők az ünnepnapokat kocsi javításra stb. használják, vagyis nem eléggé vallásosan ülik meg azokat. Az éves beszolgáltatással egyesek szükségből, mások restségből késlekednek. Nincs közbűnös, sem aki a húsvéti szentáldozást elhanyagolta volna.

A birtokokról

Az egyik birtok Csontfalva, egy óra járásra az anyától. Eddig nem volt ehhez a plébániához csatolva. Négy hitvallásra alkalmas lelket számlál. E szent vizitáció által a szöllősi plébániához lesz csatolva, és filiaként annak alárendelve. Hogy a plébánost ne tartsák pénzsóvárnak, csak a szokásos stóladíjat kapja.

Van ezen kívül két másik birtok, a törvénykezés értelmében e plébániához tartoznak: Nádasd 8 házból és 20 hitvallásra alkalmas lélekből áll, egy óra távolságra

van az anyától. A másik Tepke, itt két ház és 14 hitvallásra alkalmas lélek található összesen. Ezen a két birtokon, ahogy már korábban is említve lett, a katolikus hitet gyakorolják. A dupla stóladíjon kívül semmiben sem előrébbvalók a plébános számára.

A plébános szerződéseiről, amelyek a következő pontokból állnak, és pedig először

A földeket illetően, amelyek három részre vagy fordulóra vannak osztva, és a földesurak kölcsönös megegyezésével ki lettek neki osztva, és amelyek egyenként 12 mérő vetőmagot fogadnak be: ezeket a földeket a plébános a saját maga és utódai megóvása érdekében egyrészt jelekkel jogosan fogja körülvenni, másrészt a szomszédok megjegyzésével a plébániai könyvbe a szokásnak megfelelően bevezetni, hogy az ez iránt érdeklődők világosan megismerhessék. A közösség pedig úgy műveli majd ezeket a földeket, hogy közülük minden évben kettőt, egyet az őszi, egyet a tavaszi gabonának kell felszántania, aratnia, összehordania, és ha szükséges, meg is kell trágyáznia.

A másik kérdéses beszolgáltatás, amit párbérnek neveznek, az egész egyházmegye szokása szerint jár majd neki: ezt úgy kell érteni, hogy minden egyes házaspár egy mérő pozsonyi véka (modius) gabonát ad: vagy kiostált, a portól és pizsoktól megtisztított gabonát, vagy hét mediával többet. A bíró és az esküdtek munkája úgy van felügyelve, hogy a plébános házához van vive. Végül készpénzben 50 dénárt, vagy ezek kamatára 20 media mustot kap.

A közösségtől évente kapjon majd száz font sót, egy hájat, 12 media vaját. A miseáldozatért két urna bort. Az ostyákért két kila tiszta búzát. Tűzifát, amennyit a szükség megkíván. Kötelességük a plébániához tartozó rétet lekaszálni, a szénát összegyűjteni, és ahányszor csak szükséges a malomhoz vinni. Ehhez jön a tizenhatod, amit minden terményhez hozzá kell adniuk az alárendelteknek. A gazdaságot vivő özvegyek és özvegyasszonyok a felét adják annak, mint mások. A gazdaságot nem vezető özvegyasszonyok három rőf szövetet adnak vagy egy zsákot. A szolgák, a kovács, a mészáros, a kocsmáros és a pásztorok az egész beszolgáltatást adják, a legalacsonyabb rangúak annyit, ahogy a plébánossal megegyeznek. A káposztának és a kendernek a földet ki kell jelölniük, fel kell szántaniuk, meg kell trágyázniuk, a kertet be is kell keríteniük, és az első ásásért kezeskedniük kell. Három ünnepnapon, Karácsonykor, Húsvétkor és Pünkösdkor 1 Ft 50 dénáros ebédet

számolnak. A plébánialakot a hozzá tartozó kerítéssel együtt és a kántortanító házát is kötelesek fenntartani, és ha valami hiba van, azt kijavítani.

A stóladíj

Keresztelésért és bevezetésért	40 dénár
Esketésért	50 dénár
Új jegyes bevezetéséért	egy máriás garas
Temetésért	50 dénár
Temetés és csendes mise	1 Ft
Temetés és énekes mise	1 Ft 50 d
Temetési beszéd	1 Ft 50 d

A templom földjeit és szőlőit a falu közös munkával fogja ezután művelni.

A kántortanítóról

A kántortanító fenntartása érdekében kihasított földekről ugyanazt akarjuk megértetni, amit fentebb a plébánosi földekről írtunk: ezek közül, – amelyek a kántortanítónak vannak kijelölve, és mindegyik hat mérő vetőmagot fogad be –, egyet az őszi vetésre a közösség fog megművelni; és minden munkát, – értve ez alatt a szántást, vetést és behordást –, el fog végezni, sőt ha szükséges, trágyázni is fog. Kap ezen kívül minden házaspártól 25 dénárt és fél kila búzát, vagy fél köbölt, borból tíz mediát, ahogy már a plébánosra vonatkozó záradékokban mondtuk. 50 font sót. Egy fél szalonnát. Két szekér szénát. 6 media vaját, 6 font hájat. Tűzifát, amennyi szükséges. Kell, hogy, amikor a falu vet, földet adjanak a káposztának és kendernek, szántsanak, trágyázzanak, a területet és a házi kertet bekerítsék, és a szükséges dolgokat a malomhoz vigyék. Az özvegyek, özvegyasszonyok, szolgálk, pásztorok stb. a felét adják annak, amit a plébánosnak fizetnek. Egyszerű temetésért 25 dénár, énekesért 50. A hirdetések felolvasásáért hét krajcárt. A gyermekek oktatásáért pedig, akiket különbségtétel nélkül be kell fogadnia az iskolába, és szorgalmasan tanítania kell őket, a közösségtől évente nyolc urna bort.

A nemrég e plébániához csatolt Csontfalva birtoktól és Nádasról és Tepkéről is, mivel ezen kívül semmi máshoz nem kényszerülnek hozzájárulni, mind a plébános, mind a kántortanító szabályszerűen dupla stóladíjat kapnak.

Rendelkezők

Első: A torony, a harangtorony és a temető kapuja minél előbb legyenek kijavítva, a templom területe pedig legyen a piszoktól megtisztítva.

Második: A tabernákulum felső része belülről szövettel vagy más anyaggal legyen beborítva.

Harmadik: a szentély bejárata legyen megerősítve és megtisztítva.

Negyedik: Mivel a harangtorony a falutól egy kissé távol van, olyannyira, hogy a távolabb lakók, főleg rosszabb idő esetén, alig hallják a harangok hangját, legyen a harangtorony egy másik, a faluhoz közelebbi helyre átvive, és addig is, míg ez meg nem történik, legyen elhelyezve egy alkalmas helyen egy másik harang, hogy a népet misékre tudja hívni.

Ötödik: Műveljék szorgalmasan a templom szőlőjét, nehogy a templomnak inkább kára legyen, mint haszna.

Hatodik: Minden kongregációnak ugyanaz legyen a kurátora, és ő évente a diakónus, vagy ennek akadályoztatása esetén a plébános és a bírák jelenlétében legyen köteles számadást tartani.

Hetedik: a kriptá díja tizenkét forint lesz.

Nyolcadik: a templomi földekről készült dokumentum eredeti példányát őrizzék a plébánián, és írják be az e célra rendelt könyvbe, magát a kéziratot pedig hozzák el Vácra, hogy a levéltárban lehessen őrizni.

Kilencedik: legyen rá gondja a plébánosnak, hogy minden férfit és diákot kérdezzen ki a kartáncokról, gyanús éjjeli összejövetelekről, káromlásokról és más kihágásokról. A vitatkozókat, ha nem akarnak belátásra térni, habár figyelmeztetve lettek, jelentse a tekintetes vármegyének, hogy meg legyenek büntetve.

Tizedik: Csontfalva birtok, ami a Zagyva folyón innen fekszik, mivel eddig semelyik plébániához sem tartozott, azok alapján, amik a plébániai törvénykezésben vannak, legyen a szőlősi lelkek gondozójának alárendelve.

Tizenegyedik: a megőrzendő, kielégítő állapotú, a szőlősi hegyfokon emelet és a latin kapu előtti Szent János tiszteletére szentelt szentélyről szóló iratokat a plébános fogadja el a közösségtől, és buzgón őrizze a többi plébániai dokumentum között. Arra is ügyeljen, hogy ha valakik keresztek, szobrokat stb. állítanak, a csonkákat vagy romosokat folyamatosan kijavíttassa, vagy egészen megsemmisítse.

Tizenkettedik: Ami a könyvek gondozását, az útravaló betegekhez vitelét, a lámpással való világítást stb. illeti, saját szavaival írjon elő tanácsot, ezt gondosan tartsa be, és tegye vizsgálat tárgyává.

Tizenharmadik: a plébános látogassa gyakran az iskolákat, és figyelje a gyermekek előrehaladását. Komolyan buzdítsa a szülőket, hogy utódaikat vessék alá a kántortanító oktatásának. Az oda érkező kántortanítót teljes gonddal kötelezze a feladatára, és űzze el azt, aki gyanús jeleket ad és más alkalmasat tegyen a helyére. A plébános gondoskodjon arról is, hogy máshol, egy alkalmas helyen emeljenek iskolaépületet, vagy legalább újítsák fel kellően modernre.

E határozatért és szokás szerint tiszteletben tartandó kötelezettségért tanúskodtunk. Hely, év, nap, mint fentebb.

Salbeck Károly (p. h.)

Megjegyzés: A berceli, ecsegi, bujádi és szentiváni plébániákon, melyek 1767-ben ehhez a kerülethez tartoztak, ugyanez a tekintélyes püspök és vikárius elvégezte a canonica visitatiót, hogy hogyan, azt a nógrádi egyházmegye 1767-es vis. can. protocollumában lehet látni.

III. Szent Miklós Püspökről nevezett céh Regulája⁷⁴⁸

Ditsössiges Szent Miklós püspök congregiojában lévöknek (liturgikus) Regulái az belül [...] szerint így következnek 1777 esztendőbeli Toth Alberth fönt említett cehnek legfőbb gondviselői [...] öreg dékányának Weiberi A.

Ditsertessek az Jesus K[ris]tus Anno 1669.

T[iszte]lenő Plebanus Urunk Nárai György Szöllösi parochiara érkezvén, az ki mindgyart kezdvén gyüteni regi időkrül fogván ehessigetük megfogyatkozott templomban, mellyben is Dél Smire? Dicsősiges Szent Miklós Püspöknek és az Szent Nevének tiszteletére egy olárt is csináltatott. Kit azon (magaszt) Kit azt magunkért, melyhez mindegy [...] ⁷⁴⁹ kigyelme szertartással [...] körül cébelieknek helyezettett[...]böcsületes öreg Dékány [...] ki azon oltárnak [...] kölcsiginek, és minden hozzá tartozandó jószágának és egy szóval az egisz, céh gyülekezetének jó gondviselője lenne, az mellé két hites avagy szolga dékányokat rendelvén az böcsületes céhbéliek, kik panaszulatyátúl fűgvén az öreg Dékánynak ahol pedig azok panaszolatok [...] mit nem cselekedtenek vagyis engedetlenkedtenek, az böcsületes céh büntettesse meg az oltrára [...] csak annyira mennyire érdemes az büntetésre mind hogy pedig azon oltárnak Titulare Festumja, azvagy legfőbb ünnep napja Adventben esik mindenkor minden némi szép ájtatosságal meg tartyuk és meg üllyük és megszentellyük, de mivel az cehnek más dolgai is akor végbe mennek mind egyenlő akarattól azt Őkegyelmével el végeztük mind offertoriumokkal együtt, hogy minden esztendőben szokás közöttünk (közülünk) újj Dékányokat választani, és az mulandó esztendőbeli dekánytól minél hamarább számot venni, ugyanazon céhbélieknek (jelen)létiben, hol pedig úgy történik, hogy [...] valaki a legfőképen (céhbéli) háborúságot inditana vagy más képen való vétekben tanálatnék ollyankban melly (a becsületes céh) Regulája ellen volna az ollyat is büntessék az chébeliek az oltárnál másnak ne légyen azt szabad háborgatnia az oltárnál, vagy az cehnek valamelly, jószága el veszne vagy el tevednek dekányok gondviseletlensige miat, tartoznak maguk azonnal megtéríteni és meg fizetni, hol pedig mind az /:Mit Isten ne adgyon:/ templom Ásása vagy belül vagy ablakon való behágással tenne, annál

⁷⁴⁸ VPKL Plébániai Levéltárak, Mátraszőlös Plébánia Levéltára, *Szent Miklós Püspökről nevezett céh szabályzata* (kézirat).

⁷⁴⁹ Az eredeti dokumentum szövegének közepén a lap kiszakadt, így jópár szóra csupán következtetni lehet, illetve a szöveg kiegészítéséhez segítségünkre volt a *Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról* nevezett kongregáció szabályzata.

nem az hires az oka, olyankor nem [...] az büntetes [...] 3. Azon oltárhoz ez szőlőt is szerzettünk, mellynek minden munkáinak tartoznak a korabeli gondviselők ki hirdetni az céhhel azt meg dolgoztatni akkor amidőn annak ideje leszen. Az mikor pedig az szőlő munkáladlan maradna az böcsületes céh büntettesse meg az gonviselőköt az oltárhoz érdemek szerint. Azonban az is emlékezetben légyen minden Tisztelendő Plebanus Atyánk előtt s mindaz céh előtt hogy ha ugy történik az dolog /:kirül Isten őrizen /: valami haborúság, éges, vagy valami más véletlen eset miat, vagy valami építetnek végett /:kit az Isten segíén:/ azon céh költségébül meg fogyatkoznék. Czéhbéli Tisztelendő Urunk tartoztassék Istenért azon sz. misék az czéhnek intentioja szerint elvégezni. Mivel pedig esztendőben egyszer esik föllyeb nevezet Ditsösssiges Szent Miklós Püspök napia mindenkor tartozik Plebanus Urunk... Szent Miklós (napján) az Szent missét elégezni az céhnek aláb megírott intentióján azon az Ditsösssiges Szent napon bételjesíteni mindazokért az céhbéliekért s mind pediglen azokért, az kik valami jótéteminyeket mutattak bé ezen Sz. Miklós oltárához. Ezen kívül, hogy az 12 hónapi szent mise szolgáltatás kitellyen. Hitellyen az böcsületes céhtül az minden szent misse szolgáltatásért tartozik az öreg Dékány letenni Tisztelendő Plébanus Urunknak. Mivel pedigh illy Istenes el vigezessék és illy jó szándékokban és állapotban végig meg maragyon hogy az fizet tizen két szent missén kívül minden újj hold pinteken legyen az egyik szent mise az élőkért, másik újj hold penteken pedig föl jegyezve légyen azon Szent Miklós Püspök oltárán azon Szent Miklós céhbül kimúlt hívekért, és azon céhvel vagy Szent Miklós oltárával jót tettek és ez világból kimúltak. Mind ezen Isteni szolgálatokért tartozik az öreg dékány letenni (Szent György napján) vagy hamar utána... Tisztelendő Pebanus Urunknak. Ugyan azon Titularis Ünnepep napjakor úgymint Ditsösssiges Szent Miklós napján énekes misse mondásért is preadiciójáért Főtisztelendő Plebanus Urunk(nak) tartozik letenni egy vonás forintot. 5. oldal) Fellyeb megírtt Szent Miklós Püspök napjáig szorgalmatos gondot viselynek az hites Dékányok hogy az mikor ez Szent nap essendik (ti. esedékes) az céh (valószínű: tábláját eljártassák, hogy ki ki azon szent misén (jelen lehessenek), midőn pedig ezt elmulasztják (dékányok) büntettesse meg az céh az oltárhoz érdemek szerint. Az mikor pedig ugy történék, hogy azon az Ditsösssiges napon itthon nem találna lenni Tisztelendő Plebanus Urunk, olyankor (konferáltassék) intra octavam vagy annak octavájára csak elmúlóban ne legyen vagy feledékenysigében ne maradgyon, mindaz Isteni szolgálat mind az böcsületes céhnek fel tett intentiója, szándéka. Ennek a

céhnek szándékát, igyekezetét meg értvén Tiszelendő Plebanus Gulicska András Atyánk egisz céhnek akaratyábul! Rendet szabván a céh levelében regulánkat kiadván. Az mostani 1702 esztendőben egyenlő akarattbul helyben hattuk és valottuk. Ennek az Ditsőssiges Szent Miklós Püspöknek oltrához tartozandó céhnek első és leg üdvössigessebb Regulja avagy articulussa illyen képen következik.

Regula prima

Minden esztendőben szokott lenni ezen céhnek 12. sz. misseje ugyan az Szent Miklós napján ugy mint az első céhbellekért egy első telihold pintekén az másik telihold pintekin pedig ugyanazon céhbeli meg holt hívekért. Legyen azokra az napokra az Dékányok jó szorgalmatos gondot viselleyenek, hogy mind az céh büntetetésit mind Isten előtt való számadását, illy nagy jók elmulasztásáért eltávoztassanak.

Regula secunda

Minden sátoros ünnepeken az szolgál Dékányok tartoznak elé állani szövetnekekel azon oltárhoz, mellyen Tisztelendő Plebanus Urunk szentmisset szolgál. Úgy hasonló képen Szent Erzsébet napján és más közönséges illő ünnepeken és vasári napokon egy egy szövetnekekel, hol az illyen szép istenes szolgálatokon magok vagy szemilyekben hagyott (ti.jóváhagyott) Dékány nem lenne, méltó az büntetésre az szolgáldekány az oltárhoz.

Regula tertia

Mindenkor valamikor ezen céhbelleknek halotjok essik, (hirt adni) az öreg Dékánynak tartozik. Mindjárt [...] ezt (céhtáblán) kibocsátatni és a céhbellek tudtokra a(dni) tartozik (kiki a halott temetésire elmenni tartozkodgyék valaki ithon levén faluja körül vagy mezőben [...] szölleiben vagy házánál találkozendó munkában tartózkodnak [...] az temetésre az illyenek körül elmulaszták, büntetessék meg az oltárhoz. Ha pedig faluja körül itthon nem volna, vagyis mely szántana az mezőben vagy másnak pinzes munkáján volna, ezek nem méltók a büntetésre.

Regula quarta

Ha valamikor az céhet az segitené, hogy lobogot csináltattassanak, s valamikor olly helylen processioval kimennének vala mennyiszer az céh lobogóval, vagy szövetneke elmaradna az processiótúl, mindannyiszor büntetessék az oltárhoz, az ki az böcsületes chétül hozza léssen rendelve.

Regula quinta

Szent fölyebb megirtt Ditsössiges Szent Miklós napian minden esztendőben ennek az céhnek offertoriummal együt énekes misseje szokott lenni akkor az chzébellek keresztényi szokás szerint az offertorium szerint égő gyertyával (fel kell vonulni). Az ki pedig az ilyen (szép üdvösséges) dolgokat el mulasztná, valami restség vagy vendégeskedés miat, méltók az ilyenek az büntetésre az oltárhoz.

Regula Sexta

Mivel ennek az céhnek egész eszendő által 12. misseje fog lenni minden esztendőben az megholtakért is, azon 12 szentmisékbül fog kiszámláltatni az fellyeb megírott mod szerint ugy mint [...], valakik pedig azon isteni szolgálatokat elmulasztják részegség, jó lakások (ti.falatozások) vagy házkörül levő munkájuk miat és azon Isteni szolgálatokon nem fognak együttműködni, érdemek szerint büntetessenek meg az oltárhoz.

Admonitio

Szent regulákat minden esztendőben Sz. Miklós Püspök napián az egisz céh előtt megmagyaráztatván és olvastatván hogy tudva kiki magát mihez tartani és megérteni mi (képpen kellessék magát alkalmaztatni az céhnek regulája) szerint, hogy az (büntetésnek üdején) kinek kinek tudatlanságal azal ne is vélemezhesse.; melly jó szándékra és Istenes ügyekekezetre, továbbis szerencsésen az böcsületes céhet az Isten tarcsa, vezere, segítse ilyen jó Szent ügyekezetiben. Ámen.

IV. Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról nevezett kongregáció szabályzata⁷⁵⁰

A Boldogságos Szűz Máriának macula nélkül való Nagy Anyánknak Máriának Fogantatásának napja tisztelőjeinek ab antiqis et tritis Articulis in novum ordinem redigált ájtatos keresztyén hívek s Congregatistak alul meg irt Esztendő[...] [...]variált Articulusok. Szöllös, Anno 1747 Die finito 28 Maji, Anno 1669.

Tisztelendő Pt. Plebános Nárai György Szöllösi Parochiára érkezvén az kis mingyárt kezdvén építeni, régi üdöktül fogvást sok szép ékességrül meg fogyatkozon templomunkat; mellyben [...] makula nélkül fogantatott Boldogságos Szűz Mária nak az eő Sz. Nevének tiszteletére egy oltárt is csináltatott; kit az maga költségén, kit azt magunkén. Melly ez mindgyárt akor maga Eő kigyelme szép rendtartással az öreg gazdák közül céhbelleket, melly keztetett azok küzül egy böcsületes öreg dekant hozzája esküttetett az ki azon oltárnak, oltár elnöke öltözetinek s költségének, egy szóval minden hozzá tartozandó jószágának és az egy céh gyülekezetének is jó gondviselője és igazgatója lenne; A mellé két tisztos [...] a vagy szolgáló dekányokat rendelvén az böcsületes céhbellek az kik az öreg dekányok vagy az böcsületes céhnek //: Céhnek parancsolattyábúl fügnek hol pedig parancsolattyak szerint nem cselekednének vagy is engedetlenkednének. A böcsületes céh meg büntethesse az oltárhoz, azt is csak annyira, amennyire mennyire bünéhez képest érdemes fog lenni az büntetésre. Mint hogy pedig azon oltárnak tituláris ünnepe Advéntben essik mindenkor az melly napon az Anya Szent Egy háznak szokása s parancsolattya szerint minden nemű szép ájtatossággal meg tartjuk, meg üllyük, és meg szentellyük: ezen meg egyezet akaratbúl macula nélkül való Boldog Asszony fogantatás napján, minden esztendőben szokás körünk új dekányokat választani: és ámulandó esztendőbeli dekányokról mennél hamaréb számon venni ugyan azon cehbelle jelen létében. Hol pedig ugy történnék, hogy az cehbelle közül valaki ollykor legfő keppen cehe ülésekor háborúságot inditana vagy más képen való vetekben találtatnék olyanban melly az böcsületes cehe regulája ellen volna az ollyat is büntessék /: az cehbelle az oltárhoz és másnak ne légyen szabad azt meg háborgatni. Ha az oltárnál vagy a cehek valami jószága elvészne vagy el tévelyednék Dekányok

⁷⁵⁰ VPKL Plébaniai Levéltárak, Mátraszöllös Plébánia levéltára, *Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról* nevezett kongregáció szabályzata (kézirat).

gondviseletlensége miatt tartsanak magok azon károkat meg szüntetni és helyre állítani. Hol pedig történnék /: ki Isten ne adgyon:/ templom megasásával, vagy belül ablakon való bé hágással lenne: annak már nem az hites az oka és olykor nem érdemes a büntetésre. Azon oltárhoz egy szőlőt is szereztünk, mellynek minden munkájára tartoznak a korbéli gond viselik ki hirdetni a cehet, és meg dolgoztatni, a kor a mikor annak üdeje leszen. Az mikor pedig az szőlő munkálatlan maradna az böcsületes ceh meg büntethette a gondviselőket az oltarhoz érdemek szerint. Azonban az is //: emlékezetben légyen mind böcsületes plebanos atyánk előtt, mind az cehe előtt hogy ha úgy történnék az dolog /: Kitül Isten örzen:/ valami haborúságos céhes vagy valami más véletlen esett miatt: vagy hogy valami ehitesnek (ti. cébeli) végette /: kire kit e Isten segítven:/ azon cehe költségebül meg fogyatkoznék. a korbéli böcsületes plebanosnak tartozzék vagy hogy méltoztassék; Istenért azon sz. miséket az czéhnek intentioja szerint el végezni. Mivel pedig egy egy esztendőben nyolcszor essik Boldog Asszony napja úgy mint Purificatio, Annuntiatio, Visitatio, Dedicatio, S. Maria ad Nives Assumptio, Nativitas, Preasentatio, Festum Nominis Beatae Mariae Virginis; mindenkor tartatik plebanos atyánk azon Boldog Asszony oltárán az szent misét el végezni az czéhnek aláb még irot intentiójára mind magokért, az czéhbeliekért s mind pedig azokért az kik valami jó téteményeket mutatták bé ezen Boldog Szűz Mária oltárához. Ezeken kívül hogy az 12 hol napi mise szolgáltatás ki tellyen az böcsületes céhtül; ugyan meg Sz. Erzsébeth nap után valamikor tisztelendő plébanus atyánk akarja /: Hirt adván az öreg dekányak mikor jobba való értéke leszen:/ Négy holnapban egy egy misét szolgállyon azon Boldog Asszony céhibül kimúlt testvért és azon czéhvel és vagy Boldog Asszony oltáránál az kik jót tettek s ez világból ki múltak. mind ezen isteni szolgálatokért tartozik az öreg dekány le tenni Sz. György anpjára vagy csak hamar az urán három magyar forintot Tisztelendő Plébánus Atyám Uramnak és az negyed fél magyar forintot karácson napjára. És ezekbül céhbül telik ki az céhtül egész esztendő alatt lön misék szolgáltatáson való fizetések. Fellyeb meg irt Boldog Asszony napjaira pedig szorgalmatos gondot vissellyenek az hiteles dekányok, hogy az mikor cehe megesnek, az cehe tábláját eljáratassák hogy ki ki azon sz. miséken jelen lehessenek; azok pedig ezt elmulasztanak az dekányok közül /: Jouris quories:/ büntethesse az czéh az oltárhoz érdemek szerint; az mikor úgy történnék hogy valamelly Boldog Asszony napján itthon nem találna lenni T. P. Ura /: Amint itt körül belül hol indulgentiák hol dedicatiók lesznek :/ úgy mint Verebéllyen. In Assumptione, In Visitatione, In

Nativitate tehát olykor rangsoroltassék, a misék intra octavám, vagy pedig annak octavájára csak elmulandó ne legyen vagy feledékenységben ne maradjon mind isteni szolgálat s mind pediglen ennek az böcsületes céhnek feltett céhnek intentiója. Ennek az becsületes szándékját jó istenes ügyeket is meg ejtvén mostani plébánosunk tiszelendő pater Relieska András egy czéhnek akarattából rendet szabván köztünk, és céh levelében regulánkat kiadván ez mostani 1702. esztendőben egyenlő akarattól helyben indituk és javaltuk. Ennek az Dicsőséges és Boldogságos Szűz Mária oltárához tartozandó céhnek első és leg üdvösségesebb regulája a vagy articulussa ilyen képen következik:

Regula Prima

Miden esztendőben szokot lenni ezen céhnek 12 miséje az Nyolc Boldog Asszony napján /:amint fellyeb meg van írva :/ az elő társaságbéliekért ugyan az Boldog Asszony oltárán annak u.amma Boldog Asszony. napjain kívül Erzsébeth nap után négy mise ugyan azon czéh meg holt hívekért valamikor T. P. Atyám Uramnak hozzá való értéke lészen, fellyeb való mód szerint. Azokra az napokra az dekányok jó szorgalmatos gondot viselleyenek, hogy mind azon céh büntetés(t), mind Isten előtt való számadást, illy nagy jók el mulasztásért eltávoztathassanak.

Regula Secunda

Ezen fellyeb meg írt 8. Boldog Asszony napjai közül maculanélkül való Boldog Asszony fogantatása napján minden esztendőben ennek a céhnek offertoriummal énekes miséje szokot lenni: akkor az céhbéliek keresztyeni szokás szerint égő gyertyákat fell járván az offertoriumra. Az ki pedig az illyen szép üdvösséges dolgokat el mulasztná, valami restség vagy vendégeskedés miat, méltók az illyenek az büntetésre az oltárhoz.

Regula Tertia

Minden sátoros ünnepeken az szolga dekányok tartoznak elé állani két szövétnekkal azon oltárhoz az mellyen plébános uram Sz. misét szolgál úgy hasonló képen Sz. Erzsébeth napján. Más közönséges üllő ünnepeken, és vásár napokon egy egy szövétnekel. Hol ez illyen szép isteni szolgálatokon, magok vagy személyekben hagyott dekány nem lenne (jelen), méltó az büntetésre az szolga dekány az oltárhoz.

Regula Quarta

Mindenkor valamikor ezen céhbéliek halott yok essik hirt adván az öreg dekánynak tartozik mindgyárt ezt tábláját ki küldeni, és az céhbélieknek tudokra adni. Hogy kiki az halot temetnie tartozkodgyék. Valaki ithon lévén faluja körül való

munkában tartoznak megjelenni az temetésre, az kik pedig az ilyenek közül el mulatnák büntetessék meg az oltárához. Ha pedig faluja körül ithon nem volna vagyis mely szántana az mezőben vagy másnak pénzes munkára volna esék nem méltók az büntetésre.

Regula Quinta

Ha valamikor az Isten az céhet arra reá segíti, hogy lobogót csináltathatnának valamikor oly helyre processioval ki mennének vala mennyiszer az céh lobogója, vagy szövetnek elmaradna az processiótúl, s mind amikor az büntetések érette az oltárhoz az ki az böcsületes céhtül hozzá lészen rendelve.

Regula Sexta

Mivel ennek a céhnek egész eszendő által 12. miséje fog lenni minden esztendőben főképpen minden ünnep napokon s a halottakért is olykor amikor minden mezei munkátúl meg szünnék; valakik azon Isteni szolgálatot el mulaszttyák részegek, mulatozással vagy ház körül lévő munkájók miat és azon Isteni szolgálatokra nem jelennek meg, érdemek szerint az oltárhoz büntetessenek.

Admonitio

Ezen regulákat minden esztendőben Macula nélkül való Boldog Asszony Fogantatása napján az egész céh előtt meg magyaráztatván mi tudva kiki és meg értené némü képpen kellessék magát alkalmaztatni az céhnek regulája szerint, hogy az büntetésnek üdején kinek kinek tudatlanságárúl mentségek ne lehessen; melly jó szándékra és Istenes ügyekekezetre, tövábbis szerencsésen az böcsületes céhet az Isten tarcsa vezerelleye, segítse ilyen jó Szent ügyekeztekbén Imeny.

Has constitutiones Congregationis Immaculatae Conceptionis Beatissimae Vir[gin]is Mariae in omnibus punctis & articulis suis confirmavi sigilli usualis impressione roboravi. Vacii Die 14 octobris Anno 1702.

Andreas Berkes Vicarius

generalis vaciensis

Andreas Gulicska Parochus

Szöllösiensis approbavi & subscripsi

V. Jozef Razinger levele a Seattle érseknek⁷⁵¹

Joseph Cardinal Ratzinger's Report Issued on Seattle Archbishop Raymond

Hunthausen

00193 Romae, September 30, 1985

SACRA CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI

Prot. N. 102/79

Your Excellency,

I am writing to bring to a close the Apostolic Visitation process, which was assisted by the visit of Archbishop James Hickey of Washington, DC, to the Archdiocese of Seattle from November 2-8, 1983.

Prior to that visit, both significant criticism and considerable praise had been directed toward your own pastoral ministry and that of your collaborators in Seattle. To quote from this Congregation's own October 4, 1983, letter to you, 'It was precisely because it did not want to give uncritical acceptance to the published and private criticisms made about the Archdiocese of Seattle that the Holy See...has undertaken this project.' Toward that end, the Visitor conferred with at least sixty-seven members of the clergy, religious and laity. In addition, he examined many pertinent documents, statements issued by the Archdiocese, and letters. Principally, though, Archbishop Hickey spent some four to five hours of intense discussion with you. That interview, taped and transcribed, was later reviewed by you and approved. Archbishop Hickey, with a model sense of cooperation and collegial concern, filed a lengthy and exhaustively documented report with this Congregation, and with that, his involvement with the Apostolic Visitation process ended.

After a careful review of the entire body of testimony, and of other materials as well, this Congregation is now in a position to make the following observations which, we hope, will be received by you in the spirit in which they are offered, and will be of assistance to you as Archbishop of Seattle.

1. There are many indications that you have striven with heart and mind to be a good bishop of the Church, eager to implement the renewal called for in the

⁷⁵¹ Vö. www.seattlecatholic.com/misc_20040105.html

decrees of the Vatican Council II. You have worked zealously to bring into existence the various consultative bodies promoted by the Council and mandated by the recently revised Code of Canon Law. Numerous people spoke of your laudable and conscientious efforts to involve the laity in the work of the Church and you have sought diligently to be open and accessible to your people. You have been repeatedly described as a man of Gospel values, sensitive to the needs of the sufferings and the aggrieved. Your concern for justice and peace is well known. Time and time again you have given clear evidence of your loyalty to the Church and your devotion and obedience to the Holy Father.

2. It is also true that you and those who assist you have suffered from exaggerated criticism and routine misunderstanding. Our observations are based neither on the complaints of your more strident critics, nor on publications that are obviously biased. Nor do we wish to encourage extremist groups who are wholly lacking in a spirit of cooperation and seek to destroy or suppress whatever is not to their liking. It is our intention, rather, to support what you have done to promote the renewal of the Church in Seattle and to point out, at the same time, areas which we consider are in need of correction and improvement.

3. It is with this background of your own commitment to the real service of the Lord and the authentic renewal of His people, that this congregation wishes to outline these problems and to enlist your cooperation in resolving them.

4. It appears that there has been a rather widespread practice of admitting divorced persons to a subsequent Church marriage without prior review by your Tribunal, or even after they have received a negative sentence. Catholics have been advised that after divorce and civil remarriage, they may in conscience return to the Sacraments. Such a practice lacks foundation in the Church's clear teaching about the indissolubility of a sacramental marriage after consummation, and in sound jurisprudence. A clear presentation, then, of the sacramentality and indissolubility of Christian marriage should be made to all your people. Every effort must be made to avoid written materials which equivocate regarding the essential properties of marriage and which may encourage the divorced to attempt a second marriage without the Tribunal's declaration of nullity. At the same time, steps need to be taken to ensure that your Metropolitan Tribunal, both in its constitution and practice, conforms with all the prescriptions of the revised Code of the Church's public law.

5. A number of other basic doctrinal problems can be identified. While it is impossible to judge how widespread they are, and although they may seem to be abstract, they too often have had real implications and concrete effects in the day-to-day life of the Church in Seattle.

a. It is important that clear and firm guidance be offered to those in the Archdiocese who seem reluctant to accept the Magisterium as capable of giving definitive direction in matters of faith and morals.

b. It is important that the nature and mission of the Church be taught in their entirety. The Church should be understood as more than a merely social entity, governed chiefly by psychological, sociological, and political processes. When it is viewed in this way, its institutional or visible dimension is placed in opposition to its Divine Origin, mission, and authority. Such a view misunderstands the meaning of the Church and destroys all prospects of the authentic renewal for which the Vatican Council II so clearly called.

c. Incorrect notions of the Church's mission and nature, as well as flawed understandings of the dignity of the human person, can frequently be traced to faulty Christology's. It is imperative that every effort be made to ensure that the Church's integral faith concerning Christ be handed on: His divinity, His humanity, His salvific mission, His inseparable union with and Lordship over the Church.

d. Vigorous efforts must be made to engender in priests, religious and laity, a correct appreciation of the sacramental structure of the Church, especially as it provides for sacred ministry in the Sacrament of Holy Orders. An effective seminary program needs to be established which inculcate in candidates for the priesthood an understanding of the sacraments as the Lord's gifts to His Church. While efforts to encourage the laity to fulfill their apostolate and assume their proper roles in the Church should continue, the unique ministry and office of the Bishop, as well as that of the priests who assist him, must never be obscured.

e. A critical reexamination of policies and programs of the Archdiocese should be conducted to ensure that they are based on the clear vision of the human person which is at the heart of the Gospel message. An anthropology which is dominated by the tentative conclusions of the human sciences could well undermine many pastoral initiatives, however well intentioned.

f. There is a need to correct misunderstandings concerning the role which conscience plays in making moral decisions. In particular it is necessary to highlight

the valid claim on the Catholic conscience which is made by the authoritative teaching of the church.

In all these areas it is vitally important to consult with competent, faithful theologians, clergy, and religious to determine how best to proclaim the Church's entire deposit of faith in our changing times. When guided by an authentic theological method such efforts are not only not in conflict with the teaching of the Church, they are a faithful response of her constant call to vindicate the rights of the poor. It is also important that the faith be imparted in a way, which is sensitive to the suffering and the powerless. No bishop should hesitate to overrule advisors who propose opinions at variance with the authentic teaching of the Holy See. At the same time, he must seek ways to hand on that teaching convincingly.

6. As per your letter of March 14, 1984, we realize that you have taken steps to correct the practice of contraceptive sterilization which had been followed in local Catholic hospitals. Such procedures are clearly and explicitly forbidden in all Catholic institutions. The clear moral teaching contained in this Congregation's 1976 Declaration on Sexual Ethics, as well as the teaching found in the documents of the U.S. Bishops' Conference must be maintained and explained in an effective manner.

7. In matters of pastoral practice, first Confession should precede first Communion. This decision, which terminates any authorized experimentation, was incorporated in c. 914 of the revised Code. Accordingly, the sequence of first Confession prior to first Communion is not optional, nor can a custom to the contrary be established.

8. Similarly, the use of general Absolution must be strictly limited to the conditions listed in the relevant documents of the Holy See and in particular in c. 961 par. 1. The fact that many penitents would naturally congregate at the times of great feasts Christmas and Easter for example, would not of itself constitute the necessary condition that they would be deprived of the grace of the sacrament for a long time if general absolution were not given. Responsible supervision on the part of the office for liturgy is indicated.

9. Likewise, the attention of the clergy and the faithful should be drawn to the fact that non-Catholic Christians may be admitted occasionally to communion in the Catholic Church under specific conditions as listed in c. 844 par. 4, and in the related documents of the Holy See on this question. Catholics, however, are permitted in some cases to receive the Eucharist in non-Catholic churches, but only in those

whose sacraments are recognized by the Catholic Church, as is clear from c. 844, par. 2. The Catholic Church believes the Eucharist to be a sign of unity already achieved. Routine intercommunion on the occasion of weddings or funerals, wherever it is the practice, should be recognized as clearly abusive and an impediment to genuine ecumenism.

10. Effort to encourage full and lively participation in the sacred liturgy should be fostered. However, practices, which are not in accord with the Roman Sacramentary and the related directives of the Holy See, should be eliminated. The appointment of a carefully trained priest to aid in the supervision of sacramental and liturgical discipline is indicated here as well.

11. Concern for priests who have left the ministry is obviously a duty of a bishop, but he must always be aware of the Church's discipline. Laicized priests are excluded from performing certain roles, as amply described in their rescripts of laicization. The status of priest who have left the ministry but who have not been laicized must be recognized as much more irregular, and they can hardly be employed formally or informally by the Church in any way. The same applies for their civilly married wives.

12. It has been noted that in 1976 and in 1979, the Archdiocese of Seattle devised questionnaires to obtain information useful for the formation and conduct of Archdiocesan programs. Some, unfortunately, understood these questionnaires to be a kind of voting process on doctrinal or moral teachings. The questionnaires did reveal certain deficient doctrinal understandings and the results point to the need for a more careful and extensive catechesis for both children and adults.

13. With regard to the role of women in the church, the teaching of the Church regarding their God-given dignity and importance should be given full weight. The current fierce politicization of this issue must not impede the Church's efforts to vindicate the rights of all. The exclusion of women from Sacred Orders was dealt with at length in this Congregation's 1975 Instruction, *Inter Insigniores* and should be explained unambiguously.

14. A final question of pastoral practice pertains to ministry to homosexual men and women. The Archdiocese should withdraw all support from any group, which does not unequivocally accept the teaching of the Magisterium concerning the intrinsic evil of homosexual activity. This teaching has been set forth in this Congregation's Declaration on Sexual Ethics and more recently in the document,

Educational Guidance in Human Love, issued by the Congregation for Catholic Education in 1983. The ill-advised welcome of a pro-homosexual group to your cathedral, as well as events subsequent to the Apostolic Visitation, have served to make the Church's position appear to be ambiguous on this delicate but important issue. A compassionate ministry to homosexual persons must be developed that has as its clear goal the promotion of a chaste lifestyle. Particular care is to be exercised by any who represent the Archdiocese, to explain clearly the position of the Church on this question.

In bringing all the above points to your attention it has been our purpose to assist you as effectively as possible in your office as Archbishop of Seattle. We commend you for your kindness and patience during the Apostolic Visit and during the many months needed by the Holy See for careful review and appropriate action. May the Holy Spirit of Christ be with you and with His people whom you serve.

With my own best wishes,
I am Sincerely yours in the Lord,
Signed/Joseph Cardinal Ratzinger
Prefect

BIBLIOGRÁFIA

Források

Archivum Ecclesiasticum Vetus

Az Egyházi Törvénykönyv. A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal, szerk., ford., magy. ERDŐ, P., Budapest, 1997. 321-325. 344-347. 483. 605. 613-615. 653-675.

A Váci Egyházmegye Zsinati könyve 1995-96, Kucsák Könyvkötészet és Nyomda, Vác, 1996.

A II. Vatikáni Zsinat tanítása, szerkesztette: CSERHÁTI, J. – FÁBIÁN, L., Budapest, 1991.

CEC. Facultates Legatis Romani Pontificis concessae. Typis Polyglottis Vaticanis, 1992.

Caeremoniale Episcoporum, Editio Typica, Citta del Vaticano, 2008. 279.

DÓKA, K., *Segédanyag az egyházlátogatási jegyzőkönyvek feldolgozásához*, in *Magyar Központi Levéltár*, Budapest, 1991.

FILA, B. – JUG, L., *Az Egyházi Tanítóhivatal megnyilatkozásai*, Kisterenye-Budapest, 1997.

II. János Pál Pastores Gregis kezdetű szinódus utáni buzdítása a püspökről, aki Jézus Krisztus evangéliumának szolgálja, hogy a világ remélni tudjon, Budapest, 2004.

Katolikus egyház-látogatási jegyzőkönyvek 16-17. század (Millennium Magyar Történelem, Források. Sorozatszerkesztő: BENDA, GY. – BERÉNYI, I.-PÓTÓ, J.) szerk. az előszót és a jegyzeteket írta: TOMISA, I., Budapest, 2002.

Ludányhalászi Plébánia Levéltára. *A Váci Egyházmegye Körlevelei VIII*. 2170/2005.

Ludányhalászi Plébánia Levéltára. *A Váci Egyházmegye Körlevelei V*. 1341/2006.

Ludányhalászi Plébánia Levéltára. *A Váci Egyházmegye Körlevelei VIII*. 2845/2007.

Ludányhalászi Plébánia Levéltára. *A Váci Egyházmegye Körlevelei VII*. 1873/2006.

Ludányhalászi Plébánia Levéltára. *A Váci Egyházmegye Körlevelei I*. 196/2008.

Ludányhalászi Plébánia Levéltára. *A Váci Egyházmegye Körlevelei II*. 974/2015.

Ludányhalászi Plébánia Levéltára. *A Váci Egyházmegye Körlevelei II*. 964/2015.

- Mária Szeplőtelen Szíve Pestszentlőrinci Főplébánia Levéltára. Az *Esztergom-Budapesti Érseki Főhatóság körlevele, 2010. I. sz. körlevélének melléklete, 598-1/2010.*
- Mária Szeplőtelen Szíve. Pestszentlőrinci Főplébánia Levéltára. Az *Esztergom-Budapesti Érseki Főhatóság körlevele, 2010 II.. 598-2. sz.*
- Mária Szeplőtelen Szíve. Pestszentlőrinci Főplébánia Levéltára. Az *Esztergom-Budapesti Érseki Főhatóság körlevele 2010 X. sz. és 2011. VIII. sz.*
- Mária Szeplőtelen Szíve. Pestszentlőrinci Főplébánia Levéltára. Az *Esztergom-Budapesti Érseki Főhatóság körlevele 2012.X. és 2013.VII. sz.*
- Mária Szeplőtelen Szíve. Pestszentlőrinci Főplébánia Levéltára. Az *Esztergom-Budapesti Érseki Főhatóság körlevele 2013. XII., 2014. I-II-V.*
- Mária Szeplőtelen Szíve. Pestszentlőrinci Főplébánia Levéltára. *Vizitációs programterv 12/2014.sz.*
- SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS*, Directorium, *Ecclesia imago*, 166-170 1973. II. 22., *Leges V*, 6516-6517.
- SOLLICITUTIO OMNIUM ECCLESIARUM*, MP, 1969. VI. 24, AAS 61 (1969) 473-484.
- TÓTH, B., A Váci Egyházmegyei Könyvtár kéziratkatalógusa, Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 1999. 525. Bednár J.: *Adatok a váci egyházmegye általános történelméhez I-IV. (kézirat)* 219.525.
- Váci Egyházmegyei Könyvtár. Kézirattár, BEDNÁR, J., *A váci egyházmegye plébániáinak története. Kézirat ÉN. Szöllős.*
- Váci Püspöki és Káptalani Levéltár. Plébániai Levéltárak. Mátraszőlős Plébánia Levéltára, *Historia Domus I-II.*
- VPKL Plébániai Levéltárak. Mátraszőlős Plébánia Levéltára, *Szent Miklós Püspökről nevezett céh szabályzata* (kézirat).
- VPKL Plébániai Levéltárak. Mátraszőlős Plébánia levéltára, *Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatásáról* nevezett kongregáció szabályzata (kézirat).
- Váci Püspöki és Káptalani Levéltár (VPKL). Püspöki Levéltár. *Visitationes Canonicae (Püspöki egyházlátogatások) Liber II-IX. Szöllős.* II/239-245. III/45-50. 342-344. IV/521-527. V/688-695. V/1136-1161. VI/83-89. VII/803-811. IX/173-275.

Lexikonok, kommentárok

Commento al Codice di diritto canonico, I., Urbaniana University Press, Citta del Vaticano, Róma, 2000. 221-222. 241-243. 377-378.

Commentario Exegético al Código de Derecho, ed. MARZOA., A.-MIRAS, J. RODRIGUEZ-OCAÑA, R., I-V., Pamplona, 1996. 346-349.

DE ROMANI PONTIFICIS LEGALIS, in *Pamplona Com. Eng.*, 239-244.

Dictionnaire de droit canonique, contenant tous les termes du droit canonique avec un sommaire de l'histoire et es institutions et de l'état actuel de la discipline, VII. Placentin-Zyge, Szerző: Naz, Raoul, Letouzey et Ané, Paris 1965. 1510-1517.

ERDŐ, P., *Latin-magyar egyházjogi kisszótár* (STUDIA THEOLOGICA BUDAPESTIENSIS VI.), Márton Áron Kiadó, Budapest, 1996. 80-81.

Exegetical Commentary on the Code of Canon Law, Szerk. CAPAROSS, E.-MARZOA, A. –MIRAS, J., Volume II/2., Wilson & Lafleru, Montreal, Canada and Midwest Theological Forum, Chicago, Illinois, 2004. 532-534. 831-838. 983.

Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht III., RIEDEL-SPANGENBERGER, I. – SEBOTT, R. Paderborn-München-Wien-Zürich, Hrsg. Axel Frhr. v. Campenhausen, 2004.

Magyar Katolikus Lexikon, II., Szerk. DIÓS, I.- VICZIÁN, J., Szent István Társulat, Budapest, 1993. 190-200.

Magyar Katolikus Lexikon, VII., Szerk. DR. VICZIÁN J., Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest 2002. 361-362.

Magyar Katolikus Lexikon, X., Szerk. DIÓS, I.- VICZIÁN, J., Szent István Társulat, Budapest, 2005. 35.

New Commentary on the Code of Canon Law, Szerk.: BEAL, J. P.- CORIDEN, J.A.-GREEN, T.J., Paulist Prest, New York, 2000. 532-534.

A Pallas Nagy Lexikona, V., Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1893. 189-190.

A Pallas Nagy Lexikona, VII., Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1893. 356.

A Pallas Nagy Lexikona, IX., Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1895. 534.

A Pallas Nagy Lexikona, X., Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1894. 541.

Könyvek, monográfiák, gyűjteményes kötetek, katalógusok és írott források

- ADRIÁNYI, G. *Az egyháztörténet kézikönyve*, (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae IV.) München, 1975.
- A Magyar Katolikus Püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919 - 1944 között I-II.*, (DISSERTATIONES HUNGARICAE EX HISTORIA ECCLESIAE) Szerk. BEKE, M., Aurora Kiadó, Budapest, 1992.
- A Magyar Katolikus Püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1945-1948 között* (DISSERTATIONES HUNGARICAE EX HISTORIA ECCLESIAE) Szerk. BEKE, M., Argumentum Kiadó, Budapest, 1996.
- ASCHENBRIER, A., *A katolikus egyház autonómiájáról Magyarországon*, Pfeifer Ferdinánd Bizománya, Budapest, 1893. 45-47.
- Az 1896. évi népszámlás vallási adatai. In Memoria Dányi Dezső & Körmendi Gábor*, Összeállította: Sebők László, TLA Teleki László Intézet KSH Népszámlálás KSH Levéltár, Prime Rate Kft., Budapest, 2005. 128-130.
- BAKÓ, F., *Palócok. Kutatástörténet, föld és nép I.* Lektorálta: BALLASA, I.-BARABÁS, J., GYENIS, GY.-IMRE, S., Kiadja a Heves Megyei Múzeumok Igazgatósága, Borsodi Nyomda, Eger, 1989. 239-242.
- BAKÓ, F., *Palócok. Kutatástörténet, föld és nép II.* Lektorálta: BALLASA, I.-BARABÁS, J., GYENIS, GY.-IMRE, S., Kiadja a Heves Megyei Múzeumok Igazgatósága, Borsodi Nyomda, Eger, 1989. 62-65. 136-139. 185-186.
- BALOGH, J., *Existenz und Rechtslage der Katolischen Kirche in Ungarn zur Zeit der Türkenherrschaft*, Scuola Salisiana del Libro, Roma, 1939. 450-463.
- BÁNK J., *Kánoni jog I. Bevezetés a kánoni jog forrásai, személyi jog*, Budapest, 1960. 448. 630.
- BÁNK J., *Kánoni jog II. Igazgatási jog. Eljárás jog. Büntetőjog*. Budapest, 1962. 534-535.
- BEKE, M., *Oláh Miklós tevékenysége az esztergomi érseki székhelyben (1553-1568)*, in *Stirgonium antiquum*, 2., Budapest, 1993. 19-24.
- BELITZKY, J., *Nógrád megye története I. (896-1849)*, Kiadja a Nógrád Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága, Nógrád megyei Nyomdaipari V., Salgótarján É.N. 131-154. 213-217. 247-250.
- BERÉNYI, Sz., *A katolikus autonómia és az egyházközségek.*, Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda, Budapest, 1942. 10 - 82.

- BOGNÁR, K.-KISS, J.-VARGA, J., *A Nagyszombati Egyetem fokozatot szerzett hallgatói 1635-1777*, (FEJEZETEK AZ EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM TÖRTÉNETÉBŐL XXV.), ELTE Egyetemi Levéltár, Budapest, 2002. 814-819.
- BOROVI, J., *Az esztergomi érseki egyházmegye felosztása: a besztercebányai-rozsnyói-szepesi püspökségek alapítása 1776-ban*, METEM, Budapest 2000., 8-18.
- BEDY, V., *A győri székeskáptalan története*, (GYÖREGYHÁZMEGYE MÚLTJÁRBÓL III.), Győregyházmegye Nyomdája, Győr 1938. 222.
- BLET, P., *Histoire de la représentation diplomatique du Saint-Siège: Des origines à l'aube du XIXe siècle*. Archivio Vaticano, Vatican, 1982.
- BÉKEFI, R., *A magyarországi káptalanok megalakulása és Szent Chrodegang regulája*, (Dolgozatok a Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetem Kánonjogi Szemináriumából 3.) Budapest, 1938.
- BUCSAI, M., *A protestantizmus története Magyarországon 1521-1945*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1985.
- BUZÁS, J., *Kanonische Visitationen der Diözese Raab aus dem 17. Jahrhundert*, Burgenländische Forschungen, I. Teil, Heft 52, Eisenstadt 1966; II. Teil, Heft 53 (1967); III. Teil, Heft 54 (1968).
- CHOBOT, F., *A romhányi plébánia története*, Szent István Társulat Tudományos és Irodalmi Osztálya, Budapest, 1913. 61-83.
- CHOBOT, F., *A váci egyházmegye történeti névtára. Az intézmények története, I.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1915. 5-106.
- CHOBOT, F., *A váci egyházmegye névtára. A papság éleadatai, II.*, Derecsényi Dezső Pestvidéki Nyomda, Vác, 1917. 674-975.
- CSIZMADIA, A., *Feudális jogintézmények továbbélése a Horthy-korszakban. A kegyúr jogtörténetéhez*, (Szerk.: A pécsi Állam-és Jogtudományi Kar Tudományos Bizottsága), Tankönyvkiadó, Budapest, 1961. 7-15.
- DÉKÁNY, V., *Az esztergomi érsekség új határai*, in *Schematismus Iubilareis Archidiocesis Stirgoniensis-Budapestinensis*, Budapest, 1997. 538-543.
- DOMINGO, J. A., *Szerzetesjog, Magyarázat az Egyházi Törvénykönyv 573-746. kánonjához*, (Biblioteca Instituti Posgradualis Iures Canonici Universitatis Catholicae Petro Pázmány nominatae I/2), Szerkesztette és a fordítást az eredetivel egybevetette.: ERDŐ, P., Szent István Társulat, Budapest, 1999. 88-89. 101-102. 172-174. 176-177.

- Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 1. Kalocsai Egyházmegye, Szerk.: DÓKA, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Alapítvány, Budapest, 1994.*
- Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 2. Váci Egyházmegye, Szerk.: DÓKA, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 1997. 9-13. 77. 88.*
- Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 3. Székesfehérvári Egyházmegye, Szerk.: DÓKA, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 1997.*
- Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 4. Veszprémi Egyházmegye, Szerk.: DÓKA, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 1997. 11-15.*
- Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 5. Egri Főegyházmegye, Szerk.: DÓKA, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 1998.*
- Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 6. Győri Egyházmegye, Szerk.: DÓKA, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest 1998.*
- Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 7. Pécsi Egyházmegye, Szerk.: DÓKA, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest 1999.*
- Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 8. Szombathelyi Egyházmegye, Szerk.: DÓKA, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest 1999.*
- Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa, 9. Esztergomi Főegyházmegye, I-IV., Szerk.: HEGEDŰS, A.-TÓTH, K., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Esztergom 2000. 18-25.*
- EMERTON, E., *The correspondence of Pope Gregory VII, Selected Letters from the Registrum. Translated with an Introduction and Notes (RECORDS WESTERN CIVILIZATIONS SERIES, XIV.), Columbia University Press, New York, 1932. 112-117.*
- EÖTÖVÖS, K. L., *Az egyházi közigazgatás kézikönyve, bevezetést írta: BEÖTHY, ZS., Hornyánszky Nyomda, HN., 1889.*
- ERDŐ, P., *Egyházjog, Szent István Társulat, Budapest, 2005. 302-306. 317-322.*
- ERDŐ, P., *Egyházjog a középkori Magyarországon, Osiris Könyvkiadó, Budapest, 2001. 94-107.*

- ERDŐ, P., *Egyházjog forrásai. Történeti bevezetés* (Biblioteca Instituti Posgradualis Iures Canonici Universitatis Catholicae Petro Pázmány nominatae III.), Szent István Társulat, Budapest, 1998. 92-104.
- ERDŐ, P., *Az egyházjog teológiája intézménytörténeti megközelítésben*, (Egyház és jog, Kiadványok a kánonjog és az egyházakkal kapcsolatos jog köréből II.), Szent István Könyvkiadó, Budapest, 1995. 91-92. 113-153.
- ERDŐ, P., *A részleges egyházjog forrásszövegei a Magyarországon őrzött középkori kódexekben*, Különlenyomat a Magyar Könyvszemle 1992. évi 4. számából, 301-312.
- ERDŐ, P., *A magyar és európai egyházmegyék alakulása az utóbbi tíz évben*, In: *Az élő egyház joga*, Szent István Társulat, Budapest, 2006. 223-231.
- ERDŐ, P., *A magyarországi kegyuraság*, in *A Magyar Katolikus Almanach*, Budapest, 1988. 697-718.
- ERDŐ, P., *Prímási Főszentszék*, in *Az Esztergomi Főegyházmegye névtára és évkönyve 1982*, Esztergom, 1982.
- ERDŐ, P., *A szentistváni egyházszerzés és Európa*, in HAMZA, G., (szerk.), *Szent István és Európa*, Szent István Társulat, Budapest, 1991. 32-43.
- ERDŐ, P., *Tanulmányok a magyarországi egyházjog középkori történetéről* (Biblioteca Instituti Posgradualis Iures Canonici Universitatis Catholicae Petro Pázmány nominatae III/3), Szent István Társulat, Budapest, 2002.
- FLICHE, A., *La Réforme grégorienne* (SPICILEGIUM SACRUM LOVANIENSE II.), E. Champion, Paris, 1924. 205-211.
- FÉLEGYHÁZI, J., *A váci püspökség a tatárjáráskor* (VÁCEGYHÁZMEGYE MÚLTJÁBÓL II.), Kapisztrán Nyomda, Vác, 1943. 4-15.
- Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*, Szerk. KUBINYI, A., (METEM 22.), Budapest, 1999.
- GALCSIK, ZS., - TÓTH, K., *Szécsény felekezeteinek egyházlátogatási jegyzőkönyvei (1332-1950)*, Ipoly-Print Kft., Szécsény, 2004. 12-34.
- GEISZ, A., *Egyházi Közigazgatás, A csanádi püspöki hatóság engedelmével*, Csanád Egyházmegyei Könyvnyomda, Temesvár, 1910. 340-341. 850-851.
- GYÖNGYÖSSY, O., *Céhek és vallásos társulatok Csongrádon a 18-19. században*, in *Olvasó. Tanulmányok a 60 esztendő Barna Gábor tiszteletére*, Szerk.: Mód László-Simon András, SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Gerhardus Kiadó, Szeged, 2010. 429.

- HAJDÚ, L., *II. József igazgatási reformjai Magyarországon*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982.
- Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, (Hrsg.) LISTL, J. –MÜLLER, H. - SCHMITZ, H., Verlag Pustet, Regensburg, 1983.
- HECKENAST, G.,-INCZE, M.,-LUDKÁCS, L.,-KARÁCSONYI, B.,-SPINA, GY., *A magyar nép története*, Művelt Nép Kiadó, Budapest, 1953. 23-27.
- HENNESEY, J., *Papal Diplomacy and the contemporary Church*, in *The Once and Future Church*, ed. J. Coriden, New York. Alba House, 1971. 179-204.
- HERMAN, E., *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig* (DISSERTATIONES HUNGARICAE EX HISTORIA ECCLESIAE I/2), Aurora Könyvek, München, 1973. 28. 46-47. 227-229.
- HOLL, B., *A váci püspöki egyházlátogatási jegyzőkönyvek protestáns vonatkozású bejegyzései a 18. században*, Sajtó alá rendezte: KOLTAI, A., - ZAVARA, E., METEM, Budapest, 2004. 9-24.
- HOLL, B., *Lo sviluppo del pensiero teologico alla luce del patrimonio librario del clero cattolico ungherese del primo periodo dell'Illuminismo*, in Venezia, Italia fra Arcadia e Illuminismo. Rapporto Italo-Ungheresi dalla presa di Buda alla Rivoluzione Francese. A cura di KÖPECZY, B.- SÁRKÖZY, P., Budapest, 1982, Magyarul: HOLL, B., *Laus Librorum, Válogatott tanulmányok*, Szerk. MONOK, I., - ZAVARA, METEM, E., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 2000. 211-224.
- HÓMAN, B.-SZEKFÜ, GY., *Magyar történet, I.*, Királyi Magyar Egyetemes Nyomda, Budapest, 1928, 200-223.
- HUBERNÉ BOGNÁR, E., - TÓTH, I., *Mátraszőlős*, Média BC Kft., Mátraszőlős, 2013. 5-90.
- HUSZÁR, E., *Az egyházmegye látogatása, Különlenyomat a hittudományi folyóirat 1909 és 1910-iki évfolyamból*, Szent István Társulat, Budapest, 1910. 3-133.
- HÜBNER, E., *Egyház és jogtörténet*, Cegléd, 1928.
- INGER, G., *Das kirchliche Visitationsinstitut in mittelalterlichen Schweden*, (BIBLIOTHECA THEOLOGIAE PRACTICAE, XI.), Lund, Gleereup, 1961. 5-21.
- JANCSÓ, É., *Nórád vármegye nemesi közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái (1670-1972, 1683-1685)*, (ADATOK, FORRÁSOK ÉS TANULMÁNYOK A NÓGRÁD MEGYEI LEVÉLTÁRBÓL, 60.) Szerk. TYEKVICKSA, Á.- JUSZTIN, P.-

- ZSOLDOS, E.- DOMINKOVITS, P., Runner Média Kft. Nyomdája, Balassagyarmat, 2012. 5-7. 94-97.
- KARÁCSONYI, J., *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig*, Sorozatszerk.: GAZDA, I., Könyvértékesítő Vállalat, Editorg, Budapest, 1985. 105-162.
- KARCSÚ, A. A., *Vác város története V., A váci egyházmegye általános, és a püspöki lakok története és a püspökök életrajzai az első főpásztortól Peitler Andtal Józsefíg bezárólag (1036-1885)*, Vác, 1885. 223-251.
- A kánonjog és a népi jogszokás alakulása a 18-19. században az egyházlátogatási jegyzőkönyvek alapján*, In: *Morzsák, Tanulmányok Kisbán Eszter tiszteletére*, Szerk.: KUTI, K., Budapest, 1997.
- A KATOLIKUS EGYHÁZ KATEKIZMUSA*, Szent István Társulat (Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója), Budapest, 1993. 1210-2011. p.
- KAZALY, I., *A katolikus egyházjogtan kézikönyve. Különös tekintettel Magyarország jogi viszonyaira*, Nyomatott Serédy G. Siketn. Iparint. Könyvnyomdájában, Vác, 1882. 173.177-180. 187. 196-197. 233-236. 314. 362-363.
- KISS, M., *A visitatiók jelentősége, forrásértéke*, in *Új Magyar Központi Levéltár*, 1989.
- KMETY, K., *A magyar közigazgatási jog kézikönyve*, Politzer-féle Könyvkiadó Vállalat Kiadása, Budapest, 1907. 844- 942.
- KOLLÁNY, F., *Esztergomi kanonokok. A magyar kath. egyház kilencszázados évfordulója alkalmából (kiadja az Esztergomi Főszékesegyházi Káptalan)*, Buzárovits Gusztáv Könyvnyomda, Esztergom, 1900. 274-276.
- KONEK, S., *Egyházjogtan kézikönyve. Külön tekintettel a Magyar Állam egyházi viszonyaira*, Franklin Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1894., 259. 260-264. 277-279. 306-311.
- KÖNIG, K., *Hatszázéves ferences élet Szécsényben 1332-1932. A szécsényi ferencesek története a megye-, ország- és az egyháztörténelem tükrében*, Kapisztrán Nyomda, Vác, 1931. 9-40. 70-119. 208-218. 329-335.
- KUBINYI, A., *Vallásos társulatok a késő-középkori magyarországi városokban*, in *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*, (METEM könyvek XXII.) Budapest, 1999. 341-352.

- LADÁNY, M., *Nógrád és Hont vármegye*, Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala, Budapest, 1934. 176. 9-11. 232. 411-412.
- LANCZ, K. *Dwornikovich Mihály váci püspök*, (VÁCEGYHÁZMEGYE MÚLTJÁBÓL II.), Kapisztrán Nyomda, Vác, 1941. 1-27. 70-77.
- LANGG, M., *Gesichte des Instituts der Pfarrvisitation in Deutschland*, Jof. Közelschen Buchhandlung, Kepmten, 1888. 4-73.
- LONOVICS, J., *Népszerű egyházi archeológia. A katolikus ünnepeke, szentségek s szertartások értelmezése, és különféle rendes és rendkívüli szószéki jelentések, részint szent beszédekben, részint hirdetményalakú oktatásokban I-IV.*, Heckenast Gusztáv Nyomdája, Pest, 1970.
- MELCHERS, P., *De canonica dioecesium visitatione*, Coloniae ad Rhenum sumptibus et typis J. P. Bachemii (IS), Köln, 1893.
- MESZLÉNYI, A., *Az Egri Érsekség felállításának s a Kassai és Szatmári püspökségek kihatásának története*, Szephanem Nyomda Rt., Budapest, 1938, 26-30.
- METHOD-KOLANOVIC, J. (hrg.) *Kanonske vizitacije Zagrebacke (Nad) Biskupie*, Zagreb, 1989. 45-68.
- MEZŐSI, K., *A váci egyházmegye a török hódoltság idején. Pongrácz György báró püspök egykorú tájékoztatása alapján*, Vesszősi József Nyomdai Műintézet, Kiskunfélegyháza, 1939. 5-30. 54-55.
- MIHALOVICS, E., *A kegyúri jog különös tekintettel hazánkra. A budapesti Kir. Tud. Egyetem Hittanári kara által a Horváth-féle díjjal jutalmazott pályamű*, Huszár István Könyvnyomdája, Nyitra, 1897. 13-16. 223-226.
- MIHÁLYFI, Á., *A nyilvános istentisztelet I-II.*, Szent István Társulat, Budapest, 1916. 213-214. 237. 592-594
- MISCELLANEA ECCLESIAE STRIGONIENSIS, IV., *Emlékkönyv Pázmány Péter halálának 370. évfordulója alkalmából az Esztergomi (Esztergom-Budapesti) Főegyházmegye papságának szenelési és halálozási adataival (1892-2006)*, Szerzők: SEmR ERDŐ, P. –HERDICS, GY. – BEKE, M. – SZUROMI, SZ., A. – NOVÁK, V., – KONTSEK, I., HALKO, J., – CZÉKILI, B. – HEGEDŰS, A., – MACZÁK, I., Szent István Társulat, Budapest, 2008.
- MOCSÁRY, A., *Nemes Nógrád vármegyének történelmi, geográfiai és statisztikai eszmérete, I.*, Szerk. Paraznovszky Mihály, Petőfi Nyomda, Kecskemét, 1982. 282-289.

- MOCSÁRY, A., *Nemes Nógrád vármegyének történelmi, földrajzi és statisztikai ismertetése*, II., (HISTÓRIA KIADÓ REPRINTSOROZATA), Históriaantik Könyvkiadó, Budapest, 2012. 42-43.
- MOCSÁRY, A., *Nemes Nógrád vármegyének történelmi, földrajzi és statisztikai ismertetése*, III., Szerk. Paraznovszky Mihály, Petőfi Nyomda, Pest, 1826. 138.
- MOLNÁR, A., *Mezőváros és katolicizmus. Katolikus egyház az egri püspökség hódoltsági területein a 17. században*, Magyar Egyháztörténelmi Enciklopédia Munkaközösség, Készült a Jézus Társaság Magyarországi Rendtartománya Levéltárában, METEM Könyvek 49., Sorozatszerkesztő: VÁRSZEGI, A.-ZOMBORI, I., Sigillum Bt., Budapest, 2005. 74-78.
- MOLNÁR, A., *Püspökök, barátok, parasztok. Fejezetek a szegedi ferencesek török kori történetéből*, Magyar Egyháztörténelmi Enciklopédia Munkaközösség, METEM Könyvek 41., Sorozatszerkesztő: VÁRSZEGI, A., - ZOMBORI, I., Sigillum Bt., Budapest, 2003. 11-66.
- MOLNÁR, A., *Tanulmányok az alföldi katolicizmus török kori történetéhez*, Magyar Egyháztörténelmi Enciklopédia Munkaközösség, Készült a Jézus Társaság Magyarországi Rendtartománya Levéltárában, METEM Könyvek 45., Sorozatszerkesztő: VÁRSZEGI, A., - ZOMBORI, I., Sigillum Bt., Budapest, 2004. 9-37.
- NAGY, A., *A szécsényi rendház historia domusa I.*, in *Fontes historici orcinis fratrum minorum in Hungaria, Magyar ferences források 2.*, Szerk.: FÁY, Z. – FR. VARGA I., K. – FR. KÁLMÁN P., Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány, Budapest, 2006. 52-69.
- NAGY, J., GY. – KLEKNER, T., *A két Althann váci püspök 1718-1756*, Kapisztrán Nyomda, Vác, 1941. 50-51. 66-76. 81-118.
- Nógrád Vármegye. Magyarország vármegyéi és városai. Magyarország monográfiája. A Magyar Korona országai történetének, földrajzi, képzőművészeti, néprajzi, hadügyi és természeti viszonyainak, közművelődési és közgazdasági enciklopédiája.* Szerk. BOROVSZKY, S., Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1898. 410-433.
- NAGY, K., *A magyar katolikus egyház nemzeti zsinatai* (EDITIONES SCHOLAE FRANCISCANAE, GYÖNGYÖSI FERENCES KÖNYVEK), Váci Kapisztrán Nyomda, Gyöngyös, 1943. 151-190.

- Nógrádvármegye népoktatásának története. A Nógrád Vármegye Közönségének Költségén Kiadott, A Nógrádmegyei Tanítótesütele, negyedszázadi fennállásának emlékére, Szerk. Pácséri Károly, Balassa-Gyarmati Könyvnyomda Részvénytársaság, Balassagyarmat, 1960. 187.*
- NÉMETHY, L., *A katolikus egyház szertartásainak régészeti kézikönyve. Archeologico-Liturgica*, Khór és Wein Nyomda, Pest, 1873. 11-15. 18. 141-143.
- ORTVAY, T., *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején. A tizedjegyzékek alapján felderített feltüntetve. A Vatikáni Okirattár-Bizottság rendeletére I.*, Franklin Társulat Nyomdája, Budapest, 1891. 101-113.
- ÖRDÖG, F., *Zala megye népességösszeírásai és egyházlátogatási jegyzőkönyvei (1745-1771) I-II.*, Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest-Zalaegerszeg, 1991-1993. 255-257.
- PÁSZTOR, L., *A magyarság vallásos élete a Jagellók korában*, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1940. 22-49.
- Pázmány Péter egyházlátogatási jegyzőkönyvei (1616-1637)* (Prímási Levéltár kiadványai), In *Srighonum Antiquum* 3. Válogatta, bevezette, jegyzetekkel ellátta: BEKE, M., Márton Áron Kiadó, Budapest 1994. 470-477.
- PETRONCEL-HÜBLER, F., *De Romani pontificis legatis: note in margine alla nuova normativa codiciale. In Raccolta di Scritti in onore di Pio Fedele* (Università degli Studi di Perugia), ed. G. Barberini, Perugia, 1984. 555-590.
- RIGHETTI, *La Messa. Commento storico-liturgico alla luce del Concilio Vaticano II.*, Edizione Ancora, Milano, 1980. 545-554.
- RAJZ, M., *Egyházmegyénk a török uralom végén, (VÁCEGYHÁZMEGYE MÚLTJÁBÓL II.)*, Kapisztrán Nyomda, Vác, 1943.
- RUF, N., *Das Recht der katholischen Kirche nach dem neuen Codex Iuris Canonici, für die Praxis erläutert*, Freiburg-Basel-Wien, 1983.
- SCHWARTZ, R., *A mai magyar párbérjog*, Egyházmegyei Könyvnyomda, Veszprém, 1939. 15-80.
- SCHWARZ, W. E., *Die Akten der Visitation des Bistums Münster aus der Zeit Johans von Hoya (1571-1573)*, in *Geschichtsquellen des Bisthums Münster Bd. 7.*, Theissing, Münster, 1913.
- SEBESTYÉN, K.- SZVIRCSEK, F., *Nógrád megye történelmi értesítője*, in *Múzeumi Értekező* 7., Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, BBNMK Nyomda, Salgótarján, 1989. 62.

- SIMON, Z., *A mátraszőlősi Kisvár*. In: Horváth László (szerk.): Castrum Bene 1989. Várak a 13. században, Gyöngyös, 1990, 208–219.
- SIMON, Z., *A várak szerepének változása a középkori Nógrád megyében*, (NÓGRÁD MEGYEI MÚZEUMOK ÉVKÖNYVE, 14), Salgótarján, 1988. 103–131.
- SIMONIDES, J., *A Nagy-Szécsényi Ágost. Hitv. Ev. Egyház múltja és jelene püspöki egyház püspöki egyházlátogatási jegyzőkönyv alakjában, Nagy Szécsény, 1899. – reprint megjelent, Szerk. GALCSIK, ZS., (SZÉCSÉNYI HONISMERETI KISKÖNYVÁR 5.), Szécsény, 1994.*
- SOÓS, I., *Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése*, Szent István Társulat, H.N., 1985. 17-35. 306-309.
- SUGÁR, I., *Az egri püspökség története*, Budapest, 1984.
- SVOY, M., *Nógrád megye leírása (1874-1875)* TÓTH, P., *Nórád vármegye nemesi közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái (1652-1656)*, (ADATOK, FORRÁSOK ÉS TANULMÁNYOK A NÓGRÁD MEGYEI LEVÉLTÁRBÓL, 51.) Szerk. TYEKVICSKA, Á.- JUDIK, D. –HORVÁTH, G.- BALÁZS, P., HÍR-ÁSZ Kft. Nyomdája, Balassagyarmat, 2006. 118-119. 141. 151.
- SZABÓ, B.- HORVÁTH, I., *Nógrád megye története (1849-1919) II.*, Nógrád Megyei Nyomda, Salgótarján, É.N., 213. II. 58-59.
- SZÁNTÓ, K., *A Katolikus Egyház története I.*, Ecclesia, Budapest, 1983. 471-475.
- SZÁNTÓ, K., *A Katolikus Egyház története II.*, Ecclesia, Budapest, 1985. 113-114.
- SZARKA, GY., *A váci egyházmegye és püspökei a török hódítás korában*, Szerk. FÉLEGYHÁZY, J., (VÁCEGYHÁZMEGYE MÚLTJÁBÓL IV.) Kapisztrán-Nyomda, Vác, 1947. 1-181.
- SZARKA, GY., *A váci egyházmegye történeti földrajza a török hódítás korában*, (VÁCEGYHÁZMEGYE MÚLTJÁBÓL V.), Kapisztrán-Nyomda, Vác, 1940. 1-10. 39. 145.
- SZARKA, GY., *A váci püspökség gazdálkodása a török hódítás korában 1526-1686*, Szerk. HORVATH, F., -MOLNÁR, A., Vác Város Levéltára, Vác, 2008. 57. 126. 135. 329. 380. 400-413.
- SZEREDY, J., *Egyházjog I. Különös tekintettel a Magyar Szent Korona területének egyházi viszonyaira, valamint a keleti és protestáns egyházakra, II.*, Nyomtatott Madarász E. Könyvnyomdájában, Pécs, 1874. 384. 392-395. 399-402. 417.

- SZEREDY, J., *Egyházjog II. Különös tekintettel a Magyar Szent Korona területének egyházi viszonyaira, valamint a keleti és protestáns egyházakra, II.*, Nyomtatott Madarász E. Könyvnyomdájában, Pécs, 1883. 1002-1004. 1162. 1167. 1180. 1238-1246. 1425-1427. 1526-1527.
- SZINNYEI, J., *Magyar írók élete és munkái, XIV.*, Szerk. KOLLIN, F., Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete, Veszprém, 1981. 344.
- SZUROMI, Sz. A., *Az első három Esztergomi Zsinat és a magyarországi egyházfegyelem a XII. században*, In: Szerk.: Erdő Péter *Tanulmányok a magyarországi egyházjog középkori történetéről. Kéziratos kódexek, zsinatok, középkori műfajok. (BIBLIOTHECA INSTITUTI POSTGRADUALIS IURIS CANONICI UNIVERSITATIS CATHOLICAE DE PETRO PÁZMÁNY NOMINATAE; 3.)*, Szent István Társulat, Budapest, 2002. 87-142.
- SZUROMI, SZ., A., *Egyházi intézménytörténet*, (BIBLIOTHECA INSTITUTI POSTGRADUALIS IURIS CANONICI UNIVERSITATIS CATHOLICAE DE PETRO PÁZMÁNY NOMINATAE I/5), Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2003. 25-26. 99-100.
- SZUROMI, SZ., A., *A püspökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok az Anselmi Collectio Canonumban*, (BIBLIOTHECA INSTITUTI POSTGRADUALIS IURIS CANONICI UNIVERSITATIS CATHOLICAE DE PETRO PÁZMÁNY NOMINATAE IV/1), SZIT, Budapest, 2000.
- TALAMANKA, A., *I rappresentanti pontifici nella nuova normativa canonica*, In *Vitam impendere vero: Scritti in onore di Pio Ciprotti*, ed. SCHULZ, W.-FELICIANI, G., Libreria Editrice Vaticana, Vatican, 1986. 227-296.
- SZUROMI, SZ., A., *A temetésre vonatkozó egyházfegyelem a XII-XIII. században*, BIBLIOTHECA INSTITUTI POSTGRADUALIS IURIS CANONICI UNIVERSITATIS CATHOLICAE DE PETRO PÁZMÁNY NOMINATAE III/4) SZIT, Budapest, 2002.
- Tanulmányok a magyarországi egyházjog középkori történetéről*, szerk. ERDŐ, P. (BIBLIOTHECA INSTITUTI POSTGRADUALIS IURIS CANONICI UNIVERSITATIS CATHOLICAE PETERO PÁZMÁNY III/3.) Budapest, 2003.
- TIMON, Á., *A párbér Magyarországon*, Pallas Kiadó, Budapest, 1885. 16-34.
- TIMON, Á., *A canonica a magyar egyházjogban*, in *Magyar Igazságügy*, Budapest, 1884. 1-24.

- TOMCSÁNYI, L., *A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél*, Apostol Nyomda, Budapest, 1922. 72- 98.
- TÓTH, K., *A Nagy-Nógrádi főesperesség 17. századi katolikus egyházlátogatási jegyzőkönyvei*, (SZÉCSÉNYI HONISMERETI KISKÖNYVTÁR 15.), Ipoly-Print Kft., Szécsény, 2004. 6-13. 136-144.
- TÓTH, P., *Nórád vármegye nemesi közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái (1652-1656)*, (ADATOK, FORRÁSOK ÉS TANULMÁNYOK A NÓGRÁD MEGYEI LEVÉLTÁRBÓL, XXIX.) Szerk. GYEKVICSKA, Á.- GRÉCZI-ZSOLDOS, E.-HERNÁDINÉ BAKOS, M., Hír-Ász Kft. Nyomdája, Balassagyarmat, 2001. 6-7. 81-83.
- VANYÓ, T., *A plébániatörténetírás módszertana, Különlenyomat a Regnum Egyháztörténeti Évkönyv 1940-41. kötetéből*, Stephaneum Nyomda, Pannonhalma 1941. 32-37.
- VANYÓ, T., *Püspöki jelentések a Magyar Szent Korona Országainak egyházmegyéiről 1600-1850*, (OLASZORSZÁGI MAGYAR OKLEVÉLTÁR II.), Pannonhalma, 1933. 250-278.
- VARGA, I., - KISS, M., - KÖVY, ZS., *Segédanyag az egyházlátogatási jegyzőkönyvek feldolgozásához*, Szerk. Dóka Klára, Budapest, 1991, Magyar Országos Levéltár (2. kiadás 1993) 35-46.
- VARGA, L. M., *Váci Egyházmegye történeti földrajza*, Váci Egyházmegyei Hatóság, Örökmécs Alapítvány, Vác, 1997. 3-34. 360. 394-395.
- VÁ CZ, E., *Nógrád vára történetéhez. Különlenyomat a Domanovszky- emlékkönyvből*, Egyetemi Nyomda, Budapest, 1937. 590-603.
- VÁRNAGY, A., *Liturgika. Szertartástan. Az egyház nyilvános Istentisztelete*, Lámpás Kiadó, Abaliget, 1999. 324. 334.
- VISITATIO CANONICA, *Az Esztergomi Főegyházmegye Barsi Főesperességének egyházlátogatási jegyzőkönyvei 1647-1674*, Válogatta, sajtó alá rendezte és bevezette: TOMIS, I., MTA Néprajzi Kutatóintézet, Neotipp Nyomdaipari és Kereskedelmi Betéti Társaság, Budapest, 1992.

Cikkek

- BEAL, J. P., *The apostolic visitation of a diocese: a canonico-historical investigation*, in 49 *The Jurist* (1989) 347-398.

- BEDNÁR, J., *Pongrácz György váci püspök és információjá*, in *Magyar Sion* 7 (1869), 889-904. BEDNÁR, J., *Pongrácz György váci püspök és információjá*, in *Magyar Sion* 7 (1869) 889-904.
- BENDA, K., *Pázmány Péter politikai pályafutása*, in *Vigilia* 4 (1978) 225-229.
- BÉKEFI, R. J., *A magyarországi káptalanok megalakulása és Szent Chrodegang regulája*, in *Katolikus Szemle* (1901) 1-25. 97-112. 204-213.
- BONIS, GY., *Egyházjog és egyházi bírászkodás az Árpád-kori Magyarországon*, in *Vigilia* 36 (1971) 520-526.
- BOROVI, J., *A cseh-lengyel és a magyar egyházszerzés*, in *Vigilia* 5 (1978) 296-304.
- BOTKA, T., *Az esztergomi egyházmegye első határaitól*, in *Magyar Sion* 3 (1864) 241-261.
- BRANIȘTE, E.–NIȚOIU, Gh.–NEDA, Gh., *Liturgică specială*, in: *Studia Universitatis Babes-Bolyai*, in *Theologia Orthodoxa* 69, Bukarest, 1997. 183–329.
- CARROLL, J., *The Bishop's Quinquennial Report*, in *Canon Law Studies* 35 (1956) 9-32.
- CAVALLI, F., *Il motu proprio Sollicitudo Omnium Ecclesiarum sull'ufficio dei rappresentanti pontifici*, in *La Civiltà Cattolica* 120 (1969) 34-43.
- CIPROTTI, P. *Note sparse sulla precedenza dei rappresentanti diplomatici della Santa Sede*, in *Il Diritto Ecclesiastico* 1 (1987) 240-249.
- CORIDEN, *Diplomatic Recognition of the Holy See*, in *Jurist* 48 (1988) 483-498.
- CORRAL, C., *Response to René Metz*, in *Jurist* 52 (1992) 285-293.
- DEECHEVERRIA, L., *Funciones de los legados del romano pontifice*, in *REDC* 25 (1969) 581-636.
- DÓKA, K., *Az egyházlátogatási jegyzőkönyvek forrásértéke a székesfehérvári püspökség dokumentumai alapján (1778-1816)*, in *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 1-2, 26-45.
- DÓKA, K., *Egyházlátogatások Zala megyében 1848 előtt. 18-19. századi vizitációk, különös tekintettel a Veszprémi Érseki Levéltár dokumentumaira*, in *Zalai Múzeum* 7 (1997) 51-56.
- D'SOUZA, G.,V., *Extraordinary minister of communion*, in *Indian Theological Studies* 37 (2000) 139-160.
- ERDŐ, P., *Az egyházmegyei zsinat intézménye a történelemben*, in *Vigilia* 3 (1988).

- ERDŐ, P., *A püspök megválasztása a „Decretum Gratiani” szerint. A kijelölés kritériumai*, in *Teológia* 30 (1996) 12-30.
- ERDŐ, P., *A Szentszék és Magyarország*, in *Katolikus Szemle* 3-4 (1993) 140-148.
- ERDŐ, P., *Tanácsosok, bizottságok és más pasztorális szervek a zsinat utáni egyházjogban*, in *Teológia* 16 (1982) 244-246.
- EVDUKIMOV, P., *Orthodoxia*, in *Studia Universitatis Babes-Bolyai, in Theologia Orthodoxa* 68 (1996) Bukarest, 275–280.
- FLICHE, A., *La Réforme grégorienne*, in *Revue d’Histoire de l’Eglise de France* 52 (1925) 382-387.
- GALCSIK, Zs., *A szécsényi evangélikus egyházközség canonica visitatiója 1928-ban*, in *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 1-2. (1998) 245-276.
- GALCSIK, Zs., *A szécsényi ferences kolostor felosztása 1950-ben*, in *Egyháztörténeti Vázlatok* 3-4. (1999) 183-230.
- GÁBOR, L., *Az investitúra-küzdelem háttere*, in *Theológia* 3 (1935) 150-161.
- GERENDÁS, E., *A céhek és a vallásos élet*, in *Regnum* 43 (1942) 371-399.
- GRANFIELD, P., *The Church local and universal: Realization of communion*, in *Jurist* 49 (1989) 449-471.
- HUSZÁR, E., *Az egyházmegye látogatása*, in *Hittudományi folyóirat* (1909) 460-509. 676-707.
- HUSZÁR, E., *Az egyházmegye látogatása, II.*, in *Hittudományi folyóirat* 4 (1910) 42-92.
- IVANCSÓ, I., *A liturgia mint az identitás kifejezője*, in *Athanasia* 6 (1998) 20-31.
- KUMINETZ, G., *A szentelmények mint a kultikus élet sajátos kifejeződései*, in *Kánonjog* 11 (2009) 27-46.
- KUMINETZ, G., *Az eucharisziára vonatkozó kánonjogi normák teológiai alapjai*, in *Kánonjog* 14 (2012) 35-51.
- KUMINETZ, G., *Megfontolások a püspökök lelkipásztori látogatásáról*, in *Kánonjog* 10 (2008) 25-41.
- KANUZ, N., *A pozsonyi káptalan kéziratai*, in *Magyar Sion* 7 (1869) 164-184.
- KOLLÁNYI, J., *Képek a hazai hitújítás idejéből*, in *Magyar Sion* 4 (1891) 749-760.
- KÖCH, H. F., *Die multilaterale Diplomatie des Heiligen Stuhls*, in *Österreichisches Archiv für Kirchenrecht* 32 (1981) 204-226.
- LAGHI, P., *The Fole of teh apostolic Pro-nuncio*, in *Origins* 14 (1984) 390-391.

- LINNAN, J., *Subsidiarity, collegiality, catholic diversity and their relevance to apostolic visitations*, in *The Jurist* 49 (1989) 399-448.
- MARINI, F., *La conservazione e la venerazione dell'Eucaristia: ragioni e norme*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 16 (2003) 228-251.
- MERÉNYI – METZGER, G., *Trianon után a szomszéd államokhoz került római katolikus főegyházmegyék, egyházmegyék és apostoli kormányzóságok főpásztorainak archontológiája*, in *Századok* 6 (1998) 1343-1373.
- METZ, R., *Le désignation des évêques dans le droit actuel. Étude comparative entre le Code latin de 1983 et le Code oriente de 1990*, in *Sud Can* 27 (1993) 321-344.
- METZ, R., *L'indépendance de l'Église dans le choix évêques à Vatican II et dans le Code de 1983, aboutissement d'un demi-siècle d'effort diplomatique*, in *RDC* (1987) 143-170.
- METZ, R., *Papal Legates and the Appointment of Bishops*, in *Jurist* 52 (1992) 259-284.
- MEZEY, L., *Az esztergomi érsekség primáciává fejlődése (1000-1452)*, in *Vigilia* 41 (1976) 368-374.
- MICCHIARDI, G., *Il convisitatore nella visita pastorale*, in *Quaderni di Diritto Ecclesia* 6 (1993) 151-154.
- MIRAGOLI, E., *Praxiscompendiosa de visitatione: un'antica guida per la visita pastorale*, in *Quaderni di Diritto Ecclesia* 6 (1993) 155-158.
- MIRAGOLI, E., *La visita pastorale: „anima regiminis episcopalis”*, in *Quaderni di Diritto Ecclesia* 6 (1993) 122-149.
- MONOK, I., *Az egyházlátogatási jegyzőkönyvek könyvtártörténeti hasznosítása*, in *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 1-2 (1998) 203-207.
- NAGY, I., *Berkes András váci nagyprépost és kora*, in *Magyar Sion* 7 (1869) 161-182.
- NAGY, GY., *A párbér reformjához*, in *Katolikus szemle* 53 (1939) 36-40.
- NÉMETHY, L., *Buda a veszprémi püspökségben, az esztergomi érsekség joghatósága alatt*, in *Új Magyar Sion* 8 (1877) 118-125.
- PARO, G., *The Right of Papal Legation*, in *Canon Law Studies* 211 (1947) 78-87. 83.
- PATAY, P., *Nógrád megye harangjai*, in *Művészettörténeti Értesítő* (1958) 149-176.
- PROVOST, J., *Suggested operative principles for apostolic visitationes*, in *The Jurist* 49 (1989) 543-567.

- RADÓ, P., *Az Eukarisztia titka*, in *Teológia* 1 (1969) 51-55.
- RAINISS, GY., *A ciszterciek a Rákóczi-korban*, in *Századok* 9 (1881) 155-156.
- REILLY, T., F., *Visitations of Religious*, in *Canon Law Studies* 112 (1938) 146-168.
- SCICLUNA, CH., J., *The Procedure and Praxis of the Congregation for the Doctrine of the Faith Regarding Graviora Delicta*, in DUGAN, P. M., *Proceedings of a Conference held at the Pontifical University of the Holy Cross*, Rome, March 25-26, 2004, Montréal, 2005, 235-245.
- SCHÜTZ, A., *Az Eucharisztia - hitünk titka*, ford. Tarnay Brúnó, in *Teológia* 19 (1985) 80-83.
- SONCINO, P.M., *La visita del Vescovo diocesano agli Istituti e alle opere dei religiosi*, in *Quaderni di Diritto Ecclesia* 6 (1993) 151-154.
- STADALNIKAS, C., *The Reservation of censures*, in *Canon Law Studies* 208 (1944) 1-6.
- SZABÓ, P., *A keleti eucharisztikus fegyelem néhány sajátossága: A szentáldozás gyakorlata*, in *Studia Wesprimiensia* 2007/I-II., 99-111.
- SZUROMI, SZ. A., *A temető mint szent hely*, in *Teológia* 3-4 (2011) 229-234.
- SZUROMI, SZ. A., *Az eukarisztia őrzésének és tiszteletének egyházi előírásai a hatályos latin liturgikus fegyelemben*, in *Teológia* 1-2 (2011) 98-107.
- SZUROMI, SZ. A., *La parrocchia e gli Istituti di vita consacrata e le Società di vita apostolica, nonché la presenza di alcuni movimenti spirituali*, in *Angelicum* 89 (2012) 517-526.
- SZUROMI, SZ. A., *Obblighi e diritti dei membri degli istituti di vita consacrata*, in *Commentarium Pro Religiosis et Missionariis* 95 (2014) 57-67.
- SZUROMI, SZ. A., *Szemponatok az egyházi tized rendszerének forrásaihoz és kánonjogtörténeti sajátosságaihoz*, in *Magyar Sion* 7 (2013) 33-48.
- TOURNEAU, D., *Les légats pontificaux dans le Code de 1983 vingt ans après la constitution apostolique Sollicitudo Omnium Ecclesiarum*, in *Année* 32 (1989) 229-260.
- VALTER, I., *A mátraszőlősi (Nógrád megye) rk. templom kutatása*, in *Műemlékvédelem* 1974/3. 151-159. Különösen 156.
- VANZETTO, T., *L'offerta per l'applicazione della santa Messa. Lineamenti storici*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 15 (2002) 197-206.

- VARGA, I., *A canonica visitatio. Fogalma, rövid története, jelentősége*, in *Vigilia* 2 (1977) 104-107.
- VARGA, I., *A canonica visitatio értelmező szótára, I.*, in *Vigilia* 3 (1978) 200-204.
- VARGA, I., *A canonica visitatio értelmező szótára, II.*, in *Vigilia* 4 (1978) 270-273.
- VARGA, I., *A canonica visitatio*, in *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, Regnum, I.*, (1938) 337-355.
- WALF, K., *Der apostolische Pronuntius: neue Sinnggebung für einene alten Terminus technicus*, in *AkK* 134 (1965) 376-381.
- WATERS, I., *Mass Offerings*, in *Newsletter* 138 (2004) 28-30.
- WENZ, G., *Teilnahme an Abendmahlsfeiern anderer Konfession*, in *Zeitschrift für Katholische Theologie* 127 (2005) 289-300.
- WOESTMAN, W. H., *Restricting the Right to Celebrate the Eucharist*, in *Studia Canonica* 29 (1995) 155-178.

Internetes hivatkozások

http://www.academia.edu/3624171/C%C3%A9hek_%C3%A9s_vall%C3%A1sos_t%C3%A1rsulatok_Csongr%C3%A1don_a_18-19._sz%C3%A1zadban

<http://www.catholic.org/encyclopedia/encyclopedia.php?lst=G&page=2>

http://www.documentacatholicaomnia.eu/18151875_Migne_Patrologia_Latina_01_Rerum_Conspectus_Pro_Tomis_Ordinatus_MLT.html#Migne_Patrologia_Latina_Volumen_140

<http://gyorkos.uw.hu/mertekegysegek.htm>

<http://helysegnevtar.atw.hu>

<http://lexikon.katolikus.hu/A/antependium.html>

http://leveltar.vaciegyszegye.hu/puspoki_lista/9/Puspoki-egyhazlatogatasi-jegyzokonyvek.html

<http://www.lexikon.katolikus.hu-/A/Althann.html>

<http://lexikon.katolikus.hu/S/Sz%C3%ADvg%C3%A1rda.html>

<http://lexikon.katolikus.hu/N/nuncius.html>

<http://www.nyeomszsz.org/orszavak/pdf/BrodaricsMohacs.pdf>

http://www.seattlecatholic.com/misc_20040105.html

<http://www.timba.biz/magyar/erdekes/mertek.html>

http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/-motu_proprio/documents/hf_p-vi_motuproprio_19690624_sollicitudo-omnium-ecclesiarum_it.html

https://hu.wikipedia.org/wiki/-Hanauer_%C3%81rp%C3%A1d_Istv%C3%A1n

Nyilatkozat

Alulírott Lengyel Zsolt, felelősen kijelentem, hogy a jelen doktori disszertációt önálló kutatásaim alapján, önállóan írtam, a feltüntetett és hivatkozott források és szakirodalom alapján, amelyeket az érvényben lévő előírások értelmében idézek.

Budapest, 2016. február 11.

.....
Név